

**T. C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**EGE BÖLGESİ YEREL BASININDA
1963-1967 KIBRIS OLAYLARI**

Handan BERBER

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Nejdet BİLGİ**

MANİSA 2013

ÖZET

Kıbrıs, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz’de çok önemli bir stratejik mevkiye sahip olması dolayısıyla geçmişte olduğu gibi günümüzde de büyük devletlerin mücadelesine sahne olmaktadır.

Rumlar'ın, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlayarak Enosis'i gerçekleştirme çalışmaları 1963 yılında şiddetini göstermiş ve “Türk’ü imha planı” olarak uygulamaya konulmuştur. Rumlar'ın “ya tabut ya bavul” politikasına maruz kalan Kıbrıs Türk halkının bir kısmı göç etmek mecburiyetinde kalmış, bir kısmı ise Rumlar tarafından katledilmiştir.

Kıbrıs tarihinde, 1963-1967 yılları arasındaki dönemin önemi, Kıbrıs Türk ve Rum toplulukları arasındaki fiili bölünmenin bu dönemde başlamış olmasıdır. Bu dönemde Türk-Yunan ilişkilerinde, özellikle de 1963 Kıbrıs Olayları’ndan sonra, Kıbrıs sorunu bu ilişkilerin seyrini belirlemeye başlamıştır. Kuşkusuz, Kıbrıs sorununun çözümü, Türk-Yunan anlaşmazlıklarının da çözümünün başlangıcı olacaktır.

Yine bu dönem, Kıbrıs sorununa bağlı olarak, gerek Türkiye-ABD gerekse Türkiye-SSCB ilişkilerinde de belirleyici bir rol oynamıştır.

Ege Bölgesi yerel basını da, 1963-1967 yılları arasındaki süreçte, Kıbrıs Türk toplumunun haklı sesini Türk kamuoyuna duyurmaya çalışmış; Enosis'i engellemek için büyük çaba sarfederek Kıbrıs Türk halkına büyük bir destek vermiştir. Şöyleki o yıllarda, Türk basınında Kıbrıs konusuna bakış, günümüze göre daha naif, sıcak ve duygusal bir yaklaşım şeklindeydi. Bu durumun, bir anlamda Kıbrıs'ın bilinmemesi ve Kıbrıslı Türkler'e uzak kalmanın verdiği duygusal özlemle de ilgisi vardır. Aslında Kıbrıs-Türkiye ilişkileri bakımından bu dönem daha çok Kıbrıslı Türkler'i merkeze koyan ve onlara belli bir uzaklıkta yaklaşan bir tutumu da yansıtmaktadır. Bu durum ancak 1974 sonrası dönemde değişmiş, Türkiye-Kıbrıs Türkleri ilişkisi "hükmeden-hükmedilen" tarzında bir ilişkiye dönüşmüştür. Dahası, "ana vatan" ile "yavru vatan" ilişkisine dönmüş olan diyalog aslında Türkiye'nin Kıbrıs'ta yapılan her yanlışın sorumlu tutulmasına sebep olmuştur. İlişkinin böylesi bir duruma gelmesinde, Türk basını da kullandığı dil ve yaklaşım biçimiyle sorumluluk üstlenmiştir. Özellikle de 1960' tan sonra, basın üzerindeki baskıların arttığı bir dönemde, Kıbrıs haberlerinin

sansüre uğradığını düşünürsek durumu daha iyi kavramış oluruz. Çünkü, 6-7 Eylül 1955 hadiseleri nedeniyle basına Kıbrıs'taki gösteri ve olaylara ilişkin haber ve fotoğraf yayınlama konusunda, 12 Eylül 1955 tarihinde bir yasaklama getirilmişti. O günleri basın açısından "karanlık bir dönem" olarak nitelendirecek olursak, Ege Bölgesi yerel basınının Kıbrıs öyküsüne ışık tutmak için ne kadar çok çabaladığını görürüz.

ABSTRACT

Like in the past, Cyprus has witnessed struggle of powerful countries in this day and age because it has an important strategic position in East Mediterranean and Middle East.

Greeks' efforts on realization of enosis intensified in 1963 and it was put into practice as "Massacre on Turkish people". Many Turkish people who were exposed to the policy "either death or migration" were forced to immigrate and the rest of them was slaughtered by Greeks.

Importance of 1963-1967 period is that the disintegration of Turkish people and Greeks actually began in this period. Cyprus Dispute became important on Turkish-Greek relation particularly after Cyprus events in 1963. Without doubt, the solution of Cyprus dispute will settle Turkish- Greek conflicts.

Depending on Cyprus Dispute, this period plays a decisive role on both Turkey-USA and Turkey- SSCB relations.

Within the years between 1963-1967, Local press in Aegean Region sought to proclaim the rights of the Turkish opinion to the public; Making great effort to block Enosis, It gave support to Turkish Cypriots. In that years, the perspective of Turkish press on Cyprus Problem was more sensitive, naive and warmer with respect to these days. This condition is related to the fact that Cyprus is not well known and Turkey is lonely for Turkish Cypriots. In terms of relation between Cyprus and Turkey, this period reflects the attitude that Turkish Cypriots are considered important and are remained distantly. This situation was hardly changed after the period of 1974, the relation between Turkey and Cyprus turned into the relation of dominant- dominated. Being turned into the relation between mother land and young(little) land, it has caused that Turkey has been held responsible for all mistakes of Cyprus. By using the way of language and attitude , Turkish local press has taken responsibility for this erratic relation. Particularly, in the light of information that Cyprus news was censored after 1960 when there was increasing number of oppression, we can understand the situation better. Because press was censored with respect to the publishing of news and photos

about actions and incidents in Cyprus owing to the occurrences of 6-7 September, 1955. In terms of press, Those days can be called as 'dark period' and we see the fact that local press in Aegean Region has made an endeavour in order to make clear to the Cyprus Problem.

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAGI

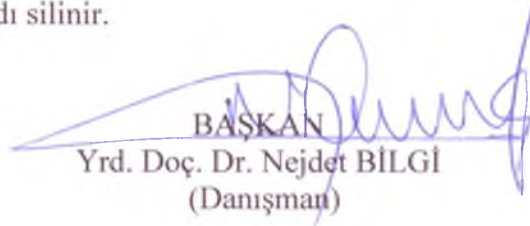
Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 17/07/2013 tarih ve 18/1 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Handan BERBER'in "Ege Bölgesi Yerel Basınında 1963-1967 Kıbrıs Olayları" konulu tezi incelenmiş ve aday 31/07/2013 tarihinde saat 11.00'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra. 90. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

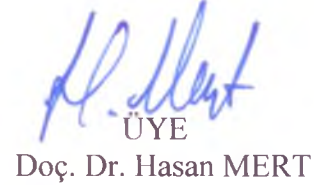
BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN
Yrd. Doç. Dr. Nejdet BİLGİ
(Danışman)

ÜYE
Doç. Dr. Şayan ULUSAN

ÜYE
Doç. Dr. Hasan MERT

Evet Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

Tez, mutlaka basılmalıdır

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Ege Bölgesi Yerel Basınında 1963-1967 Kıbrıs Olayları” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

31/07/2013

Handan BERBER

ÖNSÖZ

Kıbrıs sorunu nedir, ne zaman ortaya çıkmıştır, hangi şartlarda doğmuştur, yaratıcısı kimdir? Sorun bir antlaşmayla çözülsün bile barış kalıcı ve sürekli olabilecek midir?

Nasıl ki bugün dünyadaki ve bölgedeki sömürü ve tahakküm ilişkileri dışında bir “Kıbrıs Sorunu” tartışması alıp başını gidiyorsa, o günlerde de emperyalizmin böl-yönet politikasıyla izahı yapılan bir “Kıbrıs Sorunu” vardı.

Kıbrıs Sorunu, Türk Dış Politikası’nın temel sorunlarından biri olarak karşımıza çıkarak, Türk Dış Politikası’nın belirlenmesinde de çok önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye’nin komşularıyla ilişkileri, Avrupa Birliği tarafından kabul edilmesi, Doğu ve Batı Blokları’yla ilişkileri ilgili ülkeler nezdinde hep Kıbrıs politikamız çerçevesinde ele alınmaktadır.

Ortadoğu ve Doğu Akdeniz’de çok önemli bir stratejik mevkiye sahip olan Kıbrıs Adası, sadece Türk ve Rum toplumları arasındaki uyuşmazlık nedeniyle değil, aynı zamanda Türk-Yunan ilişkileri ile uluslararası güç dengelerini etkileyen ve bu dengelerden etkilenen bir politika argümanı olarak değerlendirilmelidir.

1821 Yunan isyanına kadar Türk idaresinde Ada’da barış ve işbirliği içinde yaşayan Türk ve Rumlar ne olmuştur ki, bu isyan hareketiyle birlikte çatışmaya başlamışlardır? Ne olmuştur ki, 1878 savaşında İngiliz sömürge idaresine karşı birlikte bağımsızlık mücadelesi vermek varken birbirleriyle çatışmışlardır? Ne olmuştur ki, 1960’ta ortak bir cumhuriyet kurmuşken 3 yıl içinde bu devlet çökmüştür?

Ne olmuştur ki, 21 Aralık 1963’te “Akritas Planı” uyarınca Rumlar Yunanistan’ın da desteğiyle “Enosis”i gerçekleştirmek amacıyla Türkler’i ortak bir cumhuriyetten uzaklaştırmak için faaliyetlerini arttırmış ve 1963 yılında da “Türk’ü imha” planını uygulamaya koymuştur?

Ve ne olmuştur ki, Kıbrıs’ta iki toplum savaşlara, sürgünlere itilmiş ve uyumsuzluğa düşmüştür? Kıbrıs Türk Halkı’nın bir kısmı göç etmek mecburiyetinde kalmış, bir kısmı da Rumlarca katledilmiştir...

Kanlı Noel, Yunan-Rum ikilisinin asıl yüzünü ortaya koyan bir gerçektir. Bu gerçek göz ardı edilerek uluslararası arenada ne zaman Türkiye’nin yeri tartışılrsa,

istekleri gündeme gelse Kıbrıs sorunu ortaya atılmaktadır. Yunanistan, hiçbir zaman Kıbrıs'ta söz sahibi olmamıştır. Kıbrıslı Türkler asırlar boyunca kendi devletlerine ait bir toprakta yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu gerçek göz önünde bulundurulunca Türkiye'nin Kıbrıslı Türkler'i kendi milletinin bir parçası olarak sayması ve onların geleceğini garanti altına almayı istemesinin nedeni anlaşılmaktadır.

Yunanlılar'ın ve Rumlar'ın milli hedeflerinin değiştiğini gösteren hiçbir delil henüz yoktur. 21 Aralık 1963'te fiilen uygulamaya başladıkları "Akritas Planı"nda öngörülen nihai hedefe yani Enosis'e sıkı sıkıya bağlıdırlar. Onlar için, "*Helenizmin iki büyük hedefi vardır: Atina kraliyet merkezidir. İstanbul ise büyük payitaht; bütün Yunanlılar'ın ümit ve rüyalarının şehridir.*"¹

Bugün Kıbrıs'ta, Kıbrıs Türkleri halk kimliğine kavuşmuşlardır. Bu halk Rumlar'la ortak bir cumhuriyet kurmuş, ortağı ile bir iç savaş yaşamış, yaralar almış, çareler aramış, sonunda kendi yönetimine kavuşmuş ve cumhuriyet yönetimini seçmiştir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Rumlar'la bir arada yaşanamayacağına inanan Kıbrıs Türkleri'nin tercihidir.

İnsanların ortak geçmişi olan tarih, ait olduğu milletin milli tarihidir. Bu açıdan tarihi unutmak ve bilmemek milli benliğin yok olup gitmesidir. Bu gerçekler çerçevesinde geçmişe ışık tutmak ve gelecek nesillere yol göstermek düşüncesi, bizi bu konuyu ele almaya yöneltti.

Çalışmamızda esas alınan kaynaklar; tez konusunun "Ege Bölgesi Yerel Basını"nda 1963-1967 Kıbrıs Olayları" olması nedeniyle Ege Bölgesi Yerel Gazeteleri, Kıbrıs sorunuyla ilgili yayınlanmış kitaplar, makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri, anılar ve internet ortamı oldu.

Araştırmamızda, Ankara Milli Kütüphane ve İzmir Kent Arşivi'nde mevcut olan 1963-1967 yılları arasındaki gazeteler esas alınarak, Ege Bölgesi Yerel Basını incelenmiştir. Ayrıca Kıbrıs Türk Kültür Derneği'nin İzmir Şubesi kitaplığından da faydalanılmıştır.

Araştırmamızın amacı, 21 Aralık 1963 günü patlak veren ve "Kanlı Noel" olarak adlandırılan olayların ardından Kıbrıs'ta meydana gelen gelişmeler ve bu gelişmelerin

¹ Önder Gülşen, **1963 Kıbrıs Olayları ve Türk Kamuoyu**, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1997, s. 1.

Ege Bölgesi Yerel Basını'nda nasıl yankı bulduğunu ortaya çıkarmaktır.

1963-1967 yılları arası Kıbrıs sorunu ele alınırken, bu zaman dilimindeki hukuki ve siyasi problemler, belirli olaylar hareket noktası alınarak kronolojik bir sıra içinde incelenmeye çalışılmıştır. Belirli olaylar ele alınırken de, bu olayları çok fazla alt başlıklara bölerek incelemek yerine, olayların boyutlarının bir bütünlük içinde incelenmesi yoluna gidilmiştir. Bu yol, konunun bütünlüğünü bozmamak ve bugünü anlayabilmek açısından da tercih edilmiştir.

Bu araştırma, giriş dışında üç bölümden oluşmaktadır. İncelenen dönemdeki Ege Bölgesi Yerel Basını'na ait bilgiler metin içinde verilmiştir, ayrıca bir bölüm oluşturulmamıştır.

Giriş, Kıbrıs'ın coğrafi konumu ve stratejik önemiyle başlayarak, Kıbrıs Adası'nın tarihçesinden 1960 yılında kurulan Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ne kadarki dönemi kapsamaktadır.

Birinci bölüm, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar olan gelişmeleri kapsamaktadır.

İkinci bölüm, 1963-1965 yılları arasındaki Kanlı Noel olayları ve sonrasındaki gelişmeler; Kıbrıs Sorunu'nun Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ilişkilerine etkisi ve sorunun Birleşmiş Milletler'de ele alınması konuları incelenmiştir.

1965-1967 yılları arasını kapsayan üçüncü bölümde; 1967 olayları, Türkiye-Yunanistan ilişkileri ve Yunanistan-Kıbrıs Rum idaresi ilişkileri incelenmiştir. Bu bölüm, Geçici Türk Yönetimi'nin kurulmasıyla son bulmuştur.

Sonuç bölümünde ise, Kıbrıs ile yakın ilgisi bulunan İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki politikalarına kısaca değinilerek, çalışmanın genel bir özeti verilmiştir.

Tezimizde değinilen konuların gerçeklere aykırı olmaması düşüncesiyle, konunun en önemli kaynaklarından olan, KKTC Cumhurbaşkanılarından merhum Sayın Rauf Raif Denктаş ile temasa geçildi. Kendisi de bize tezimizde kullanabileceğimiz çeşitli kaynaklar gönderdi. Bu bağlamda Sayın Rauf R. Denктаş'a şükranlarımı ifade ediyorum. Aynı çerçevede Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Danışmanlarından Ahmet C. Gazioğlu'na; Kuzey Kıbrıs Türk

Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı eski Müşaviri ve Basın Danışmanı Araştırmacı Yazar Sabahattin İsmail'e; Emekli Deniz Kıdemli Binbaşı Kıbrıs Gazisi Hasan İzzet Volkan'a; Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği Genel Merkezi Yönetim Kurulu Üyesi ve Genel Başkan Yardımcısı M. Salih Emircan'a; Türk Mukavemet Teşkilatı'ndan Celal Bayar'a, İzmir Kıbrıs Türk Derneği Yöneticisi Suna Uyar'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca, yoğun çalışma temposu içinde bana vakit ayırarak, tüm iyi niyetiyle yarım kalmış olan tezimi kabul eden ve çalışmalarım esnasında benden hiçbir yardımı esirgemeyen danışman hocam Nejdett Bilgi'ye de şükranlarımı sunarım.

Handan BERBER

Temmuz 2013, Manisa

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	III
ÖNSÖZ.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	XI
KISALTMALAR.....	XIV

GİRİŞ

A) Kıbrıs'ın Coğrafi Konumu Ve Stratejik Önemi.....	1
B) Kıbrıs Tarihine Genel Bir Bakış (1571-1960)	
1) Osmanlılar'dan Önce Kıbrıs'ın Tarihi (1571'e kadar).....	4
2) Kıbrıs'ta Osmanlı Yönetimi (1571-1878).....	8
3) Kıbrıs'ta İngiliz Yönetimi (1878-1960).....	14
a) Kıbrıs'ın İngiltere Tarafından İlhak Edilmesine Kadar Olan Gelişmeler (1878-1914).....	17
b) Birinci Dünya Savaşı Sonrası Gelişmeler.....	20
b. 1) 1931 Ayaklanması ve Sonuçları.....	22
b. 2) EOKA'nın Kuruluşu.....	27
4) Kıbrıs Sorununun Uluslararası Problem Haline Gelmesi.....	29
a) Kıbrıs Sorununun Birleşmiş Milletler'e Götürülmesi.....	29
b) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluş Aşamaları.....	32
b. 1) Birinci Londra Konferansı.....	32
b. 2) TMT'nin Kuruluşu.....	37
b. 3) Mac Millan Planı.....	42
b. 4) Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın Alt Yapısının Hazırlanması...46	
b. 5) Zürih-Londra Antlaşmaları ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu47	

I. BÖLÜM
KIBRIS CUMHURİYETİ DÖNEMİ (1960-1963)

A) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Statüsünün Değiştirilmesine Yönelik Girişimler	53
1) Kanlı Noel Öncesi Rumların Tutumları.....	53
2) Kıbrıs Rum Toplumunun 1960 Düzenine Tepkisi.....	60
B) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Yıkılma Süreci.....	61
1) Akritas Planı	61
2) 1960 Anayasası'nı Değiştirme Girişimleri	62

II. BÖLÜM

**1963 KANLI NOEL'İ VE SONRASINDAKİ GELİŞMELER (1963-65) VE EGE
BÖLGESİ YEREL BASININDAKİ YANSIMALARI**

A) Kanlı Noel Olayları.....	66
1) Toplumlararası Çatışmaların Başlaması	66
2) Ortak Barış Gücünün Kurulması	82
B) Üçüncü Londra Konferansı	84
C) Kıbrıs Sorunu'nun Birleşmiş Milletler'e Götürülmesi	91
1) 4 Mart 1964 Tarihli Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı	93
2) Birleşmiş Milletler Barış Gücünün Kurulması	95
D) Johnson Mektubu Ve Washington Görüşmeleri	101
1) Johnson Mektubu.....	103
2) Başbakan İnönü'nün Johnson'a Cevabı.....	110
3) Washington Görüşmeleri	113
E) Acheson Planları.....	116
1) Birinci Acheson Planı	117
2) Erenköy Olayları ve İkinci Acheson Planı	119
F) 1964 Yılında Kıbrıs'taki Gelişmeler	125
1) Türk Hava Kuvvetlerinin Kıbrıs'a Müdahalesi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Harekete Geçmesi.....	126
2) Galo Plaza Raporu	128

3) Galo Plaza Raporu'na Türkiye'nin Tepkisi	131
4) Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkilerinde Yakınlaşma	132
G) 1965 Yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Kıbrıs Sorunu'nun Görüşülmesi	134

III. BÖLÜM

1967 OLAYLARI, SONRASINDAKİ GELİŞMELER VE EGE BÖLGESİ YEREL BASININDAKİ YANSIMALARI

A) Türkiye-Yunanistan Görüşmeleri	141
1) Türkiye ve Yunanistan Arasında Doğrudan Görüşmelerin Başlaması	143
2) Yunanistan'da Askeri Darbe	146
3) Rauf Denktaş'ın Gözaltına Alınması	151
4) Keşan ve Dedeoğlu Görüşmeleri	153
B) Boğaziçi-Geçitkale Olayları	157
1) Boğaziçi-Geçitkale Olayları Hakkında Genel Bilgi	157
2) 1967 Olayları Karşısında Türk Hükümeti'nin Tutumu	159
3) 1967 Olayları Sonrasında ABD'nin Devreye Girmesi	161
C) Geçici Türk Yönetimi'nin Kurulması	168
1) Yasama İşleri	172
2) Yürütme İşleri	173
3) Yargı İşleri	173
4) Geçici Türk Yönetimi'ne Tepkiler	174
SONUÇ	176
BİBLİYOGRAFYA	186

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
a. g. e.	:Adı Geçen Eser
a. g. m.	:Adı Geçen Makale
AKEL	:Anorthotikan Koma Ergazemenu Laou (Çalışan Halkın İlerici Partisi)
A. Ü. D. T. C. F.	:Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
A. Ü. S. B. F.	:Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
A. T. A. S. E.	:Askeri Tarih Ve Stratejik Etüd Başkanlığı
BM	:Birleşmiş Milletler
bkz.	:Bakınız
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
C	:Cilt
CYREP	:Kıbrıs Araştırmaları Ve Yayın Merkezi
Çev.	:Çeviren
EDMA	:Ethnikon Dimogration Metogan Agoniston (Milli Demokratik Mücadeleciler Birliği)
EDA	:Birleşik Sol Cephe Partisi
Ed.	:Editör
EOKA	:Ethniki Organosis Kyprion Agoniston (Kıbrıslı Muharıpler Milli Örgütü)
Enosis	:The Union Of Greece and Cyprus (Kıbrıs'ın Yunanistana İlhakı)

Haz.	:Hazırlayan
İ. Ü.	:İstanbul Üniversitesi
İ. Ü. H. F.	:İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
K. K. T. C.	:Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KATAK	:Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu
KEK	:Kıbrıs Ulusal Partisi
KEM	:Kıbrıs Enosis Cephesi
MBKTK	:Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi
M. Ö.	:Milattan Önce
NATO	:North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Savunma Paktı)
OPEK	:Kıbrıs Rumlarını Koruma Teşkilatı
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
S.	:Sayı
s.	:Sayfa
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	:Türkiye Cumhuriyeti
TKAE	:Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TMT	:Türk Mukavemet Teşkilatı
Yay.	:Yayımları

GİRİŞ

A) Kıbrıs'ın Coğrafi Konumu ve Stratejik Önemi

Kıbrıs Adası, coğrafi konumu bakımından, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirine bağlayan merkezi bir bölgede bulunmaktadır. Akdeniz'in belli başlı deniz yolları olan Süveyş Kanalı ve Cebelitarık Boğazı ile siyasi ve jeostratejik açılarından dünyanın en önemli deniz yollarından biri olan Türk boğazlarını, yani üç büyük deniz geçidini kontrol edebilecek bir mevkidedir.²

9. 251 km²'lik yüzölçümüyle Akdeniz'in üçüncü büyük adası olan (Sicilya 25. 710 km² ve Sardunya 24. 090 km²) Kıbrıs, Akdeniz'in kuzeydoğusunda 34 derece 33 dakika ve 35 derece 41 dakika kuzey enlemleri ile 32 derece 17 dakika ve 34 derece 35 dakika doğu boylamları arasında yer almaktadır.³

Kıbrıs toprağının Anadolu toprağı olması ve iklim şartlarının Anadolu'nun orta ve güney sahillerine benzemesi sebebi ile bitki örtüsü ve hayvan topluluğu bakımından Türkiye'ye benzemektedir.⁴

M. Ö 15'inci yüzyıldan itibaren Batı'dan Doğu'ya tüm yayılcı seferlerde, Kıbrıs Adası birinci derecede stratejik rol oynamış ve sıçrama tahtası görevi görmüştür.⁵ Kıbrıs'ın stratejik açıdan taşıdığı bu büyük önem, bu küçük adayı, büyük devletlerin gizli ya da açık bir çeşit mücadele alanına çevirmiştir. Dünyanın egemenliğine soyunan bütün emperyalist güçler, dünyanın jeopolitik merkezi olan Ortadoğu'ya girmek istedikleri zaman, öncelikle Kıbrıs'ı ele geçirmeye çaba göstermişler ve bu adayı kullanarak Ortadoğu'da kendi çıkarları doğrultusunda yapılanma göstermişlerdir.⁶

Güney Anadolu'yu, Suriye, Lübnan, Filistin ve Mısır'ı denizden ve havadan kontrol altında tutan Kıbrıs'ın, dünya petrolünün % 40'ından fazlasını sağlayan Ortadoğu'yu etkileyecek mevkide olması önemini daha da arttırmaktadır.⁷ Ayrıca Ada

² Yüksel İnan, **Türk Boğazlarının Siyasal ve Hukuksal Rejimi**, Ankara 1986, s. 2.

³ Teoman Fehim, **Yavru Vatan Kıbrıs'ı Tanıyalım**, Ankara 1964, s. 3; Ekrem Önişik, "Kıbrıs Sarmalı", **Jeopolitik**, S. 13, Ankara 2004, s. 87.

⁴ H. Fikret Alasya, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri**, Ankara 1977, s. 14.

⁵ Nazım Güvenç, **Kıbrıs Sorunu, Yunanistan ve Türkiye**, İstanbul 1984, s. 36.

⁶ Anıl Çeçen, "Kıbrıs: Dünyanın Ortasında Bir Uçak Gemisi", **Aydınlanma 1923**, <http://www.aydinlanma1923.org/say1> (10. 02. 2005).

⁷ Cevat R. Gürsoy, **Kıbrıs ve Türkler**, Ankara 1964, s. 8.

Ortadoğu ve Akdeniz’i kontrol eden bir mevkide olup, petrol limanlarına ve petrolün deniz ulaşım yollarına hakimdir.⁸ Dünya petrol rezervlerinde önemli pay sahibi olan Ortadoğu için özel bir merkez olmanın yanı sıra Ortadoğu’da petrol nedeniyle çıkabilecek bir savaşta da depo görevi üstlenebilecek bir konumda bulunmaktadır.⁹

Doğu Akdeniz’in en kilit noktasında bulunan Kıbrıs, Türkiye’nin Güney sahillerinin güvenliği açısından da çok önemli bir stratejik konuma sahiptir. Kıbrıs’a üslenen korsanlar, tarih boyunca Akdeniz’deki ticaret gemilerine saldırmışlar ve Anadolu’nun Güney sahillerine sürekli akınlar düzenlemişlerdir.¹⁰

Ege Denizi’nde Yunanistan’a verilen adalarla kuşatılmış olan Türkiye’nin, açık olan sahil kapısı güneydedir. Bu sahillerin karşısında ise Kıbrıs bulunmaktadır.

Kıbrıs’ın Türkiye karşıtı bir ülkenin elinde bulunması, Anadolu’nun tüm ikmal yollarının kapanması ve Türkiye’nin güvenliğinin tehlikeye girmesi anlamına gelmektedir. Mustafa Kemal Atatürk’de bu konuya şöyle dikkat çekmiştir: *“Efendiler, Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece, bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs’a dikkat ediniz. Bu Ada bizim için çok önemlidir.”*¹¹ Atatürk’ün bu sözüne ilişkin, Aydın Olgun Cumhuriyet gazetesinde 12 Haziran 1997 yılında yayınlanan makalesinde şöyle demektedir: *“Türkiye’deki her şey gibi, KKTC üzerindeki protektoranın da Atatürk’ün bir sözüyle meşrulaştırılması gerekmiştir. Lozan Antlaşması’nı imzalayan Türkiye böylece Ada üzerindeki her türlü hak iddiasını 1923’de terk ettiği için, bu zor bir iştir. Bu amaçla hep aynı cümle alıntılanmaktadır. Atatürk’ün, 1930’lu yıllarda, deniz kuvvetlerinin Antakya açıklarındaki bir manevrası sırasında, yanındaki subaylara bu sözü söylediği ifade edilir. Bu cümle tüm resmi eserlerde ve okul kitaplarında bulunur. Onu kullananlar, o dönemde Yunanistan ile bir dostluk devrinin başladığını, artık bu ülkenin “düşman” diye nitelendirilmediğini unutturmaya çalışırlar, her ne olursa olsun, Kıbrıs davasını kutsallaştırmak ve Türk ordusunun Ada’daki varlığını tartışılmaz hale getirmek için aranan Atatürk sözü bulunmuştur.”*¹²

⁸Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs Adasının Jeopolitik ve Jeostratejik Konumu”, **Türk Kültürü**, S. 386, Yıl: XXXIII, Ankara 1995, s. 321-330.

⁹İsmail Bozkurt, “KKTC’de Siyasal Partiler”, **Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi Bugünü ve Yarını**, Ankara 2001, s. 239-257.

¹⁰ Ahmet Rauf Say, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşu ve Türk Kamuoyu**, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2005, s .6.

¹¹Anıl Çeçen, “Avrupa Macerası Bitmiştir”, **2023**, S. 45, İstanbul 2005, s. 76.

¹² Etienne, Claire Mauss Copeaux, **Taksim! Bölünmüş Kıbrıs 1964-2005**, Çeviren Ali Berkay, İstanbul 2009, s.79.

İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği'nde (AB) burada stratejik üstünlük sağlamaya çalışmaktadırlar. İngiliz Amirali Lord John Hay, Kıbrıs'ı “bir deniz üssü olarak elde edilebilecek en iyi yer” olarak nitelendirmiştir. Kıbrıs adası, tarihten beri bir anlamda “Doğu Akdeniz ve Ortadoğu egemenliğinin anahtarı” olmuş; ünlü İngiliz devlet adamı Beaconsfield de, bu gerçeği ifade etmek için Kraliçe Victoria'ya Kıbrıs'ın “*Ön Asya'nın anahtarı*” olduğunu ifade etmiştir.¹³

Özetle, Kıbrıs bizim açımızdan; orada yaşayan 150 bin Türk'ün varlığının korunması; Türkiye'nin güneyden de kuşatılmaması; Kazakistan, Hazar, Azerbaycan, Türkmenistan, İran, Irak petrollerinin İskenderun Körfezi çıkışını kapatarak tehdit etmemesi ve Yunan Megali İdeası'nın¹⁴ durdurulması gibi bir yığın ilave sebepten de hayati derecede önemlidir.¹⁵ Ayrıca Kıbrıs adası, Mersin ve İskenderun limanlarına giriş ve çıkışları etkili bir şekilde kontrol edecek konumdadır. Aynı şekilde Suriye ve İsrail liman ve sahillerinin güvenliği için de büyük değer taşır. Akdeniz'in doğusundaki bütün deniz nakliyatının kontrolü açısından fevkalade önemlidir. Türk boğazları ile Süveyş kanalının Doğu Akdeniz'e açılması adanın önemini daha da arttırmaktadır. Kıbrıs bu konumu ile bölgede, deniz ve hava yolları üzerinde, batmayan dev bir uçak gemisi, füzeler için bir rampa, Anadolu'yu güneyden istila için bir atlama taşı gibidir.¹⁶

Görünen odur ki, Kıbrıs meselesi, artık dünya dengelerine göre yeniden biçimlenip çözümlenecektir. Ancak Türkler, Kıbrıs'ın tamamında söz sahibi olmak

¹³H. Fikret Alasya, “Türk Dünyasındaki Gelişmeler Işığında Tarihi Perspektiften Kıbrıs”, **Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu**, (28 Ekim 2 Kasım 1991), Gazimagusa 1993, s. 65.

¹⁴“Megali idea” kelime anlamı ile “büyük ideal, büyük fikir” demektir. Bu fikre ve ilkeye göre, 1453'te Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilen İstanbul tekrar ele geçirilecek; Yunanistan, Girit, Rodos, Kıbrıs, Anadolu ve Büyük İskender'in uzandığı İskenderiye'ye kadar olan topraklar işgal edilerek bir Helen İmparatorluğu olarak kabul edilen büyük Bizans İmparatorluğu kurulacaktır. Bu imparatorluğun başkenti ise eski Bizans'da olduğu gibi hala “Konstantinopolis” diye andıkları İstanbul olacaktır. Bu görüş, zaman içinde Ortodoks Kilisesi, Yunanlı yazarlar, şairler ve Rusya tarafından beslenmiş; 1791'de bir harita şeklinde düzenlenmiştir. Rigas Ferreros adlı milliyetçi bir Yunanlı şair tarafından 1791'de Bükreş'te hazırlanan ilk Megali İdea haritası, 1796 yılında Viyana'da basılmış ve daha sonra Yunan yayımcılığının temel belgesi haline gelmiştir. Özetle Megali İdea kavramı Kıbrıs'ta Rum burjuvazisi ile doğarken, Yunanlıların Osmanlı egemenliğine karşı yürüttükleri ulusal kurtuluş hareketiyle Yunan milliyetçiliğine dönüşmüş ve Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla da ilk meyvesini vermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sabahattin İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, İstanbul 1998, s. 4; F. Kürşad, M. Altan, S. Egeli, **Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi**, İstanbul 1978, s. 28; Sabahattin İsmail, **Kıbrıs'ta Yunan Sorunu (1821-2000)**, İstanbul 1988, s. 8-9; Niyazi Kızılyürek, **Kıbrıs Sorununda İç ve Dış Etkenler**, Lefkoşa 2001, s. 31.

¹⁵Suat İlhan, **Avrupa Birliğine Neden Hayır**, İstanbul 2003, s. 121.

¹⁶Atilla Sandıklı, “Tarihsel Perspektif İçinde Kıbrıs Sorunu”, **Silahlı Kuvvetler**, S. 371, İstanbul 2002, s. 24.

isteyen Rum tezlerine karşı her zaman direneceklerdir. Bu yüzden Türkiye iki şeye dikkat edecektir: Adadaki Türk varlığının ve kurulacak federe devletin AB potası içinde eritilip yok edilmesini önlemek ve Ada'nın bütününe yabancı bir gücün denetimine geçmesine mani olmak.

Sonuç olarak Türkiye, Kıbrıs'ta yaşayan Türk varlığı başta olmak üzere kendi hak ve çıkarları ile milli güvenliğini yakından ilgilendirmesi sebebiyle bu bölge ile ilgisini her zaman için devam ettirerek, Kıbrıs ve Akdeniz üzerindeki jeopolitik güç mücadelesini sürdürecektir.¹⁷

Böyle bir tarihsel gelişim süreci içerisinde, Kıbrıs sorununun Türk kamuoyuna kazandırılması ise Hürriyet gazetesi ve Sedat Simavi'nin girişimleriyle bir anlam kazanmıştır. Bununla birlikte, Türkiye'nin resmi olarak Kıbrıs sorununa ilgi göstermeye başladığı 1955 yılında gerçekleşen bölgesel ve uluslararası gelişmelere dikkatle bakmakta fayda vardır: 25 Şubat 1955 Bağdat Paktı, 18-24 Nisan 1955 Bandung Konferansı ve 6-7 Eylül 1955 Olayları. Bu olayların tümü, hem doğrudan hem de dolaylı olarak, Kıbrıs'la ilgili bölgesel ve uluslararası gelişmelerdir. Bu anlamda, İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmelere paralel olarak dönemin bu hareketliliği içinde Kıbrıs meselesinin Türk basınındaki yerini anlamak zor olmasa gerek. Bu kapsamda, haber dergilerinin ya da günlük gazetelerin kamuoyunu etkileme yönleri hep olmuştur, Kıbrıs sorununun doğru veya yanlış, halka anlatılmasında önemli ve özel bir işleve sahip olmuşlardır.¹⁸

B) Kıbrıs Tarihine Genel Bir Bakış

1) Osmanlılardan Önce Kıbrıs'ın Tarihi (1571'e kadar Kıbrıs)

Kıbrıs, tarih boyunca kaderi dışarıdan belirlenmiş bir adadır. Bir zamanlar sahip olduğu ormanların ve her zaman zenginliklerinden başlıcası olan bakır cevherinin dışında önemli bir varlığı bulunmayan Ada, asıl coğrafi, politik ve stratejik konumu dolayısıyla, tarihin en eski uygarlıklarının kurulduğu bu bölge hakim güçlerin dikkatini çekmiştir. Tarihin hemen her döneminde Ada'nın kaderi, uzaklarda oturan hükümdarlara vergi ödemek, yabancı ordulara asker, yabancı donanmalara kereste

¹⁷Soyalp Tamçelik, **Kıbrıs Meselesinin Çözüm Planları**, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2008, s. 675.

¹⁸Mehmet Hasgüler, **Kim Ve Akis Dergilerinde Kıbrıs 1954-1968**, Ankara 2006, s. 28.

sağlamak olmuş; üstelik kuraklık, açlık ve depremle sık sık doğa da Kıbrıs'a acımasız davranmıştır. Halkına danışılmaya gerek bile duyulmadan satılan, satın alınan, egemenliği devredilen bir ülke olmuştur.¹⁹

Akdeniz'de eski parlak medeniyetlerin geliştiği adalardan biri olan Kıbrıs, kuzeyde ve doğuda Anadolu Yarımadası ve diğer Asya ülkeleriyle, güneyde ve batıda Afrika ve Avrupa'nın denizci kavimleri arasındaki münasebetlerle eski çağlardan beri önemli bir rol oynamış ve bugün dahi dünyanın ilgisini üzerine çeken bir konu olmuştur.²⁰

Jeolojik devirlerden sonra bir çöküntü ile Hatay bölgesinden ayrılıp ada haline gelen Kıbrıs'ın ülke sakinlerinin Anadolu'dan geldikleri anlaşılmaktadır. Nitekim son keşifler Anadolu'ya en yakın yer olan Karpas Yarımadası üzerinde, neolitik devre ait yerleşme yerlerinde elde edilen buluntular, Anadolu'nun Hacılar ve Çatalhöyük gibi neolitik kültür meydana getiren insanların Kıbrıs'ı iskan etmiş olduklarını açıklamaktadır. Kıbrıs'ın diğer yerlerindeki prehistorik kültürler de Anadolu ile olan sıkı münasebeti göstermiştir.²¹

Kıbrıs tarihini kronolojik sırayla incelediğimizde, M. Ö. 4000 yıllarından itibaren Ada'da insan unsuruna rastlandığı görülmektedir. M. Ö. 3000'de Ada'nın sık bir iskana sahip olduğu ve iskanını Anadolu'dan yapıldığı, elde edilen kültür eserleri ve diğer maddi kalıntılardan anlaşılmaktadır. Alman bilginlerinden Dümmler'e göre *"Kıbrıs'taki eski mezarlarda da elde edilen eserler bütün teferruatına kadar Truva Kültürü yani eski Anadolu Kültürü ile aynıdır. Bunu sadece dış tesirlerle izah etmek mümkün değildir. Eski Anadolu halkı ile Kıbrıs sakinlerinin aynı kavimden olduğunu kabul etmek mecburiyeti vardır."*²²

Mısır kaynaklarından elde edilen bilgilere göre M. Ö. 200'de Kıbrıs'ın "Alasya" adını taşıdığı anlaşılmıştır. Son derece eski olan Kıbrıs tarihinin, bu kaynaklar vasıtasıyla M. Ö. 1450 senesinden itibaren kesinlik kazanmaya başladığı görülmektedir. Kıbrıs Krallığı M. Ö. 1450 senesinde ilk defa Mısır Kralı III. Tutmes tarafından işgal edilmiştir. M. Ö. 1320 yılında o çağın en eski büyük devleti olan Hitit İmparatorluğu

¹⁹Şükrü S. Gürel, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960)**, C. 1, İstanbul 1984, s. 11.

²⁰Cevat Gürsoy, "Coğrafi Bakımdan Kıbrıs ve Türkiye", **Milletler Arası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi**, Ankara 1971, s. 41.

²¹Arif Erzen, **Kıbrıs Tarihine Bir Bakış**, Ankara 1971, s. 80.

²²Füruzan Kınal, "İlk Çağlarda Kıbrıs", **Bellekten**, C. XXVII, S. 111, İstanbul 1964, s. 387.

tahtına geçen Muvatalla, Ada'yı Mısırlılar'dan almıştır. Fakat 55 sene sonra, Mısırlılar Ada'yı yeniden fethetmişlerdir.²³

Fenike Hükümdarı İramin Ada'yı M. Ö. 1000 senesinde zapt etti ve Fenikeliler aralıksız 291 yıl hüküm sürdü. Bu devirde kültür ve medeniyet sahasında Kıbrıs'ta büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Fenikeliler Ada'nın güney sahillerinde kendi şehirlerini kurdular ve kendi dinlerini adaya yaydılar. Fenikeliler'in ağır vergilerinden bıkan Kıbrıslılar, Salmanasar zamanında Asurlular'dan himaye istediler. M. Ö. 722 senesinde Sargonlar sülalesini teşkil eden II. Sargon Kıbrıs'ı haraca bağladı. Böylece Kıbrıs, Mısır'ın son firavunlarından Amasis'in Ada'yı fethine kadar (M. Ö. 569) Asurlular'ın idaresinde kaldı.²⁴

M. Ö. 325 senesinde Pers hükümdarı Keykavus'un Mısır'ı zapt etmesinden sonra Kıbrıslılar Pers imparatorluğuna tabi oldular ve her sene belirli bir miktar vergi vermeye başladılar.²⁵

Büyük İskender'in İran'a karşı kazandığı İsus zaferinden sonra (M. Ö. 333), bütün Kıbrıs Kralları İskender'in hükümdarlığını tanıyarak Tir (Sur) şehri kuşatmasına 120 gemilik bir filo ile katıldılar. Ada, bu tarihten itibaren Büyük İskender'in himayesine geçmiş oldu. İskender'in ölümünden sonra Kıbrıs, onun kumandanlarından biri olan Antigonüs'ün eline geçti. Daha sonra Mısır hakimi Ptoleme ile Antigonüs Ada'yı aralarında taksim ettiler ve Ptolemeler iki buçuk asır Kıbrıs'a hakim oldular.²⁶

Kıbrıs, M. Ö. 59 senesinde Romalılar'ın istilasıyla Roma İmparatorluğu'na bağlandı. 395 senesinde Roma imparatorluğunun, Doğu Roma ve Batı Roma diye ikiye ayrılmasından sonra, Doğu Roma İmparatorluğu'nun payına düşen Kıbrıs, Bizans'ın bir vilayeti oldu.²⁷

Bizanslılar, 1191 senesine kadar Ada'da kaldılar. Bu devirde Doğu Roma İmparatorluğu'nda Rumca'nın resmi dil haline gelmesi üzerine Kıbrıslılar, Rum olmadıkları halde, Rumca konuşmağa başladılar ve zamanla gerçek mahiyetlerini unutarak kendilerini Rum addettikleri bugünkü Kıbrıs Rumları'nı oluşturdular.²⁸

²³Nasim Zia, **Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi ve Ada'da Kurulan İngiliz İdaresi**, Ankara 1975, s. 2.

²⁴Ertuğrul Önalp, **Geçmişten Günümüze Kıbrıs**, Ankara 1997, s. 19.

²⁵N. Zia, **a. g. e.**, s. 3.

²⁶Ö. Gülşen, **a.g.e.**, s.10.

²⁷Ö. Gülşen, **a.g.e.**, s.11.

²⁸E. Önalp, **a.g.e.**, s. 21-23.

Kıbrıs Bizans'ın bir vilayeti bulunduğu sırada, Müslümanlar'ın defalarca saldırılarına maruz kaldı. Stefan Lusignan'a göre 632 ile 964 yılları arasında, Müslümanlar Ada'ya tam 24 defa saldırdılar. Kıbrıs, bu saldırılardan 964 yılında Bizans imparatoru Nikefor Fokas'ın Ada'yı zaptından sonra kurtarılabildi.²⁹

1187'de Kudüs'ün Salahaddin Eyyubi tarafından geri alınması, o devrin üç büyük hükümdarının iştirak ettikleri III. Haçlı Seferi'ni tahrik etti. Kudüs'e giderken Stalic Körfezi'nde fırtınaya tutulan Aslan Yürekli Richard'ın filosunda bulunan nişanlısı ve kız kardeşinin Limasol kıyılarında İsaac tarafından esir edilmesi Richard'ın Ada'ya çıkararak 1191'de İsaac'ı mağlup etmesine neden oldu. Böylece Ada, tarihinde ilk defa İngilizler'in eline geçti.³⁰

Kudüs'ü yeniden zapt edebilmek için paraya ihtiyacı olan Richard, Ada'yı 100.000 bezata altına Templiers Şövalyeleri'ne sattı. Ada, 1192'de altının hepsini ödeyemeyen Templiers Şövalyeleri'nden geri alınarak Guy Lusignan'a satıldı.³¹

Kıbrıs'ın 1192 yılından itibaren Lüzinyan ailesine satılmasıyla, adada Lüzinyan dönemi başlamış ve 1432 yılına kadar sürmüştür. "Frank Dönemi" olarak da anılmakta olan bu dönemde Kıbrıs'ta yerli halka karşı baskı ve zulüm son derece artmıştır.³² Özellikle Ortodoks Rumları üzerinde yoğun baskı kuran Lüzinyanlar, Rumlar'ın kiliselerde dini ayin yapmalarını bile yasaklamış, Lefkoşe'nin adını da "Nicosia" olarak değiştirmişlerdir.³³

1489'da adayı ele geçiren Venedikliler de tıpkı Lüzinyan döneminde olduğu gibi halkın ihtiyaçları ve ülkenin gelişmesiyle ilgilenmemiş, adayı sadece kendi askeri ve ticari yararları için ellerinde bulundurmuşlardır. Rum tarihçi Alastos'a göre, "*Venedik yönetimi düpedüz bir tiranlığa, ekonomik uygulamalar ise doğrudan doğruya bir soyguna dönüşmüştü.*"³⁴

1563 yılında iki Kıbrıslı Rum İstanbul'a gelerek adayı Venediklilerin elinden kurtarması ve kendi koruması altına alması için padişaha başvurmuşlardır. 1192'den

²⁹N. Zia, **a.g.e.**, s. 4.

³⁰ OsmanTuran, "Orta Çağlarda Türkiye Kıbrıs Münasebetleri", **Belleten**, C. XXVII, S. 110, İstanbul 1964, s. 72.

³¹OsmanTuran,**a.g.m.**,s.73.

³²Ahmet C. Gazioğlu, **Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878) 308 Yıllık Türk Dönemine Yeni Bakış**, Lefkoşa 2000, s. 3.

³³A. C. Gazioğlu, **a.g.e.**, s. 5.

³⁴A. Gazioğlu, **a.g.e.**, s. 8.

1572 yılına kadar süren Latin döneminin bir özelliği de, Kıbrıs'ın açıklarında dolaşan

korsanların zalimce saldırılarından koruyabilme yeteneğini gösterememiş, aksine onlara adeta sığınma olanağı sağlamış olmasıydı. Ada daha sonra Türklerin eline geçince bu tür korsanların saldırılarına karşı iyice korunmuş, korsanların köyleri, evleri yakıp yıkan, halkın malını alıp götüreren baskınları sona ermiştir. Böylece ancak Türk yönetimine geçtikten sonra ada halkı dış tehlikelerden korunmuş, can ve mal güvenliğine kavuşmuştur.³⁵

2) Kıbrıs'ta Osmanlı Yönetimi (1571-1878)

XVI. yüzyılın ikinci yarısının ortalarında, Kıbrıs, Osmanlı İmparatorluğu'nun üç kıtada uzanan sınırları içerisinde, adeta devletin yumuşak karnının en hassas noktasında bir çibanbaşı olarak, devrin en güçlü deniz kuvveti olan Venedik'in elinde bulunuyordu.³⁶

Osmanlı Devleti'ni Kıbrıs'ın fethine zorlayan bazı nedenler vardı. Bu nedenler; siyasi, stratejik, ekonomik ve dini nedenlerdi. Tüccar ve korsan bir devlet olan Venedik'in Kıbrıs'a sahip olması imparatorluk için büyük bir tehlike olarak kabul edilmekteydi. Kıbrıs'ta bulunan korsanların faaliyetleri Akdeniz'in ticaret güvenliğini tehlikeli bir surette sarsmakta ve Osmanlı imparatorluğunun Akdeniz ülkeleri arasında seyreden ticaret gemilerinin ve Anadolu'dan giden hacı gemilerinin yağma edilmesine kadar varmaktaydı.³⁷

Doğu Akdeniz'deki korsanlık olayları, Türk gemilerinin Kıbrıs açıklarından geçerken uğradığı saldırılar ve tüm çevredeki ülkelerin teker teker fethedilip bir Osmanlı ili yapılması karşısında Ada'nın taşıdığı stratejik önem, padişah II. Selim'in Kıbrıs seferini başlatma nedenleri arasında yer almış ve Kıbrıs'ın Türkler tarafından fethedilmesini kaçırılmaz hale getirmiştir.³⁸

1570-71 yıllarında yapılan Kıbrıs seferi ile; Limasol, Tuzla, Girne, Lefkoşe ve en sonunda Magosa fethedilmiş, Osmanlı imparatorluğu Ada'yı Venedikliler'den alarak

³⁵A. Gazioğlu, **a.g.e.**, s. 10.

³⁶Rıfat Uçarol, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı İngiliz Antlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)**, İstanbul 1978, s. 11.

³⁷Vehbi Zeki Serter, **Kıbrıs Tarihi**, Lefkoşa 1979, s. 2; H. F. Alasya, **a.g.e.**, s. 25; A. C. Gazioğlu, **a. g. e.**, s. 21.

³⁸A. C. Gazioğlu, **a. g. e.**, s. 21.

Kıbrıs'ın tamamına hakim olmuştur.³⁹

Venedikliler'in Kıbrıslı Rumlar'a mezhep ayrılığı nedeniyle yapmış olduğu baskı ve zulme karşın Müslüman Türkler, Hristiyan Kıbrıs halkına karşı gerek fetih esnasında gerekse fetihten sonraki dönemde hoşgörülü davranarak onların haklarına saygı göstermiştir.⁴⁰ Magosa kalesi hariç, Ada'daki Osmanlı fethinin kolay olmasında, Venedik idaresinden memnun olmayan yerli Rum halkının da rolü olmuş ve karşılıklı işbirliği göstermişlerdir.⁴¹ Girne şehrinin herhangi bir direniş göstermeden, sulhen teslim olmasından sonra ada halkı, kadıları ve sancakbeyleri aracılığıyla Türk yöneticilerine başvurarak avarız-ı divaniye ve tekalif-i örfiyye'den muaf tutulmalarını istemişlerdir. Bu istekleri kale ve iskele hizmetlerinde buldukları dikkate alınarak 24 Kasım 1557 tarihinde kabul edilmiştir.⁴²

Hatta uzun süren kuşatma döneminde Lefkoşa ve Magosa'da bazı Venedik askerleriyle yerli Hristiyan halkın ileri gelenleri mevki ve yerlerini terk ederek Türk ordusuna katılarak İslamiyeti kabul etmiş ve isimlerini değiştirmişlerdir.⁴³

Kıbrıs'ın fethinden sonra Lefkoşa merkez olmak üzere, Ada idari yönden bir "Beylerbeylik" haline getirildi. Kıbrıs Beylerbeyliği bu statüsünü 1640 tarihine kadar devam ettirdi.⁴⁴

Türk hakimiyetine geçen Kıbrıs'ta Osmanlı İmparatorluğu'nun idari teşkilatına uygun bir idari sistem tatbik edilerek, Kıbrıs Beylerbeyliği Lefkoşa merkez sancağı, Baf, Magosa, Girne sancaklarına ayrılmış ve daha önce Avlonya Beylerbeyi olan Muzaffer Paşa da ilk Kıbrıs Beylerbeyi olarak görevlendirilmiştir.⁴⁵ Ada'nın idari statüsü, 1878'e kadar birkaç defa değişti; 1870-78 yılları arasında da bağımsız mutasarrıflık haline getirildi.⁴⁶ Ada'da kaymakamlık olarak bilinen altı kaza vardı ve bu

³⁹Kıbrıs Seferi İçin bkz. A. C. Gazioğlu, **a.g.e.**, s. 19-100.

⁴⁰Erdal Açıkseç; Ayhan Cankut, "Kıbrıs Meselesini Doğuran Sebepler", **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 181, İstanbul 2009, s. 74; O. Turan. **a.g.m.**, s. 227.

⁴¹Cengiz Orhonlu, "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)", **Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri**, Ankara 1971, s. 91; Şükrü S. Gürel, **a.g.e.**, s. 12.

⁴²Nejat Göyünç, "Türk Hizmetine Giren Bazı Kıbrıs Müdafileri", **Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Tebliğleri**, Ankara 1971, s. 106.

⁴³N.Göyünç, **a.g.m.**, s. 107.

⁴⁴Ş.S.Gürel, **a.g.e.**, s. 12.

⁴⁵Ülker Güzel, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti", **Türkler**, S. 19, Ankara 2002, s. 890; C. Orhonlu, **a.g.m.**, s. 91

⁴⁶A.C.Gazioğlu, **a.g.e.**, s. 128.

kazalarda “Meclis-i idare” denilen yönetim meclisleri bulunmaktaydı.⁴⁷

Osmanlı Devleti’nin Ada halkının hukuki düzeninde yaptığı en büyük değişiklik, Franklar devrinden beri Ada’da uygulanan zorunlu çalışma angaryasını ortadan kaldırarak, halkı hürriyetine kavuşturması olmuştur.⁴⁸ Ada Rumları’nın kısıtlanmış olan özgürlüklerini vererek, dini ibadetlerini serbest bırakmış, onlara İstanbul’da saraya doğrudan başvurma yetkisi ve olanağı sağlamıştır.⁴⁹

Osmanlı yönetimi, büyük çoğunluğu Ortodokslar’dan oluşan Ada halkı tarafından memnuniyetle kabul edildi. Latin baskısının ortadan kalkması, Venedikliler’in acımasız sömürge ve dinsel baskıya dayalı düzeninin yıkılması, bunda rol oynayan başlıca etmenlerdir.⁵⁰

Fetih esnasında ve sonrasında, mal-mülk sahibi varlıklı Latinler ve Venedikli tüccar ve yöneticilerin adadan ayrılmasıyla bunlara ait çok sayıda ev, çiftlik ve benzeri mal-mülk sahipten kalmış ve boşaltılmıştır. Osmanlı Devleti, 1572 yılında adada bir sayım yaptırarak, Kıbrıs’ın nüfusu, meslek sahipleri, mal-mülk durumu tespit edilerek; sayımlar sonucunda Mesarya ve Mazoto bölgelerinde 76 köyün tamamıyla boşaltılmış olduğu ortaya çıkmıştır.⁵¹

Kıbrıs’ın, Doğu Akdeniz’i kontrol edecek bir mevkide bulunması Ada’nın savunmasına da önem verilmesini gerektirmiştir. Osmanlı Devleti, Ada’yı istila tehlikesine karşı güven altına almak üzere, Anadolu’dan özellikle İçel ve Konya Bölgeleri’nden Türkmen aşiretlerinin Kıbrıs’a göçünü teşvik ederek, Ada’da Türk Müslüman nüfusun artmasını sağlamıştır.⁵² Kıbrıs’a gönderilen ailelerden başka, Kıbrıs’ın fethine katılan askerlerden 30. 00 kişi de Ada’da bırakılmıştır.⁵³

Türkler’in Kıbrıs Adası’na yerleştirilmeleri, Osmanlı İmparatorluğu’nun yeni fethedilen ve gereksinim duyulan yerler için uyguladığı “sürgün” adıyla tarihe geçen

⁴⁷A. Gazioğlu, **a.g.e.**, s. 130.

⁴⁸E. Açıkses; A. Cankut, **a.g.m.**, s. 74; C. Orhonlu, **a.g.m.**, s. 91.

⁴⁹Sabahattin İsmail, **1571’den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne Kıbrıs Sorunu-İç Etkenler**, İstanbul 1986, s. 50.

⁵⁰Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, s. 12.

⁵¹Mustafa Haşim Altan, **Kıbrıs’ta Türk Malları**, C. 1, K. K. T. C. 2003, s. 19.

⁵²Halil Fikret Alasya, “Kıbrıs’ta Türk İdaresi Altında Nüfus”, **Kıbrıs ve Türkler**, Ankara 1964, s. 28-29; O. Torun, **a.g.m.**, s. 227; Bu göçler için bkz E, C. M. Copeaux, **a.g.e.**, s. 72-73; Turan Gökçe, “1572 Yılında İç-İl Sancağından Sürülüp Kıbrıs’ta İskan Edilen Aileler”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, S. II, İzmir 1999, s. 1-6; T.Gökçe, “1572-1573 Yıllarında Kıbrıs’ta İskan Edilmek Üzere Karaman ve Rum Vilayetlerinden Sürülen Aileler”, **a.g.e.**, S. III, s. 9-18.

⁵³C. Orhonlu, **a.g.m.**, s. 97.

iskân geleneği politikasına uygun olarak yapılmıştır. 9 Nisan 1571 tarihli hükme göre Anadolu'dan Kıbrıs'a ilk göçmen nakli Karaman eyaletinden olup, Kıbrıs'a göçmen olarak gelmek isteyenlere hiçbir şekilde engel olunmaması aksine teşvik edilmeleri bütün ilgililere duyurulmuştur.⁵⁴ Ada'ya Türk göçmen yerleştirilmesi ile ilgili, "sürgün fermanı"⁵⁵ olarak da nitelendirilen 21 Eylül 1572 tarihli "Genel İskan Hükümü", Padişah II. Selim tarafından hazırlanarak ilgili yerlerin kadılarına⁵⁶ gönderilmiştir. Sürgün fermanında, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden⁵⁷ "her onbeş haneden bir hane" olmak üzere toplam 5720 hane Türk'ün Kıbrıs Adası'na yerleştirilmesi öngörülmüştür.⁵⁸

Bu nüfus nakillerinin bir sonucu olarak, çok değişik mesleklerden Türkler de Ada'ya yerleşmişlerdir. Kıbrıs'ta Türkler'in gerçekleştirdiği yerleşim politikası, İngilizler'in Kuzey Amerika'da yaptıklarına benzememektedir. Türkler, yerli halka bir taraftan kendi toplumsal kurumlarını ve kültürel kimliklerini koruma izni verirken, diğer taraftan yerli halkın Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve siyasal hayatıyla bütünleşmesi için çaba göstermeleri önemli bir farktır. Ayrıca Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ta bir Türk çoğunluğu kurmayı hiçbir zaman politik bir hedef haline getirmemiştir.⁵⁹ Fethin daha ilk günlerinden itibaren Türkler, Kıbrıs'ta tipik Osmanlı düzenini uygulamaya başlayarak, halka karşı yumuşak ve hoşgörülü bir gönül alma, istimalet politikası izlemiştir.⁶⁰

16. yüzyılda Ada halkının % 60'ını Türkler oluşturuyordu. Toprakların da %

⁵⁴M. H. Altan, **a.g.e.**, s. 10.

⁵⁵21 Eylül 1572 tarihli sürgün fermanının belge sureti ve metni için bkz. M. H. Altan, **a.g.e.**, s. 11-18.

⁵⁶Bu hükmün birer sureti, Karaman, İçel (Yozgat), Bozok (Alanya), Alaiyye (Antalya), Teke, Manavgat kadılarına ve sürgün yapılan yerlerin kadılarına gönderilmiştir. Bkz. A. C. Gazioğlu, **a.g.e.**, s. 103.

⁵⁷Kıbrıs'a nüfus nakli yapılan Anadolu'da belli başlı şehir, kasaba ve köylerden bazıları şunlardır; İçel, Taşeli, Manavgat, Mut, Alanya ve Selendi, Burhanlar, Avşar, Maraş, Muğla, Çankırı, Divriği, Kayseri, Çorum, Tarsus, Bolu, Bursa, Karaman, Bozok, Ulukışla, Akdağ, Bor, Iğın, İshaklı, Akşehir, Niğde, Beyşehir, Ürgüp, Develihisar, Koçhisar, Seydişehir, Aksaray, Silifke'dir. Bkz. M. H. Altan, **a.g.e.**, s. 20.

⁵⁸M. H. Altan, **a.g.e.**, s. 21.

⁵⁹Pierre Oberling, **Bellapais'e Giden Yol Kıbrıs Türkleri'nin Kuzey Kıbrıs'a Göçü**, Ankara 1987, s. 5.

⁶⁰Osmanlı padişahı 7 Mayıs 1572'de Kıbrıs Beylerbeyine, kadıya ve defterdarlarına, yerli halka iyi muamele edilmesini emreden şu fermanı göndermiştir: "Kıbrıs Adası aslanca dövüşen ordularım tarafından yeni alınmış bir diyar olduğundan yerli ve fakir halk, harb icabı maddi ve manevi zarara uğramış olup bu yüzden ızdırıp çekmektedirler. Onlara adaletle, şefkatle muamele ediniz. Az zamanda kalkınarak refah ve saadete ermeleri için mahkemelerde, vergi alınmasında velhasıl her türlü devlet işlerinde onları koruyunuz. Onlar bize koruyucu tanrının emanetidir. Devletin şanına onları korumak ve himaye etmek yaraşır. Her birisi ırzından, canından, malından emin olarak gönül rahatlığı içinde yaşasın, iş ve güçlerine sahip olup kazançlarına baksınlar. Benim adaletim bunu icap ettirir. Bu emrimin yerine getirilmesi için her biriniz uyanık ve dikkatli olunuz. Aksini duyarsam hiçbir suretle özür kabul etmeyeceğimi bilerek gaflet göstermeyiniz". Bkz.P. Oberling, **a.g.e.**, s. 2.

70'i Türkler'in elinde bulunuyordu. Fethin ilk yıllarındaki güçlükler ortadan kalktıktan sonra, Ada ile Osmanlı İmparatorluğu'nun bağları kuvvetlenmiş ve Anadolu'dan Kıbrıs'a göçler arttıkça Lefkoşe, Magosa, Girne ve Baf gerçek birer Türk şehri halini almıştır. Daha sonraki yıllarda, Ada nüfusunda bazı etkenlerle önemli değişiklikler meydana gelmişse de, Türkler, sahip oldukları topraklar, nüfus oranı ve kültürel kuruluşlarıyla hiçbir zaman azınlık durumuna düşmemişlerdir.⁶¹

T. C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgelere göre, 1572 yılında Ada'ya Anadolu'dan 1.689 aile gelip yerleşmiş⁶², mühimme defteri kayıtlarına göre, 1581 yılına kadar 8.000 aile, 17. yüzyılın sonlarına kadar da devlet eliyle gönderilip yerleştirilenlerin sayısı 30.000 kişidir.⁶³

Türkler'in Ada'yı fethiyle birlikte Kıbrıs'ta yerel yöneticileri halkın seçtiği özerk bir yönetim şekli uygulanmaya başlamış; kasabalar ve köyler, muhtarlar ve ihtiyar heyetleri tarafından yönetilmiştir. Her köyde ve mahallede muhtarlar, o yerin sakinlerinin mensup olduğu din ve milliyetten kimseler arasından, yine oranın aynı din ve milliyetten olan halkı tarafından seçilmiş, Türk muhtar Türkler'in işine, Rum muhtar ise Rumlar'ın işine bakmıştır.⁶⁴

Kıbrıs'ta "millet sistemini" uygulamaya koyan Türkler, Latinler'in Kıbrıs'a egemen oldukları üç yüzyıl boyunca ortadan kaldırdığı Rum Ortodoks Kilisesi'ni yeniden açtırarak, başpiskoposu Rumların hem dini hem de siyasi temsilcisi olarak tanımıştır. Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi'ne tanınan en belli başlı ayrıcalıklardan biri, Kıbrıs Rum başpiskoposu veya piskoposlarının, Bab-ı Ali ile doğrudan temas ve görüşme olanağının kendilerine tanınmasıdır.⁶⁵

Ayrıca kiliseye vergilerin saptanması ve toplanmasında da geniş ayrıcalıklar tanınmış, Tanzimat Fermanı'ndan sonra da başpiskoposların "Etnark" yani toplum liderleri olarak prestijleri çok ileri düzeye yükseltilmiştir. Kilisenin mal mülk sahibi olmasını kolaylaştıran ve kilise mallarının her türlü vergiden muaf sayılmasına olanak

⁶¹Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, s. 5.

⁶²A. C. Gazioğlu, **a.g.e.**, s. 106.

⁶³A. C. Gazioğlu, **a.g.e.**, s. 109.

⁶⁴A.C.Gazioğlu, **a.g.e.**, s. 130-131; Neriman Tongul, **Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasal Sosyal ve Ekonomik Gelişimi (1974-1983)**, (Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1996, s. 1.

⁶⁵Seyit Yolak, **1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri**, Lefkoşa 1989, s. 17; N. Tongul, **a.g.e.**, s. 2-3.

sağlayan “berat ve fermanlar” sayesinde kilise Kıbrıs’ın en varlıklı, en zengin kurumu haline gelmiştir.⁶⁶

Türkler’le Rumlar’ın toplumlar olarak karşı karşıya gelmeleri, ancak Yunan isyanı ile ilgili faaliyetlerin başlamasından ve Yunanistan’ın Megali İdea hedefinin gerçekleştirilmesi için Kıbrıs’a el atarak provokatörler göndermesinden sonra başlamıştır. Kıbrıs’ta “Enosis”⁶⁷ hareketleri ta Osmanlı döneminden beri, Filiki Eteryası’nın⁶⁸ kurulması ile başlayıp, 1821 Yunan isyanı ile gelişerek günümüze kadar gelmiştir.

1821 yılında Kıbrıs’lı Teofilos Teoseus, Yunanistan’dan bindiği bir ticaret gemisi ile gizlice Larnaka’ya gelerek, Yunanlı isyancıların kendisine verdiği “isyana teşvik” bildirimlerini dağıtarak, Kıbrıs’ta Osmanlılara karşı bir ayaklanma başlatılmasını istemiştir. 9 Temmuz 1821 tarihinde Başpiskopos Kiprianos öncülüğünde Kıbrıs’ta bir ayaklanma planlamış, ancak vali Küçük Mehmet, “Dimitri” adlı bir Rum’un ihbarı üzerine kiliselere bir baskın yaparak, Filiki Eteryası’ya ait çok sayıda silah ele geçirilerek daha başlamadan ayaklanmayı önlemiştir. Bunun üzerine isyanın elebaşısı olan papazlar yakalanarak idam edilmiş, bir kısmı da sürgüne gönderilmiştir. Sürgüne gönderilenlerin bir kısmı daha sonra Roma’da toplanarak 6 Aralık 1821 tarihinde Kıbrıs Rumları’nın bilinen ilk Enosis bildirisini yayınlamış ve bütün Hristiyan ülkelere çağrıda bulunarak, “Kıbrıs’ın Türkler’den kurtarılarak Yunanistan’a verilmesini” istemişlerdir.⁶⁹

⁶⁶A. C. Gazioğlu, **a.g.e.**, s. 461-462.

⁶⁷Kelime anlamı ile “ilhak” demek olan Enosis, Megali-idea hedefi çerçevesinde Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanmasını ifade etmektedir. Enosis, ilk Megali idea haritasının çizildiği 1791 yılından beri gündemde olan bir konudur. KKTC Eski Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş Enosis’in tanımını şöyle yapmaktadır:“Enosis, sadece Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhaki için güdülen bir siyasete verilen isim değildir. Lügat manası “birleşme, ilhak” olan bu kelimenin altında her Türkün yakından bilmesi gereken korkunç bir siyaset yatmaktadır. Enosis, tam anlamıyla Mora yarımadasına kurulan küçük Yunanistan’ın yavaşça genişleyerek Büyük İskender’in imparatorluğunu kurmak siyasetini ortaya koyan bir tabirdir. Enosis, deyiş geçmeyelim. Enosis, Türk vatanının bütünlüğüne yönelmiş bir davadır.” Bkz. Rauf R. Denktaş, **12’ye 5 Kala Kıbrıs**, Ankara 1966, s. 14-15; Ergünöz Akçora, "Kıbrıs Türkü’nün Bağımsızlık Mücadelesi ve Rumların Türklere Uyguladıkları Katliamlar", **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 179, İstanbul 2009, s. 39.

⁶⁸Filiki Eteryası, Megali idea’nın hedeflerini gerçekleştirmek için 1814 yılında Rus Çarı I. Aleksandr’ın yaveri Aleksandr İpsilantis tarafından kurulan gizli bir teşkilattir. Filiki Eteryası’nın Megali idea programında şu hedefler bulunmaktadır; Yunanistan’ın bağımsızlığına kavuşturulması, Batı Trakya ve Selanik’in, Ege Adalarının, On İki Ada’nın, Girit Adasının, Batı Anadolu’nun, İmroz ve Bozcaada’nın Yunanistan’a ilhaki, Pontus Rum Devleti’nin kurulması, İstanbul’un geri alınarak Bizans İmparatorluğu’nun ihya edilerek Büyük Yunanistan’ın kurulmasıdır. Bkz. S. İsmail, **Kıbrıs’ta Yunan Sorunu**, s. 9.

⁶⁹Barış Doster, “Dünden Bugüne Kıbrıs’ın Öyküsü”, **Jeopolitik** , S. 14, Ankara 2004, s. 71; Sadi Somuncuoğlu, **Sorularla Belgelerle Kıbrıs Çözüm mü?Çözülme mi?**, Ankara 2003, s. 77.

1854 yılında yine isyan bildirimleri dağıtılmış ve bu bildirimler başpiskoposlukta çalışan bir görevli tarafından yayımlanmıştır. 1863 yılında ise Yunanlılar Kıbrıs'ın Osmanlı'lardan alınıp kendilerine verilmesi için İngiltere'den yardım istemişlerdir.⁷⁰

Ada'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti altında kaldığı 307 yıl (1571-1878), Akdeniz ticaretinin gerilediği ve ticaret limanlarının Atlas Okyanusu kıyılarına taşındığı bir zamana rastlamaktadır. Buna rağmen Kıbrıs, tarihindeki en uzun istikrar dönemini Osmanlı egemenliği altında yaşamıştır.⁷¹

3) Kıbrıs'ta İngiliz Yönetimi (1878-1960)

19. yüzyılın sonlarında, dönemin iki büyük sömürge imparatorluğu olan İngiltere ile Çarlık Rusya'sı, Ortadoğu'daki çıkarları bakımından birbirleriyle büyük bir çatışmanın içine girmişlerdir. Çarlık Rusyası, nihai hedefi olan İstanbul'a girmek ve Boğazlar'ı kontrolü altına alarak Akdeniz'e inme stratejisinin yanında, Kafkasya üzerinden İskenderun ve Basra Körfezi'ne inmeyi hesap etmektedir. Çarlık Rusyası'nın bu politikası, Osmanlı İmparatorluğu'nun güney topraklarını hayati bölge olarak nitelendiren İngiltere'nin çıkarlarına uygun düşmemektedir.⁷² Rusya'nın bu şekilde güneye sarkması, İngiltere'nin başta Hindistan olmak üzere Asya'daki sömürgelerindeki İngiliz varlığını tehlikeye atacaktı. Bu nedenle İngiltere, 1875 yılında başlayan Hersek İsyanı'nın bir an önce sonuçlandırılması için çaba sarfetmiştir. Ancak süratle gelişen olaylar, Çarlık Rusyası'nın 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Devleti'ne savaş açmasına yol açmıştır.⁷³

1877-78 Osmanlı-Rus savaşında büyük bir yenilgiye uğrayan Osmanlı Devleti, 3 Mart 1878'de imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Kars ve Batum'u Rusya'ya bırakmıştır. Böylece Rusya'nın, bir yandan Ege ve Adriyatik Denizi yolu ile Boğazlar'ı ve Akdeniz'i, diğer taraftan da Basra yolu ile Hindistan ve Hint Okyanusunu tehdit eder hale gelmesi, bu dönemde bölgedeki çıkarlarını korumak için Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikası izlemekte olan İngiltere'yi, Ayastefanos Antlaşması'na karşı tavır almaya itmiştir. Nitekim İngiltere, Haziran 1878'de Berlin'de

⁷⁰S. İsmail, **Kıbrıs'ta Yunan Sorunu**, s. 16; N. Tongul, **a.g.e.**, s. 4; S. Somuncuoğlu, **a.g.e.**, s. 78.

⁷¹Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, s.11.

⁷²Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, s. 20; N. Zia, **a.g.e.**, s. 11.

⁷³ Haluk A. Ulman, **Birinci Dünya Savaşına Giden Yol**, Ankara 1972, s. 90.

Uluslararası bir kongre toplayarak, bu antlaşmanın, Temmuz 1878’de imzalanan Berlin Antlaşması ile değiştirilmesini sağlamıştır.⁷⁴

1877-78 Osmanlı-Rus savaşı, İngiltere’ye Osmanlı Devleti’nin artık çok zayıf ve yıkılmaya mahkum olduğunu, bu nedenle Hint yolunun güvenliğinin sağlanması işinin bu devlete emanet edilemeyeceğini göstermiştir.⁷⁵ Bu yüzden İngiltere, 1878’e kadar izlediği Osmanlı Devleti’nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü koruma politikasını terk ederek, yeni bir politikayı uygulamaya koymuştur. Bu politikaya göre; Osmanlı imparatorluğu nasıl olsa yıkılacağına göre, bu devleti, Rusya yıkıp, kalıntıları üzerine o yerleşeceğine, İngiltere yıkmalı ve bu kalıntılar üzerine yerleşerek, Rusya’nın güneyine yani Hindistan imparatorluk yoluna sarkmasını önlemelidir.

Bu politika da, iki yoldan gerçekleşebilecektir. Birincisi, Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkıntıları üzerinde kendisine bağlı veya kendi kontrolü altında bağımsız devletler kurmak (Ermenistan gibi), ikincisi ise, Osmanlı İmparatorluğu’nun bazı stratejik noktalarına kendisinin yerleşmesidir.⁷⁶ İşte, İngiltere’nin 1878’de Osmanlı Devleti’ni baskı altına alarak Kıbrıs’a yerleşmesinin nedeni budur. Kıbrıs’a yerleşen İngiltere, böylece hem Ege Denizi’nin Akdeniz’e açılan noktasını, hem de Doğu Anadolu’yu ve Süveyş Kanalı’nı çok daha rahatlıkla kontrol edebilecektir.⁷⁷

Osmanlı Devleti ise, kendi lehine değişiklikler yapılacağını umduğu Berlin Kongresi’nde, Rusya karşısında desteğine ihtiyaç duyduğu İngiltere’nin “Kıbrıs” isteğine karşı çıkmayacaktır. Böylece İngiliz Dışişleri Bakanı Salisbury İstanbul’daki İngiliz Büyükelçisi Henry Layard’a 16 Mayıs 1878’de verdiği talimatla, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında bir savunma antlaşması yapılması teklifini Türk yetkililerine ulaştırmasını istemiştir.⁷⁸

Bu Antlaşma’nın 1. maddesi ile; İngiltere, Çarlık Rusyası Kars ve Ardahan’ı elinde bulundurduğu sürece ve Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanacak olan barış antlaşmasında belirlenecek sınırları ihlal ederek Osmanlı Devleti’nin Asya’daki ülkesinin bir kısmını istila etmek yoluna gittiği takdirde, Osmanlı Devleti’ni, silahlı

⁷⁴H. A. Ulman, **a.g.e.**, s. 91.

⁷⁵Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, s. 17.

⁷⁶Fahir Armaoğlu, **Siyasi Tarih 1789-1960**, Ankara 1973, s. 276-277.

⁷⁷Fahir Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi 1954-1959, Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları**, Ankara 1963, s. 276-277.

⁷⁸Ahmet C. Gazioğlu, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs 1878-1960**, C. I, İstanbul 1960, s. 11.

kuvvet kullanmak suretiyle savunmak sorumluluğunu üstlenmiştir. Buna karşılık, Osmanlı Devleti, bu sorumluluğun yerine getirilmesi yolunda gerekli hazırlıkların yapılabilmesi için, Kıbrıs Ada'sının İngiltere tarafından işgal ve idare edilmesine rıza gösterecektir.⁷⁹ Daha sonra Osmanlı yetkilileriyle Layard arasındaki görüşmelerde, antlaşmanın ayrıntıları ele alınmış ve 4 Haziran 1878'de iki maddelik nihai antlaşma Osmanlı Devleti adına Dışişleri Bakanı Safvet Paşa ve İngiltere adına Büyükelçi Henry Layard tarafından imzalanmıştır.⁸⁰

1 Temmuz 1878'de imzalanan "Ek Antlaşma" ile de "Mahkeme-i Şeriye"lerin faaliyetlerini devam ettirmeleri ve bu mahkemelerin Müslüman halkın sadece dini işlerinde yetkili olmaları kabul edilmiştir. Bu Antlaşma'nın 3. maddesi uyarınca, İngiltere, Osmanlı Devleti ve tahtına ait olanlar hariç olmak üzere, Antlaşma'nın imzalandığı tarihten itibaren son beş yılın ortalaması esas alınmak suretiyle belirlenecek olan ada giderlerini aşan "Ada gelirini" Osmanlı Devleti'ne ödemek sorumluluğunu da üstlenmiştir.⁸¹

Ayrıca, Ek Antlaşma'nın 6. maddesinde, Rusya'nın Kars ve Ermenistan'da işgal ettiği diğer toprakları Osmanlı Devleti'ne geri vermesi durumunda, 4 Haziran 1878 tarihli Antlaşma'nın sona ermesi ve İngiltere'nin Kıbrıs'ı boşaltması ön görülmektedir. Bu Antlaşma metni incelendiğinde, Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs üzerindeki hükümlerlik haklarından vazgeçmediği ve imzalanan Antlaşma çerçevesinde geçici bir süre için Kıbrıs'ın yalnızca idaresini İngilizlere devrettiği açıkça görülmektedir. Devletler hukuku alanında önemli otoritelerden biri olan L. Oppenheim da, 1878 Antlaşması ile, İngiltere'nin Kıbrıs Egemenliğini "de jure" değil, "de facto" şekilde ele geçirdiğini yazmaktadır.⁸²

Bu Antlaşma'yla Kıbrıs'ın idaresi İngiltere'ye bırakılmakla beraber Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs üzerindeki mülkiyet hakkı ortadan kalkmıyor, hukuksal yönden Osmanlı Devleti'nin bir parçası oluyordu.⁸³ Sultan II. Abdülhamid Antlaşmayı "Hukuk-

⁷⁹F. Armaoğlu, **Siyasi Tarih**, s. 271; "Salisbury'nin talimatında yer almasına rağmen, Rusya'nın Kars, Ardahan ve Batum'dan çekilmesi halinde İngiltere'nin de Kıbrıs'tan çekileceğine dair şart" Kıbrıs Antlaşmasında yer almayacaktır. Bkz. F. Armaoğlu, **Siyasi Tarih**, s. 272.

⁸⁰R. Uçarol, **a.g.e.**, s. 56; Görüşmeler için bkz. Y. Tekin Kurat, **Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği 1878-1880**, Ankara 1968, s. 84.

⁸¹İttifak Antlaşması ve Ek Antlaşma metinleri için bkz. Ş. S. Günel, **a.g.e.**, s. 24-25.

⁸²A. C. Gazioğlu, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1878-1960)**, C. 1, İstanbul 1960, s. 14.

⁸³Abdülhaluk Çay, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963**, Ankara 1987, s. 14.

1 şahaneme asla hanel gelmemesi şartıyla muahedenameyi tasdik ederim” diyerek Kıbrıs’ın Osmanlı toprağı kalacağını kesin olarak belirtmiştir.⁸⁴

12 Temmuz 1878’de Lefkoşe’de Sarayönü’nde Vali Konağı’nda yapılan törende, Kıbrıs’ın son Osmanlı Valisi Besim Paşa, makamını İngiliz Amiral Lord John Hay’a devretmiştir. İngiliz askerleri ve subayları, askeri, sivil Türk yöneticileri ve esnafı ve Rum ileri gelenleri Türk askeri garnizonundaki bayrak merasiminde toplanarak 308 yıldan beri kapının Güney burcunda dalgalanmış olan Türk bayrağını indirerek onun yerine İngiliz bayrağını çekmiştir.⁸⁵

Türk bayrağının gönderden indirilerek, onun yerine yabancı bir bayrağın çekilişini Kıbrıslı Türkler gözyaşlarıyla büyük bir üzüntü içinde izlemiş ve İngiliz bayraklarına ve Rumların taşkınlıklarına tepki göstermişlerdir. Rauf R. Denктаş, Rumların taşkınlıklarını “Bayrak merasimi esnasında bir Rum genci, Türk bayrağı indirilirken galiz küfürler savuruyordu. Bunu işiten bir Türk subayı kılıcını çekerek Rum’un üzerine saldırdı. Eğer Rum çabuk davranıp oradan kaçmamış olsaydı, İngiliz idaresinin Kıbrıs’taki ilk günü, iki cemaat arasında bir kan davası ile başlayacaktı”⁸⁶ şeklinde, dedesinin anlattığını ifade etmiştir.

a) Kıbrıs’ın İngiltere Tarafından İlhak Edilmesine Kadar Olan Gelişmeler (1878-1914)

Kıbrıs’ın 1878’de İngiltere’ye geçici olarak devrinden, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kuruluşuna kadar süren İngiliz sömürge dönemi iki evrede incelenebilir. Birinci aşama, Kıbrıs’ın geçici olarak İngiltere’ye devrinden 1914 yılında Ada’nın resmen İngilizler tarafından ilhakına kadar geçen süredir. İngiliz yönetiminde ikinci safha ise, İngiltere’nin Kıbrıs’ı bir “Taç Koloni” olarak ilanından, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasına kadar geçen süredir.

14 Eylül 1878 tarihinde, İngiliz Kraliyet kolonileri için kabul edilmiş olan “Konsey Emirnamesi”yle Ada’nın idari yapısı açıklanmıştır. Buna göre, Yasama görevi,

⁸⁴A. C. Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952), Enosis Çemberinde Türkler, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (1)**, Lefkoşa 2000, s. 17; A. Çay, **a.g.e.**, s. 14.

⁸⁵Rauf R. Denктаş, **12’ye 5 Kala Kıbrıs**, s. 11; A. C. Gazioğlu, **Enosis Çemberinde Türkler**, s. 29; A. Çay, **a.g.e.**, s. 17.

⁸⁶R. R. Denктаş, **12’ye 5 Kala Kıbrıs**, s. 13.

İngiliz Hükümeti'nin kontrolü altında Yüksek Komiser'e bırakılmıştır. Ancak Yüksek Komiser bu görevi, bir "Yasama konseyine danışarak yürütecektir. Bu Konsey'in üye sayısı, dörtten az sekizden çok olmayacaktır. Bu üyelerin yarısını, memur olmayan kişiler arasından Yüksek Komiser seçecek ve üyelikler Kraliçe'nin onayına sunulacaktır. Yüksek Komiser'in daveti üzerine toplanabilecek olan bu konsey, bir bakıma Osmanlılar zamanındaki "Divan"ın yerini almaktadır.⁸⁷

Aynı Emirname ile Yüksek Komiser'e, yürütme konusunda yardımcı olacak danışma niteliğinde bir Yürütme Konseyi'nin kurulması da öngörülmüştür. Bu Konsey'in üyeleri; Başsavcı, sömürge sekreteri, Hükümet Veznedarı ve Polis komutanıdır.⁸⁸ Sir Garnet Wolseley, Ada'daki Türk Valisinin yerine geçtikten sonra, Ada'da altı idari bölgenin idaresini elinde bulunduran Türk kaymakamları yerine altı İngiliz memuru tayin etmişti.⁸⁹

Ayrıca 1879 yılında çıkartılan bir Krallık Konseyi Emirnamesi ile, hukuk davaları ve ağır ceza davalarına bakacak, Yüksek Komiser Başkanlığında bir "Yüksek Mahkeme" ve daha önce varlıklarını sürdürecekleri kabul edilmiş olan şer'i mahkemelerin dışında, Ada'da yargı yetkisini kullanacak bir İngiliz başkanlığında bir Türk ve bir Rum üyeden oluşacak bölge mahkemeleri de kurulmuştur.⁹⁰

Diğer İngiliz kolonilerinde de uygulanan anayasalara benzeyen 1878 Kıbrıs Anayasası'na karşı Rumlar, bu Anayasa'nın Kıbrıs halkına hak tanımadığını ileri sürerek, nüfus oranlarına göre kazalardan seçilecek temsilcilerden oluşacak bir "Temsilciler Meclisi"nin kurulmasını istemişlerdir. Nitekim İngilizler 1882 yılında, Ada'daki Rumlara ve Türklere nüfuslarıyla orantılı temsil hakkı verecek yeni bir anayasayı yürürlüğe koymuşlardır. Bu Anayasa'ya göre, Konsey'de üç Müslüman üyeye karşı dokuz Hristiyan üye bulunacaktır.⁹¹ 21 Haziran 1883 tarihinde toplanan Yasama Konseyi'nin 9 üyesi Rum, 3 üyesi Türk ve 6 üyesi de İngilizler'in resmi görevlisidir. Ayrıca bu Konsey'de, Yüksek Komisere ağırlıklı oy hakkı tanınmıştır.⁹²

Rum liderler tarafından hoşnutlukla karşılanan yeni Anayasa'nın öngördüğü

⁸⁷H. Fikret Alasya, "İngilizler idaresinde Kıbrıs'ta Tatbik Edilen Politika", **Kıbrıs ve Türkler**, Ankara 1964, s. 70-72; Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, s. 24.

⁸⁸H. Fikret Alasya, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi**, Ankara 1984, s. 7.

⁸⁹N. Zia, **a.g.e.**, s. 87-88.

⁹⁰Şer'i Mahkemeler hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz N. Zia, **a.g.e.**, s. 90-93.

⁹¹N. Zia, **a.g.e.**, s. 109-114.

⁹²S. İsmail, **Kıbrıs Sorununun Kökleri**, s. 44; A. C. Gazioğlu, **Enosis Çemberinde Türkler**, s. 43-44.

“nüfusa göre temsil esası”, Türk toplumu tarafından “Enosis”e giden yolda bir adım olarak nitelendirilerek protesto edilmiştir.⁹³

1887-1888 yılına kadar bu Anayasa’ya itiraz etmeyen Rumlar, bu tarihten itibaren bu kez de 1882 Anayasası’nı değiştirmek istemişler ve 1914 yılına kadar Enosis istekleriyle beraber, “çoğunluğun üstünlüğüne dayalı” yeni bir anayasa düzeni talep etmişlerdir. Nüfus oranına göre kurulacak bir mecliste, mutlak çoğunluğu sağlayarak Enosis hedefine ulaşmayı amaçlayan Rumlar’ın bu talepleri, İngiliz Sömürgeler Bakanlığı tarafından reddedilmiştir.⁹⁴ Rum meclis üyeleri, İngiliz yönetiminin bu tutumuna rağmen, çeşitli sebeplerle anayasa ve ilhak konusundaki isteklerini tekrarlamışlardır.

Kıbrıs’ta 1911 ve 1912 yılları, Rum meclis üyelerinin anayasada yapılmasını istedikleri değişikliklerin kabul edilmemesi üzerine toptan istifa etmeleri ile Lefkoşa ve diğer bazı kasabalarda baş gösteren İngiliz aleyhtarı gösteri ve karışıklıklara sahne olmuştur.⁹⁵

Bu protestolar, Birinci Dünya Savaşı başlayıp, Osmanlı Devleti Almanya’nın yanında savaşa girinceye kadar devam etmiştir. Bu gelişme üzerine 1914 tarihinde İngiltere, Ada’nın hukuki statüsünde önemli bir değişiklik meydana getiren “ilhak” kararını ilan etmiştir. Ancak bu ilhak kararı, Kıbrıs Anayasası’nda önemli bir değişiklik meydana getirmemiştir. Rumların, anayasa değişikliği ve daha geniş idari yetki istekleri, İngiliz yönetimi tarafından bu dönemde de sürekli reddedilmiştir. 10 Mart 1915’te İngilizler, Kıbrıs’ı bir koloni (Crown Colony) ilan etmişlerdir. Ancak Ada’nın bu yeni statüsü de, anayasada Rumlar’ın istedikleri değişiklikleri sağlayamamıştır.⁹⁶

1878-1914 döneminde Kıbrıs Türk toplumunun beklentisi ise, 1878 Antlaşması’nın koşulları yerine getirilerek, Ada’nın yeniden Osmanlı Devleti’nin doğrudan yönetimine bırakılmasıdır. 1878-1914 döneminde de Kıbrıs Türk Toplumunu, Osmanlı Devleti ile özdeşliğini sürdürmüştür.⁹⁷ Kıbrıs Türk Toplumunu, İngiliz Hükümeti ile hiçbir zaman tam bir güven ilişkisi içinde olmamıştır. Kıbrıs Rum Toplumunu’nun Yunanistan’a bağlanma istekleri İngiliz Hükümeti’nce hoşgörü ile karşılanırken, hatta

⁹³S. İsmail, **Kıbrıs Sorununun Kökleri**, s. 35.

⁹⁴N. Zia, **a.g.e.**, s. 118-119.

⁹⁵H. F. Alasya, **K. K. T. C. Tarihi**, s. 8.

⁹⁶Murat Sarıca; Erdoğan Teziç; Özer Eskiuyurt, **Kıbrıs Sorunu**, İstanbul 1975, s. 77.

⁹⁷Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, C. 2, s. 165.

Ada'nın Yunanistan'a verilmesi önerileri gündeme gelirken, Türk toplumunun siyasal mücadelesi daima "Enosis" e karşı çıkmak olmuştur.⁹⁸

b) Birinci Dünya Savaşı Sonrasındaki Gelişmeler

Osmanlı Devleti'nin 30 Ekim 1914'te Almanya'nın yanında savaşa girmesinden hemen sonra, İngiltere 5 Kasım 1914'te bir Krallık Konseyi Emirnamesi ile, iki devlet arasındaki savaş nedeniyle 1878 Antlaşması ve diğer ilgili antlaşmaları feshederek, Ada'nın İngiliz imparatorluğuna katıldığını ilan etmiştir.⁹⁹

İlhakın ilanını takiben, Osmanlı Devleti'nin protestosuna rağmen İngilizler, Ada halkının faaliyet durumunu tayin eden bir beyanname de çıkarmışlardır. Bilindiği gibi Ada'daki halk, İngiliz idaresi altında da, bu ilhak olayına kadar Osmanlı tabiyetinde idi. Dönemin İngiliz Valisi Sir Good Adams'ın beyannamesi ile belirlenen tabiiyet durumu, onun yerine geçen Sir John Clauson tarafından 3 Mart 1915'de feshedilmiş ve tabiiyet meselesi ile ilgili son durum, 27 Kasım 1917'de çıkarılan "Krallık Konseyi Emri" (Order in Council) ile kesinlik kazanmıştır. Buna göre; Osmanlı tabiyetinde olup da, Kıbrıs'ta oturan ve 5 Kasım 1914'te fiilen Ada'da ikamet edenler ile Osmanlı tabiyetinde olup ta Kıbrıs'ta oturan ama 5 Kasım 1914'te geçici bir nedenle Ada'da bulunmayanlar ve Ada'da yerleşmiş olmayan ama 5 Kasım 1914'te Ada'da bulunan Osmanlı vatandaşlarından, savaşın bitmesinden sonraki iki yıl içinde Yüksek Komiser'e başvurarak sadakat yemini eden ve yerleşiklik şartlarını yerine getirenler, İngiliz vatandaşlığına alınacaktır.¹⁰⁰

1914 ilhaki sonunda beliren bu yeni durum karşısında, İngiliz tabiyetine girmek istemeyen ve o günkü nüfusun sekizde birini oluşturan 8. 000 kadar Türk, Kıbrıs'tan ayrılarak Anavatan Türkiye'ye göç etmişlerdir.¹⁰¹

İngiltere, fiilen sömürge kabul ettiği Kıbrıs'ı, 1915 senesinde Çanakkale Savaşı sırasında İngiltere'nin yanında savaşa girmesi halinde Yunanistan'a vermeyi düşünmüştür. Fakat Yunanistan'ın, Kral Konstantin ile Venizelos arasındaki uyuşmazlık nedeniyle savaşa girmeyi kabul etmemesi, İngiliz teklifinin havada

⁹⁸Ü. Güzel, **a.g.m.**, s. 891.

⁹⁹Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, s. 261.

¹⁰⁰S. İsmail, **1571'den KKTC'ye**, s. 106.

¹⁰¹Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, C. 1, s. 69.

kalmasına neden olmuştur.¹⁰²

Osmanlı İmparatorluğu'nun savaştan yenik çıkmasından sonra, Anavatan'ın geleceği ile yakından ilgilenen Kıbrıs Türkleri için Anavatan'ın durumu bir endişe ve huzursuzluk kaynağı olmaya başlamıştır. Kıbrıs Türkleri, Anadolu'daki Yunan işgalini büyük üzüntü ile karşılamış, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlayan "Milli Mücadele"yi ise büyük bir ümitle desteklemişlerdir.¹⁰³

1920'lerden itibaren İngiliz idaresinin, Kıbrıs Türkleri arasında gittikçe kuvvetlenen Türk milliyetçiliğine karşı bir takım tedbirler almaya başladığı görülmektedir. 1921 yılından itibaren okul kitaplarında sansür uygulanmaya başlanmıştır. Diğer yandan İngiliz idaresi, Türk toplumunun kendisini geliştirme imkanlarına kısıtlama getirdiği gibi, Türk toplumu için gerekli olan hizmetleri de tam anlamıyla yerine getirmemeye başlamıştır. Kıbrıs Türk Toplumunu, İngiliz yönetiminin, posta, elektrik, yol ve belediye hizmetlerinde Rum toplumunu kayırdığından, Rumlar'ın devlet hizmetlerine daha fazla alındığından, imam atanmadığı için camilerin, öğretmen atanmadığı için okulların kapanmakta olduğundan şikayet etmeye başlamıştır.¹⁰⁴

Başlangıçta Ada'nın tek taraflı ilhakını tanımayarak protesto eden, Osmanlı Devleti, yenik çıktığı 1. Dünya Savaşı sonunda toplanan Paris Barış Konferansı'nda, müttefikler tarafından hazırlanıp kendisine verilen Sevr Antlaşması ile İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhakını onaylamak zorunda kalmıştır.¹⁰⁵

Türkiye Cumhuriyeti ise, Ada'nın İngiltere tarafından ilhakını 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın 20. maddesi ile tanımıştır. 20. maddenin hükmü şöyledir: "Türkiye, Britanya Hükümeti tarafından Kıbrıs'ın 5 Kasım 1914'te ilan olunan ilhakını tanıdığını beyan eder."¹⁰⁶ 20. madde ile, Ada hukuki bakımdan resmen İngiliz egemenliğine bırakılmış, 21. madde ile de, Kıbrıs halkının vatandaşlık durumu düzenlenmiştir.

Lozan Antlaşması, 6 Ağustos 1924 tarihinde İngiltere tarafından onaylanmış ve 10 Mart 1925 tarihinde İngiltere kralı V. George'un imzalayıp onayladığı bir "Letters

¹⁰² P. Oberling, **a.g.e.**, s. 25.

¹⁰³ Reşat Akar, **Atatürkçü Kıbrıs Türkleri**, İstanbul 1981, s. 52; Derviş Manizade, **Kıbrıs: Dün, Bugün, Yarın**, İstanbul 1975, s. 59-60.

¹⁰⁴ Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, C. 1, s. 169.

¹⁰⁵ Dimitri Kitsikis, **Yunan Propagandası**, İstanbul 1974, s. 229.

¹⁰⁶ Lozan Antlaşması'nın metni için bkz. Seha L. Meray, **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler**, Taksim 2, C. 2, Ankara 1973, s. 7-8.

Pattent”la, Kıbrıs’ın statüsü İngiliz Kolonisine (Crown Colony) çevrilmiştir.¹⁰⁷ Yüksek Komiserlik kaldırılarak, diğer İngiliz sömürgelerinde olduğu gibi, Kıbrıs da bir İngiliz Vali tarafından yönetilmeye başlamıştır. 1925’ten 1959 yılına kadar devam eden 34 yıllık dönem içinde Kıbrıslı Rumlar, Ada’nın hukuki statüsünü değiştirerek Ada’yı Yunanistan’a ilhak etmek amacıyla eski çabalarını sürdürmüşlerdir.

b. 1) 1931 Ayaklanması ve Sonuçları

İtalyanlar’ın 1911 yılında Trablusgarb’a saldırması ve ardından 1912 Balkan Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin topraklarından bir bölümünün Yunanistan’a bırakılması Kıbrıs’ta da kısa zamanda etkisini göstermiştir. 1911-1912 yılları Ada’da Enosisçi kampanyanın doruğa ulaştığı yıllardır. Bu dönemde Enosisçiler, anayasa değişikliği isteklerini de yoğunlaştırarak, Türk toplumu karşısında Ada’nın yönetiminde tek söz sahibi olma çabalarını artırmışlardır.¹⁰⁸

Anayasa değişikliği isteklerini 1914 yılı sonlarından 1918 yılına kadar ikinci planda tutan Enosisçiler, bu tarihten sonra İngiliz yönetiminden doğrudan doğruya Enosis istemeye başlamışlardır. Ancak Enosis istekleri, İngiliz hükümeti tarafından 1 Temmuz 1920’de, “Ada statüsünde bir değişiklik düşünülmeyeceği” bildirilerek reddedilmiştir.¹⁰⁹ İngiliz Hükümeti’nin Rumlar’ın bu isteklerine karşılık Kıbrıs’ın statüsünde yaptığı tek değişiklik, 10 Mart 1925’te Kıbrıs’ı bir İngiliz kolonisine dönüştürmektir.

1929 yılında İngiliz İşçi Partisi’nin iktidara gelmesi üzerine, Rumlar, Londra’ya bir heyet göndererek, Anayasa’da Rumlar’ın sayıca üstünlüğünü sağlayacak bir değişiklik yapılmasını teklif etmişlerdir. Fakat İşçi Partisi de bu talepleri reddetmiştir. Muhalefetteyken Rumları destekleyen İşçi Partisi’nin, iktidara gelince bu şekilde hareket etmesi, Rumlar’da büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır.¹¹⁰

Kıbrıslı Rumlar’ın, anayasa reformu isteklerinin sonuçsuz kalması, Yasama Konseyi’nde bir Türk üyenin de Rumlar’la beraber oy kullanması sonucu reddedilmiş olan Gümrük Vergisi Kanunu’nun, İngiltere tarafından bu defa 11 Ağustos 1931’de bir

¹⁰⁷Sarıca ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 7.

¹⁰⁸Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, C. 2, s. 48-49.

¹⁰⁹Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, s. 120.

¹¹⁰Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, s. 127-129.

“Order in Council” şeklinde yürürlüğe konulması¹¹¹ Kıbrıs’ta bunalımı iyice arttırmıştır.

Vali’nin bu davranışı, 1931 isyanını tasarlayanlar için bir fırsat olmuştur. Rumlar Enosis’in resmen istendiği tarihin (18 Ekim 1828) 103. yıldönümünde, yani 18 Ekim 1931’de İngiliz idaresine karşı Enosis’i gerçekleştirmek için ayaklanmışlardır.¹¹²

1931 Ayaklanması’nın manevi lideri Kitium Piskoposu Nicodemos, görünüşte, vergilerin arttırılmasını protesto etmek amacıyla harekete geçmiştir. Ancak, Rum halkını kışkırtmak ve isyana katılmalarını teşvik etmek amacıyla yaptığı konuşmalarda, hedeflerinin Enosis olduğunu açıkça ortaya koymaktan da çekinmemiştir. Nicodemos şöyle demektedir: “Yürüyeceğimiz bir tek yol vardır. Ulusal kurtuluşumuzu anavatan Yunanistan’la birleşerek elde edeceğiz. Vatanımız Yunanistan’dır. Bizim kurtuluşumuz ulusal bağımsızlığımızdır. Ulusal bağımsızlığımızı ancak Yunanistan’la birleşerek kurtarabiliriz.”¹¹³

21 Ekim 1931 günü kalabalık bir Rum gösterici topluluğunun Lefkoşe’de Vali konağını yakmasıyla başlayan ve benzer olayların Kasım ayının sonlarına kadar sürdüğü Ayaklanma¹¹⁴, sonuçları itibariyle bütün Kıbrıs halkı için olumsuz gelişmelere neden olmuştur. İngiliz sömürge idaresi, bu ayaklanmayı bahane ederek, 1882 yılında Kıbrıs halkına tanıdığı bazı demokratik hakları tamamen ortadan kaldırmıştır.

Ada’nın diğer bölgelerine de yayılan ayaklanma, Mısır’dan takviye kuvvetlerin getirilmesi ve 5 İngiliz savaş gemisinin Kıbrıs limanlarına ulaşmasıyla kontrol altına alınabilmiştir. Başta Kitium Piskoposu Nicodemos olmak üzere ayaklanmanın elebaşları tutuklanıp sürgüne gönderilmişlerdir.¹¹⁵ 1931 isyanında 7 kişi ölmüş, 67 kişi yaralanmış ve 400 kişi tutuklanmıştır.¹¹⁶

İngiliz yönetiminin, ayaklanmaya gösterdiği tepkinin uzun dönemli sonuçları da olmuştur. İlk olarak Kıbrıs Anayasa’sı askıya alınmış ve 9 Kasım 1931’de yürürlüğe giren bir “Letters Patent” ile Yasama Konseyi lağvedilerek, yasamaya ait tüm yetkiler Vali’ye devredilmiştir.¹¹⁷

¹¹¹Ayrıntılı bilgi için bkz. Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, s. 120-134.

¹¹²P. Oberling, **a.g.e.**, s. 27-29.

¹¹³V. Z. Serter, **a.g.e.**, s. 106.

¹¹⁴A. C. Gazioğlu, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs**, s. 36.

¹¹⁵Haşmet M. Gürkan, **Kıbrıs Tarihinden Sayfalar**, Lefkoşa 1982, s. 151.

¹¹⁶P. Oberling, **a.g.e.**, s. 29.

¹¹⁷A. C. Gazioğlu, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs**, s. 36.

Anayasa'nın askıya alınmasından, Yasama Konseyi'nin ve tüm mahalli yönetim birimlerinin ortadan kaldırılmasından sonra, Vali tarafından bir baskı rejimi ile yönetilen Kıbrıs'ta, anayasa düzeni açısından tek olumlu değişme, 1933 Ekim'inde bir Danışma Konseyi'nin kurulması olmuştur. Bu Konsey'de dört hükümet görevlisi, dört Rum ve iki Türk üye bulunacak ve bunların hepsini İngiliz yönetimi atayacaktır.¹¹⁸ Rumlar, bu Danışma Konseyi'ne seçilen Rum üyelerini vatan haini ilan etmişler ve eski anayasanın geliştirilerek Rumlar'a daha geniş yetki verilmesini istemişlerdir.

1937 yılında Londra'da Kıbrıs'a otonomi verilmesini sağlamak amacıyla Rumlar tarafından bir komite kurulmuştur. Komite, Kıbrıs'ta reform yapılması hakkında bir propaganda kitabı hazırlayarak İngilizler'e dağıtmıştır. Sonuçta 1938'de İngiltere Parlamento'su, hükümetten "Anayasa'nın yeniden tatbiki hususunda neler düşünüldüğü" sorulduğunda, Kıbrıslılar'a geniş yetkiler verecek düzenlemelerin hazırlanmakta olduğu bildirilmiştir. 1941 yılında İngiliz yönetimi, yerel yönetimler için seçim yapılmasına karar verdiğini ve bu amaçla da siyasi faaliyetleri serbest bıraktığını açıklamıştır.¹¹⁹ Bu açıklamadan sonra kurulan üç parti AKEL (Çalışan Halkın İlerici Partisi), KEK (Kıbrıs Ulusal Partisi) ve "Türk Ulusal Partisi" savaş sonuna kadar kurulan 34 siyasi parti içinde en uzun ömürlü partiler olmuşlardır.¹²⁰

İkinci Dünya Savaşı'nın şartları, Kıbrıs'ta ve Yunanistan'da Enosis kampanyasını suskunluğa zorlamıştır. Fakat savaşın bitiminden itibaren, Rumlar, Enosis isteklerini tekrarlamaya başlamışlardır. Kıbrıs Türk basını da yeniden canlanmış, 14 Mart 1942 tarihinde Dr. Fazıl Küçük, Enosis'e karşı sert bir mücadele verecek olan "Halkın Sesi" gazetesini yayınlamaya başlamıştır.¹²¹

Örgütlenmek ve Rum isteklerine karşı görüşler ileri sürerek ulusal bir varlık savaşımı verme gereği duyan Kıbrıs Türkleri; 18 Haziran 1944'te Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu'nu (KATAK) kurarak, başkanlığına emekli hakim İzzet Bey'i getirmişlerdir.¹²²

Türk-Rum örgütlerinin artık birlikte çalışma olanağının kalmamasının, karşılıklı güvenin yitirilmesinin ve ayrılma gereksinimin doğal sonuçlarından olan KATAK, Türk

¹¹⁸Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, C. 1, s. 142.

¹¹⁹Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, C. 2, s. 12-13.

¹²⁰Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, C. 2, s. 14.

¹²¹Ahmet C. Gazioğlu, "Osmanlıdan Cumhuriyete Kıbrıs", **Türkler**, S. 19, Ankara 2002, s. 930.

¹²²S. İsmail, **Kıbrıs Sorununun Kökleri**, s. 293.

toplumunun Ada düzeyinde kurulan en kapsamlı, en büyük ilk kitlesel örgütüdür.¹²³

Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri'nin çağrısı ile bir araya gelen KATAK, Milli Parti, Çiftçiler Birliği ve Kıbrıs Türk İşçileri Birlikleri Kurumu 23 Aralık 1945'te Kıbrıs Türk Kurumları Birliği'ni kurdu. Bu kuruluşun amacı ise "Enosis'e karşı tek vücut olarak mücadele etmektir."¹²⁴

Kıbrıs Türk halkı 1950 yılına doğru en yüksek dozuna ulaşan Enosis propagandası karşısında artık tek ses olmanın gereğini duyduğundan 1949 Ekim ayında Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'nu kurar. Ada'daki tüm kurum ve kuruluşları tek çatı altında toplayan bu federasyon, 1949'dan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1960 yılında kuruluşuna kadar Türk toplumunun temsilcisi olarak görev yapmıştır. Rumların Enosis girişimleri karşısında Türk toplumunun sesini duyurmakta etkili çalışmalar yapan bu kuruluşun ilk başkanlığını Faiz Kaymak üstlenmiştir.¹²⁵

1947 yılı başında İngiliz Hükümeti, Ada'da muhtar bir idare kurmak üzere Lord Winster'i Vali olarak Ada'ya göndermiştir. Yeni Vali, 1947 yılı Temmuz ayında verdiği beyanatta bir "istişare meclisi" kuracağını açıklamıştır. Winster'in Kurucu Meclisi 1 Kasım 1947'de toplandığında, Kilise ve Milliyetçi Rumlar tarafından boykot edildiği için, Kıbrıs Rum sağını temsil eden hiçbir üye bu mecliste yer almamıştır.¹²⁶

İngiliz Hükümeti'nin Kıbrıs için hazırladığı Anayasa taslağı¹²⁷, 20 Mayıs 1948'de Kurucu Meclisin önüne getirildiğinde, bu kez de solcu temsilciler tasarıya karşı çıkarak meclisi terk etmişlerdir. Çaresiz kalan Vali Winster, 12 Ağustos'ta Meclisi feshettiğini açıklamıştır. Winster'in başlattığı anayasa reformu böylece başarısızlığa uğrayınca, seçtiği bir danışma konseyi ile Ada'yı idareye devam etmiştir. Başpiskopos III. Makarios ve Rum Milli Partisi, amaçlarının Enosis'i gerçekleştirmek olduğunu açıklayarak, bu Danışma Konseyi'nin kuruluşunu da protesto etmişlerdir.¹²⁸

21 Kasım 1949'da, AKEL'le birlikte solcu belediyelerin, sendikaların ve diğer kuruluşların imzaladığı bir Enosis başvurusu, yazılı bir muhtıra şeklinde BM'ye gönderilmiştir. Kıbrıs Türkleri 11 Aralık 1949'da bir miting düzenleyerek bu plebisiti

¹²³A. C. Gazioğlu, **Enosis Çemberinde Türkler**, s. 336.

¹²⁴S. İsmail, **Kıbrıs Sorununun Kökleri**, s. 295-296.

¹²⁵A. C. Gazioğlu, **Enosis Çemberinde Türkler**, s. 357.

¹²⁶Mümtaz Faiz Fenik, "Kendi Düşen Ağlamaz", **Kıbrıs Meselesi Üzerine Son Konuşmalar ve Yazılar**, İstanbul 1984, s. 155.

¹²⁷Anayasa tasarısı için bkz. Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, C. 2, s. 62.

¹²⁸Fazıl Küçük, **Mücadelemizin Görkemli Günleri**, (Yayınevi, yeri ve tarihi yok), s. 140-141.

protesto etmişlerdir. Aynı şekilde, 4 Ocak 1950 tarihinde İstanbul'da Türk gençliği tarafından düzenlenen bir toplantı ile de plebisit girişimi protesto edilmiştir. Yunanistan'da ise, 12 Ocak 1950'de Atina Üniversitesi öğrencileri plebisit lehinde bir miting düzenlemişlerdir.¹²⁹ Sonuçta, Kıbrıs Valisi Andrew Wright'ın Kıbrıs İngiliz Hükümeti'nin plebisite taraftar olmadığını açıklaması üzerine Yunan Başbakanı Çaldaris, plebisitin bir fayda sağlamayacağını aksine İngiliz-Yunan ilişkilerini bozacağını ifade ederek geri adım atmak zorunda kalmıştır.¹³⁰

Makarios'un öncülüğünde 15 Ocak 1950'de kiliselerde papazların kontrolünde Rumlar, "Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını arzu ederim", "Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakına karşıyım" şeklinde açıklamayı ihtiva eden pusulalarla bir plebisit yapmıştır. Yapılan plebisit sonucu Kıbrıs Rumlarının % 96'sının "Enosis'e evet" dediği açıklanmıştır. Ada'nın İngiliz valisi, bu oylamanın resmi bir nitelik taşımadığını, kilisenin bir iç meselesi olduğunu ilan etmiştir. Makarios'un yıldızı bu halk oylaması ile parlamış ve Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi'ne Başpiskopos seçilmiştir.¹³¹

1951 yılına kadar Yunanistan, Kıbrıs meselesini resmen benimsemiş olmakla beraber, fiilen hiçbir girişimde bulunmamıştır. Ancak 1951 yılında, BM'nin Paris'te yapılan toplantısında Loizos, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını istemiştir. Daha sonra Venizelos, 16 Şubat 1951 tarihinde verdiği demeçte Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi gerektiğini resmen ileri sürmüştür. Böylece bu tarihten itibaren Yunanistan, Kıbrıs meselesini devlet politikası haline getirmiştir.¹³²

Nitekim daha sonra Yunan devlet adamı Venizelos, NATO Devletleri'nin Lizbon'da yaptığı toplantıda 22 Şubat 1952'de, Kıbrıs sorununun yalnızca Yunanistan ile İngiltere'yi ilgilendirdiğini söyleyecektir. 8-16 Haziran 1952 tarihinde Türkiye'ye yaptığı ziyaretten sonra Atina'ya dönen Yunan kralı Paul de, merkezi Kıbrıs'ta bulunan "Kıbrıs'ı Yunanistan'a İlhak Cemiyeti"nin şeref başkanlığını kabul etmekten çekinmemiştir.¹³³

Daha sonra BM'nin 24 Kasım 1952 tarihinde yaptığı oturumda Yunan delegesi

¹²⁹F. Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi**, s. 21.

¹³⁰M.F. Fenik, **a.g.m.**, s. 156.

¹³¹Kemal Özden, **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu**, Darmstat 1997, s. 1; Necati Münir Erteğün, **Tarihi Perspektif İçerisinde Kıbrıs Sorunu**, İstanbul 2002; E. Açıkses; A. Cankut, **a.g.m.**, s. 81.

¹³²Suat Bilge, "Dünden Bugüne Kıbrıs", **2023**, S. 15, s. 55.

¹³³F. Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi**, s. 35.

Dimitrios Lambros “halkların kendi kaderlerini kendilerinin tayini (self-determinasyon) hakkının, Kıbrıs’ta da uygulanması” gerektiğini belirtmiştir. Buna derhal karşılık veren Türk delegesi Adil Derinsu, Kıbrıs’ta yalnız Rumlar’ın yaşamadığını yüzyıllardan beri Türkler’in de bulunduğunu ve aynı hakkın Türkler’e de verilmesini istemiştir. Yunanistan, BM’nin 21 Eylül 1953 tarihindeki oturumunda baş delegesi Alexis Kyrrou aracılığıyla aynı iddiaları tekrarlamışsa da bir sonuç alamamıştır.¹³⁴

BM’den “ilgili taraflar meseleyi aralarında barışçı yollardan çözsünler” diye karar çıkınca, Rumlar ve Yunanlılar barışçı yollarla Enosis’i gerçekleştiremeyeceklerini anlayınca 1953’te EOKA Terör Örgütü’nü kurmuşlardır.¹³⁵

b. 2) EOKA’nın Kuruluşu

Başpiskopos Makarios’un önerisiyle, başında Kıbrıs’tan sürgün edilmiş Sokrates Loizides’in bulunduğu “Atina’daki Kıbrıslı Rumlar’ın Gizli Komitesi”, Kıbrıs’ta gerilla faaliyetlerini düzenleme işini Grivas’a vermiştir. 1951 yılı içinde, Albay Grivas Kıbrıs’a gönderilmiş ve kendisinden Rum Gençlik Teşkilatları PEON ve OXEN’i¹³⁶ organize etmesi istenmiştir. Ancak, 1953 yılında İngiliz idaresi bu cemiyetlerin faaliyetine son vermiştir. Bu örgütler daha sonra EOKA (Ethniki Organosis Kypriakon Agoniston) adı altında Makarios’un emrinde gizli bir terör örgütüne dönüşmüşlerdir.¹³⁷

EOKA ismi, ifade edildiği dil dışında, Rum toplumuna hiçbir gönderme içermemektedir. Kendini milli bir örgüt olarak tanımlasa da, kullanılan Yunanca “ethnicos” terimi Türkçe’deki “milli” ile aynı kısıtlayıcı anlama sahiptir. Bir toprak, bu durumda Kıbrıs Adası ile değil, dini kültürü ile tanımlanan bir “millet” söz konusudur. Bu bağlamda deyim sadece Ortodokslar için kullanılmıştı ve aşırı milliyetçi, şoven ve gerici EOKA grubu koloni yönetimini, Türkler’i ve komünistleri hedef seçmişti. Kıbrıslı Rumlar’ın ortak belleğinde, 1 Nisan 1955 milli mücadelenin kurucu olayıdır:

¹³⁴F. Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 42-43.

¹³⁵H. F. Alasya, **a.g.m.**, s. 66.

¹³⁶OXEN, “Gençlerin Hristiyan Ortodoks Birliği”; PEON, “Birleşik Kıbrıs Enosis Gençlik Teşkilatı” anlamına gelmektedir. Bkz. **www.hristiyan.gen.tr**.

¹³⁷Yeşim Örek, **Belgelerle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Tarihi Gerçekleri**, İstanbul 2010, s. 19.

EOKA'ya ve liderlerine hala saygı duyulur.¹³⁸

Yunan Hükümeti'nin her türlü maddi ve manevi desteğiyle Grivas'ın komutasında kurulan EOKA, Kıbrıs'ın her tarafında geniş ölçüde teşkilatlanmıştır. Nihayet 1 Nisan 1955'de Lefkoşe'de Genel Valilik, Müsteşarlık Dairesi ve Ortadoğu İngiliz Kara Kuvvetleri genel karargahı bombalanmıştır. Magosa, Larnaka ve Limasol'da ise buna benzer terör hareketleri yaygınlaşmış, sokaklarda ihtilal beyannameleri dağıtılmıştır. EOKA, İngilizlere karşı terör hareketlerine giriştiği gün yayınladığı beyannamede: "Karşımızda iki düşman vardır. Birisi İngilizler, diğeri Türkler'dir. Önce İngilizler'le mücadele edeceğiz ve onları Ada'dan atacağız. Ondan sonra Türkler'i imha edeceğiz. Hedefimiz Enosis'tir. Her ne pahasına olursa olsun, bu amaca ulaşmak vazifemizdir" demekten çekinmemiştir.¹³⁹

İngilizler'e karşı mücadelede başarı kazanan EOKA, Türkler'e karşı harekate girişmek için bahane aramaya başlamıştır. Türk polislerinin İngilizlere yardım etmemelerini yani normal emniyet görevlerini yapmamalarını talep etmiştir. Türk polislerine karşı yapılan tehditler dolayısıyla, Türk makamları Makarios'a müracaat ederek durumun önlenmesini istemişlerdir. Fakat Makarios, EOKA'nın bildirisini onayladığını bildirmiştir. Bunun üzerine EOKA, Temmuz 1958'de Türkler'e karşı harekete geçmiştir. Türk polislerini arkadan vurmak suretiyle öldürmeye ve Türk halkına saldırılarda bulunmaya başlamışlardır.¹⁴⁰

Sonuçta, Lefkoşe'de iki toplumun oturduğu kesimleri birbirinden ayıran ilk bariyer kurulmuş ve şehir ilk kez ikiye bölünmüştür.¹⁴¹ 1956 yılı başlarında Türkler, Rumlar'ın bu saldırıları üzerine VOLKAN adıyla ilk direniş örgütlerini kurmuşlardır. Bu teşkilat daha sonra 1 Ağustos 1958'de Türk Mukavemet Teşkilatı'na dönüşecektir. Böylece Kıbrıs tarihinde yeni bir mücadele dönemi başlamaktadır.¹⁴²

Türk ve Rum toplulukları arasında, 1956 Ocak ayından itibaren sertleşmeye başlayan ilişkiler, Mayıs ayında Türklere karşı girişilen terör hareketleri ile birlikte en kötü dönemine girmiş, bunun üzerine Türk Hükümeti'nin Yunanistan'a olan tutumu da sertleşmiştir. Üstelik, Türk kamuoyunun artan baskısı karşısında Türk Hükümeti'nin

¹³⁸ E, C. M. Copeaux, **a.g.e.**, s. 42.

¹³⁹ H. F. Alasya, **Yunanistan ve Kıbrıs**, s. 111-112; Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, C. 2, s. 103-104.

¹⁴⁰ F. Armaoğlu, **Kıbrıs Tarihi**, s. 472.

¹⁴¹ Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, C. 2, s. 17

¹⁴² H. F. Alasya, **Yunanistan ve Kıbrıs**, s. 113.

Kıbrıs konusunda uzun süre hareketsiz kalması da gittikçe zorlaşmaktadır.¹⁴³

Yunanistan'ın, Kıbrıs meselesini 1954 yılında uluslararası platformlara götürmesi ve İngiltere'nin kendi çıkarları doğrultusunda hareket edeceğini sandığı Türkiye'yi "üçlü görüşmeler" yoluyla Kıbrıs sorununa taraf yapmaya çalışması, Türk hükümetinin 1950-55 döneminde izlediği politikayı değiştirmesine neden olmuştur. Bundan sonra Türk hükümeti, 1956-58 döneminde izleyeceği taksim politikası dışında, Ada'nın İngiliz egemenliğinden çıkması durumunda Türkiye'ye geri verilmesini isteyecektir.¹⁴⁴

4) Kıbrıs Sorununun Uluslararası Problem Haline Gelmesi

a) Kıbrıs Sorununun Birleşmiş Milletlere Götürülmesi

1954 yılı mart ayından itibaren Yunanistan, Kıbrıs sorununun iki devlet arasında görüşülmesi için İngiltere'ye baskı yapmaya başlamış, ancak bu çabasına karşılık İngiltere'den umduğu cevabı alamamıştır. Bunun üzerine, Yunan Başbakanı Mareşal Papagos 23 Mart 1954'de Atina'da yayınladığı bir demeçte, Yunan Hükümeti'nin Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak meselesini BM'nin Eylül 1954'de yapacağı toplantıya götüreceğini açıklamıştır.¹⁴⁵ 16 Ağustos 1954 tarihinde Yunan Hükümeti, Başbakan Papagos'un imzası ile BM Genel Sekreterliğine yaptığı müracaatta, "Kıbrıs halkına "self-determination"¹⁴⁶ hakkı verilmesini" teklif ederek, konunun gündeme alınmasını talep etmiştir.

İngiltere ise Yunanistan ve Kıbrıs Rum toplumunun self-determinasyon talebinin asıl amacının, alışılmış anlamda bir self determinasyon olmadığını belirtmiştir. İngiltere asıl amacın, Kıbrıs'ı bir devletin egemenliğinden alıp, başka bir devletin egemenliğine sokmak olduğunu ve bu anlamda bir ilhakın kabul edilemeyeceğini açıklamıştır. Ayrıca,

¹⁴³F. Armaoğlu, **Kıbrıs Tarihi**, s. 122.

¹⁴⁴F. Armaoğlu, **Kıbrıs Tarihi**, s. 51.

¹⁴⁵Sevin Toluner, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul 1977, s. 25-27.

¹⁴⁶"Self-determinasyon hakkı" bir halkın kendi geleceğini özgürce belirleme hakkı demektir. Self determinasyon hakkı, azınlıklara ve topluluklara değil, halklara tanınan bir haktır. Bu nedendir ki Rum liderliği, Kıbrıs Türkleri'nin, ayrı bir halk değil, Kıbrıs Rumları'ndan oluşan yerli halk içinde, sonradan gelme bir azınlık, bir etnik topluluk olduğunu yaymaya çalışmaktadır. Oysa Kıbrıs Türk halkı, Rum halkı ile aynı statüde olan bir halktır. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti iki eşit halka dayanmakta ve bu durum, gerek devletin yapısında gerekse anayasada açıkça vurgulanmaktadır. BM Anayasası bir madde olarak (2625 sayılı ve 24 Ekim 1970 tarihli kararıyla) self determinasyon hakkını düzenlemiş ve tüm halkların bu hakka sahip olduğunu vurgulamıştır. Bkz. S. İsmail, **150 Soruda Kıbrıs**, s. 167.

Ada'da Türk nüfusunun bulunmasından dolayı Türkiye'nin de Kıbrıs sorunuyla ilgili bir taraf olduğunu vurgulamıştır. Türk toplumunun Enosis'e karşı olduğunu da belirten İngiltere, Ada'da self-determinasyon uygulaması kabul edilecek olursa, Türk toplumunun da kendi geleceğini tayin etme hakkının bulunduğunu açıklamıştır.¹⁴⁷

Yunanistan ve Kıbrıs Rum toplumu ise, self-determinasyon prensibinin Kıbrıs halkının bir bütün olarak ele alınmak suretiyle uygulanabileceğini ileri sürmüşler ve Ada'daki Türk toplumunun ayrı bir halk değil, bir azınlık olduğunu iddia etmişlerdir. Yunanistan, Türkleri ve dünya halkoyunu lehine çevirmek için ve Ada'nın nihai statüsü belirlenirken Türk toplumunun Kıbrıs'ın idaresine gereği gibi katılmasını sağlamak için, BM tarafından istenecek bütün tedbirleri almaya ve garantileri vermeye hazır olduğunu açıklamıştır. Hatta bu garantilerin BM tarafından belirlenmesine de razı olacağını belirtmiştir.¹⁴⁸

Yunanlılar'ın bu vaadleri ve iddiaları Kıbrıs Türk toplumunu ve Türkiye'yi tatmin etmekten uzaktır. Bu nedenle Türkiye, İngiltere idaresi altındaki Rum toplumu ile eşit durumda olan Türk toplumuna, bir azınlık statüsü tanınarak istemediği bir başka yabancı devletin egemenliğine tabi olmasının istenemeyeceğini ileri sürerek, self-determinasyon hakkının Kıbrıs Türk toplumuna da tanınmasını talep etmiştir.¹⁴⁹

Türkiye, II. Dünya savaşı sonrasında, genel olarak Ada'daki İngiliz egemenliğinin devam ettirilmesi yolunda bir dış politika izlemekle beraber, giderek Ada'nın gelecekteki statüsünün tartışılmaya başlanması ile birlikte, Lozan Antlaşması'nın 16. maddesine dayanarak, gelecekteki statüsünün belirlenmesinde bir taraf olarak kabul edilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.¹⁵⁰

Türkiye, uzun bir süre Kıbrıs Sorunu'nu İngiltere'nin bir iç sorunu olarak değerlendirmiştir. Bu durum da Yunanistan'ı Kıbrıs konusunda cesaretlendirmiştir. 1954-1955 yılları arasında Yunanistan'ın Kıbrıs üzerindeki istekleri resmîyet kazandıkça ve İngiltere'nin de Ada üzerindeki egemenliğinden vazgeçme olasılığı arttıkça Türkiye, sorunla ilgilenmeye başlamıştır. Bu ilgilenme, Kıbrıs Türk Toplumunun baskıları ve konunun, ulusal basın ve kamuoyu tarafından ilgi ile

¹⁴⁷S. Bilge, **a.g.m.**, s. 54.

¹⁴⁸S. Toluner, **a.g.e.**, s. 20.

¹⁴⁹S. Toluner, **a.g.e.**, s. 52.

¹⁵⁰Ulvi Keser, "Kıbrıs Ekseninde Türkiye-Yunanistan İlişkileri", **Kara Harp Okulu Bilim Dergisi**, C. 17, S. 1, Ankara 2007, s.128.

karşılanmış olmasından kaynaklanmıştır.¹⁵¹

Enosis destekçisi Yunanistan Başbakanı Papagos'un 16 Ağustos 1954 tarihinde BM Genel Sekreterliği'ne, Kıbrıs Ada'sında yaşayan nüfusa self-determinasyon ilkesinin uygulanması talebiyle yaptığı başvuruya Kıbrıs meselesi uluslararası alana taşınmıştır.¹⁵² Yunan Hükümeti'nin isteğini açıklaması, Türkiye'nin de görüşlerini açıkça belirtmesini gerektirmiştir. Türkiye'nin görüşlerini açıklayan Fuat Köprülü'nün belirttiğine göre; "İngiliz egemenliği altındaki Kıbrıs konusunda Yunan liderleri ile asla görüşmeler yapılmadı ve konunun Yunanistan ile görüşülmesi uygunsuz bir davranış olacaktı. Türkiye için "Kıbrıs Sorunu" bulunmamaktadır; ancak günün birinde Ada'nın geleceği İngiltere ile görüşülecek bir konu olarak ortaya çıkarsa, Ada'da yaşayan büyük orandaki Türk azınlığın varlığı Türkiye'ye konu üzerindeki görüşlerini açıklama hakkı verecektir. Bununla beraber Türk hükümetinin görüşüne göre Ada'nın bugünkü statüsünde bir değişikliğin yapılması uygun değildir."¹⁵³

28 Nisan 1954'te Yunanistan'ın Ada'nın kendisine terk edilmesi konusunda İngiltere ile müzakerelerde bulunma isteği, Avam Kamarası'na getirilmiştir. İngiltere'nin Kıbrıs'ın statüsü konusundaki kararında bir değişiklik olmaması üzerine yayılmacı bir politika güden Yunanistan konuyu tekrar BM'ye götürmüş ve 24 Eylül 1954'te Kıbrıs Sorunu'nun gündeme alınmasını sağlamıştır.¹⁵⁴ Bu vesile ile BM gündemine giren Kıbrıs Meselesi, AB, ABD ve diğer ülke uluslararası toplulukların girişimi ile halen uluslararası platformda çözüme kavuşturulmaya çalışılan bir mesele olarak dünya gündemindeki yerini muhafaza etmektedir.¹⁵⁵

Yunanistan'ın sorunu BM'ye getirmesi sonucunda Türkiye de sorunla resmen ilgilenme gereğini duymuştur.¹⁵⁶

Yunanistan'ın Enosis'i gerçekleştirmek için uluslararası platformda rol üstlenmeye başlamasıyla, o güne kadar Kıbrıs konusunda sessiz kalan, statünün bozulmamasını savunan Türk Hükümeti sessizliğini bozmuştur. Eğer statü değişikliği

¹⁵¹U. Keser, **a.g.m.**, s.133.

¹⁵² Mehmet Hasgüler, **Kim Ve Akis Dergilerinde Kıbrıs: 1954-1968**, Ankara 2006, s. 15.

¹⁵³E. Açıkses; A. Cankut, **a.g.m.**, s. 81.

¹⁵⁴Semra Egi Ergeneli, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanı ve Kamuoyundaki Yankıları** (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1985, s. 7.

¹⁵⁵S. E. Ergeneli, **a.g.e.**, s. 25.

¹⁵⁶Faruk Sönmezoğlu, "Kıbrıs Sorununda Tarafların Tutum ve Tezleri", **Türk Dış Politikasında Sorunlar**, İstanbul 1989, s. 96.

söz konusu olacaksa, bunda Türkiye'nin de söz sahibi olması gerekliydi. Nitekim Başbakan Adnan Menderes, 24 Ağustos 1955'te bir açıklama yaparak, "Kıbrıs'ın Anadolu'nun bir devamı olduğunu, bugünkü durumda bir değişiklik olursa, Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesi gerektiğini" söylemiştir. Türkiye'nin, 1923 Lozan Antlaşması'yla Kıbrıs'taki haklarından Ada'nın İngiliz himayesinde kalması şartıyla vazgeçtiği, Ada'da İngiliz egemenliğinin son bulması halinde, 1878 Anlaşması gereğince Kıbrıs'ın Türkiye'ye geri verilmesi gerekeceği tezi ileri sürülmüştür.¹⁵⁷

b) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluş Aşamaları

b. 1) Birinci Londra Konferansı

İngiltere Hükümeti, 29 Haziran 1955 tarihinde Türk ve Yunan hükümetlerini "Doğu Akdeniz Savunması ve Kıbrıs Sorunu" hakkında bir konferans için Londra'ya davet etmiştir. Türkiye, bu konferansa daveti ve katılımıyla, resmen taraf devlet statüsüne sahip olmuştur. Döneme bakıldığında, genel dış politika yaklaşımı ve yapısı düşünüldüğünde, bu tarih, içeride huzursuzlukların görülmeye ve dış politikanın görece öneminin azalacağı sinyallerinin verilmeye başlandığı tarihtir. Bahsedilen tarihin, hatta günlerin bir önemi, malum 6-7 Eylül olaylarının baş göstermesidir.¹⁵⁸

1955 yılında Türkiye lehine olan tek gelişme, bu tarihe kadar İngiltere ve Yunanistan arasında bir sorun olarak görülen Kıbrıs sorununda, Türkiye'nin taraf olduğunun kabul edilmesi ve konferansa Yunanistan'ın yanında Türkiye'nin de davet edilmiş olmasıdır. İngiliz hükümeti dünya kamuoyunu yanıltmak için düzenlediği bu konferansta art niyetlidir ve kendi sömürgeci tutumunu gizlemek amacıyla Türkiye ve Yunanistan'ı birbirine düşürerek sorunun çözülmemesinin sebebini Türkler'e ve Yunanlılar'a yüklemek istemiştir. Daha Konferans'tan önce Antony Eden Türk-Yunan ayrılığını derinleştirmek için Ankara Hükümeti'ne bir telgraf çeker ve Türkler'in Kıbrıs'ı Yunanlılar'a hiçbir zaman bırakmayacaklarını açık açık söylemelerini ister.¹⁵⁹

Burada akıllara "İngiltere'nin neden Türkiye'yi de meselede taraf olarak görmek istediği ancak Yunanistan'ın karşı çıktığı" gibi bir soru gelirse, Akis Dergisi bunun cevabını şu şekilde vermektedir: "Londra Hükümeti, bu konferansı toplamakla

¹⁵⁷K. Özden, **a.g.e.**, s. 2; Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, C. 2, s. 177.

¹⁵⁸M. Hasgüler, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁵⁹N. Kızılyürek, **Kıbrıs Sorununda**, s. 45.

üzerindeki mesuliyetlerin bir kısmını devretmek istiyordu. İngiltere'nin Kıbrıs'ı Yunanlılara terk arzusu yoktu, ama kendilerinin Ada'daki mevcudiyetleri de kolay izah edilebilecek gibi değildi. İngiltere, Akdeniz'in ta doğusunda ne arıyordu? Bu bakımdan politikasının ve tutumunun desteğe ihtiyacı vardı. Bu desteği en iyi biz temin edebilirdik. Üstelik Ada'nın ilk sahibi de bizdik. İngilizler oraya geçici olarak gelmişlerdi. Bütün bu faktörler, Yunanlılar'ı, ekseriyeti Yunanlı olduğuna dayanan tezleriyle muvazene temin edebilecek kadar kuvvetliydi. İngiltere, Türkiye'nin meseleye katılmasıyla kuvvet kazanıyordu. Yunanlılar'ın ise Kıbrıs işine Türkler'i karıştırmak istememelerindeki sebep buydu.”¹⁶⁰

29 Ağustos 1955'te başlayan Konferans'ta Türkiye'yi Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Yunanistan'ı Stefanopoulos, İngiltere'yi de Mac Millan temsil etmiştir. Konferans'ta İngiltere egemenlik kendisinde kalmak şartıyla Kıbrıs'a “mahalli muhtariyet” vermeye razı olmakla beraber, Ada'nın savunmasında Yunanistan ve Türkiye'nin katılması görüşünü savunmuş; Yunanistan Kıbrıs halkına self-determinasyon prensibinin uygulanmasını, ilhakı istemiş; Türkiye ise mevcut statükonun muhafazası, statüko muhafaza edilmeyecekse Ada'nın kendisine iadesini istemiştir.¹⁶¹

Ancak Londra'daki konferans, 6 Eylül 1955 günü İstanbul, İzmir ve Ankara'da gerçekleşen saldırılar nedeniyle kesildi. Türkler'in komplosundan habersiz olan Yunan Dışişleri bakanı Selanik'teki bombalı saldırıdan dolayı özür dilerken, Zorlu, kışkırtıcı Kıbrıs politikalarının saldırılara neden olduğu gerekçesiyle Yunanlıları suçladı. Menderes'in geri çağırıldığı Türk delegasyonu, 8 Eylül 1955'te Londra'dan ayrıldı.¹⁶²

Türk hükümetince planlanan bu saldırıların, Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde belli hakları olduğunu hem Yunanlılara hem de İngilizlere, yanlış anlamaya yer bırakmayacak şekilde göstereceği ve dolayısıyla Zorlu'nun müzakeredeki konumunu rahatlatacağı beklenmişti. Zira, Dışişleri Bakanı Zorlu, Londra'da İngiliz Dışişleri bakanı ile yaptığı ilk görüşmelerin ardından, 28 Ağustos 1955'te Menderes'eşifreli bir telgraf çekerek destek istemişti: “Çeşitli İngiliz gazetecileri ve dışişleri bakanı ile

¹⁶⁰ M. Hasgüler, **a.g.e.**, s. 58.

¹⁶¹ A. Suat Bilge, “Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye-Sovyetler Birliği Münasebetleri”, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Ankara 1996, s. 341.

¹⁶² Dilek Güven, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, İstanbul 2005, s. 164.

konuştuk. Bizim intihamıza göre, İngilizler Kıbrıs'taki anlaşmazlığı çözmek için, son çare olarak Yunanistan'a ödün verip, Kıbrıs'ta kendi kendine yönetime izin verebilirler. [...] Bizim tahminimize göre, burada haklarımızı ne ölçüde savunabileceğimiz konusunda tereddütler vardır. Gerçi bu sabahki görüşmeler nazik geçti, ama insafsızdı. Onlar [İngilizler (y.ri)] haklarımızı avunmak konusunda ümidimizi kırarak açıklamalar yapmadı. Yine de ısrarımız Kıbrıs'la ilgili talepler hakkında (v.n.)J konusunda onları ikna edebildiğimize inanırsak, hata etmiş oluruz. Bu hususta önümüzde yapılacak çok iş olduğunu görüyoruz. Biz ve gazetecilerimiz gayret göstermeyi sürdüreceğiz. Bu konuda ilgili yerlere sizin vereceğiniz emirlerin çok işe yarayacağına inanıyoruz."

Bu telgraf, boyutları itibariyle hükümetin amaçladığından çok daha büyük sonuçlara varacak olan 6 Eylül 1955 olaylarının başlama işareti olarak değerlendirilebilir. Zorlu, DP grubunun olağanüstü toplantısında saldırıları milli bir rezalet olarak değerlendiren bazı partilileri şöyle eleştirmişti: "Abartıyorlar. Saldırıları sırasında Londra'daydım. Olaylar benim için büyük bir destek oldu."¹⁶³

Rum-Yunan tarafının Kıbrıs ve Yunanistan'da protesto eylemlerine girişmesi ve Eylül 1955'te "Selanik'te Türk konsolosluk binasının bombalanarak, bu binanın bitişiğinde olan Atatürk'ün doğduğu evin hasar görmüş olduğu" haberinin Türkiye'de duyulması üzerine İstanbul, Ankara ve İzmir'de Rumlar aleyhine "6-7 Eylül Olayları" olarak bilinen hareketler, taşkınlıklar yaşanmıştır.¹⁶⁴

Akis Dergisi, İstanbul'da cereyan eden olayları şöyle anlatır: "İstanbul'un bütün semtlerinde, şuursuz bir kalabalık, önüne ne çıkarsa eziyor, sahipleri Rum diye bilinen ne kadar dükkan varsa tahrip ediliyordu. Bakkal dükkanları, sütçüler, ayakkabı tamircileri dahi talandan kurtulamadı. İnsanlara ne olmuştu anlamak kabil değildi. Derin bir kinle her şeyi yıkıyor, paralıyorlardı. Sanki bir sadizm dalgası şehri bir ucundan diğer ucuna kadar sarmıştı... Ortada bir tahrikin bulunduğundan zerrece şüphe yoktu. Atatürk'ün evine yapılan suikast, bütün yurttan tarif edilemez bir infial ve hiddet uyandırmıştı."¹⁶⁵ Bu olayların, Yunan aleyhtarı eylem ve gösterilerin Türkiye'de vuku bulması, İngiltere'nin Kıbrıs'taki egemenliğinin devamının zorunlu olduğunu dünya kamuoyuna anlatmasına yardımcı olmuş, böylece İngilizler sorunun

¹⁶³ D. Güven, **a.g.e.**, s. 165.

¹⁶⁴ N. Kızılyürek, **a.g.e.**, s. 46.

¹⁶⁵ M. Hasgüler, **a.g.e.**, s. s. 63.

çözümlememesinin sebebini Türkler'e ve Rumlar'a yükleme amaçlarına ulaşmışlardır.¹⁶⁶

Copeaux çiftine göre ise 6-7 Eylül olayları, “kitlesel bir göçün başlangıcı oldu. 1915’de Ermenilerin katledilmesiyle başlamış, 1923’teki nüfus mübadeleleriyle devam etmiş bir süreç tamamına eriyordu: Türkiye, Müslüman bir ülke olarak inşa ediliyordu.”¹⁶⁷ Bu olaylarda “devletin parmağının olması” ve basın ile bazı dernekler yoluyla kamuoyunun kışkırtılması sonucu gerçekleştirilmiş olması, Türk dış politikasının Kıbrıs konusundaki ilgisizlikten doğan hakimiyet eksikliğinin, karmaşayla kapatılması yönelimi olarak algılanması mümkündür.¹⁶⁸

6-7 Olayları sebebiyle kesintiye uğrayan Londra konferansı, Türkler için önemli bir anlam taşımıştır. Çünkü, Türkiye’nin Kıbrıs konusunda söz sahibi bir devlet olduğu ve sorunun Türkiye’siz halledilemeyeceğini dünyaya duyurmuştur. Konferans’tan sonra Yunanistan yeniden BM’ye başvurmuştur. Sorun BM tarafından reddedilmiştir. Bundan sonra Kıbrıs’taki durum daha da gerginleşmiştir. İngiltere hükümeti, durumun daha da kötüleşmesini engellemek için 30 Ekim 1955’te Sir John Harding isimli bir Mareşali Kıbrıs’a vali olarak atamış, ancak vali gerginliği önleyememiştir.¹⁶⁹

İngiltere hükümeti, Lord Radcliffe adında bir hukukçuyu, Kıbrıs için yeni bir anayasa hazırlamakla görevlendirmiş, hazırlanan anayasa tasarısı, 19 Aralık 1956’da İngiltere ve Kıbrıs’ta ilan edilmiştir.¹⁷⁰

Radcliffe Anayasası’nın ana prensipleri şunlardır:

- 1- Kıbrıs, İngiliz Hükümeti’nin egemenliği altında kalacaktır.
- 2- Çoğunluğu Rumların oluşturduğu bir meclis kurulacaktır.
- 3- Kıbrıs’a İngiltere tarafından bir vali tayin edilecek ve vali, yardımcısını kendisi seçecektir.
- 4- Meclis üyeleri arasından oluşturulacak kabinede bir de Türk İşleri Bakanı bulunacaktır.

¹⁶⁶N. Kızılyürek, **a.g.e.**, s. 46.

¹⁶⁷E, C. M. Copeaux, **a.g.e.**, s. 43.

¹⁶⁸M. Hasgüler, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁶⁹Cihat Göktepe, “Londra ve Zürih Antlaşmalarının Hazırlık Süreci ve Türk-İngiliz İlişkileri”, **Türkler**, C. 16, Ankara 2002, s. 946.

¹⁷⁰İsmail Bozkurt, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti”, **Türkler**, C. 19, Ankara 2002, s. 944.

5- Dışişleri, Savunma ve İç Güvenlik hususlarında kanun yapma yetkisi İngiliz hükümetinin veya valinin elinde olacaktır.¹⁷¹

Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumu tarafından müzakere esası olarak kabul edilen Radcliffe Tasarısı, Yunanistan tarafından sömürge idaresinin devam ettirilmesi olarak nitelendirilerek reddedilmiştir. Kıbrıs Rum toplumu ise liderleri Makarios sürgünde bulunduğu sürece bu konuda bir tartışmaya girmeyeceklerini açıklamıştır. Sonuç olarak bütün çabalara rağmen bu anayasa Kıbrıs'ta uygulanmamıştır.¹⁷²

Radcliffe raporuna dayanılarak hazırlanmış Anayasa konusunda Akis Dergisi'nin görüşleri şöyledir: “Tatminkar değil; Anayasa, Türk halkıyla ilgili kararların, Kıbrıs Meclisi'nden mevcut, altı Türk milletvekilinin en az dördünün muvafakatiyle çıkabileceğini belirtmiş olsa da, bunun Türk halkının hakları açısından bir teminat olmadığını söylüyor. Bu nedenle, Nihat Erim'in de üstünde durduğu gibi veto yetkisinin olması gerektiğini belirtiyor. Ayrıca hükümetin, teşekkül tarzının Yunanlılar'a fazla avantaj sağladığına, pek çok işin valinin eliyle yürütülmesinin ileride Türk halkının aleyhine kullanılabileceğine işaret ediyor. Çalışmalarda Kıbrıs Türk Cemaati liderlerinin fazla rolü olmadı. Onlar daha ziyade, Türkiye'nin görüşünü Ada'daki ırkdaşlarımıza anlatmak vazifesini benimsediler. Cumhuriyet hükümetinin yıllardan beri takip ettiği politika, bizim için kazançlı tek hal çaresi bırakmıştı.”¹⁷³

EOKA'nın Türkler'e yönelik saldırılara başlaması ve Türkler'in bunlara yönelik tepkileri iki halk arasındaki gerginliği daha da arttırmıştır. Türkiye'nin ilhaka karşı çıkışları ABD ve Yunanistan'ı başka seçenekler aramaya itmiştir.¹⁷⁴

Daha sonra “taksim” fikri ortaya atılmış ve self-determinasyon prensibinin her iki toplum tarafından da tatbikini mümkün kılacağı gerekçesiyle, “taksim” bir hal çaresi olarak Türkler tarafından da kabul edilmiştir.¹⁷⁵ Nitekim Rauf R. Denктаş'ın da belirttiği gibi taksim tezi “... Türkiye ile Kıbrıs Türkleri'nin bir fedakarlığı neticesinde temin edilebilen makul ve realist bir uzlaşma zemini idi. Self-determinasyon prensibinin Kıbrıs gibi ayrı milli cemaatlerin yaşadığı yerlerde usulüne göre uygulanması

¹⁷¹ <http://www.hvkk.tsk.mil.tr>.

¹⁷² Ahmet R. Say, **a.g.e.**, s. 11-12.

¹⁷³ M. Hasgüler, **a.g.e.**, s. 79.

¹⁷⁴ A. R. Say, **a. g. e.**, s. 15.

¹⁷⁵ Fazıl Küçük ve Çalışma Arkadaşları, **Kıbrıs'ta Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti**, Lefkoşa 1999, s. 6.

neticesinde temin edilebilecek bir hal çaresiydi.”¹⁷⁶ Ancak Akis Dergisi hiç de aynı fikirde değildi. Dergiye göre, gözlerimizi kapamakla hiçbir mesele halledilemezdi. Türk ve İngiliz görüşü arasında bir uçurum vardı. Yoktur demekle bu uçurum doldurulamazdı. Türkiye için taksim, tünelin ağzındaki çareydi. Halbuki İngiltere, taksimi tünelin sonunda görüyordu. Üstelik tüneli aşmaya hiçte istekli değildi. İngiltere taksim lafını Yunanistan’a karşı bir silah olarak kullanmak istiyordu. Diğer taraftan taksim fikrini ortaya atmakla, Türkiye’ye Radcliffe Anayasası’nı kabul ettirebileceklerini ummuşlardı. Ama Cumhuriyet Hükümeti bu çareye dört elle sarılmıştı. İngiltere bu sebeple, inanmadığı taksim fikrinden bir ihtimal olarak bahsetmek zorunda kalıyordu. Yuvarlak sözler, zihinleri karıştıran müphem beyanlar bu çok ince cambazlığın neticesiydi.¹⁷⁷

b. 2) TMT’ nin Kuruluşu

Bu arada İngiltere ve Yunanistan 18 Şubat 1957 tarihinde Kıbrıs sorununu ayrı ayrı BM’ye götürmüşlerdir. 20 Mart 1957 tarihinde de NATO Genel Sekreteri Lord Ismay, Kıbrıs konusunda arabuluculuk yapmak üzere taraflara müracaat etmiş ancak Türkiye’nin olumlu tavrına karşılık Yunanistan bu teklifi reddetmiştir.¹⁷⁸ Yunanistan’ın bu olumsuz tavrına ek olarak, 1957 Ekimi’nden itibaren EOKA Ada’da tekrar terör eylemlerine başlamıştır. Bunun üzerine Türkler, “Türk Mukavemet Teşkilatı” nı kurmuşlardır.¹⁷⁹

Türk Mukavemet Teşkilatı, 27 Temmuz 1957’de Burhan Nalbantoğlu, Rauf Denктаş ve Kemal Tanrısevdi tarafından Lefkoşa’da kuruldu. 1 Nisan 1955’de faaliyete geçen ve Türkler’e saldırmaya başlayan Türk köylerini yakıp yıkan, EOKA tehdit örgütüne karşı Türk halkının savunmasını yapacak bir örgütlenme gereksinimini duyan Kıbrıs Türkleri, önceleri çeşitli mukavemet grupları oluşturmuşlardı. Bunların arasında en etkili olanı VOLKAN’dı. Ne var ki bu mukavemet grupları dağınık, küçük ve eğitimsiz oldukları için, askeri bir yapıya sahip EOKA karşısında, Türk halkının savunmasını yapabilmeleri olası değildi. TMT, işte bu gereksinimden doğmuş ve

¹⁷⁶R. R. Denктаş, **12’ye 5 Kala Kıbrıs**, s. 18.

¹⁷⁷M. Hasgüler, **a.g.e.**, s. 100.

¹⁷⁸Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, C. 2, s. 127.

¹⁷⁹F. Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi**, s. 472.

dağınık olarak faaliyet gösteren küçük mukavemet gruplarını birleştirerek, tüm adaya yaygın, her Türk köyünde varlık gösteren bir mukavemet örgütü oldu. TMT, 1958-60 ve 1963-74 döneminde Türk halkının direnişini örgütlemiş, Rum saldırıları karşısında ayakta kalmasını sağlamıştır. TMT'nin bu direnişi, Ada'nın Yunanistan'a bağlanmasını önlediği ve bağımsızlığın gerçekleşmesini sağladığı için ilerici bir niteliğe sahiptir.¹⁸⁰

TMT'nin kuruluşunu KKTC Eski Bakanı Fuat Veziroğlu anılarında şöyle anlatır: “Kıbrıs meselesinde siyasi hareketlenme 1950'den itibaren oldu. Bu hareketlenmenin nedeni Makarios'un 1950 yılında başpiskopos seçilmesidir. Makarios, başpiskopos seçildikten sonra “Milli hedefimiz Enosis'tir. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakıdır” diyerek bir kampanya başlattı İngiliz yönetimine karşı. Malumunuz o dönemde Kıbrıs İngiliz sömürgesiydi ve önceleri görüşme yoluyla, sulh yoluyla İngiliz'in buradan gitmesine ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasına çalışıldı. Bunlarda başarılı olamayınca, 1953 yılından itibaren silahlı eylem yapmaya başladılar ve yer altı örgütü kurma faaliyetlerine giriştiler. 1 Nisan 1955'te düğmeye basıldı. İlk kurşun atıldı, bombalar patladı. Önceleri İngilizler'e yönelik olan faaliyetler daha sonra Türkler'e de yapılmaya başlandı. Bunun üzerine biz Türk gençleri olarak “Biz elimiz kolumuz bağlı mı duracağız? Bunlara direnmeyecek miyiz? Bir savunma savaşı vermeyecek miyiz?” diye düşünmeye başladık. Sonra, Kıbrıs'ın muhtelif yerlerinde ileri gelen gençlerimiz kendimize göre küçük küçük örgütler kurmaya ve el yapısı silahlarla, el yapısı bombalarla hazırlığa giriştik. O zamanki liderimiz Dr. Küçük'tü. Denктаş perde gerisindeydi, Dr. Küçük'e yardım ediyordu. Tabi EOKA 1955'te faaliyete geçti. Biz birkaç yıl hazırlık devresi geçirdik ve 1957 yılından itibaren Türk kesiminde de EOKA'ya karşı Türk halkını korumak üzere mantar gibi küçük küçük örgütler meydana gelmeye başladı. Bu örgütlerde koordinasyon yoktu, profesyonel eleman yoktu, bu yüzden de etkili olunamıyordu. O zaman siyasi liderlik işi ele aldı. Yakınen biliyorum ki, sayın Denктаş Ankara'ya gitti. O zamanın başbakanı Menderes ve Dış İşleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu ile görüştü ve onları Kıbrıs'a TMT'yi yönetmek üzere profesyonel eleman göndermek için ikna etti. Bu şekilde bir tavsiyede bulunmak suretiyle 1958 yazında bize Genelkurmaydan 10-15 kişilik maske görevlerle bir subay kafilesi gönderdiler. Başlarında Yarbay Rıza Vuruşkan vardı, yardımcısı ise Binbaşı Necmi Erce idi. Rıza Bey İş Bankası müfettişi sıfatıyla, Necmi Bey de Halk Eğitimi Müfettişi

¹⁸⁰ S.İsmail, **150 Soruda Kıbrıs**, s.44.

sıfatıyla gönderilmişti. Bu arada din görevlisi namı altında da subaylar geldi. Onlar da dini faaliyetlerde bulunma maskesi altında Kıbrıs'ı dolaşıp TMT'yi yeşertiyor ve eğitiyorlardı. Bir örgüt olarak müdafaaya hazırlanıyorlardı. Ben de o zamanlar 20 yaşındaydım ve Rıza bey'in Köşklü Çiftlik semtinde bulunan evine çağrıldım. Orada Rıza Bey'in huzurunda elimi tabanca ve Türk Bayrağı'nın üzerine basarak "kendimi Türk milletine adadım" diye yemin ettim... Faaliyet böyle başladı. Binlerce genç o dönemde eğitimden geçti. Köylerden, kasabalardan, mahallelerden binlerce genç TMT üyesi oldu. Ancak TMT 21 Aralık 1963'e kadar yeraltında kaldı, yer altı faaliyetleri yürüttü. Yani hiçbir zaman bir arazide, bir cephede vuruşup dövüşmedik. 21 Aralık 1963'ten sonra TMT isim değiştirdi ve "Mücahitler" ismini aldı. Artık bir yer altı örgütü olmaktan çıkıp, nizami bir orduya dönüşmenin temelleri atılmıştı. . . Bugün Kıbrıs Türk Silahlı Kuvvetleri Güvenlik Kuvvetleri olarak bilinen gücün tohumu 1963'te atılmıştır. İşte o TMT mensupları sonradan düzenli bir orduya dönüşmüştür. Dolayısıyla 21 Aralık 1963'ten sonra yeraltıcılık yoktu, yer üstündeydik."¹⁸¹

TMT'ye 1959 yılında giren Vehbi Zeki Serter de o döneme ilişkin unutmadığı anısını şöyle anlatır: "1959 yılı şubat ayı idi. Bir grup üniversiteli arkadaşla Zir köyündeki askeri eğitimimizi tamamlamış ve yemin merasiminin yapılacağı salonda toplanmıştık. Hepimiz çok heyecanlıyız... O gün yemin merasimine dönemin Genelkurmay 2. Başkanı Cevdet Sunay da katıldığı için heyecanımız iki kat artmıştı. Orada Cevdet Sunay'ın yaptığı konuşmayı hiç unutmuyorum. Belleğimdeki kalan sözleri şöyleydi: "Ben buraya, sizin yemin töreninize daha küçük rütbeli bir subayı gönderebilirdim. Ancak kendim geldim, bu davaya verdiğimiz önemi sergilemek için geldim!. . Burada size şunu söylemeliyim. Ada küçük bir Ada'dır, iki devleti kaldırmaz. Yani hem Yunanistan, hem de Türkiye'yi kaldırmaz. Ada eninde sonunda Türkler'in olacaktır."¹⁸²

TMT'nin Kıbrıs tarihi için önemini bir de Emekli Albay İsmail Tansu'dan aktarmakta fayda vardır. Tansu'ya göre, "1950 yılından sonra ortaya bir Kıbrıs Meselesi çıkınca Rumlar ve Yunanlılar ezeli ve ebedi idealleri olan Kıbrıs Ada'sını Yunanistan'a ilhak teşebbüsüne giriştiler ve bir Kıbrıs Meselesi ortaya çıktı. Bu mesele Türkiye

¹⁸¹ Fuat Veziroğlu, "TMT Andı", **Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983**, Hazırlayanlar Ali Satan-Erdoğan Şentürk, İstanbul 2012, s. 110-113.

¹⁸² İhsan Tayhani, **Tanıklarıyla Kıbrıs Türk Mücadelesi**, Ankara 2009, s. 72.

Cumhuriyeti'ni yakından ilgilendiriyordu çünkü vaktiyle 450 sene Türk hakimiyetinde kalmıştı Kıbrıs. Yunan Hükümeti Enosis'i gerçekleştirmek için faaliyete geçti. 1955'te EOKA'yı kurdular ve başına Albay Grivas'ı getirdiler. EOKA bir tedhiş örgütüydü fakat bu bizim TMT gibi bir örgüt değildi. İngilizleri taciz etmeye başladı, terörist eylemlerde bulunmaya başladı. Türklere de yöneldi bu faaliyetler. Bunun karşısında Türkiye ne yaptı? Bu işler geliştikte rahatsızlık duymaya başladı. Fakat hemen ertesi gün EOKA'ya karşı TMT'nin kurulması gündeme getirilmedi. Bunun sebebini başkan Menderes'in ağzından brifing esnasında duyduğum için söylüyorum. Türkiye Yunanistan'la NATO'da müttefikti, iki müttefik arasındaki birbirine karşı oluşturulan bu teşkilatlar arasında olay çıkarırsa ilişkilere zarar verirdi. Onun için ağır davrandı, acele karar vermedi. Fakat Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu EOKA'ya karşı bir teşkilat kurulmazsa bunun sonu gelmez düşüncesiyle, böyle bir teşkilat kurulmasını teklif etti. Başbakan bunu hemen kabul etmedi fakat Kıbrıs'ta işler iyice azıtınca o zaman mecbur kaldılar ve Zorlu "siyasetimizi yürütmek için bu teşkilata mutlaka ihtiyacımız vardır" diyerek ikna etti Menderes'i. Ancak 2 ay ses seda çıkmadı, harekete geçin denilmedi. Yine bu dönem bir inceleme, düşünme safhası oldu. Nihayet Nisan 1958'de çağırdılar... Çalışmaya başladık, ben planımı hazırladım. Bu planın adına da "Kıbrıs İstirdat Projesi" yani "Kıbrıs'ı geri alma projesi" dedim. Bu planımı daha sonradan Genelkurmay 2. Başkanı olan Cevdet Sunay Paşa'ya götürüp takdim ettik. O da "amma da büyük düşünmüşsünüz, ama iyi oldu iyi, böyle daha iyi dedi." O andan itibaren harekete geçtik, TMT'nin kuruluş kararını uygulamaya başladık."¹⁸³

R. Rauf Denktaş, kendisiyle yapılan röportajda, İsmail Tansu'nun "emri aldığımız andan itibaren TMT başladı" şeklindeki açıklamalarına gönderme yaparak, serzenişini şöyle dile getirir: "Ben, Nalbantoğlu ve Tanrısevdi kurmuştuk zaten teşkilatı. Volkan'dan isimlerini belirlediğimiz kişilerle birlikte ilk beyannameyi hazırladık. Sadece silahlarımız yoktu, bunun içinde Türkiye'den yardım istedik. Türkiye bir adamını gönderecek ve bizi eğitecekti. Volkan'ın liderleri derhal TMT'nin liderleri haline geldi. İşte kasım ayı idi, bu olduğunda. Bir ay sonra Dr. Küçük'le birlikte Ankara ziyaretimizi yaptık ve bu ziyarette Dr. Küçük, Kıbrıs davasını falan anlattı Fatin Bey'e. Fatin Bey, alabilerseniz size silah gönderelim dedi, meğer o da Menderes'i buna inandırmakla meşgulmüş. Bu sekiz, dokuz ayı aldı. Ancak haziran'a doğru kabul ettiler.

¹⁸³ İsmail Tansu, "TMT Nasıl Kuruldu", a.g.e., s. 506.

İsmail Tansu, işin evveliyatını bilmez, onlar sadece teşkilatın adını kabul ettiler. Bizim o çekirdek insanlarımıza yemin ettirdiler. TMT onlarla devam etti. Demek istediğim şudur, diyebilirlerdi: Yeni TMT veya başka bir isim verebilirlerdi. Lider Rıza Vuruşkan geldiği andan ibaren kuruldu teşkilat diyenler var, muhalefet olsun diye diyenler var, öyle inananlar var. Ama hikayesi bu. Yani isteselerdi başka teşkilat kurduk diyebilirlerdi ama o insanlara ihtiyaçları vardı. Geldiler Türkiye’den, bize Rıza Vuruşkan ve ekibi geldi. Onlar geldikten sonra da ben teşkilatın bir nevi danışmanı oldum. Danışman durumunda ve güvendikleri bir kişi olarak gereken şekilde çalışmalar devam etti.”¹⁸⁴

TMT’nin kuruluşuna ve o dönemin olaylarına, Panikos Neokleus’dan farklı bir bakış açısı gelir. Çünkü Neokleus, o zamanlar henüz ilkokul birinci sınıfa gitmektedir ve olayları bize bir çocuğun gözünden aktarır: “Ben, Kıbrıslı Rumlar’la Türkler’in yan yana yaşadığı bir bölgede büyümüşüm. Artık buna şans mı denir, şanssızlık mı denir bilemiyorum ama o zamandan beri bu iki toplum arasında, onları birbirinden ayrı tutan bölücü hattın anlamını çözememişimdir. Ancak şunu da belirtmeliyim ki 1957’ye kadar ciddi bir problem de yaşanmamıştı. Ancak Kıbrıslı Rumlar’la Kıbrıslı Türkler arasında birbirlerine karşı duydukları bir şüphe hep vardı. Hatırladığım kadarıyla o bölgede Kıbrıslı Rum erkekler, kadınlar ve çocuklar Türk komşularıyla arkadaşlık etmiyorlardı. 1955 öncesinde, ne Kıbrıslı Türkler Kıbrıslı Rum kahvehanelerine ne de Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türk kahvehanelerine gitmezlerdi. O zamanlar küçük bir çocuk olduğum için yaşımdan ötürü, ayrılığı ve şüpheyi tam anlayamıyordum. Bütün bunların farkına yaşım biraz daha ilerleyince, ancak birkaç yıl sonra vardım. İlkokul üçe kadar annemin köyünde okudum. Ailem, 1954 yazında Lefkoşa’ya döndüğünde o zaman ben iki yaş daha büyük olduğum için bu görünmez ayrımın çok daha büyük olduğunu gördüm. Günler geçtikçe durum gittikçe kötüleşiyordu ve sonunda 1 Nisan 1955’de EOKA kuruldu. İstesek de istemesek de evlere, mahallelere ama en çok da okullara “Yunanlı” kavramı girmişti. Etrafımızda yaşananlar hemen çocukların hal ve davranışlarına yansımıştı. Ben o zaman 10 yaşındaydım ve ilkokul 4. sınıfta okumaktaydım. Öğretmenimiz Bay Panayotis’in “dostumuzun” ideolojileri hakkında demeçler vermekte üzerine yoktu. EOKA’lı gençlerin birkaç başarısını da duyduktan sonra iyiden iyiye milli gururla dolup taşmıştık. Bu görünmez ayrım, gün be gün

¹⁸⁴ İ. Tayhani, a.g.e., s. 21-22.

görülür olmaya başlamıştı. 1956'ya kadar, her ne kadar dikkat ederek ve Türk bölgelerinin oluşturduğu riskle yaşamaya alışsak bile bu risk yavaş yavaş tehlike haline gelmeye başlamıştı. Daha sonra İngilizler'in katkısı ile TMT isimli terör örgütü kuruldu. Bizim okullarımızda yapılan dolduruşun orada da yapılmaya başlandığını düşünüyorum. Bunun da nedeni, belki de iki toplum ama özellikle de çocuklar arasındaki nefreti pekiştirmektir. İngilizler metodik ve uzun vadede çalışmaktaydılar. Kıbrıslı Türkler, EOKA'ya karşı İngiliz sömürge kuvvetlerine "muavin" olarak tutulmuşlardı. Böylece iki halkın arasındaki ayrılık artık somut bir vücuda bürünmeye başlamıştı. Biz liderlik tarafından oluşturulan bu ayrılığın çocuklar perdesini sergiliyorduk. Hiç unutmuyorum Eski Lefkoşa surlarında Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk çocuklar arasında yaşanan kavga, dayak ve taş savaşı günlük bir ritüel halini almıştı. Bunlar aklımda sonsuza kadar kalacak olaylar... Yıllar sonra belki de bu trajik olaylar yaşandığında geçmiş düşünülüp bir takım şeyler fark edilebilir ve cevaplar aranabilirdi."¹⁸⁵

b. 3) Mac Millan Planı

27-28 Ocak 1958'de Türkler, belediyelerin ayrılması ve "Taksim" lehinde bir miting düzenlediler. Bu miting İngiliz askerlerinin saldırısıyla karşılaştı. Hiçbir suçu olmayan 7 vatandaşımız şehit edildi. Ada karışıklık içindeyken İngiltere Başbakanı Mac Millan, Kıbrıs'ın idaresi için yeni teklifler ileri sürmüştür.¹⁸⁶

Kıbrıs'ta bağımsız bir devlet kurulması tezi üzerinde anlaşmaya varılmasından önce, İngiltere tarafından önerilen son anayasa tasarısı olan Mac Millan Planı 19 Haziran 1958'de açıklanmıştır. Bu tasarı, Ada'nın idaresinde Rum toplumu ile Türk toplumunun ve İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın ortaklığı esasına dayanmaktadır. Mac Millan Planı, o zaman taksim tezinde ısrar eden Türkiye tarafından olduğu kadar Ada'da self-determinasyon prensibinin derhal uygulanması ile dolaylı olarak Ada'nın Yunanistan'a ilhakında ısrar eden Yunanistan ve Kıbrıs Rum Toplumunu tarafından da uygun karşılanmamıştır. Kıbrıs Rum lideri hemen, Yunan Hükümeti de bir süre sonra bu planı reddetmiştir.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Panikos Neokleus, **Tarihe Işık Tutan Anılar 1955-1974 Kıbrıs**, Çeviren Melis Kızıldağ, İstanbul 2011, s. 148-149.

¹⁸⁶B. Doster, **a.g.m.**, s. 73.

¹⁸⁷K. Özden, **a.g.e.**, s. 2.

İngiltere, Yunanistan'ın bu olumsuz tavrı karşısında, 1 Ekim 1958 tarihinde Mac Millan Planı'nı resmen yürürlüğe koymuştur. Plan gereği bir Türk temsilci fiilen göreve başlamıştır.¹⁸⁸ Türkiye'nin ve Kıbrıs Türk toplumunun Kıbrıs mücadelesinde bu önemli bir dönüm noktasıdır. Böylelikle Türkiye, fiilen Kıbrıs idaresinde söz sahibi olmuştur.

Yunanistan, bu yeni gelişme karşısında, NATO Genel Sekreteri Spaak'ın teklifleri ile fiili durumu kabul etmediğini ilan ederek Kıbrıs uyuşmazlığını tekrar BM'ye götürmüştür. 05 Kasım - 5 Aralık 1958 tarihleri arasında yapılan görüşmelerde, demokratik ve adil bir çözüm bulunması için tarafların gayret göstermesi gerektiği şeklinde bir karar tasarısının kabulü, Yunanistan'ı görüşme masasına oturtmuştur.¹⁸⁹

Neticede her yıl Yunanistan, Kıbrıs konusunu BM'ye götürerek orada şunları istiyordu: Kıbrıs halkına, -sanki Kıbrıs'ta tek bir halk varmış, o da Rumlarmış şeklinde-self determinasyon, kendi geleceğini tayin etme hakkının tanınması. Ve bunu BM'nin onayından geçirmek maksadıyla her yıl BM'ye gidiyorlardı. Ancak istedikleri amaca uygun karar çıkartamıyorlardı. Bu kararlardan en sonuncusu 1958 yılında BM Genel Kurulu'na yapılan müracaatta, 1918 numaralı karardı. Ve bu kararda şöyle deniyordu: "Kıbrıs'ta taraflar vardır. Bu taraflar bir araya gelsinler, masa başında bu işi görüşsünler." Lakin, kurulacak olan yeni devletin yapısı ne olacak, ilkeleri ne olacak, iki halkın temsiliyeti ne olacak, anayasanın temel ilkeleri neler olacak. . ? Bütün bunların gözden geçirilmesi gerekiyordu. Bir, iki, üç, beş toplantı derken bir uzlaşmaya varıyorlar: Kıbrıs, ayrı, bağımsız bir devlet olacak. Bu devletin bağımsızlığını, Türkiye, Yunanistan garanti edecek, orada bir Cumhurbaşkanı olacak. Yani 1218 numaralı ve 5 Aralık 1958 tarihli kararın içeriği, özü buydu. Bu tabii ki Yunanlılar için yenilgi oluyordu...¹⁹⁰

Türk Hükümeti'nin 15 Ağustos planını kabulü ve planın uygulanması için İngiltere ile işbirliği yapması, EOKA'nın ağustos başında durdurduğu ve bundan sonra 1958 yılına kadar sürecek olan toplumlararası çatışmaların yeniden başlamasına yol açmıştır. EOKA'nın harekete geçmesi üzerine TMT, 22 Ağustos'ta yayınladığı bir

¹⁸⁸Bu Türk temsilci, o sırada Kıbrıs'ta Türkiye'nin Başkonsolosu olarak görev yapan Burhan Işın'dır. Olay, Kıbrıs'taki Türk basını tarafından o günlerin en önemli haberi olarak verilmiştir. Halkın Sesi gazetesi haberi şöyle vermektedir: "Lozan'dan bu yana, Türkiye yeniden Ada idaresine iştirak edecektir. Bu olay Kıbrıs Tarihi'nin bir dönüm noktasıdır." Bkz. Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, C. 2, s. 143-146.

¹⁸⁹Süleyman Özmen, **Avrasyanın Kırılma Noktası Kıbrıs**, İstanbul 2006, s. 222.

¹⁹⁰Ahmet C. Gazioğlu, "Türkler Kurucusu Oldukları Devletten Dışlanmışlardır", **Tanıkları Diliyle Kıbrıs Olayları**, s. 37.

bildiri ile, EOKA tarafından Türkler'e saldırılmadığı sürece hiçbir karşı hareket ve misillemeye girişmeyeceğini açıklamıştır.¹⁹¹ Ancak, başlangıçta yalnız İngiliz yönetimini hedef alan EOKA terörü, Eylül ayından itibaren Türkler'e ve diğer sivillere de yönelmeye başlamıştır.¹⁹²

İngiltere, bu planın uygulanması konusunda kararlılığını ortaya koymuş ve bu konuda Türkiye'nin işbirliğini sağlamıştır. Üstelik, zaman geçtikçe, çözüm önerileri "Enosis"e değil "Taksim"e doğru yaklaşmaktadır. Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar ne BM'den ne de ABD'den umdukları desteği sağlayamamışlardır. Bu ortamda Makarios ve Yunan Hükümeti, "Türlere, geri alınması mümkün olmayacak hakların verilmesini öngören bu planın" uygulanmasını önleyebilmek için bağımsızlık fikrini ortaya atmışlardır.¹⁹³

Bu arada, yapılan tartışmalarda ortaya konulmaya çalışılan Plan'ın içeriği, Akis Dergisi'nde küçük bir çerçevede şöyle verilmektedir: "Kıbrıs Planı, taksim ve self determinasyon kapılarını zahiren açık bırakmamakla beraber, aslında bu iki kapıyı da kapatmaya çalışmaktadır. Filhakika planda, İngiltere'nin bir gün Ada'daki hükümlanlık haklarından vazgeçeceğine dair en ufak bir emare yoktur. Sadece İngiltere'nin hükümlanlık haklarını Türkiye ve Yunanistan'la paylaşması bahis konusu edilmektedir. İngiliz hükümlanlığında geçecek yedi yıl, ortak idare için bir staj devresi teşkil edecektir. Bu devre zarfında Türk ve Yunan Hükümetleri'nin tayin edeceği iki komiser, valinin yanında Ada'nın idaresine katılacaklardır. Münhasıran, Vali'nin selahiyetleri çerçevesinde olan iç emniyet, savunma ve dış meseleler mevzusunda bir karar alınmadan evvel komiserlerin fikirleri sorulacaktır. Komiserler, bundan başka, cemaatlerden birini kayırdıklarını sandıkları kanunların müstakil bir mahkeme tarafından incelenmesini isteyebileceklerdir. Komiser ayrıca, dört Rum ve iki Türk'ten mürekkep Ada temsilcileri ile birlikte valilik konseyine katılabileceklerdir. Görüldüğü gibi İngiltere, şimdilik hakim durumunu muhafaza etmekle beraber Türkiye ve Yunanistan'ı Ada'nın idaresine iştirak ettirtmeye çalışmaktadır.

Bunun dışında eğitim, dini mevzular vesaire ile meşgul olmak üzere iki cemaat için iki ayrı meclis kurulmaktadır. Adalılar İngiliz tabiiyetini kaybetmeden Türk veya

¹⁹¹F. Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi**, s. 488.

¹⁹²F. Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 474.

¹⁹³Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, C. 2, s. 145-146.

Yunan tabiiyetine geçebileceklerdir. Teselli mükafatları diye vasıflandırılan bu hükümler, kabul etmek lazım ki, sayıca üstün cemaatin, diğerini ezmesini bir hayli zorlaştırmaktadır. Cumhuriyet Hükümeti'nin bir ara teşkil edebileceğini söylediği, Radcliffe Projesi' ne nazaran bu plan son derece lehimizedir.”¹⁹⁴

Mac Millan Planı'nın yansımalarının gündemde ağırlıkta olduğu bu dönemde, bir diğer önemli gelişmeyi hatırlatmak gereklidir: Kim Dergisi, Kıbrıs'ta “demokrat-barış yanlısı” insanların da öldürüldüğü, sindirildiği 1958 yılında yayın hayatına başlamıştır. Dolayısıyla, bundan sonraki kısımlarda Kim Dergisinin gözüyle de olayları takip etme, yorumları değerlendirme imkanına sahip olacağız.

Kim Dergisi'nde, Plana yönelik genel bir eleştiri havası esmekteyken, Bülent Ecevit, Mac Millan Planı ile ilgili Kim Dergisi'nden farklı düşündüğünü şöyle ifade etmektedir:

*“Şahsen ben, Kim'in bundan önceki sayısında ileri sürülen “İngiliz Planı Kıbrıs'ın er geç Yunanistan'a ilhakına yol açacak bir zemin üzerinde hazırlanmıştır. Akli başında her Türk, bu tehlikeyi görmektedir” şeklindeki görüşe katılmıyorum. İngiliz Planı, Ada için taksim kapısını açmakta, Yunanistan'a ilhak kapısını ise sımsıkı kapatmaktadır.”*¹⁹⁵

Bu gelişmeleri takiben, 16-18 Aralık tarihlerinde toplanan NATO Bakanlar Konseyi toplantısında anlaşma yolunda ilk adımlar atılmıştır. 20 Aralık'ta bir demeç veren Averof, “Türk-Yunan-İngiliz görüşmelerinin Kıbrıs'ın bağımsızlığı etrafında cereyan ettiğini ve aynı zamanda Türkiye'nin savunduğu taksim, tezinin ve Yunanistan'ın Enosis fikrinin terk edilmekte olduğunu” söylemiştir.¹⁹⁶ Bu arada Doğu-Batı Blokları'nın çekişmesinin kritik bir döneme girmesi ve bu bağlamda NATO'nun bütünlüğünün giderek artan önemi, Kıbrıs sorununun çözümünü bir anlamda zorunlu hale getirmiş, böylece 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları hazırlanmıştır.

b. 4) Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın Alt Yapısının Hazırlanması

¹⁹⁴ M. Hasgüler, **a.g.e.**, s. 124-125.

¹⁹⁵ M. Hasgüler, **a.g.e.**, s. 133.

¹⁹⁶ F. Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi**, s. 508.

1958 yılının sonunda BM’de Kıbrıs meselesinin görüşülmesi ve ardından yaşanmaya başlanan dönem, özellikle Türkiye-Yunanistan arasındaki görüşmelerin ve Zürih-Londra Antlaşmaları’nın zemininin hazırlandığı dönemdir. Akis Dergisi, bu dönemde öncelikle BM’deki Kıbrıs görüşmelerinden bahsetmektedir. “Zafer” ve “Havadis” gibi iktidar gazetelerinin, görüşmeleri “görülmemiş zafer” gibi yansıtmasını eleştiren dergi, satır aralarını okumayı bilenler için, durumun çok da parlak olmadığı kanaatindedir. Yunanistan’ın BM’de hezimete uğramasına karşın, Akis Dergisi’nin tespiti anlamlıdır. Dergiye göre, “eğer ortada muzaffer bir devlet varsa o da İngiltere’dir. İngiltere’nin kazandığı zaferi, kendi zaferiymiş gibi benimseyen ve bundan bir övünme payı çıkararak Türk Hükümeti, bir taktik hatasına düşmüştür. İngiltere’nin asıl amacı, daha bir müddet diplomatik kanallar vasıtasıyla işi uzatmak ve sonunda her iki tarafın mukavemetini kırarak, Ada statüsü için hayli uzunca bir intikal devresi koparabilmektir.”¹⁹⁷

Yeni yılın ilk günlerinden başlayarak, Türkiye ve Yunanistan’ın dışişleri bakanları birbirlerine yolladıkları ayrıntılı mesajlarla bağımsız bir Kıbrıs modeline uzaktan çalışmaya başladılar. Özellikle Türkiye’nin Ada’da kendisi için bir üs istemesi, daha sonra bundan vazgeçmesi ama ortak Türk-Yunan-İngiliz komutanlığında ısrarlı olması, ayrıca yeni kurulacak devletin bir federasyon niteliğinde olmasını Türkiye’nin istemesine rağmen Yunanistan’ın aksi yönde direnmesi gibi konularda bir türlü uzlaşmaya varılamıyordu.¹⁹⁸

Türk Dışişleri Bakanı Zorlu, Yunan ve Türk başbakanlarının bir doruk toplantısında bir araya gelmeleri konusunda ısrar ederken, Yunanlılar temel uzlaşmazlık konuları ortadan kaldırılmadan böyle bir doruğun yapılmasını uygun bulmadıklarını belirtmekteydi. Nitekim, Zorlu ile Yunan meslekdaşı Averof 18 Ocak’ta Paris’te buluştuklarında yine bir uzlaşmaya varamadılar. Bu aşamadaki en ilgi çekici nokta ise ABD’nin Kıbrıs üzerinde bir uzlaşmaya varılması için Türkiye ve Yunanistan’a telkinlerde bulunmasıdır. Amerikan baskısını Türk Hükümeti’nin daha çok hissettiğine ilişkin belirtiler vardır. Atina’daki Türk büyükelçisi Vergin’in Yunan Dışişleri Bakanlığı yetkililerinden Animos-Kavalieratos’a 28 Ocak günü söylediği şu sözler, ABD’nin telkin ve baskıları konusunda fikir vermektedir:

¹⁹⁷ M. Hasgüler, **a.g.e.**, s. 135.

¹⁹⁸ Y. Örek, **a.g.e.**, s. 21.

“Karamanlis, Menderes, Averof ve Zorlu yanlarındaki uzman ve danışmanlarıyla birlikte 6 Şubat günü Zürih’te başlayan doruk toplantısında bir araya gelmişlerdir. Toplantı esnasında en önemli anlaşmazlık, Türkiye’nin bir ortak komutanlıkta, Ada üzerindeki bir üste ve Ada’da bulundurulabilecek Türk askeri sayısının büyük tutulması üzerinde ısrarlı olmasıyla ortaya çıkmıştı. Hatta bu noktalarda uzlaşmaya varılmaması toplantının dağılması riskini de ortaya çıkarmıştı. Ancak Yunanistan’ın ortak komutanlığı kabul etmesi ve Türkiye’nin ise üstten vazgeçerek asker sayısı konusunda da gerilemesi üzerine anlaşmazlık giderilebilmiş ve 11 Şubat’ta yayınlanan ortak bir bildiriye çözüm için genel bir plan üzerinde Türkiye ve Yunanistan’ın anlaşmaya varmış buldukları açıklanmıştır.”¹⁹⁹

Bu açıklamanın üzerine hükümeti sert bir şekilde eleştiren Akis Dergisi, milleti meydanlarda “Ya taksim, ya ölüm” diye coşturan hükümetin bu kararına inanamadığını belirtmiş, ayrıca artık hükümetin Kıbrıs meselesine dikkat çeken ve bir Kıbrıs davasının var olduğunu hatırlatan öğrenci derneklerini bile hukuki yollardan kısıtladığını ve basının da sansürlenmeye çalışıldığını ifade etmiştir.²⁰⁰

b. 5) Zürih-Londra Antlaşmaları ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kuruluşu

Kıbrıs Antlaşmaları ile ilgili görüşmeler Türkiye ile Yunanistan arasında 6-11 Şubat 1959 tarihlerinde Zürih’te yapıldı. Görüşmeler sonunda Kıbrıs Antlaşmaları’nın temelini oluşturacak metinler üzerinde anlaşmaya varıldı. Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan ya da parafe edilen metinlerin İngiltere ve Kıbrıs’taki iki toplumun temsilcileri tarafından da imzalanması gerekiyordu.

11 Şubatta Zürih’te üzerinde anlaşmaya varılan metinler, 19 Şubat’ta Londra’da İngiltere Başbakanı Mac Millan, Yunanistan Başbakanı Karamanlis ve Türkiye Başbakanı Menderes tarafından imzalandı. Antlaşmalara, Kıbrıs Rum toplumu adına Makarios ve Kıbrıs Türk Toplumunu adına Fazıl Küçük de imza atar.²⁰¹

Menderes ve Karamanlis Zürih’te şu belgeleri imzalamışlardır:

1- Zürih’te imzalanan belgelerin muhteva ve anlamını açıklayan bir

¹⁹⁹Y. Örek, **a.g.e.**, s. 22.

²⁰⁰M. Hasgüler, **a.g.e.**, s. 137.

²⁰¹Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, C. 2, s. 153-154.

“Centilmenler Antlaşması”

- 2- Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal çerçevesini ortaya koyan 27 madde ve 1 ek'ten oluşan “Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı Antlaşması”
- 3- Bir yanda Kıbrıs Cumhuriyeti, diğer yanda ise Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin yer aldığı 4 maddelik bir “Garanti Antlaşması”
- 4- Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında bir “İttifak Antlaşması”²⁰²

Zürih'te 11 Şubat 1959'da Türk ve Yunan hükümetleri arasında varılan Antlaşma'nın esaslarını, İngiltere ve Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının temsilcileri ile de görüşmek üzere, iki ülke Dışişleri Bakanları aynı gün Londra'ya gitmişlerdir. Londra'da bir araya gelen “Türk, Yunan ve İngiliz Başbakanları iki gün süren görüşmelerden sonra, Zürich'de kararlaştırılan Antlaşma'yı imzalamışlardır.”²⁰³

Makarios ve Rum temsilcilerin bazı konulardaki itirazlarına rağmen, 19 Şubat'ta başlayan konferansın son oturumunda, oturuma katılan heyetlerin başkanlığını yapan Mac Millan, Karamanlis ve Zorlu nihai görüşlerini bildirerek, varılan uzlaşmadan duydukları memnuniyeti belirtmişlerdir. İngiltere, Yunanistan ve Türkiye “Kıbrıs Meselesi'nin Nihai Çözümü İçin Kabul Edilen Temele İlişkin Bildiri” yi ilan etmişlerdir.²⁰⁴ İmzalanan bildiri ve belgelerin 23 Şubat'ta yayınlanması kararlaştırılmış ve böylece "1959 krizi" sonuçlanmıştır.²⁰⁵

Uzlaşma metninin henüz tartışılmaya başlandığı dönemde, Akis Dergisi'nde yapılan yorumların birkaç yıl sonrasını öngörür nitelikte olması dikkat çekicidir: “Rum ekseriyetinin adede dayanan hakimiyetini en kısa zamanda ve ilk fırsatta Türkler'i ezen, onları Ada'da yaşayamaz şekle sokan bir hakimiyet haline geleceğini Zürich ve Londra Antlaşmaları'nı kabul eden temsilcilerimiz hesaba katmamışlarsa kendilerini hemen

²⁰²A. Galip Alçıtepe, “Kıbrıs Bunalımı ve Barış Harekatı”, **Türkler**, C. 17, Ankara 2002, s. 116; A. Sandıklı, **a.g.m.**, s. 25; B. Doster, **a.g.m.**, s. 73; Y. Örek, **a.g.e.**, s. 23; Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, C. 2, s. 145-155.

²⁰³Sarıca ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 12; S. Özmen, **a.g.e.**, s. 222; Zürich ve Londra Antlaşmaları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. R. Uçarol, **a.g.e.**, s. 599-600.

²⁰⁴Y. Örek, **a.g.e.**, s. 35.

²⁰⁵Mehmet Gönülbol ve diğerleri, **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1978**, Ankara 1974, s. 399; Zürich ve Londra'da İmzalanan Antlaşmalar ile ilgili olarak Türk kamuoyunun ve TBMM'nin tepki ve yorumları için bkz. A. C. Gazioğlu, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs**, s. 195-201.

realizme davet ederiz.” Dergiye göre, dikkat çeken bir başka nokta da Kıbrıs Cumhuriyeti ile Hatay Cumhuriyeti’nin kuruluş ve sonralarına dair benzeşimlerinin mümkün olduğunun ortaya konmasıdır. Nasıl ki Hatay Türkiye’ye bağlanmak istemişse, Kıbrıs’ın da Yunanistan’a bağlanmayı isteme ve başarma ihtimali bir o kadar güçlüdür.²⁰⁶

1959 Mart’ında imzalanan Antlaşmalar’ın uygulamaya konabilmesi için gerekli çalışmaları yapmak üzere üç ayrı komisyon kurulmuştur. Kıbrıs Rum ve Türk toplumları ayrı ayrı oy kullanarak, 3 Aralık 1959’da Cumhurbaşkanlığına Makarios’u, yardımcılığına ise Dr. Fazıl Küçük’ü seçmişlerdir.²⁰⁷ Böylece, 19 Şubat 1959’dan 16 Ağustos 1960’a kadar süren geçiş döneminin önemli gereklerinden biri yerine getirilmiştir.

Geçiş döneminin diğer önemli bir konusu da, Grivas’ın 9 Mart 1959’da EOKA’nın silahlarını bırakacağını açıklamasıdır. Bunun üzerine İngiliz yönetimi de, EOKA’cı tutuklu ve mahkumları serbest bırakmış ve Ada’daki askeri gücünü giderek azaltmaya başlamıştır.²⁰⁸

Anayasa tasarısı 6 Nisan 1960 tarihinde tamamlanmış ve üzerindeki son değişikliklerin 6 Temmuz 1960’ta kabul edilmesinden sonra, İngiliz Parlamentosu, Kıbrıs’ın bağımsız bir Cumhuriyet olması ile ilgili kanunu 21 Temmuz 1960’ta onaylamıştır. “1960 Kıbrıs Kanunu” adını taşıyan bu metne dayanılarak, 3 Ağustos’ta çıkarılan ve 10 Ağustos 1960 günü yürürlüğe giren “Kıbrıs Cumhuriyeti Emirnamesi” ile Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın 16 Ağustos 1960 günü yürürlüğe gireceği öngörülmüştür.²⁰⁹

Zürih ve Londra Antlaşmaları’nın 15-16 Ağustos gecesi Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Türk ve Rum toplum liderleri tarafından imzalanması ve Anayasa’nın yürürlüğe girmesiyle 16 Ağustos 1960’ta bağımsızlığını kazanan Kıbrıs Cumhuriyeti, Eylül 1960’ta BM Teşkilatı’nda, altı ay sonra da İngiliz Milletler Topluluğu içinde yerini almıştır.²¹⁰

Bir yanda Kıbrıs Cumhuriyeti, diğer yanda İngiltere, Türkiye ve Yunanistan

²⁰⁶ M. Hasgüler, **a.g.e.**, s. 153.

²⁰⁷ B. Doster, **a.g.m.**, s. 74.

²⁰⁸ C. Göktepe, **a.g.m.**, s. 950; Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, C. 2, s. 161.

²⁰⁹ Sarıca ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 15.

²¹⁰ A. C. Gazioğlu, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs**, s. 209-210.

arasında imzalanan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına dair Antlaşma ile İngiltere'nin egemenliği altında kalan üs bölgelerin statüsü ve bu üslerin çalışmalarına ilişkin karşılıklı hak ve yükümlülükler de belirlenmiştir. İttifak Antlaşması ise, Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye arasında bir savunma antlaşmasıdır. Garanti Antlaşması, Kıbrıs, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere arasındaki bir "Pakt"tır.²¹¹

Bu Antlaşma'nın en önemli maddesi taraflardan her birine Kıbrıs'a müdahalede bulunma hakkı tanıyan 4. Maddedir: "Madde 4: Bu Antlaşma'nın hükümlerine uyulmaması halinde, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere bu hükümlere uyulmayı sağlamak için gereken teşebbüsler veya tedbirler hakkında birbirleri ile istişare etmeyi taahhüt ederler. Müşterek veya anlaşarak hareket mümkün olmadığı takdirde, garantör olan üç devletten her biri, bu Antlaşma ile kurulan düzeni tekrar kurmak münhasır amacıyla harekete geçmek hakkını muhafaza eder."²¹² Bu hükümler, üç garantör devlete de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal gelişmesinde aktif olarak rol oynama hakkı vermektedir.

İttifak ve Garanti Antlaşmaları ile 6 Nisan 1960'da törenle imzalanan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası incelendiğinde Türk ve Rum taraflar açısından şu özelliklerin önemli olduğu görülecektir: Ada'da kendine has özelliklerini devam ettirebilecek iki cemaat vardır. Bunları temsil eden iki cemaat meclisi, bütün işlerde ortak hareket edilmesini sağlayacaktı. Cumhuriyetin yönetimiyle ilgili olarak bir Yasama Meclisi kurulacaktı; Bu meclisin % 70 üyesi Rum, % 30 üyesi Türk tarafından olacaktı. Cumhuriyet idaresi "Başkanlık" sistemi olup, Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı ise Türk tarafından seçilecekti. Yürütme yetkisi cumhurbaşkanı ve yardımcısında toplanmış olup, 7'si Rum, 3'ü Türk olmak üzere kurulan bir hükümete sahip olacaklardı. İdare ve belediyelerde % 70 - % 30 oranı muhafaza olunacak, ayrıca beş büyük şehirde müstakil beş Türk belediyesi kurulacaktı. Türkler'in ve Rumlar'ın ayrı ayrı mahkemeleri olacak ve bunların da üzerinde bir Türk ve iki Rum'dan müteşekkil bir Yüksek Adalet Divanı olacaktı. Başkanlığını ise tarafsız bir hukukçu yapacaktı. Cumhuriyet'in ordusu, polis ve jandarma teşkilatındaki oran % 60 Rum, % 40 Türk şeklinde olacaktı. Cumhuriyet'in resmi dili Türkçe ve Rumca olarak kabul edildiği gibi Türkiye ve Yunanistan'ın milli ve

²¹¹B. Doster, **a.g.m.**, s. 73.

²¹²Anayasa metni için bkz. Sarıca ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 279.

mahalli bayramlarının da Ada'da cemaatlerce kutlanabilmesi kabul edilmiştir.²¹³

“Hilkat garibesi”, “uygulanamaz”, “halkın iradesine karşı dayatılmış”, diye nitelenen bu çok katı, uzun ve karmaşık metin, iki milletin dinlerine göre tanımlanmış, iki cemaatin mevcudiyetini yasalara bağlıyordu. Devletin tepesinde, makam sahibinin tüm Kıbrıslılar'ın temsilcisi olduğunu iddia edebileceği tek bir makam yoktu, çünkü cumhurbaşkanının sadece Ortodokslar ve başkan yardımcısının da sadece Müslümanlar tarafından seçilmesi öngörülmüştü. Toprak temeline dayanmayan bir federasyon olarak algılanan bu çift cemaatli sisteme böylesine katı bir görünüm verdiklerine göre, herhalde anayasanın fikir babaları ve yazarları Osmanlı millet sisteminin derin tesiri altındaydılar; federasyonun toprak temeline dayanmamasının göstergesi, hukukun modern federal devletlerde olduğu gibi bölgeye değil, şahsa göre uygulanmasıydı. Kıbrıs Rumlarınca kaleme alınmış eserler, demokratik olmadığını söyledikleri ve “her zaman İngiliz işgal güçlerinin müttefiği olmuş Türk azınlığı tatmin etmek üzere Londra tarafından Kıbrıs Rumları'na dayatıldığını” ileri sürdükleri bu metni sert bir dille eleştirmektedirler. Türk azınlığa tanınan haklar “aşırı” olarak değerlendirilmiş ve bu yüzden “Kıbrıs'ın dünya yüzünde çoğunluk esasını kendi anayasasıyla inkar etmiş tek ülke haline geldiği” belirtilmişti. Kıbrıs Rumları'nın resmi bakış açısı, “yaptıkları fedakarlıkların ödüllendirilmediği” yönündeydi.²¹⁴

Görüldüğü gibi, Kıbrıs'ta kendine özgü niteliklere sahip bir Cumhuriyet yönetimi kurulmuştur. Bu cumhuriyetin ayrı ayrı ulusal özelliklere sahip ve bunu devam ettirmekte kararlı olan iki toplumdaki oluşan bir halkı mevcuttur. Bu nedenle, mevcut Anayasa her iki tarafın da iyi niyetle yapacakları işbirliği ile işlerlik kazanabilir. Ancak, mecburen masaya oturan ve antlaşmalara imza koyan Rum tarafı ve Yunanistan, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni bir geçiş dönemi olarak değerlendirmiştir. Fırsat buldukları anda Enosis'i gerçekleştirmek için harekete geçmekten de çekinmemişlerdir. Bu nedenle, Türk ve Rum taraflarının ortak olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti ancak üç sene devam edebilmiştir.²¹⁵

Cumhuriyetin kurulması kararıyla birlikte, Rum yeraltı teşkilatları faaliyete geçmekte gecikmemişlerdir. EOKA ileri gelenlerinin katılması ile EDMA (Milli

²¹³A. C. Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde Kıbrıs*, s. 206.

²¹⁴E, C. M. Copeaux, *a.g.e.*, s. 53-54.

²¹⁵S. Özmen, *a.g.e.*, s. 225.

Demokratik Mücadeleler Cephesi) kurulmuştur. Diğer yandan, Kıbrıs Rum halkının Türkler'le yakınlaşmasını önlemek amacıyla Nikos Sampson, OPEK (Kıbrıs Rumlarını Koruma Teşkilatı) adıyla ayrı bir örgüt kurmuştur. OPEK'in amaçları 1961 Nisan'ında dağıtılan bir bildiriye açıkça belirtilmiştir.²¹⁶ Makarios da 1 Nisan 1960 tarihinde, EOKA terör eylemlerinin başlatıldığı tarihin 5. yıldönümünde yaptığı bir konuşmada, EOKA'yı överek "bu kutsal vazifeye devam etmek ve sonucunu almak" gerektiğini açıklamıştır.²¹⁷

Yine 13 Mart 1963 tarihinde Makarios; "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağlayan Zürih ve Londra Antlaşmaları, o zamanki şartların bir sonucudur. Kıbrıs mücadelesinin amacı bir cumhuriyet kurmak değildir. Antlaşmalar sadece "temeli kurdular" şeklindeki demeci ile, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne temel teşkil eden Antlaşmaları ve Cumhuriyet Anayasası'nı hedef almıştır. Nitekim Makarios zamanla 1960 Anayasası'nın, Türk toplumunu çoğunluğun baskısından korumaya yönelik maddelerini açıkça ihlal ederek, Türklerin anayasal haklarını ortadan kaldırmaya çalışmıştır.²¹⁸

Kim Dergisi de, antlaşmalar imzalandıktan sonra Ada'da durumun gittikçe kötüye gittiğini yazmaktadır. Dergiye göre, Kıbrıslı Türkler'in endişelerinin arttığına dair en büyük delil, bankalardaki hesap transferleridir. Buna göre Türk cemaati son on gün içinde yaklaşık 30 milyon lirayı yerel bankalardan İngiliz bankalarına yatırmışlar, mallarını da Rumlara satmaya başlamışlardır. Ayrıca dergide, İstanbul'daki yazarların, Ankara'dakilere göre, daha "ulusal- bağımsızlıkçı" bir yol izlediği ileri sürülmüş, Ankara-İstanbul rekabetinin olduğundan bahsedilmiştir.²¹⁹

²¹⁶Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, C. 2, s. 162.

²¹⁷P. Oberling, **a.g.e.**, s. 54.

²¹⁸S. Özmen, **a.g.e.**, s. 227; Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, C. 2, s. 185.

²¹⁹M. Hasgüler, **a.g.e.**, s. 154.

I. BÖLÜM

KIBRIS CUMHURİYETİ DÖNEMİ (1960-1963)

A) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Statüsünün Değiştirilmesine Yönelik Girişimler

1) Kanlı Noel Öncesi Rumlar'ın Tutumları

1960 senesinde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, Ada'da yaşayan Türk ve Rum halklarının siyasal eşitliğine dayalı bir ortaklık Cumhuriyeti özelliğini taşıyordu. Cumhuriyet'in temelleri Zürih ve Londra Antlaşmaları idi. Cumhuriyet bu Antlaşmalar çerçevesinde hazırlanmış, Garanti ve ittifak Antlaşmaları ile güvence altına alınmıştı.²²⁰

Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantörü olduğu bağımsız Cumhuriyet, Rum liderlerinin, özellikle Makarios'un, Enosis düşüncesini terk etmemesi ve ilhakı gerçekleştirmek için çabalarını sürdürmesi sonucu daha ilk günlerden itibaren sorunlarla karşılaşmaya başladı.

EOKA'nın 5. kuruluş yıldönümü olan 1 Nisan 1960'ta, Makarios'un yeniden toplumsal direnişe başlanabileceğini beyan ederek bağımsızlık ilanını geciktiren İngilizler'e gözdağı vermesi ve mücadelenin yeniden başlatılacağını belirtmesi, henüz bağımsız bir Cumhuriyet içinde bütünleşme sürecini tamamlayan Türk ve Rum halklarını karşı karşıya getiriyordu.²²¹

Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın imzalandığı 1959 Şubat'ından, Cumhuriyet'in ilan edildiği 1960 Ağustos'una kadar geçen süre, Makarios için Cumhuriyet'ten Enosis'e sıçrama tahtası olarak kabul edildi. 1959 senesinin baharında EOKA örgütünün yerini EDMA (Ethnikon Dimogration Metopan Agoniston-Milli Demokratik Mücadeleciler Birliği) adlı bir örgüt aldı.²²²

Kıbrıs Rumları'nın Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanı aşamasında gösterdikleri iyi niyette samimi olmadıkları anlaşılıyordu. 1959 yılının ağustos ayında KEM (Kıbrıs

²²⁰Vehbi Zeki Serter, **Kıbrıs Türkleri'nin Mücadele Tarihi**, C. 1, Lefkoşe 1973, s. 135-137; Nevzat Karagil, **Kıbrıs Meselesi Üzerine Son Konuşmalar ve Yazılar**, İstanbul 1964, s. 78.

²²¹Ş. S. Gürel, **a.g.e.**, C. 2. , s. 163.

²²²Fikret Kürşad; Mustafa Haşim Altan; Sabahattin Egeli, **Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi**, İstanbul 1978, s. 168.

Enosis Cephesi) adlı gizli bir yeraltı örgütü kuruldu. Bu örgüt “çözümüne karşı çıkan ve eğer bu süreç durdurulamayacak olursa EOKA’nın bıraktığı yerden Enosis’çi terörün başlatılacağı” nı ilan eden bildiriler dağıtmaya başladı.²²³

Örgüt kuruluş beyannamesinde şunları söylüyordu:

“Rum Vatandaşlarımız,

KEM’in gaye ve maksatlarının ne olduğunu size izah etmek için yayınladığımız bu ilk beyanname ile işe başlıyoruz.

Kıbrıs Enosis Cephesi, milli emellerimizin gerçekleşmesi ve bütün haklarımızın kazanılması için, elindeki bütün vasıtalarla ve icabında dinamik vasıtalarla mücadele edecek olan sulhçu ve gizli bir teşkilattır. Biz ne EDMA çevrelerinin iddia ettiği gibi solcuyuz, ne de AKEL azalarının iddia ettiği gibi başpiskoposun tasvibi ile kurulan bir gücemişler partisine mensubuz. Particilik menfaatleri veya maddi menfaatler peşinde koşmayan bir teşkilatız.

Antlaşmalar’ı ve Cumhuriyeti, Enosis’e giden ilk adım olarak addediyoruz. Milli yolda yüründüğü takdirde Başpiskopos Makarios’u kuvvetle destekleyeceğiz. Fakat bu yoldan azıcık olsun saptığı takdirde bizi karşısında şiddetli tenkitçiler ve belki de rakipler olarak bulacaklardır.

Bazı hikayeci çevrelerin kahramanı Digenes’e karşı takındıkları tavrı üzümlere müşahede etmekteyiz. Bu çevreler Digenes’i aleyhimize mitingler tertipleme ve imza toplamakla itham ediyorlar. Bu küstah ve nankörler unutuyorlar ki Grivas olmasaydı şimdi havlayamayacaklardı. Fakat, şunu bilsinler ki o havlamalardan korkmaz, üzerine aldığı tamamlayacaktır. Kıbrıs davasının mezarıcıları Karamanlis ve Averof’a gelince onlar hakkında ileride konuşacağız.

Yaşasın mağlup olmayan şanlı Digenes

Yaşasın Enosis

Yaşasın KEM’

Kıbrıs Enosis Cephesi (KEM)²²⁴

Ada’da Cumhuriyet’in kurulması nedeniyle hüküm süren durgun hava, yine

²²³S. Özmen, **a.g.e.**, s. 225.

²²⁴Fethi Tevetoğlu, **Kıbrıs ve Komünizm**, Ankara, 1966, s. 25; A. Çay, **a.g.e.**, s. 46.

Enosis'i gerçekleştirmek üzere Kıbrıs Rum Ortodoks kilisesi ve EOKA liderlerinin öncülüğünde kurulan OPEK'in (Kıbrıs Rumları Koruma Teşkilatı), 25 Nisan 1961'de yayınladığı ilk beyannamesiyle bozuldu. Beynamede şöyle deniliyordu: "Bu teşkilatı kurmaktan maksadımız çeşitli cezalara katlanan Ada'mızdaki Rumların tehlikede olan haklarını korumaktır. Kıbrıs'ımız bu esnada tehlikeli anlar yaşamaktadır. Rumlara yapılan baskılar karşısında bu teşkilatı kurmamız icab ediyor. Bu teşkilat bütün çevrelere başvurarak Kıbrıslı Rumlar'ın haklarını korumaktan başka "milli emellerimizi" ve saati gelince gayemizi tahakkuk ettirecektir.

Bu ilk beyannamemizde Kıbrıs Rum Halk'ını uyarmağa ve tehlikede olan menfaatlerini müdafaa için hazır olmaya davet ederiz. Bütün Rumları, Türklere bir karış toprak dahi satmamaya davet ederiz. Çünkü, Türklere toprak satmak, milli intihardan başka bir şey değildir. Bu beyannamemiz, aynı zamanda onu nazar-ı itibara almayacak olanlara da bir ihtar teşkil etmektedir. Ankara diplomatları ile şahsi menfaat düşkünü sözde vatanperverlerin bize hazırlamakta oldukları milli felaketi önlemek için zecri tedbirler almakta tereddüt etmeyeceğiz.

Sömürge idaresine karşı yaptığımız silahlı mücadele sırasında sömürgecilere alet olan satılmış hainlere amansız darbeler indirdiğimiz gibi; bu günde memleketimizi felakete sürüklemek gayesini güden Ankara'nın siyasetine hizmet etmek cüretini gösterecek olanlara vereceğimiz ceza aynı derecede ağır ve amansız olacaktır".

OPEK BAŞKANI PROMITHEVS²²⁵

Kıbrıs Cumhuriyeti, kendine özgü özellikleri olan bir Cumhuriyet'ti. Ada'da bir devlet kurulmuş ancak bir millet meydana getirilmemişti. Çünkü Ada'da yaşayan halk tek bir millete mensup değildi. Ada'da 300 seneden fazla hüküm süren Türk halkı ile kendini Yunanlı sayan ve Yunanistan'a ilhakını isteyen Rum halkı vardı. Rumlar Türkler'in eşit haklara sahip olmasını istemiyorlardı. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını Enosis için bir basamak olarak gören Makarios "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasası'na ve buna uygun olarak yapılmış kanunlara, bağımsızlığın ve toprak bütünlüğünün korunmasına iman ve riayet edeceğime söz veririm"²²⁶ diye ettiği yeminde samimi değildi.

²²⁵Kürşad ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 170; S. Özmen, **a.g.e.**, s. 226-227.

²²⁶H. Fikret Alasya, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulmasından Sonra Makarios'un Hareket Hattı", **Kıbrıs ve Türkler**, Ankara 1964, s. 116.

Cumhuriyet'in kuruluşunun ikinci yılını kutlama törenlerinde, 15 Ağustos 1962'de Kykko Manastırında yapılan bir törende Makarios: "Rum Kıbrıslılar, EOKA'cılar tarafından başlatılmış bulunan istiklal mücadelesine devam etmeli ve onların başladıkları işi tamamlamalılar. Mücadele şimdi yeni bir şekilde devam ediyor ve hedefimize ulaşınca kadar devam edecektir"²²⁷ derken niyetinin ve hedefinin Enosis olduğunu açıkça ortaya koyuyordu.

Yine Cumhurbaşkanı Makarios 4 Eylül 1962'de doğduğu köy olan Panaya'da şunları söylüyordu: "Helenizmin korkunç bir düşmanı olan Türk ırkının bir bölümünü oluşturan bu küçük Türk toplumu saf dışı bırakılmadan, EOKA kahramanlarının görevi bitmiş sayılmaz."²²⁸

Bütün bunlardan anlaşılacağı gibi başta Cumhurbaşkanı Makarios olmak üzere, Rum liderlerinin ve Rum halkının Kıbrıs Cumhuriyeti'ni devam ettirmeye niyeti yoktu ve bunu her fırsatta açıkça dile getirip eyleme dönüştürüyorlardı. Ayrıca Yunanistan'da Karamanlis'in iktidardan düşmesi ve Papandreu'nun Zürih ve Londra Antlaşmaları için "Milli Cinayet" demesi Rumları iyice cesaretlendiriyordu.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Ada'nın yönetiminde, anayasada açıkça belirtilmiş olmasına rağmen, bazı ihtilafli konular ortaya çıkmıştı. Bunlardan en önemlisi belediyeler meselesi idi.

Anayasa'da "Cumhuriyet'in en büyük beş şehrinde yani Lefkoşe, Limasol, Magosa, Larnaka ve Baf'ta Türk halkı ayrı belediyeler kurar" denmekteydi. Bu madde mevcut fiili durumu hukuki bir esasa bağlamaktaydı. Ancak Makarios, Türk belediyelerinin hukuken tanınmasının Kıbrıs'ın taksimine doğru bir adım iddiası ile, bağımsız Türk belediyelerinin kurulması ile ilgili kanunun kabul edilmesini engelledi. Türk Cemaat Meclisi 31 Aralık 1962'de "Türk Belediyeler Kanunu"nu hazırlayıp aynı gün resmi gazetede yayınlamak üzere yürürlüğe koydular. Makarios ve Rumların karşı çıkmaları neticesinde mesele Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne intikal etti.²²⁹

Belediyeler meselesi Türkler için bir kimlik sorunu idi. The Observer Gazetesi'nin dış haber editörü Robert Stephons'in de vurguladığı gibi, "Türkler'in kendi kendilerini yönetmelerinin ve Kıbrıslı Rumların Türk toplumunun ayrı bir kimliği

²²⁷H. F. Alasya, **a.g.m.**, s. 119.

²²⁸S. Yolak, **a.g.e.**, s. 60.

²²⁹A. Çay, **a.g.e.**, s. 49.

olduğunu ne denli kabul ettiklerinin” bir göstergesiydi.²³⁰

Rumlar bir yandan Anayasa mahkemesine konuyu intikal ettirirken bir yandan da Türk belediyelerinin faaliyetlerini engellemeye çalıştılar. 25 Ocak 1963’de Türk belediyelerinin elektrikleri kesildi ve Türk belediyelerinin inşaat ruhsatı verme yetkisinin olmadığı ilan edildi. 31 Ocak’ta Türk Bakanların aleyhinde oy kullanmalarına rağmen çıkartılan bir kanunla, eski belediyelere ait taşınır ve taşınmaz malların, Saha İnkışaf Komisyonları’na devredilmesini istediler.²³¹

Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ortadan kalkması için elinden geleni yapan Makarios, İngiltere’de yayınlanan Sunday Express Gazetesi’nin muhabirine verdiği bir demeçte belediyeler meselesinin ne BM’yi ne de Garantör Devletler’i ilgilendirmedigini, konunun bir iç mesele olduğunu söyleyerek, “hareketimizin anayasaya aykırı olduğuna dair Anayasa Mahkemesi’nce bir karar alınsa dahi bunlara saygı göstermeyeceğim”²³² diyordu.

Alman Prof. Dr. Forsthoff’un başkanlığında bir Türk ve bir Rum üyeden teşkil edilen Yüksek Anayasa Mahkemesi’nin belediyeler ile ilgili kanunun çıkartılması gerektiği yönünde 25 Nisan 1963’te aldığı karar, Makarios ve Rumlar için bir yenilgi olmuştu. Ancak Makarios daha önce Yüksek Anayasa Mahkemesi’nde alınacak kararın kendileri aleyhinde olması durumunda, bu kararı dinlemeyeceklerini açıklamıştı ve nitekim Yüksek Anayasa Mahkemesi sekreteri Dr. Christan Heinze’i tehditle istifaya zorlayarak Ada’dan uzaklaştırdılar. Dr. Heinze, belediye konusunda şöyle diyordu: “Rumların Kıbrıs Anayasası’nı ihlal ettikleri en önemli örneklerden bir tanesi belediyeler konusuydu. Türkler için ciddi sonuçlar doğuran beş büyük kentte ayrı belediyeler kurulması yönündeki anayasa ihlali, Türk liderleri tarafından Anayasa Mahkemesi’ne intikal ettirildi. Ancak Rumlar, Anayasa Mahkemesi’nin alacağı kararı tanımayacaklarını önceden açıklamışlardı. Böylece Rumlarla Türkler’in arasındaki sorunların getirebileceği tek bağımsız organ olan Anayasa Mahkemesi işlerliğini yitiriyordu.”²³³

Rumlar, Türkler’in belediye hizmetlerini engellemeye devam ettiler. Türk

²³⁰S. İsmail, **150 Soruda Kıbrıs**, s. 63.

²³¹Rüstem Köken, **64 Kuşağı Bir Kıbrıslı’nın Anıları**, Ankara 2005, s. 23; S. Özmen, **a.g.e.**, s. 228.

²³²A. Çay, **a.g.e.**, s. 49.

²³³P. Oberling, **a.g.e.**, s. 76; E. Önalp, **a.g.e.**, s. 69.

Belediyeleri'nin işleri zamanında yapılmıyor, Türk mahalle ve sokak adları Rumca olarak değiştiriliyordu. Türk şehitlerinin kabirleri yıkılıyor, şehirlerin Türk karakterleri ortadan kaldırılmaya çalışılıyordu.²³⁴

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na göre memurların % 70'i Rum, % 30'u Türk olacaktı. Bu maddenin kurulmasındaki amaç Türkler'in devlet dairelerinde her kademedede görev almaları ve Türkler'in devlet dairelerindeki işlerini kolaylıkla yürütebilmektir.²³⁵

Cumhuriyet'in ilanından önce Türkler'in başlıca hükümet dairelerinde işgal ettikleri memuriyetler aşağıdaki gibiydi:

Tablo I: 1960 öncesi memuriyet durumu²³⁶

DAİRE	RUM	TÜRK
İdari	99	13
Su inkişaf	70	3
Orman	234	24
Bayındırlık	158	15
Sağlık	597	140
Tapu	236	52
Eski Eserler	45	6
Tarım	173	54
TOPLAM	1612	307

Türk liderleri bu eşitsizliği ortadan kaldırmak için, % 70 - % 30 oranını Anayasa'ya koydurmuş ancak Türkler'le ilgili diğer haklar uygulanmadığı gibi bu haklar da işlerlik kazanmamıştı. Memuriyet için dilekçe veren Türkler'in dilekçeleri kabul edilmedi ve yerine Rumlar atandı. Terfilerde de eşitsizlik yapıyordu. Birinci dereceye terfi sırası gelen Türk memurları yerine ikinci dereceden Rum memurlar terfi

²³⁴S. İsmail, **150 Soruda Kıbrıs**, s. 62.

²³⁵B. Doster, **a.g.m.**, s. 74.

²³⁶H. F. Alasya, **a.g.m.**, s. 129.

ettiriliyor, Türkler'in ne tecrübelerine ne de özelliklerine bakılıyordu.²³⁷

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yıkılışını hazırlayan etkenlerden bir tanesi de Anayasa sorunuydu. Makarios'a göre 1960 Anayasası Kıbrıs'ta yönetimi imkansız hale getiriyordu. Anayasa'nın uygulanabilirliği yoktu. Anayasa, Kıbrıs'taki Türk toplumuna geniş yetkiler tanımıştı ve Türkler bu yetkileri kullanmaya kalktıklarında Ada yönetimi içinden çıkılmaz bir hal alıyordu.

Makarios'un anayasa ile ilgili olarak bu bahaneleri ileri sürmesinin asıl nedeni şuydu: Her fırsatta Rumlar için tek çözüm yolunun Enosis olduğunu ilan eden ve bu yolda elinden gelen her şeyi yapan Makarios için Enosis yolunda iki büyük engel vardı. Bunlardan birincisi, Kıbrıs Türk Halkı'nın siyasal eşitliğe dayalı ortaklık hakları, diğeri ise Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası. Anayasa, Enosis'i imkansız hale getiriyor ve anayasal düzenin bozulması durumunda bu düzeni yeniden tesis etmek için Garantör Devletler olan İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'ye müdahale hakkı veriyordu.²³⁸ Bu nedenlerden dolayı Makarios, anayasanın bazı maddelerinin değiştirilmesini istiyordu.

25 Ekim 1965'te Makarios, Kanada radyosu temsilcisi H. Engel ile röportaj yaptı. Bu röportajda Engel'in iki toplum arasındaki çıkmazın nasıl halledileceği veya halledilip halledilemeyeceğini sorduğu soruya şu cevabı verdi:

“- Kıbrıs Anayasası'nda bazı değişiklikler yapılmadıkça, Türk ve Rum cemaatleri arasında mevcut çıkmazın halledilmesinin mümkün olduğuna ihtimal vermiyoruz. Teklif ettiğimiz değişikliklerle, Türkler'e bir azınlık olarak haklarından mahrum etmek istemiyoruz. Maksadımız, anayasayı daha çalışır bir duruma getirmektir. Bunun içinde vergi konularının tasvibinde ayrı oy çoğunluğu, mahkemelerin ayrı idare edilmesi suretiyle adaletin taksimi, ayrı belediyeler gibi yersiz ve adil olmayan hakların kaldırılmasıdır. Eğer bu haklar kötü kullanılırsa devletin mekanizması normal çalışmaz.”

Röportaj burada en ilgi çekici noktaya gelmiştir ve Engel'in “Bazılarına göre durumdan kurtulmanın tek çaresi Enosis'tir, bu doğru mu” şeklindeki sorusuna:

“- Evet, bu bir gerçektir. Fakat her arzulanana istenildiği zaman gerçekleşmez. Enosis'in faydaları ve zararları konusuna gelince, benim kanaatime göre, milli hisler en

²³⁷H. F. Alasya, **a.g.m.**, s. 130-131.

²³⁸S. Yolak, **a.g.e.**, s. 62.

nihayet ekonomik bir avantaj veya zarara bağlı olamaz. Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın Kıbrıs halkının siyasi geleceğinin son aşamasını teşkil ettiğini de söyleyemem"²³⁹ der.

Bu röportajdan da anlaşılacağı gibi Makarios, Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın ve Kıbrıs Türk halkının bu antlaşmalarla onaylanmış Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki ortaklık haklarını bir türlü içine sindirememektedir.²⁴⁰

2) Kıbrıs Rum Toplumunun 1960 Düzenine Tepkisi

Zürih Antlaşması'nın²⁴¹ ve bu antlaşma uyarınca hazırlanmış olan 1960 Anayasası'nın,²⁴² Türk toplumunun idareye % 30 oranında katılmasını öngören hükmü,²⁴³ Temsilciler Meclisi'nde bazı konularda toplum temsilcilerinin çoğunluğuyla karar alınması usulünü öngören hükmü,²⁴⁴ Başkan Yardımcısı'na tanınan kesin veto hakkı ve beş büyük şehirde (Lefkoşe, Limasol, Lamaka, Magosa, Baf) ayrı belediyeler kurulmasını öngören hükmü²⁴⁵, başlangıçtan itibaren Türk ve Rum topraklarınca farklı değerlendirilmişlerdir. Anayasa'nın temel maddelerinin uygulanması konusunda ortaya çıkan bu görüş ayrılığının uzlaştırılamaması ise iki toplumun birbirinden daha da uzaklaşmasına neden olmuştur. Anayasa'nın açık hükümlerinin, çoğunluk prensibini geçerli kılacak bir şekilde değiştirilmesi konusunda Türk toplumunu ikna edemeyen Rum tarafı, bu isteğini 1960 Anayasası düzenini tek taraflı olarak değiştirerek gerçekleştirmek istemiştir.

²³⁹S. Egeli, **a.g.e.**, s. 31-32.

²⁴⁰H. F. Alasya, **a.g.m.**, s. 132.

²⁴¹Zürih Antlaşması'nın metni için bkz. S. Toluner, **a.g.e.**, s. 508-514; R. Uçarol, **a.g.e.**, s. 599-600.

²⁴²1960 Anayasası'nın metni için bkz. Sarıca ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 279-384.

²⁴³Zürih Antlaşması'nın 11. maddesi uyarınca düzenlenmiş olan Anayasa'nın 123. Maddesi. Bkz. S.Toluner, **a.g.e.**, s. 511.

²⁴⁴Zürih Antlaşması'nın 7. maddesi uyarınca düzenlenmiş olan Anayasa'nın 78/2 fıkrası, mali yükümlülükler getiren kanun tasarılarının kanunlaşabilmesi için, Temsilciler Meclisi'nde her iki toplum temsilcilerinin çoğunluğu tarafından kabul edilmesi zorunluluğunu getirmektedir. Bkz. S. Toluner, **a.g.e.**, s. 509.

²⁴⁵1960-1963 yılları arasında, her iki toplumun da en hassas oldukları sorun, Zürih Antlaşması'nda ve Anayasa'nın 173 üncü maddesinde öngörülen ayrı belediyelerin kurulması meselesidir. Bkz. S. Toluner, **a.g.e.**, s. 513; Sabahattin İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu (1960-1983)**, İstanbul, tarihsiz, s. 92-93.

B) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Yıkılma Süreci

1) Akritas Planı

Kıbrıs Rum tarafı, bağımsızlıktan önce konferans masasında elde edemediğini, bağımsızlıktan sonra bağımsız devlet statüsünün kalkını altında gerçekleştirmek istemiştir. İzleyeceği siyasetin başlıca ilkelerini ise, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından hemen sonra Rum İçişleri Bakanı Yorgacis başkanlığında bir heyet tarafından hazırlanan ve 21 Nisan 1966 tarihinde Patris gazetesinde yayınlanarak ortaya çıkan Akritas Planı'nda belirtilmiştir.²⁴⁶

“Akritas Planı”, 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile son ana hedefe varmış olduklarına inanan Kıbrıs Rum toplumu ile Yunanistan'ın beraberce hazırladıkları bir plandır. Bu plan uyarınca, ilk aşamada, 1960 Antlaşmaları'nın Türk toplumu lehine kabul edilmiş bütün düzenlemelerinin geçerliliği tartışılacaktır. Ayrıca 1960 Anayasası'nın uygulanma niteliğinden yoksun bir anayasa olduğu ve insan haklarına aykırı bir düzen getirdiği propagandası yapılarak, değiştirilmesine çalışılacaktır. İkinci aşamada, Kıbrıs Türkleri can ve mal güvenlikleri ihlal edilerek göç etmeye zorlanacak ve bu eylemler, isyancılara karşı girişilen meşru savunma tedbirleri olarak haklı gösterilmeye çalışılacaktır. Üçüncü aşamada ise, “Enosis” ilan edilerek, bu çözümün Kıbrıs Türkleri tarafından da kabul edilen bir çözüm olduğunu doğrulamak için çalışmalar yapılacaktır.²⁴⁷

1960 yılından itibaren Türk Hükümeti, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na karşı yapılan ihlaller karşısında uyarılarda bulunmak zorunda kalmıştır.²⁴⁸ Dışişleri Bakanı Selim Sarper 5 Ağustos 1961 tarihinde verdiği demeçte: “Kıbrıslı Türkler, Zürih ve Londra Antlaşmaları'na iyi niyetle uymaktadırlar. Ancak bu Antlaşmaları ihlal etmek isteyenler de vardır. Kıbrıslılar'ın bu Antlaşmaların değerini bilerek, bu Anlaşmaları uygulamaları lehlerine olacaktır” demiştir. Ayrıca yine Dışişleri Bakanı Sarper, Kıbrıs'ta Enosis'i gerçekleştirmek için bazı grupların silahlandığını vurgulayarak,

²⁴⁶A. G. Alçitepe, **a.g.m.**, s. 118; N. M. Ertegün, **a.g.e.**, s. 14.

²⁴⁷Akritas Planı'nın tam metni için bkz. **Akritas Planı-Türk'ü İmha Planı**, Lefkoşe 1972, s. 44-48; Orbay Deliceirmak, **Yerinde Yeller Esen Anayasa**, Ankara 1997, s. 17; Rauf R. Denктаş, **Kıbrıs Girit Olmasın**, İstanbul 2004, s. 157-175; Rauf R. Denктаş, **Kıbrıs Meselesinde Son Durum**, İstanbul 1996, s. 17-28; A. Çay, **a.g.e.**, s. 57-73; F. Küçük, **a.g.e.**, s. 125-130; A. C. Gazioglu, **Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960-1964, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (4)**, Ankara 2003, s. 160-169.

²⁴⁸Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasası'nın Türklerle ilgili maddeleri için bkz. **Türk Kültürü**, Yıl I, S. 14, (Aralık 1963), s. 12-34.

Türkiye'nin bu tür faaliyetleri yakından takip ettiğini belirtmiştir.²⁴⁹

Gizli olarak faaliyetlerini sürdüren Akritas örgütü, planda da belirtildiği gibi hiçbir konuşmanın basında ve başka yayınlarda yer almamasını emretmiştir. Planda şu şekilde belirtilmektedir: “Planımızı üyelerimize yalnızca sözlü olarak anlatmalıyız. Toplantılar teşkilatın alt karargahlarında yapılmalı ve üyelerimizin halkımızı aydınlatabilmeleri için, bölge karargah liderleri ile üyeleri planımız ve niyetlerimiz konusunda iyice aydınlatılmalıdır. Herhangi bir yazılı izahat yapılmamalıdır. Planın içeriği ile ilgili herhangi bir doküman kaybı veya dışarıya sızdırılması vatana ihanet suçu sayılır... Bilhassa basındaki yayınlarımız çok ılımlı olmalı ve planımızı hiçbir şekilde ifşa etmemelidir... Konuşma veya demecin hiçbir şekilde basında veya başka yayınlarda yer almasına izin verilmemelidir.”²⁵⁰

Ada Türkleri'ni yirmi dört saat içinde yok etmeyi amaçlayan bu plan, ayrıca şu hedefleri öngörmekte idi: Türklere haklarını vermemek; idari baskılarla, Kıbrıs Türk toplumunu huzursuz etmek; dış dünya ile ilişkilerde Kıbrıs Türk yetkililerinin temaslarını engellemek; sürekli olarak Türkiye'yi Kıbrıs'a saldırıya hazır bir ülke olarak suçlamak; asıl davanın Enosis olduğunu perdeleyen propaganda faaliyetlerine hız vermek; Türk toplumunu içten parçalamak; Türk toplumunun sıkıntılarını ve bunalımlarını Türk'ü Türk'e düşürmek amacıyla kullanmak; Türkiye ile olan bağları zayıflatmak için önlemler almak; Türk toplumunun ekonomik ve sosyal gelişmesini önlemek için baskı yöntemleri uygulamak, tedhiş ve baskı yolu ile Türkleri bezdirip Kıbrıs'tan uzaklaştırmak; Türkler'in elinden toprağını satın alarak Türk'ü Kıbrıs'a bağlayan değerleri ortadan kaldırmak; toplumun zayıf bir anında ya da bölündüğü gün Enosis'e sıçramak.”²⁵¹

2) 1960 Anayasası'nın Değiştirilme Girişimleri

Bu arada Makarios 22-26 Kasım 1962 tarihlerinde, 1960 Kıbrıs Anayasası'nda yapmak istediği bazı değişiklikleri Türkiye ile görüşmek üzere Ankara'yı ziyaret etmiştir. Makarios'un anayasayı değiştirme istekleri karşısında Türk Hükümeti'nin tavrı

²⁴⁹M. Gönlübol ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 387.

²⁵⁰**Bir Daha Asla**, Haz. Çiler Eminer, Lefkoşa, tarihsiz. s. 47.

²⁵¹M. Ali Gemuhluoğlu, **Kıbrıs Sorunu 1960-1974**, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1990, s. 34.

olumsuz olmuştur. Ancak ziyaret sonunda 26 Kasım 1962’de yayınlanan ortak bildiriye, Kıbrıs’taki gelişmelere pek de uygun olmayan bir iyimserlik havası vardır.²⁵²

TBMM’de Mayıs 1964’de Kıbrıs ile ilgili olarak açılan genel görüşme sırasında İsmet İnönü, bu dönemle ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır: “Makarios’un Ankara’yı ziyaretinde, Kıbrıs Anayasası’nı değiştirmek arzusunda olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine kendisine açık olarak, bu anayasa üzerinde ahdi hakkımızın olduğunu ve bizim rızamız olmadan hiçbir değişiklik yapılamayacağını ve böyle bir teşebbüsün, Kıbrıs davasını 1959 Antlaşmaları’ndan önceki devreye ve onun karanlık günlerine götüreceğini izah ettik.”²⁵³

Makarios ise Lefkoşe’de yayınlanan Laikos Paratiritis gazetesine 3 Eylül 1963 tarihinde verdiği demeçte, Anayasa’yı değiştirmek niyetinde olduğunu açıkça belirterek, bu tutum karşısında Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesinin “saldırganlık” sayılacağını vurgulamıştır.²⁵⁴

Türk Hükümeti’nin tüm uyarılarına rağmen Kıbrıs Anayasası’nı değiştirmek isteyen Makarios, İngiliz Yüksek Komitesi’nin de yardımıyla, Türkler tarafından kabul edilmeyeceğini bildiği halde, 1960 Kıbrıs Anayasası’na 13 maddelik bir tadil teklifi hazırlayarak, bu teklifini 30 Kasım 1963’te Garantör Devletler’e göndermiştir. Böylece bu teklifler doğrultusunda, İngiltere de kendi çıkarlarını koruma ve gerçekleştirme imkanı bulmuştur.²⁵⁵

1960 Anayasası’nın değiştirilmesine ilişkin olarak, Kıbrıs Türk toplumunu azınlık haline getirmeyi amaçlayan Makarios’un ileri sürdüğü değişiklikler, şu noktalarda toplanmaktadır:

1. Cumhurbaşkanı ve yardımcısına tanınan veto hakkı kaldırılacaktır.
2. Cumhurbaşkanı Yardımcısı, yokluğunda veya görev yapamaz durumda olduğunda Cumhurbaşkanı’nı temsil edecektir.
3. Temsilciler Meclisi’nin Kıbrıslı Rum Başkanı ile Kıbrıslı Türk Başkan Yardımcısı, meclisin tümü tarafından seçilecektir.

²⁵²H. F. Alasya, **KKTC Tarihi**, s. 29.

²⁵³“Makarios’a Nota verdik”, **Akhisar**, 29 Mayıs 1964; “Makarios’a bir nota verdik”, **Işık**, 29 Mayıs 1964.

²⁵⁴Sarıca ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 42.

²⁵⁵Karalos Zahariadis ve Yusuf Alp, **Kıbrıs**, İstanbul 1979, s. 23-24.

4. Temsilciler Meclisi Başkan Yardımcısı, yokluğu veya görev yapamaz durumda olduğunda Temsilciler Meclis Başkanı'nı temsil edebilecektir.

5. Bazı kanunlar için, Temsilciler Meclisi'nin Rum ve Türk temsilcilerinin ayrı ayrı çoğunluğunun sağlanması kuralı kaldırılacaktır.

6. Müşterek belediyeler kurulacaktır.

7. Yargı mekanizması birleştirilecektir.

8. Güvenlik kuvvetlerinin polis ve jandarma olarak ikiye ayrılmasına son verilecektir.

9. Güvenlik kuvvetlerinin ve ordunun mevcudu, anayasayla değil, kanunla düzenlenecektir.

10. Rumların ve Türklerin devlet memuriyetine, orduya ve güvenlik kuvvetlerine katılma oranı, Kıbrıs nüfusunun gerçek etnik bölüşümünü yansıtacak şekilde olacaktır.

11. Kamu Hizmetleri Komisyonu'nun üye sayısı 10'dan 5'e düşürülecektir (Böylece 4 Rum üyeye karşı 1 Türk üye olacaktır).

12. Kamu Hizmetleri Komisyonu'nun bütün kararları basit çoğunlukla alınacaktır.

13. Kıbrıs Rum Cemaat Meclisi, zorluk göstermeden kaldırıldığı gibi, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi de kendini feshedecektir.²⁵⁶

Makarios'un talep ettiği anayasa değişiklikleri teklifleriyle gerçekleştirmek istediği, Kıbrıs'taki Türkler'i basit bir azınlık haline getirmek, sonra da Helenizmin "Megali İdeası"nın doğal bir sonucu olan "Enosis" i gerçekleştirmektir.

Bu değişiklik teklifleri Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'e sunulmuş, ayrıca bilgi edinmeleri için Türkiye, İngiltere ve Yunanistan hükümetlerine de gönderilmiştir. Makarios'a göre, anayasanın değiştirilmesi meselesi Kıbrıs'ın içişlerini ilgilendirmektedir. Bu değişiklik önerisinin üç devletin bilgisine sunulmuş olması da, bu konuda olumlu veya olumsuz bir cevap beklendiği anlamına gelmemektedir.

Her yönüyle hukuka aykırı olan bu girişim karşısında Türk Hükümeti 6 Aralık 1963 tarihinde yayınlanan bir bildiriyle bu önerileri reddetmiştir. Bu bildiriye

²⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. P. Oberling, *a.g.e.*, s. 66; S. Özmen, *a.g.e.*, s. 230-233.

Makarios'un Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Kıbrıs Anayasası'nın değiştirilmesini teklif ettiğini belirterek, Kıbrıs'taki Türkler'in hayati hak ve çıkarlarının tartışmaya açılmasının reddedildiği bildirilmektedir. İngiltere ve Yunanistan ise, Makarios'un anayasanın değiştirilmesi konusunda yaptığı önerileri reddettiklerini açıklamışlardır.²⁵⁷

Türkiye, 13 Şubat 1962 tarihinden Aralık 1963'e kadar Kıbrıs Hükümeti neznindeki 14 girişiminde de, Kıbrıs Anayasası'nın temelini meydana getiren Zürih ve Londra Antlaşmaları'na uyulması konusunda Kıbrıs Hükümeti'ni ikaz etmiştir.²⁵⁸

Türk Hükümeti ayrıca, Garanti Antlaşması ile uluslararası garanti altına alınmış olan Zürih ve Londra Antlaşmaları düzeninin değiştirilmesinin, Kıbrıs'ın İçişlerini ilgilendiren bir konu olmadığını ve Kıbrıslı Türkler'in, antlaşmalar ile tanınmış haklarından hiçbir şekilde fedakarlık etmeyeceğini de bildirmiştir. Kıbrıs Türk Toplumunu ise, anayasayı değiştirme girişimini, önceden hazırlanmış bir planın uygulanması olarak yorumlamıştır.²⁵⁹

²⁵⁷“Makarios'un tebliği samimiyetten uzaktır”, **Denizli**, 2 Ocak 1964; “Makarios üçlü antlaşmayı bozacak”, **Işık**, 2 Ocak 1964.

²⁵⁸“Makarios şartları kabul etmezse müdahalede bulunacağız”, **Akhisar**, 14 Mart 1964.

²⁵⁹Gönlübol ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 389.

II. BÖLÜM

1963 KANLI NOEL'İ VE SONRASINDAKİ GELİŞMELER (1963–65) VE EGE BÖLGESİ YEREL BASININDAKİ YANSIMALARI

A. Kanlı Noel Olayları

1. Toplumlararası Çatışmaların Başlaması

1963 yılı Rumların Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yıkma hazırlıklarını yoğunlaştırdıkları bir yıldır.²⁶⁰ Türkiye'de 2 Aralık 1963'te İsmet İnönü'nün istifası nedeniyle bir hükümet bunalımı yaşanmış, Yunanistan'da ise Karamanlis'in partisi iktidardan düşmüştür. Aralık 1963'te Zürih ve Londra Antlaşmaları'nı bir cinayet olarak kabul eden Yorgo Papandreu'nun iktidara gelmesi ve Makarios'un anayasa değişikliği önerisinin Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumunu tarafından reddedilmesi, iki toplum arasındaki mücadelenin yaygın bir silahlı çatışmaya dönüşmesine yol açmıştır. Çok iyi eğitim görmüş olan 20.000 kişilik EOKA teröristleri havan topları, bazukalar ve tanklarla donatılmış olarak ve Yunan Alayı'na bağlı askerlerle birlikte Türkler'e karşı saldırıya hazır hale getirildi.²⁶¹

Hazırlanan plana göre, Lefkoşe'deki Türkler 8 saat içinde teslim alınacak, böylelikle diğer şehir ve kentlerdeki Türkler de teslim olacaktır. Ancak bu planın uygulanabilmesi için bir başlangıç kıvılcımı gerekmektedir. Öyle bir başlangıç ki, hiç olmazsa sorumluluk Kıbrıslı Türkler'e yüklenebilsin ve böylece dünya kamuoyu Rumlar'ın kendilerini savunduklarını zannetsin.²⁶²

4 Aralık günü, Lefkoşe'nin Baf kapısı civarında bulunan EOKA liderlerinden Marcos Dragos'un heykeline bomba konulmuştur. Patlamadan 2 saat sonra, EOKA bir bildiri yayınlarak, bombanın Türkler tarafından konulduğunu ilan etmiş ve ertesi gün Türkler aleyhine mitingler yapılmaya başlamıştır.²⁶³

Manisa'nın Akhisar ilçesinde yayınlanan Akhisar Gazetesi, olaya istinaden,

²⁶⁰S. İsmail, **150 soruda Kıbrıs**, s. 71.

²⁶¹S. Özmen, **a.g.e.**, s. 234.

²⁶²H. Fikret Alasya, "EOKA-B'nin Düşündürdükleri", **Türk Kültürü**, S. 121, Ankara 1972, s. 60.

²⁶³Derviş Manizade, **Kıbrıs:Dün, Bugün, Yarın**, İstanbul 1975, s. 138.

“Türkiye’nin kabul etmeyeceğinin bilincinde olarak, anayasa düzeltme önerisini hazırlayan Makarios, Türkleri yok ederek Kıbrıs’ı elde etmek üzere hazırlattığı planları yürürlüğe koydu” başlığını kullanarak; artık Türk’ü imha planının uygulamaya konduğunu ve Makarios-EOKA diktatörlüğünün Kıbrıs’ın yönetimini eline geçirdiğini yazıyordu.²⁶⁴

Böyle bir çatışmanın başlaması için, Kıbrıs Rum yönetiminin de bilgisi dâhilinde eski EOKA üyelerinden kurulmuş olan bir yeraltı örgütü iki yıl süreyle hazırlanmıştır. Bu teröristler, 15 Aralık 1963 tarihinde Lefkoşe’de sokakta dolaşan Türkler’den nedensiz kimlik sormaya başlamışlardır. Bu tutum, havanın gerginleşmesine yol açmış 20 Aralık itibariyle Lefkoşe, Larnaka ve Girne’de kanlı olaylar birbirini izlemiştir. Türk tarafının verdiği bilgiye göre bu olaylar sonucunda 99 Türk ölmüş, 470’i yaralanmış ve 150 Türk kaybolmuştur.²⁶⁵

Balıkesir’in Bandırma ilçesinde yayınlanan Bandırma Ekspres Gazetesi, konuya ilişkin, “Kıbrıs’ta Kan Gövdeyi Götürüyor” başlığını kullanarak, “mükemmel bir şekilde silahlandırılan ve teçhiz edilen Rum EOKA’ları, Türk kesimlerindeki ırkdaşlarımıza karşı hücumla geçmişlerdir. Türkler üzerine bir imha siyasetinin takip edildiği bu kanlı taarruzların, Türkler’i canından ve toprağından bezdirip, Kıbrıs’tan kaçırtılmalarının teminine çalışıldığını tahmin ediyoruz” değerlendirmesi yapmıştır.²⁶⁶

Manisa’da yayınlanan Işık Gazetesi olayı, “Dün Kıbrıs’ta şiddetli çarpışmalar oldu, 3.000 silahlı Rum Türk köylerini bastı”²⁶⁷ şeklinde verirken, Denizli’de yayınlanan Denizli Gazetesi, “Türk mahallelerinin benzin dökülerek ateşe verildiğini ve Türk ölümlerinin sayısının çok olduğundan endişe edildiğini”²⁶⁸ yazıyordu.

İzmir’de yayınlanan Ege Ekspres gazetesi ise, “20 Aralık gecesi, Girne’den Lefkoşe’ye gelip Tahtakale Senti’ne gitmekte olan bir grup Türk’ün bindikleri aracın sözde güvenlik güçlerine mensup EOKA’cı silahlı polisler tarafından durdurulduğunu ve üzerlerinin aranmasına karşı çıkmaları neticesinde çıkan olaylarda iki Türk’ün şehit olduğunu ve beş Türk’ün de yaralandığını” yazdı.²⁶⁹

²⁶⁴ **Akhisar**, 6 Aralık 1963.

²⁶⁵ Erol Mütercimler, **Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri**, İstanbul 1990, s. 91.

²⁶⁶ **Bandırma Ekspres**, 21 Aralık 1963.

²⁶⁷ **Işık**, 21 Aralık 1963.

²⁶⁸ **Denizli**, 21 Aralık 1963.

²⁶⁹ **Ege Ekspres**, 21 Aralık 1963.

Böylelikle “Kanlı Noel Harbi” başlamış oldu... Ancak bu harp olmaktan ziyade kısa zamanda bütün dünyanın da şahit olduğu gibi, çok iyi hazırlanmış ve çok iyi silahlanmış Rum çoğunluğun, silahsız ve sayıca çok daha az olan Türk ortağına karşı başlattığı vahşi bir saldırıdır. Ama Türk haberleşme sistemini eline geçirmiş olan Rum tarafı tüm dünyaya Türklerin “isyan” ettiğini ilan etmiş ve kendilerini isyancı Türkler’e karşı korumak için savaşmak mecburiyetinde kaldıkları iddiasında bulunmuşlardı. Tahtakale’de arabaları durdurulan Türkler’in, Rum tahrikleri karşısında dayanamayıp, tekme tokat, hatta silahla reaksiyon göstermeleri beklenmişti. Ama böyle bir reaksiyon göstermemiş olmaları bile hiçbir şeyi değiştirmeyecekti. Çünkü Rumlar, her ne olursa olsun “soykırım” harekâtına başlamaya kararlıydılar. Sonradan gün ışığına çıkan resmi Rum dokümanlarında da görüldüğü gibi, mesele Noel’e kadar halledilecek ve Kıbrıs Adası “Türkler’den temizlenmiş” olacaktı. Ancak “temizlik” bitmeden uluslararası muhabirler ordusu da Kıbrıs’a gelmişti. “Misafir itfaiyeciler” diye tanımlanan bu gazeteci grubu, Kıbrıs olayları için “Toplumlararası çatışma” teşhisini koydular.²⁷⁰

21 Aralık günü, bu saldırıyı kınamak için Lefkoşe Türk Lisesi’nde toplanan Türk öğrenciler, EOKA teröristleri tarafından kurşunlandı. Aynı gün, Lefkoşe’deki Atatürk Büstü’ne saldırıldı.²⁷¹

1963 senesinin ilk günlerinden itibaren Kıbrıs’taki gelişmeler Türk kamuoyu tarafından yakından takip ediliyor, Ege Bölgesi Yerel Basını da olaylara geniş yer veriyordu. Muğla’da yayınlanan Muğla Postası Gazetesi, 22 Aralık 1963 tarihinde “Kıbrıs’ta Kanlı Çarpışmalar” başlığını kullanarak 20 Aralık gecesi şehit edilen Türkler’in nasıl öldürüldüklerini anlatıyordu. Makarios’un Garanti Antlaşması’nı hükümsüz ilan ettiğini yazan gazete onun şu demecine yer veriyordu: “Türkiye kuvvet kullanarak mücadele etmeye kalkışırsa bunu saldırganlık olarak vasıflandıracam. Hem anayasadaki maddeleri değiştirmek için Kıbrıs Türkleri’nin fikrini almak zorunda değilim.”²⁷²

Aynı gün İzmir’de yayınlanan Demokrat İzmir Gazetesi, olayları “Kıbrıs’ta kanlı olaylar yeniden başladı” şeklinde duyurarak, Başbakan İnönü’nün şu sözlerine yer verdi: “...Türk Milleti hiçbir zaman boynunu satır önüne uzatacak mütevekkil, bedbaht

²⁷⁰Harry Scott Gibbons, **Kıbrıs’ta Soykırım**, Ankara 2003, s. 121.

²⁷¹A. Çay, **a.g.e.**, s. 73.

²⁷²**Muğla Postası**, 22 Aralık 1963.

bir millet değildir. Kendini, haklarını müdafaa etmesini bilecektir.”²⁷³

Türkiye, 23 Aralık'ta Garantör Devletler olan Yunanistan ve İngiltere nezdinde harekete geçti ve Rum saldırılarının durdurulması için Garantör Devletler'den, birlikte harekete geçilmesini istedi.²⁷⁴

EOKA'cılar, 23 Aralık 1963'te genel taarruza geçtiler. En büyük katliam 24-25 Aralık Noel günlerinde yapıldı. Radyo, televizyon ve postaneyi elinde bulunduran Rumlar, Türk Büyükelçiliği'ne saldırdılar ve Türkler'in bütün telefon-telgraf irtibatını kestiler.²⁷⁵

Rumlar'ın, Türkler'e yönelik saldırılarının en önemli örneklerinden birisi Türk Hastanesi'ndeki hastaların katliamıdır. The Guardian Gazetesi'nde yayınlanan İngiliz Hükümeti'nin bir raporuna göre; “23 Aralık 1963 günü, Lefkoşe Devlet Hastanesi'ndeki 25 Türk hasta birdenbire yataklarından kaybolmuşlardır.” Bir İngiliz istihbarat subayının daha sonra yaptığı araştırmalara göre ise, hastanedeki Yunanlı doktorlar bu hastaları yataklarında yatarken gırtlaklarından kesmişler ve cesetler bir kamyonu yüklenerek kentin kuzeyindeki bir çiftliğe götürülmüş ve orada makinelerle parçalanarak toprağa gömülmüşlerdir.²⁷⁶

Kıbrıs'ta tarihe “Kanlı Noel” olarak geçen ve 21 Aralık 1963'te başlayan Rum saldırılarını takiben, 24 Aralık'ta Lefkoşe'deki Kumsal Bölgesi'nde Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı doktoru Binbaşı Tuğgeneral Nihat İlhan'ın eşi Mürüvvet İlhan ve çocukları Murat, Kutsi ve Hakan banyo küvetinde öldürülmüşlerdir.²⁷⁷

“Kumsal Katliamı” olarak adlandırılan bu olay, Bandırma Ekspres Gazetesi'ne şu şekilde yansımıştır: “Gün 24 Aralık 1963... Türkler'e karşı Rumlar tarafından başlatılan saldırılar üç gündür artan bir hızla Kıbrıs'ın her tarafında devam ediyor. Kanlı saldırıların en kötüsüne Lefkoşe'nin Kumsal semti sahne oldu. Kıbrıs Türk Alayı Doktoru Binbaşı Nihat İlhan'ın eşi ve üç çocuğu, binbaşının görevde olduğu bir sırada, korunmak için sığındıkları banyo odasında canice öldürüldüler.”²⁷⁸

²⁷³Demokrat İzmir, 22 Aralık 1963.

²⁷⁴A. Çay, a.g.e., s. 73.

²⁷⁵H. F. Alasya, a. g. e, s. 135.

²⁷⁶P. Oberling, a.g.e., s. 7.

²⁷⁷H. S. Gibbons, a.g.e., s. 130-131; U. Keser, **Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı**, İstanbul 2007, s. 73; E. Açıkseçer; A. Cankut, a.g.m., s. 89; E. Akçora, a.g.m.s. 48; E. Önalp, a.g.e., s. 78; R. R. Denктаş, **Rum Mezalimi ve KKTC'ye Doğru**, s. 952.

²⁷⁸Bandırma Ekspres, 25 Aralık 1963.

Akhisar Gazetesi ise diğ er yerel gazetelerden farklı olarak, görgü tanığı olan muhabirlerin ifadelerine yer veriyordu:

Daily Harold Gazetesi Muhabiri: “Kuşatılmış Türk tarafını dolaşmama izin verilmişti. Bir evde boğularak öldürülen ve bir banyoya atılan 3 çocuğun cesetlerini gördüm. Çocukların anneleri başka bir odada vurularak öldürülmüştü. Bir Türk bana acı bir ifadeyle, bunu Rumlar yaptı dedi.”

Daily Mail Gazetesi Muhabiri: “Kumsal bölgesine gittiğimde kırık cam parçaları üzerinden yürüyerek, bahçesinde portakal ağaçları olan yeşil beyaz bir eve girdim. Bu evin banyo odası sanki mezbahaymış gibi kanlar içindeydi. Küvette birbirine sarılmış olarak öldürülen kanlar içinde üç çocuğuyla bir kadın vardı. Rehberim bu üç çocuğun ve kadının seçkin bir Türk’ün ailesi olduğunu ve Rumlar tarafından öldürüldüğünü söyledi... Türk tarafında nereye baktıysam her yerde savaştan çıkmış kasaba olduğunu yansıtan trajik işaretler vardı.”

Daily Telgraph Gazetesi Muhabiri: “Bugün son beş gündür 2.000-3.000 kişinin muhasara altında tutulduğu Lefkoşa’nın Türk kesimine gittik. Oraya giden ilk batılı gazetecilerdik ve gördüğümüz manzara tanımlanamayacak kadar korkunçtu. Kumsal’da İrfan Bey Sokak 2 no’lu eve girdik. Evin içi kırık cam parçalarıyla doluydu ve bir çocuk bisikleti köşeye atılmıştı. Banyo odasında bir grup balmumu heykele benzeyen, üstlerinde katledilmiş anneleri bulunan üç çocuk vardı. Onun yanındaki bir odada ise başından vurulmuş bir kadın cesedi gördük. Bize bu evin bir Türk Binbaşısı’na ait olduğu ve ailesinin olaylar sırasında saldırganlar tarafından öldürüldüğü söylendi.”

Morning Post Gazetesi Muhabiri: “Bir banyo küvetinde bir anne ve üç küçük çocuğunun cesetlerini gördüm. Tek suçları babalarının bir Türk subayı olmasıydı.”²⁷⁹

“Kumsal Baskını” ile ilgili olarak, Şehit Aileleri ve Malül Gaziler Cemiyeti As Başkanı Nevin Erdoğan, o geceyi anılarında şöyle anlatır: “...Rumlar Enosis’i gerçekleştirmek ve Ada’yı Yunanistan’a bağlamak için Türkler’e karşı topyekün bir saldırıya geçtiler. Bu saldırılardan biri de 24 Aralık 1963’te yapılan ve adı tarihe “Kanlı Noel” olarak geçen Kumsal Baskını’dır. Salı akşamı, saat 19.30, bu kadar net hatırlıyorum. Ansızın Rumlar’ın bağırışmalarını ve silah seslerini duyduk. Etrafımıza baktığımızda, Rumlar’dan oluşan büyük bir kalabalığın kumsalı bastığını gördük. Bizim

²⁷⁹ Akhisar, 25 Aralık 1963.

kapıya geldiler, kapıyı kırdılar içeriye girdiler ve her tarafı taradılar. “Ben los Turkos e be haneste ullos” “Deli Türkler hepimiz öleceksiniz” diye bağıryorlardı. Sağa sola koşmaya ve sığınacak bir yer aramaya başladık. Devrilen eşyalar, çocukların bağırışmaları, bir anda ne olduğumuzu, nereye geldiğimizi şaşırmıştık. Yapabileceğimiz hiçbir şey yoktu. İki çocuğumla birlikte birbirimize sarılarak ölümü bekledik ve bu şekilde kaldık... Hiç unutmuyorum, bildiğim bütün duaları okumuştum. Ev harabe haline gelmişti, duvarlar delik deşik olmuş, resimler kırık dökük yerlere saçılmıştı... Eşim vurulmuş, ben görmemiştim... Bizim evi o kadar taramışlardı ki, içeride sağ kaldığımızı kimse inanamadı. Sonra diğere eve geçtiler, oradan da bağırışmalar, çocuk sesleri, çığlıklar geliyordu... Sesler kesildi. Bizi öldü zannettikleri için, çocuklarımla birlikte mermerin üzerinde birbirimize sarılı bir vaziyette tir tir titreyerek sabahın olmasını bekledik. O geceyi ve Rumlar’ın bu barbarlıklarını hiçbir zaman unutmadım ve unutamam. şimdi size anlatırken bile o geceyi tekrar yaşıyor gibiyim.

Rumlar’la beraber bir arada yaşamak mı? Asla. İki bölge, iki kesimli bir devlet istiyoruz. Anavatan Türkiye’nin güvencesinde, garantörlüğünde ve Türk askerinin gölgesi altında yaşamak istiyoruz. Başka hiçbir şeyi kabul etmiyoruz. Çünkü Rumlar’ın bu olayları tekrar yapacağına inanıyoruz ve onlara asla güvenmiyoruz.”²⁸⁰

Kumsal Baskını’nı yaşıyan tüm bu görgü tanıklarının ifadelerine rağmen, olayı farklı bir olgunlukla kabullenen Kıbrıslı Türkler de vardı. Örneğın, olayı, “hayatımın en büyük dramıydı” şeklinde tanımlayan Hüseyin Akansoy. Akansoy’a göre, “tüm Yunanlılar’ı ve Kıbrıslı Rumlar’ı olanlardan dolayı suçlu kabul etmek doğru olmaz. Kana susamış katiller vardı ve hala da varlar. Her iki toplumda da cezalandırılması gerekenler yalnızca ve yalnızca onlardır. Maalesef bu, bugüne kadar başarılmadı. Katilin adının “Yunan” yada “Türk” olmasının benim için bir önemi yok. Barış için ve ülkemizin birleşmesi için verilen mücadelenin içindeyim ve her zaman da bir mücadelecı olarak içinde yer alacağım. Ve yine bu yüzden pek çok Kıbrıslı Rum dostum var.”²⁸¹

Yine bu ifadeleri doğrular nitelikte, 1963 Olayları’nı yaşıyan Pervin Olguner’in anlattıkları da aslında iki toplum arasında pek de sorun olmadığının kanıtı gibidir. Olguner, o günleri şöyle anlatır: “1963’de iki toplum arasındaki olayların

²⁸⁰ Nevin Erdoğın, “Deli Türkler Hepiniz Öleceksiniz”, **Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları**, s. 85-86.

²⁸¹ P. Neokleus, **a.g.e.**, s. 29.

başlamadan önce, eşim polis olduğu için, eşim ve 3 çocuğumla birlikte Küçükaymaklı'daki polis lojmanlarında kalmaktaydık. Aralık 1963'e kadar hep birlikte uyumlu ve sorunsuz yaşadık. Çoğu zaman birlikte pişirir, birlikte yedik. Bayramlarda da durum aynıydı. Kıbrıslı Rum mahallesinde başka çocuk olmadığı için komşum Eleni çocuklarıma çok düşküdü. Onlara bir anne gibi baktığını ve bizim de kardeş gibi yaşadığımızı söyleyebilirim. Kahvemi bir gün bile yalnız içtiğimi hatırlamıyorum. Bütün Rum komşularla durum böyleydi. Kim Kıbrıslı Rum kim Türk bilmezdik, ta ki 1963'deki iki toplumun arasını açan o trajik olaylar yaşanana dek... 1963 Aralık ayında, Eleni'nin eşi bize "buradan gitmek zorundasınız, kalırsanız öldürülürsünüz" dedi. Bunu üzerine biz de istemiye istemiye Leşkoşa'nın yarım saat ilerisindeki bir papaz okuluna sığındık. Orada 5 gün, yaklaşık 100 kişi bir arada kaldık. 1 Ocak 1964 sabahı bir muhafız gelerek artık evlerimize dönebileceğimizi söyledi. Hiç unutmuyorum, evimize dönerken bir grup Kıbrıslı Rum kadın bizi yuhaladılar, o zaman buna bir anlam verememiştim. Ne olmuştu da birkaç gün içinde her şey böylesine değişmişti..."²⁸²

Rumlar'ın asıl hedefi Lefkoşe'ydı. Lefkoşe'yi ele geçirerek bütün Kıbrıs'a hâkim olacaklarını zanneden Rumlar, 25 Aralık'ta Küçükaymaklı kasabasına saldırdılar.²⁸³ Saldırı, Ege Ekspres Gazetesi'nde "Rumlar bir Türk köyünü daha bastı" başlığıyla yer alırken, şu bilgilere yer veriliyordu: "Kasabada 5126 Türk ve 1133 Rum yaşamaktadır ve kasaba önemli bir Türk yerleşim yeridir. Küçükaymaklı'nın dış dünya ile irtibatı tamamen kesildi. Silahsız ve savunmasız yüzlerce kadın, çocuk ve ihtiyar katlediliyor ve kasaba boşaltılıyor."²⁸⁴

Küçükaymaklı' da vuku bulan olaylara ilişkin, görgü tanıklarından olan Ahmet Aşır'ın anlattıkları tüyler ürperten gerçeği bir kez daha ortaya koymaktadır: "Olaylar olduğunda ben 19 yaşındaydım. Bir müddet sonra köyümüze gittik ancak orada hiç kimseyi bulamadık. Köyü arayıp taradıktan sonra saklanmış olan 7 kişiyi bulduk fakat onların da geri kalanların başına ne geldiği hakkında hiçbir fikirleri yoktu. Ne olup bittiğini ortaya çıkarmak için araştırma yapmaya başladık. 11 yaşlarında bir çocuk, birkaç iş yapmak için amcasıyla beraber tarlaya gidiyormuş. Yoldaki çöplüğün önünden

²⁸² P. Neoleus, **a.g.e.**, s. 171-172.

²⁸³ E. Önalp, **a.g.e.**, s. 80; A. Çay, **a.g.e.**, s. 73.

²⁸⁴ **Ege Ekspres**, 26 Aralık 1963.

geçerken şiddetli pis kokuyu ve çöplerin tek bir yığın halinde toparlanmış olduğunu görmüşler. Bunun sonrasında köylerine dönüp Türk birliklerine ve BM'ye haber vermeye karar vermişler. Kazı esnasında ben de oradaydım ve oradaki korkunç görüntüleri kendi gözlerimle gördüm. O çöplükte toplam 92 kişi vardı; çoğu kadın ve her yaştan çocuktan oluşmaktaydı... Çöplükte katledilmiş olarak bulunan cesetlerin içinde benim 6 kardeşim, annem, nenem ve 7 çocuğu ile teyzem de vardı... Bu bölgede o gün ve sonraki günlerde yapılan çalışmalarda katliamın başka bir yerde yapıldığı ve cesetlerin daha sonra buraya getirilip çöplerle örtbas edildiği ortaya çıktı... Geçen onca yıla rağmen, hiçbir gün hiçbir Kıbrıslı Rum köyümüze gelip de olanlardan dolayı bizden özür dilemedi. Bütün yaşadıklarım ve gördüklerimden sonra, herhangi bir nefret beslemiyorum fakat o günden bu yana ne bir başbakan, ne bir meclis başkanı, parti başkanı yada polis müdürü katillerin kimliklerini öğrenmedi. Sanıyorum ki bu çoğu Kıbrıslı Türk'ün tek arzusu. ²⁸⁵

Rumlar, 5 gün 5 gece devam eden “Kanlı Noel” çarpışmalarında Türk direncinin kolay kolay kırılmayacağını anlamışlardı. TMT mensupları, tepeden tırnağa kadar silahlı Rum saldırganları karşısında canlarını dişlerine takıyor ve her mevziden karargâha değişmeyen bir mesaj ulaşıyordu: “Mermimiz bitiyor. Ekmekten sudan vazgeçtik... Mermi istiyoruz mermi! ²⁸⁶

Aydın'da yayınlanan Hür Aydın Gazetesi, Kıbrıs Türk Cemaati Başkanı Rauf Denктаş'ın, Kıbrıs'ta vuku bulan olaylarla ilgili olarak yaptığı şu açıklamaya yer verir: “Günlerden beri, Rum polis ve çetecileri mesul Rum liderlerinin emri altında masum Türk halkını çocuk, kadın, yaşlı demeksizin imha etmek için amansız bir mücadeleye atılmışlardır.” ²⁸⁷ Denктаş'ın bu açıklamasının ardından sadece birkaç gün geçmişti ki, yine Hür Aydın Gazetesi, Kıbrıs'a yönelik saldırılar sonucunda 12 kişinin daha öldüğünü ve 50'ye yakın kişinin de yaralandığını duyurdu. ²⁸⁸

24 Aralık 1963'te Lefkoşe'de Yunanistan ve Türkiye adına bir ortak bildiri yayınlandı. Bildiride: “Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Hükümetleri, Garanti Antlaşması'nı imza eden devletler sıfatıyla, Kıbrıs Hükümeti ile Türk ve Rum Cemaatleri'ni hali hazır karışıklıklara son vermeye müştereken çağırırlar. Üç hükümet,

²⁸⁵ P. Neokleus, a.g.e., s. 52-53.

²⁸⁶ Ahmet Tolgay, **Kanlı Noel: Kıbrıs Türkü'nün Ateşle İmtihanı**, İstanbul 1993, s. 62.

²⁸⁷ **Hür Aydın**, 26 Aralık 1963.

²⁸⁸ **Hür Aydın**, 26 Aralık 1963.

bu gece ateş kesilmesi için uygun bir saatin tespitine ve her iki cemaatten buna riayet etmesini istemeye Kıbrıs Hükümeti'ni davet ederler. Üç hükümet ayrıca, hukuk nizamının korunması lüzumunu göz önünde tutarak, güçlüklerin halline yardım maksadıyla, müştereken tavassutta bulunmayı teklif ederler” ifadesi yer alıyordu.²⁸⁹

Bu bildiriye rağmen Rum katliamının devam etmesi neticesinde, İzmir'de yayınlanan Yeni Asır Gazetesi, “En Son Dakika” başlığıyla, Türkiye'nin Garanti Antlaşması'nın 4. maddesinin verdiği yetkiyi kullanmaya karar verdiğini açıkladı.²⁹⁰ Yine aynı gazete iki gün sonraki sayısında, Türk Alayı'nın, bulunduğu garnizondan ayrılarak gerekli mevzilere geçtiğini ve Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı savaş uçaklarının da Lefkoşe üzerinden ihtar uçuşlarına başladığını yazdı.²⁹¹ Hür Aydın gazetesi ise daha çok istatistiki bilgiler veriyordu: “Birkaç günlük çarpışmalar neticesinde, yalnızca Lefkoşe'de saptanan Türk şehitlerinin sayısı 92, yaralıların ise 475'tir. Kayıplar ve Türk Bölgeleri'nde ise ne olduğu bilinmemektedir.”²⁹²

Kütahya'da yayınlanan Kütahya Postası Gazetesi konuya ilişkin, Türk Hükümeti'nin tavrını ortaya koymasından sonra İngiltere'nin 26 Aralık'ta Türkiye'nin Kıbrıs'a tek yanlı müdahalesine gerek olmadığını bildirdiğini ve 2.500 İngiliz askerini Ada'da düzeni sağlamakla görevlendireceğini” yazdı.²⁹³ Rumlar'ın da olumlu tavırları neticesinde Türkiye, Yunanistan ve İngiliz temsilcileri 30 Aralık 1963'te Lefkoşe'de karşılıklı ateşkesin uygulanacağı Yeşil Hat'tı belirlediler.²⁹⁴

Muğla Postası Gazetesi, 5 Ocak 1963 tarihinde yayınladığı “Kıbrıs'ta Yeni Buhran” adlı makalede, “Temsilciler Meclisi'nin 1962'yi 1963'e bağlayan gece yürürlükte kalma süresi sona eren Belediyeler Kanunu'nu uzatmamak konusunda aldığı kararın, Türk toplumunda olumsuz gelişmeler ve tepkiler doğurabileceğini” bildirdi. “Ayrıca bu durum, Makarios'un anayasayı ihlali anlamına geliyordu ve Türk toplumunun Temsilciler Meclisi kararına rağmen bağımsız belediyeleri muhafaza edeceği yönünde bildirdikleri karar, Ada'da gerginlik ihtimalini doğurabilirdi.”²⁹⁵

²⁸⁹S. Özmen, *a.g.e.*, s. 238; A. Çay, *a.g.e.s.* 74–75.

²⁹⁰*Yeni Asır*, 24 Aralık 1963.

²⁹¹*Yeni Asır*, 26 Aralık 1963.

²⁹²*Hür Aydın*, 29 Aralık 1963; 1963 yılında başlayıp 1964'te devam eden saldırılarda ölen, yaralanan ve köylerini terk etmek zorunda kalan Türklerin sayısı ile ilgili bkz. S. Özmen, *a.g.e.*, s. 239.

²⁹³*Kütahya Postası*, 27 Aralık 1963.

²⁹⁴Y. Örek, *a.g.e.*, s. 85; A. Sandıklı, *a.g.m.*, s. 26; A. Gevgilli, *a.g.e.*, s. 258.

²⁹⁵*Muğla Postası*, 5 Ocak 1963.

Temsilciler Meclisi'nin bu kararı Makarios'un Ankara'yı ziyaretinden 1 ay sonra alınmıştı. Bu durum Ankara'da yapılan görüşmelerin tam bir anlaşmayla sonuçlanmadığını gösteriyordu.

Türkiye, Kıbrıs Türkleri'nin yanında olduğunu her fırsatta dünya kamuoyuna duyuruyordu. Nitekim Muğla Postası Gazetesi'nde "Kardeş Belediyeler" başlığıyla çıkan habere göre, İstanbul Belediyesi Magosa Belediyesi ile, Ankara Belediyesi ise Lefkoşe Belediyesi ile kardeş belediyeler ilan edilmişti.²⁹⁶

Bu arada, daha fazla engellenemeyen gençlik mitingler düzenleyerek, EOKA'cıların Kıbrıslı Türkler'e karşı takındıkları tavrı protesto ediyordu. 24 Aralık 1963'te İstanbul'da 25.000 kişinin katıldığı bir miting düzenlendi. Türkiye'de öğrenim gören Kıbrıslı öğrenciler, Kıbrıs'taki olaylar dolayısıyla açlık grevi başlattılar.²⁹⁷

İstanbul'daki mitinge ek olarak İzmir'de de miting yapılıyor, Kıbrıs'ın muharebe meydanına döndüğü vurgulanarak Ankara'nın Kıbrıs ile ilgili temaslar başlatması isteniyordu.²⁹⁸

Mitinglerin ardından, Yeni Asır Gazetesi, 25 Aralık 1963 tarihinde "hükümetin vazifeye davet edildiğini ve Kıbrıs'ta durumun her geçen gün vehamet kaybettiğini" bildiriyordu.²⁹⁹ Bunun üzerine Ankara'da İnönü, Sunay ve Kuvvet Kumandanları ile durum değerlendirmesi yapmış, Erkin de Yunan ve Amerikan elçileriyle görüşmelere başlamıştı.³⁰⁰

Ege Telgraf Gazetesi, 25 Aralık 1963 tarihinde "Rumlara güvenilmemesi gerektiğini, Makarios'un ateşkes sözüne rağmen hala Türkler'in öldürülmeye devam eddiklerini" yazdı. Zira 24 Aralık'ta 4 Türk daha şehit edilmişti.³⁰¹

Aynı gün, Hür Aydın Gazetesi'nde Ayvasıl'da 21 ceset bulunduğu, bu köylerden daha büyük Türk köylerine iltica etmek mecburiyetinde kalan vatandaşlarımızın gittikleri köylerde ahırlara yerleştirilmek zorunda kaldıkları ve gıda-yiyecek sıkıntısı çektikleri anlatılıyordu.³⁰²

²⁹⁶Muğla Postası, 7 Ocak 1963.

²⁹⁷"Açlık Grevi", **Demokrat İzmir**, 25 Aralık 1963.

²⁹⁸"Kıbrıs Muharebe Meydanına Döndü", **Yeni Asır**, 24 Aralık 1963.

²⁹⁹"Hükümet Vazifeye Davet Edildi", **Yeni Asır**, 25 Aralık 1963.

³⁰⁰"Kıbrıs ile İlgili Temaslar", **Yeni Asır**, 26 Aralık 1963.

³⁰¹"Türkler İnfial İçinde", **Ege Telgraf**, 25 Aralık 1963.

³⁰²"Ayvasıl ve Yılmazköy Katliamları", **Hür Aydın**, 25 Aralık 1963.

Kütahya Postası Gazetesi, 25 Aralık 1963 tarihinde; “Kıbrıs Semalarında Uçan jetlerimizden sonra donanmamız da Akdeniz’e Hareket emrini aldı”, “İnönü: Müdahale hakkını kullanıyoruz” başlıklarıyla, Türkiye’nin Garanti Antlaşması’nın kendisine verdiği yetkiyi kullandığını yazdı.³⁰³

Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahale hakkını kullanmasına istinaden Nezihe Araz, Ege Ekspres Gazetesi’nde 28 Aralık 1963 tarihinde yayınlanan makalesinde “Başını yorgandan çıkarıp bulanık suda balık avlamaya yeltenenler İnönü’den ve Türk silahlı kuvvetlerinden gereken cevabı aldılar. Bu cevap onları bir müddet için sindirir. Fakat yeni bir puslu hava bekleyeceklerinden hiçbirimizin şüphesi yok. Bunu düşünerek Türk Hükümeti ve Türk ordusu yeni şartlar altında Kıbrıs statükosunun yeni baştan müzakeresini haklı olarak talep ediyor. Hükümetin enerjik ve acil tutumunu tam manası ile tasvip eden Türk umumi efkârı ve basını da bu ikinci merhaleye aynen iştirak ediyor, siyasi ve askeri kuvvetlerini destekliyor” diyerek, hükümetin Kıbrıs politikasıyla ilgili düşüncelerinin, kamuoyu ve basın tarafından desteklendiğini belirtmiştir.³⁰⁴

Ertesi gün, Kütahya Postası Gazetesi, Dil, Tarih Coğrafya Fakültesi Profesörler Kurulu’nun şu bildirisine yer verdi: “Kıbrıslı Türk kardeşlerimizin bütün Türkler’in yanlarında olduklarını bilerek ve hissederek, milletimizin pekiyi tanıdığı bu malum komitacı kundakçılarını metanetle karşılayacaklarına inanmaktayız. Böylesi çirkin hareket ve davranışların şüphesiz milletler arası barış ve karşılıklı anlayış zihniyetini baltalayan ve insanlık haysiyetini çiğneyen tecavüzler olarak dünya umumi efkârınca takbih ve tel’in edileceğine eminiz.”³⁰⁵

Eskişehir’de yapılan bir mitingde de “20. Yüzyılda Türkler’e yapılan bu vahşetin nefretle anıldığı” bildiriliyor ve “ordumuzun mütecavizlere icabında gereken cevabı vereceği” söyleniyordu.³⁰⁶

Muğla Postası Gazetesi ise, “Yunan Basını’nın Ada’daki katliamı gizlemeye çalıştığını ve Türkler’in savaş tehdidinde bulduklarını” yazıyordu. Hatta Mesiverini gazetesinden şu alıntılar yapılmıştı: “Çetin çarpışmalar: 17 ölü (Türkler’e göre 100) Gazeteye göre, bu asılsız haberlerle Yunan basını, “kabahatini gizlemeye çalışan

³⁰³Kütahya Postası, 25 Aralık 1963.

³⁰⁴Nezihe Araz, “İmbatın Getirdikleri”, Ege Ekspres, 28 Aralık 1963.

³⁰⁵Kütahya Postası, 26 Aralık 1963.

³⁰⁶“Eskişehir Mitingi”, Kütahya Postası, 27 Aralık 1963.

çocuklara” benzetiliyordu.³⁰⁷

Bu haberin hemen ertesi günü, Ege Telgraf Gazetesi, 28 Aralık 1963 tarihinde “Kıbrıs’ta Rum Gazeteleri Türkler Aleyhine Küstahça Neşriyatta Bulundular” başlığıyla özellikle gençlikten tahriklere kapılmamalarını istiyor, hükümetle ordunun bütün imkânları seferber ederek bir çözüm yolu bulmaya çalıştığını açıklıyordu.³⁰⁸

Aynı gün, Yeni Asır Gazetesi de Reis-i Cumhur Gürsel’in gençlere ithafen, metin olmaları ve zorluklardan yılmamalarını tavsiye eden mesajını yayınlıyor ayrıca Gürsel’in Kıbrıs’ın taksimine de taraftar olduğunu yazıyordu.³⁰⁹

Nezihe Araz da kendi köşe yazısında, Kıbrıs meselesinde “Taksim” fikri üzerinde durarak, “Türkler’in rahat nefes alabilmeleri ve insanlık haysiyetine uygun bir seviye üzerinde yaşayabilmeleri için taksimden başka akla daha yakın bir çarenin olmadığını” vurguluyordu.³¹⁰

Türkiye’de bunlar vuku bulurken, Yeni Asır Gazetesi, Türk cemaati lideri Rauf Denktaş’ın şu demecine yer verir: “Kıbrıs’ta şu an gergin bir durgunluk hali söz konusudur. Bu durgunluğun sebebi, Rumlar’ın yeni bir katliam hazırlığı içinde olmalarıdır. Keza, Yunan Deniz kuvvetleri de alarma geçmiş sınırdaki nöbetçilerini artırmıştır.”³¹¹

Olayın ertesi günü Denktaş haklı çıkmış çarpışmalar tekrar başlamıştı. EOKA’cılar Türk evlerini basıp Türkler’i kampa sevk ediyorlardı.³¹² Bu arada Türk mücahitlerin sesini duyuran Bayrak Radyosu faaliyete geçmiş, ve “dava halledilinceye kadar savaşın devam edeceğini” bildirmişti.³¹³

Şehit Aileleri ve Malül Gaziler Cemiyeti Genel Başkanı Ertan Ersan, Bayrak Radyosu’nun açılışına ilişkin düşüncelerini anılarında şöyle anlatır: “...Rumlar’a karşı ayakta duran TMT’nin muazzam bir şekilde eğitmiş olduğu halkla beraber düşmana karşı boyun eğmedik ve Türklük aşkına savaşmaya başladık. O günlerde 17 yaşındaydım. Her taraftan kurşun sesleri geliyordu. Bizi kahreden tek şey; hiçbir

³⁰⁷“Asılsız Haberler”, **Muğla Postası**, 27 Aralık 1963.

³⁰⁸**Ege Telgraf**, 28 Aralık 1963.

³⁰⁹“Gürsel ve Taksim”, **Yeni Asır**, 28 Aralık 1963.

³¹⁰Nezihe Araz, “Taksim ve Ötesi”, **Ege Ekspres**, 29 Aralık 1963.

³¹¹“Yeni bir Katliam Hazırlanıyor”, **Yeni Asır**, 25 Aralık 1963.

³¹²“Lefkoşe Türk Mahallesinden Notlar”, **Yeni Asır**, 30 Aralık 1963.

³¹³“Radyomuz Açıldı”, **Ege Telgraf**, 30 Aralık 1963.

yerden, yani Lefkoşa'dan, Magosa'dan, Girne'den ve diğer yerlerden haber alamamaktı. Rum, kendi politik sesi olan radyoyu elinde tuttuğu için Türkçe yayın yapıyor ve Ermeni asıllı bir şahıs Türkçe olarak dünyaya duyuruyor ve diyordu ki, "Türk asidir, Türk asilere ölüm." Yani bizi asi ilan etmişler ve tüm dünyaya böyle lanse etmişlerdi. Halbuki ayağa kalkan ve saldıran hep onlar olmuştu. Hatta bununla da yetinmeyerek, Anavatan Türkiye ve bizimle alay edercesine "Bekledim de gelmedin" şarkısını çalmaya başladılar. Biz de devamlı kanal karıştırıyorduk radyolardan. Hiç unutamam, 24 Aralık 1963'te yine böyle kanal ararken ansızın bir ses çıktı: "Burası Bayrak, Bayrak, Bayrak". Bunu anlatırken yine o günkü gibi duygulanıyorum. Çok başka türlü oldum, kendimden geçtim. Bu bizim beklediğimiz sestir, kardeşlerimizin sesiydi. 3 arkadaş mevzide birbirimize koşup kucaklaştık, büyük bir ümit ışığı ortaya çıkmıştı. Biraz sonra tekrar 3 defa "Burası Bayrak, bizden ayrılmayın, bizden ayrılmayın" dedi. O kanaldan hiç ayrılmadık. O kadar ki Türklük ateşiyle bin çostuk düşmana karşı, zaten boyun eğmeyecektik ama bize doping gibi geldiği için gece gündüz savaşmaya başladık. Kıbrıs Türk mücahidinin sesi, Lefkoşa'da yeraltında kapalı odada aküler ile kurulmuş küçük bir istasyon şekline getirilerek Kıbrıs'taki halka, Türk halkına duyurulmaya başlanmıştı. İşte bu 24 Aralık 1963'ten bu güne kadar hala daha Kıbrıs Türk Mücahidinin sesi olan Bayrak Radyo Televizyonu şu anda hala yayınlarını devam ettirmektedir."³¹⁴

Çarpışmaların tekrar başlamasını köşe yazısına taşıyan Behzat Bilgin, Yeni Asır Gazetesi'nde 31 Aralık 1963 tarihinde yayınlanan makalesinde, hükümetin tereddüt ve ihmali tenkid ederek, "müdahalenin tatbik edilmemesi yüzünden akan her damla Türk kanının sorumlularının takip edileceğini ve ancak Avrupa Konseyi'nden bir tahkik heyetinin Kıbrıs'a gönderilmesi durumunda Kıbrıs davasında başarıya ulaşacağını" yazmıştır.³¹⁵

Muğla Postası Gazetesi'ne göre, Yunan Basını tekrar, "Kıbrıs olaylarının tek sorumlusunun Türk tarafı olduğunu" açıklayarak dünya kamuoyunu yanıltma çabalarına devam ediyordu. Ethnos Gazetesi, "Türkler'in Cumhurbaşkanlığı konutuna silahlı saldırıları neticesinde EOKA savaşçıların müdahale etmek mecburiyetinde

³¹⁴ Ertan Ersan, "Kıbrıs Türkü Çok Çekmiştir", **Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları**, s. 75-76.

³¹⁵ Behzat Bilgin, "Nazik Durum", **Yeni Asır**, 31 Aralık 1963.

kaldıklarını ve tek sorumlunun Türkiye Hükümeti” olduğunu yazıyordu.³¹⁶

Yunan Basını’nda yer aldığı iddia edilen karalamalara rağmen, Türkiye’nin Kıbrıs Türkleri’ne desteği devam ediyordu. Kırşehir’de başlatılan bir kampanya ile Kıbrıs’ta şehit olanların ailelerine maddi yardımda bulunulması kararlaştırıldı.³¹⁷ Tokat, Antalya, Kandıra, Kayseri’de yapılan mitinglerde ilaç yardımı kampanyası başlatıldı.³¹⁸

Mitingler ve protestolar tüm Türkiye’yi sarmıştı. 28 Aralık 1963’te Ankara’da yapılan bir mitingde ise; “Taviz Yok”, “Kıbrıslı Kardeşim, Hükümet, Ordu, Gençlik Yanındayız”, “Pis-Kapos Yalanlarına Paydos”, “Hükümetin Kıbrıs Konusunda Kuvvetli ve Azimkâr Bir Politika Takip Etmesini İstiyoruz” pankartları göze çarpıyordu.³¹⁹

İran Yüksek Tahsil Gençliği ve Kültür Derneği Başkanı Perviz Behrami yaptığı açıklamada, “EOKA ve Makarios’un bu hareketlerini lanetliyoruz ve Türk Milleti Kıbrıs halkının yanında olacaktır” şeklindeki görüşleri de basında yer alıyordu.³²⁰

Bir grup Kıbrıslı öğrenci de İstanbul’dan 5 otobüsle 27 Aralık’ta Antalya’ya gitti. Kıbrıs’a geçerek Türklere yardım etmek isteyen 160 kişilik grup, Şükran isimli bir motoru işgal ederek geceyi motorda geçirdiler. Antalya Valisi Nuri Teoman’ın, “Kıbrıs davasının hükümetçe kesin bir şekilde ele alındığını” açıklamasından sonra, öğrenciler eylemlerine son verdiler.³²¹

Muğla Postası Gazetesi’ne göre, Kıbrıs olaylarının protesto mitingleri yurtdışında da yapılıyordu. Haberde, elli kadar Kıbrıslı Türk öğrencinin 29 Aralık günü Newyork’daki BM merkezi önünde bir yürüyüş yaptığı ve öğrencilerin “Birleşmiş Milletler Rum Barbarlığını Durdurun” şeklinde pankartlar taşıdıkları yazıyordu.³²²

Kütahya Postası Gazetesi’ne göre, Atina’da da Kıbrıslı Rum üniversite öğrencileri mitingler düzenliyordu. 27 Aralık günü yapılan mitingde halk ilgi göstermemiş, öğrencilerin Türkiye Büyük Elçiliğine yapmak istedikleri yürüyüş polis tarafından engellenmişti.³²³

³¹⁶“Yunan Basınının Karalamaları”, **Muğla Postası**, 29 Aralık 1963.

³¹⁷“Kırşehir de Kampanya Başlatıldı”, **Ege Ekspres**, 29 Aralık 1963.

³¹⁸“Protesto Mitingleri”, **Ege Telgraf**, 29 Aralık 1963.

³¹⁹“Ankara Mitingleri”, **Kütahya Postası**, 29 Aralık 1963.

³²⁰“Behrami”, **Muğla Postası**, 29 Aralık 1963.

³²¹“Vali’nin Açıklaması”, **Kütahya Postası**, 30 Aralık 1963.

³²²“Gençler BM Genel Merkezine Yürüdüler”, **Muğla Postası**, 30 Aralık 1963.

³²³“Rum Öğrencilerin Mitingine İlgi Gösterilmedi”, **Kütahya Postası**, 30 Aralık 1963.

Yeni Asır Gazetesi ise, Ege Yüksek Tahsil Gençliği ve işçi teşekküllerinin 31 Aralık 1963'te Kıbrıs'ta düzenledikleri mitinge geniş yer veriyor, gençlerin NATO'ya, Rum Mahallesine, İngiliz ve Yunan Konsolosluklarına yürümek istediklerini ancak vazifeliler tarafından güçlkle engellendiğini ve ayrıca gençlerin miting'te Makarios'u lanetleyerek "Kıbrıs'ı ancak aldığımız fiata veririz: 63 bin şehit" pankartlarıyla yürüdüklerini yazıyordu.³²⁴

Konuyla ilgili Aralık ayında yapılan en son protesto ise Kütahya'dan gelir. Kütahya Postası Gazetesi, "Kıbrıs Hadiseleri Dolayısıyla" başlığını kullanarak, Kütahya'nın Sosyal ve Kültür Dernekleri, Sendikalar, Esnaf ve Spor teşekkülleri ve diğer kurullar, Rumlar'ın soydaşlarımıza karşı giriştikleri insanlık dışı katliamlarını tel'in eden aşağıdaki bildiriye yayınladı:

"Bir haftadan beri Kıbrıs'taki soydaşlarımıza karşı girişilen menfur tecavüz, adam öldürme, topyekûn Türkler'i yok etme gibi yirminci asırda rastlanmayan bir canilik hareketi, insanlık için büyük bir utanç ve yüzkarası olarak tarihe geçecektir.

Bu canavarca adam öldürme, masum ve müdafaasız insanların kanını dökme olayında milletçe elbette seyirci kalınmayacaktır. Devletimizin ve hükümetimizin yerinde ve haklı müdahalesi soydaşlarımızın kaderleriyle baş başa bırakılmayacağını kara ruhlular Makarios ve adamları anlamış bulunmaktadırlar.

Türk milletinin tarih boyunca vefalı bir dost ve müttefik olduğu, milletler arası akitlere sadakat gösterdiği gerçektir. Fakat Kıbrıs Anayasası'nın Rumlar lehine değiştirilmek gibi bir telkih ile EOKA'nın ve onun idarecilerinin uşaklığını yapan kara cüppeli Makarios denilen katil papazın oyunları artık Türk milletinin sabrını taşırılmıştır.

Öte yandan her türlü savunmadan yoksun çocuklar ve kadınlar hunharca öldürülürken Rum ajanslar dünya kamuoyunu da aldatma yoluna girişmişlerdir. Elde ettikleri kendi tarafları muhabirler ve ajanslarla, bu katliamı Türkler'in başlattığı aldatmacasına tüm dünyayı inandırmak istemişlerdir.

Dost bildiğimiz devletler de bu işte kayıtsız kalmakta ve beklenen tutumu göstermemektedirler.

Dünya kamuoyunu aldatma yolunda neşriyat yapan ajanslar ve neşriyat organları

³²⁴"Yüksek Tahsil Gençliği ile İşçilerin Heyecanlı mitingi Hadisesiz Geçti", **Yeni Asır**, 1 Ocak 1963.

için gerçeğini ortaya koymak için tarafsız bir heyetin Kıbrıs'taki olayları yerinde incelemelerini, katliamı kimin yaptığının gerçek yönünü ortaya çıkarma teklifini yapsalardı, herhalde daha namuslu bir iş yapmış olurlardı.

Kütahya ilinin çeşitli kurum ve dernek temsilcileri olarak Kıbrıs'taki soydaşlarımıza karşı girişilen bu barbarca, insanlık dışı hareketleri tel'in eder, Kıbrıslı kardeşlerimizle beraber olduğumuzu dosta düşmana bir kere daha duyururuz.”³²⁵

Kıbrıs gerçekten, 1963 Aralık ayından sonra bir daha eskisi gibi olmayacak kadar anarşi ortamına sürüklenmiştir. Kıbrıslı Türkler kendi ülkelerinde sürgün hayatı yaşamaya başlamışlardır. En yaygın sürgün bu dönemde yaşananı olmuştur. Asırlardır yaşadıkları topraklardan, canlarını kurtarma arayışıyla, bir anda göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu dramatik tablo, o dönemde batılı güçlerin gözü önünde yaşanmıştır. Ada, kendi tarihinin kara kaplı defterini, böylece, yeni katliamlar ve sürgünlerle süslemiştir.³²⁶

1963-1964 olayları, günümüzde Kıbrıs Türkleri'nin toplu ve bireysel belleklerinin referans noktasıdır. Her yazarın ilk kıvılcımı oluşturan olay hakkındaki yorumu farklıdır. B. Hanquet'in dediği gibi, olayların seyri hakkındaki polemik “çözülmez bir düğüm” halindedir. Ama Türk ve Rum yandaşı yazarlar kendilerinden daha emindir ve sorumluluklarının kesin bir biçimde belirlendiği anlatılar kaleme almaktadırlar. Kesin olan bir şey varsa, EOKA milisleriyle “mücahitler” gırtlak gırtlığa gelmenin hayalini kurmuşlardı. Polis, olayların hiçbir anında, normal işleyen bir devlette beklenebilecek, “herkesin, özellikle de ayaklanmamış olan Türkler'in emniyetini sağlamak” rolünü oynamaya asla yanaşmadı. “Kanlı Noel” adıyla bilinen o günler, Kıbrıs Türkleri'nin gözünde hem felaketin hem de –varolduğu iddia edilen- bir rönesansın başlangıcını temsil eder. Çünkü o günler boyunca Türk siyasetçilerinin ve memurlarının –kendi ifadeleriyle- “görevlerinin başlarına gitmeleri engellendi veya Rum versiyonuna göre, bu kişiler Ankara'nın müdahalesini bekleyerek “bilinçli olarak görevlerinden çekildiler”; yine de, mevcut kurumlara dayanarak hızla bir özerk idare örgütlediler. Bu bilinçli bir taksim isteği miydi yoksa EOKA terörü karşısında bir kaçış mı? Sadece olayların kahramanları bunu biliyor, ama EOKA'nın açıklanmış amaçları ve

³²⁵ Kütahya Postası, 31 Aralık 1963.

³²⁶ M. Hasgüler, a.g.e., s. 297.

TMT' nin hedefi aynı sonuçta buluşuyordu.³²⁷

2. Ortak Barış Gücü'nün Kurulması

Kıbrıs'ta katliamların bir türlü dinmemesi üzerine, Türk Hükümeti Ada'da barışın yeniden sağlanması amacıyla diğer iki garantör devlete yani İngiltere ve Yunanistan'a ilk ve son defa çağrıda bulunmuştur. 24 Aralık günü, üç hükümet ortak bir açıklama yapmışlardır. Tek taraflı bir Türk müdahalesinden korkan Başpiskopos Makarios, Garantör Devletler'in teklifini 26 Aralık'ta kabul etmiş ve ortak bir barış gücünün kurulması kararlaştırılmıştır.³²⁸

Barış gücü İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin Kuruluş³²⁹ ve İttifak Antlaşması gereğince, zaten Ada'da bulunan kuvvetlerinden oluşacak ve Ada'daki İngiliz birliklerin komutanı Tümgeneral Peter Young tarafından yönetilecektir.

Bu arada Makarios Hükümeti, Türkiye'nin Kıbrıs'ın içişlerine karıştığını ileri sürerek BM Güvenlik Konseyini 26 Aralık'ta toplantıya çağırmıştır. Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Türk asıllı vatandaşlarına karşı önceden hazırlanmış Akritas Planı dâhilinde yürütülen ve bir imha hareketi olarak nitelendirilen eylemlere karşı Garanti Antlaşması hükümlerinin uygulanmasını istemiştir.³³⁰

Türk Hükümeti'nin ortak bir barış gücünün kurulmasıyla ilgili kararını ve özellikle de İnönü'nün tavrını desteklediğini ifade eden Hakkı Devrim, Ege Ekspres Gazetesi'nde 29 Aralık 1963 tarihinde yayınlanan makalesinde şu sözlere yer vermiştir: "Kıbrıs konusunda nihayet harekete geçtik diye seviniyoruz. Bahis mevzu olan tarihi milli ve iktisadi haklardır, kolaya kaçmamalıyız... Kıbrıslı keferelerin telaşı aslında lehimizedir zira biz ancak kan görünce, barut kokusu duyunca uyanan bir milletiz. Bu uğurda gözümüzü kırpmadan hatta sonu ne olur diye düşünmeden harp de ederiz... İnönü, bugün sahip olduğu tecrübeyi nice kayıplarımız ve fedakârlıklarımız karşılığında edinmiş insandır. Kararlı tutumunda onunla beraberiz. Yeter ki işi sona kadar götürmeyi bilsin ve davanın sadece harple, sadece sulh konferansıya halledilmediğini artık

³²⁷ E, C. M. Copeaux, **a.g.e.**, s. 60-61.

³²⁸ A. C. Gazioğlu, **Rum Mezalimi ve KKTC'ye Doğru**, s. 953; Ü. Güzel, **a.g.m.**, s. 893.

³²⁹ Kuruluş Antlaşmasının 2. maddesine göre Kıbrıs bağımsızlığına kavuştuktan sonra, İngiltere'nin Akrotiri ve Dhekelia Üslerini elinde tutmasına İzin verilmektedir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına dair Antlaşma ve İttifak Antlaşması'nın metinleri için bkz. S. Toluner, **a. g. e**, s. 525-531.

³³⁰ **Dışişleri Belleteni**, 1964, S. 1, s. 4.

öğrenmiş olarak hareket etsin.”³³¹

1963 olaylarından hemen sonra Rum Hükümeti, Dr. Fazıl Küçük’ü Kıbrıs Cumhuriyeti’nin cumhurbaşkanı yardımcısı olarak tanımadığını ve bu nedenle kanunların ilanında cumhurbaşkanı ile yardımcısının ortak imzalarını öngören anayasa kurallarının uygulanmayacağını açıklamıştır. Türk milletvekillerinin temsilciler meclisine dönmeleri, 1960 Anayasası’nda Rumlar tarafından tek taraflı olarak yapılan değişiklikleri kabul etmek anlamına gelen ön şartla engellenmiştir. Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klarides de, Türk milletvekillerinin can güvenliğinin garanti edilemeyeceğini açıklamıştır.³³²

Kıbrıs Türk ve Rum toplumları temsilcileri ile Türk ve Yunan birlikleri komutanlarının katıldıkları siyasi komite, 30 Aralık 1963’te İngiliz temsilcisi Sandys başkanlığında toplanmıştır.³³³ Türk toplumunun can güvenliğinin sağlanması için Makarios ve Fazıl Küçük’ün istekleri üzerine, sonradan “Yeşil Hat” adını alacak olan ve devamlı bir sınır niteliği kazanarak, Ada’nın iki toplum arasında taksim edilmesinin başlangıcı sayılan, Lefkoşe’deki iki ateşkes hattının her iki kesiminde, İngiliz birliklerinin gözetimi altında bulunacak bir tarafsız bölgenin belirlenmesine karar verilmiştir.³³⁴

Aslında, uluslararası hukukta bir tek Kıbrıs Cumhuriyeti vardır; onun da toprakları tüm adayı kapsamaktadır; sadece Büyük Britanya ile Kıbrıs arasında tuhaf bir hudut oluşturan iki hükümler İngiliz üssü bu toprakların dışında kalmaktadır. Bu bir yana bırakılacak olursa, kağıt üzerinde, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin yegane uluslararası hududu denizdir ve “Yeşil Hat” genişliği birkaç metre ile kilometreler arasında değişen ve BM denetimindeki bir tampon bölgenin sınırlarını çizen ikili bir ateşkes hattından ibarettir. Fiiliyatta ise, bu hat Kıbrıs Cumhuriyeti’nin hükümlerinin icra edildiği alanın kuzey sınırını çizer. Kuzeydeki yönetim ve Türkiye ise, tampon bölgenin hükümler bir devlet olan KKTC’yi gayri meşru bir hükümet olan “Rum yönetimi tarafından yönetilen başka bir devletten ayırdığını kabul ettirmeye uğraşmaktadırlar. Bu görüşe göre, Yeşil Hat, “Türklerin kanıyla çizildiği için” dokunulmazlık kazanmış bir

³³¹Hakkı Devrim, “İşin Esası”, **Ege Ekspres**, 29 Aralık 1963.

³³²E. Önalp, **a.g.e.**, s. 115.

³³³P. Oberling, **a.g.e.**, s. 79.

³³⁴S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Doğuşu-Çöküşü**, s. 113.

uluslararası hudut statüsüne sahip olmalıdır.³³⁵

Ocak 1964'te ise Kıbrıs Hükümeti'nin isteğiyle düzenin yeniden sağlanmasıyla ilgili tedbirleri izlemek amacıyla bir BM temsilcisinin Ada'ya gönderilmesi için, BM Genel temsilcisi U-Thant nezdinde girişimde bulunulmuştur. Bu istek üzerine General Gyani, özel temsilci sıfatıyla Kıbrıs'a gelmiştir.³³⁶

Garanti Antlaşması'nın bu ilk uygulamasında, Türk jetlerin 25 Aralık günü Kıbrıs hava sahası üzerindeki uçuşları hariç yapılan diğer eylemler, Garantör Devletler'in ve Kıbrıs Hükümeti'nin rızasıyla yapılmıştır.³³⁷ Hür Aydın Gazetesi, olayı manşetten vererek şu başlığı kullanmıştır: "İnönü, Antlaşmalara Dayanarak Kıbrıs'a Müdahale Edeceğimizi Meclise Açıkladı ve Jet Uçaklarımız Dün Kıbrıs Semalarında Uçtu". Habere göre, Ankara'nın uyarılarına rağmen Rumlar'ın saldırılarını durdurmadığı ve Kıbrıs'a 2 jet uçağı gönderdiğimizi; bu jetlerin, Lefkoşa Rum kesimi üzerinde alçak uçuş yapmak suretiyle müdahaleye kararlı olduğumuzu gösterdikleri yazılmıştır. Ayrıca, Türk jetlerinin gelişi ile, Rumlar'ın kısa bir süre de olsa saldırılara ara verdiği ve ateşkesi kabullenmek zorunda kaldıkları değerlendirilmesi de yapılmıştır.³³⁸

B) Üçüncü Londra Konferansı

Makarios, 1 Ocak 1964 günü resmi bir bildiriyle "Kıbrıs halkına zorla kabul ettirilen" Garanti ve İttifak Antlaşmaları'nı tek taraflı olarak feshettiğini açıkladı.³³⁹ Işık Gazetesi'ne göre Makarios, Türk Hükümeti'nin mütecaviz hareketlerde ve müdahalelerde bulunduğunu, Türk jetlerinin ada üzerinde uçtuğunu, Türk savaş gemilerinin Kıbrıs açıklarına geldiğini ileri sürerek şöyle diyordu: "Bu olaylar karşısında Kıbrıs halkına kabul ettirilmiş Garanti ve İttifak Antlaşmaları'nı feshe karar vermiş bulunuyoruz. Bu istenmeyen antlaşmalar, içinde bulunduğumuz durumu yaratan

³³⁵ E. C. M. Copeaux, **a.g.e.**, s. 80.

³³⁶ F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 786-787; S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyetinin Doğuşu-Çöküşü**, s. 196.

³³⁷ A. C. Gazioğlu, **Rum Mezalimi ve KKTC'ye Doğru**, s. 953; S. Bilge, **a.g.m.**, s. 56.

³³⁸ **Hür Aydın**, 26 Aralık 1963.

³³⁹ "Makarios Garanti Antlaşmasını Feshetmeye Kalkıştı", **Yeni Asır**, 2 Ocak 1964; Erol Manisalı, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, İstanbul 2002, s. 41; E. Önalp, **a.g.e.**, s. 72; B. Doster, **a.g.m.**, s. 74; E. Açıkse; A. Cankut, **a.g.m.**, s. 89.

unsurlardır.”³⁴⁰

Makarios’un bu açıklamasına İngiliz Hükümeti sert tepki gösterir. Duncan Sandys ve İngiliz Yüksek Komitesi Makarios’u uyarırlar ve Makarios yeni bir açıklama yapar: “1960 Antlaşmaları yoktur demedim uygun usullerle kaldırılması gerekir demek istedim.”³⁴¹

Saim Tonguç, Işık Gazetesi’nde “Dünya Efkârında Kıbrıs ve Biz” başlığıyla yayınladığı makalesinde konuya değinerek şöyle der: “Türkiye’de olduğu gibi İngiltere ve Amerika’da da, Makarios’un 3’lü Antlaşmaları önce feshedip sonra bu tepkinin azaltılması yolunda ikinci bir beyanla fesh etmeye niyetli olduğunu belirtmesi üzerinde dikkatle durulmuştur”. Nitekim yazarın belittiğine göre, Londra Gazeteleri Makarios’a olanca güçleriyle çatmaktadırlar. Antlaşmayı fesh ettiğini veya edeceğini bildiren Makarios’un hayaller kurduğunu söyleyen İngiliz basınına karşılık Amerikan basını, Makarios hakkında daha şiddetli bir lisan kullanıyor, kararsızlığı ve müfritliğiyle ateşi daha da körüklediğini, hatta Makarios’un Türk müdahalesinden korktuğunu ancak bunu itiraf etmekten çekindiğini yazıyorlar. Hatta yazar, Makarios’un hareketlerini de tahlil etmeye çalıştığını, bir insanın anayasayı ve antlaşmaları fesh ettiğini söyleyip sonra da neden hala Kıbrıs üzerinde temsil hakkı bulunduğunu iddia etmesine de şaşırıldığını belirtir. Makarios’un Ada’da kaldığı her saatin yeni kanlı facialara yol açacağı ve Akdeniz’de sükuneti sağlamanın tek yolunun Makarios’un Ada’dan uzaklaştırılması olduğunu da sözlerine eklemiştir.³⁴²

İnönü 5 Ocak’ta Makarios’un hükümet başkanlarına gönderdiği telgrafı cevaplar. Rumlar’ın sistemli korkutma kampanyalarının başarı kazanması üzerine, Türk topluluğunu imha için harekete geçtiklerini söyleyerek şunları ekler:

“Tepeden tırnağa silahlı 20.000 kişiden meydana gelen EOKA teşkilatına, Kıbrıs Hükümeti’nin Rum unsurlarına yardım ve yarıdakçılık da edildiği cihetle hukuk düzeni tamamen çökmüş, Ada’da hukuk ve nizamın iade edilmesi için mevcut antlaşmalara dayanılarak Türkiye, Birleşik Krallık ve Yunanistan Hükümetleri’nce girişilen üçlü harekete rağmen bu topyekûn imha felaketi, Türk toplumunu halen tehdit etmektedir.

³⁴⁰Işık, 2 Ocak 1964.

³⁴¹R. Rauf Denктаş, **Rauf Denктаş’ın Hatıraları**, C. 1, İstanbul 1997, s. 4; S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyetinin Doğuşu-Çöküşü**, s. 194.

³⁴²Saim Tonguç, “Dünya Efkârında Kıbrıs ve Biz”, **Işık**, 3 Ocak 1964.

Filhakika, Lefkoşe’de nisbi bir sükûnet mevcut gibi görünüyorsa da Ada’nın diğer kesimlerinden ve bilhassa köylerden haber alınamamaktadır.

Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs arasında imzalanmış olan İttifak Antlaşması hükümleri gereğince Kıbrıs’a yerleştirilmiş bulunan Türk askeri birliği, ancak Türk memurlarının ailelerinin toptan yok edilmekten kurtulmak için sığındıkları Türkiye Büyükelçiliği binasına da ateş açılmasından sonra harekete geçmiş ve yeni bir mevzi almıştır. Bu noktada şunu en kesin biçimde belirtmek isterim ki şu ana kadar Kıbrıs’taki Türk birliğince tek bir mermi atılmamıştır.”³⁴³

1 Ocak 1964’te Makarios’un Garanti ve İttifak Antlaşmaları’nı feshettiğini açıklaması iki toplum arasındaki ilişkileri daha da gerginleştirmiştir. Böylece Kıbrıs Cumhuriyeti fiilen çökmüş, ortadan kalkmıştır. Tüm devlet mekanizmasını ellerine geçiren Rumlar, Türk tarafını şiddetle yönetimden uzaklaştırmış, Kıbrıs Rum Yönetimi “Meşru Kıbrıs Hükümeti” olarak yoluna devam etmiştir.³⁴⁴ Bunun üzerine Türkler de kendi yönetimlerini kurmuşlardır.³⁴⁵

Denizli Gazetesi’ne göre, Makarios’un amacı, Türkler’i yönetimden uzaklaştırarak Ada’ya tek başına hâkim olmak ve uygun bir zamanda Enosis’i ilan etmektir. Makarios’a göre, antlaşmalar feshedilince, Türkiye’nin garantörlük hakkı da ortadan kalkacak ve böylelikle Enosis dışarıdan hiçbir müdahale olmaksızın gerçekleştirilebilecektir.³⁴⁶

Yeni Asır, Ege Ekspres, Demokrat İzmir ve Denizli Gazeteleri’ne göre, Kıbrıs’ta düzeni sağlamak için geçici tedbirler alınırken, devamlı tedbirleri kararlaştıracak bir konferansın Londra’da toplanması, garantör devlet sıfatı yanında Kıbrıs’taki üsleri açısından da Ada’nın geleceğiyle yakından ilgilenen İngiltere tarafından teklif edilmiştir.³⁴⁷ Hatta Denizli Gazetesi’nin haberine göre, İngiltere’nin 3. Londra Konferansı’nı toplamadaki amacı, soruna NATO çerçevesinde bir çözüm yolu bulunmasını sağlamak ve İngiliz Muhafazakâr Hükümeti’nin seçimler arifesinde Kıbrıs

³⁴³Kemal Savcı, **Özgürlüğün Zaferi Kıbrıs**, Ankara 1976, s. 81.

³⁴⁴Aydın Olgun, **Kıbrıs Gerçeği 1931–1990**, Ankara 1991, s. 27.

³⁴⁵“Kıbrıs’ta Türkler Ayrı İdare Kuruyor”, **Yeni Asır**, 10 Ocak 1964; “Kıbrıs’ta Devlet Dairesinde Çalışan Türkler Makarios Meşrutiyetine Dönmeyeceklerini Bildirdiler”, **Hür Aydın**, 8 Ocak 1964.

³⁴⁶“Makarios Türkiye Üzerine Şüphe Tohumları Saçıyor”, **Denizli**, 4 Ocak 1964.

³⁴⁷“Kıbrıs İçin Londra’da Konferans Toplanıyor”, **Yeni Asır**, 4 Ocak 1964; “Kıbrıs İçin Üçlü Toplantı Yapılacak”, **Ege Ekspres**, 4 Ocak 1964; “Üçlü Konferans Bu Ay İçinde Akdedilecek”, **Demokrat İzmir**, 4 Ocak 1964; Bakanlar Kurulu Kıbrıs Konusunda Önemli Kararlar Aldı”, **Denizli**, 4 Ocak 1964.

sorunundan kurtulmak istemesinden kaynaklanmaktadır.³⁴⁸ Işık Gazetesi konuya ilişkin diğer yerel gazetelerden farklı olarak, Konferans'ın Yunanlılar'ın talebi üzerine toplanacağını, çünkü Yunanistan'ın Türkiye'yi Kıbrıs'ın dahili işlerine karışmakla itham ettiğini yazmıştır.³⁴⁹ Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak, 15 Ocak 1964 tarihinde toplanan ve 31 Ocak 1964 tarihinde sona eren 3. Londra Konferansı³⁵⁰, İngiliz Temsilcisi Sandys'in başkanlığında İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs Türk – Rum temsilcilerinin de katılımıyla başlamıştır.³⁵¹

Işık Gazetesi'nden Hüseyin Taşçı, kendi köşe yazısında Londra Konferansı'nı değerlendirmiş ve şöyle demiştir: “Londra Konferansı'nda Makarios ve EOKA çetelerinin işledikleri cinayetler ve Türkler aleyhine giriştikleri mezalimin hesabı sorulacaktır. Londra Konferansı arefesinde tüm temennimiz, Londra'da masaya oturanların bu hususları çok iyi kavramasıdır. Çünkü Türk temsilcileri orada bunları açıkça söyleyecekler ve taleplerini ileri süreceklerdir. Yunanistan'a bu konferansta düşen yegane görev, Makarios ve vahşi çetecilerinin mutlaka hesaba çekilmesi ve gereken cezalara çarptırılması konusunda insanlığı, devletler hukukunu ve insanlık haklarını savunmalarıdır. Yoksa Yunanistan da Makarios'a ve kanlı eşkiyalarına yataklık etme töhmeti altında kalacaktır. Londra Konferansı'nda suçlular ortaya çıkarılmalı ve hesaba çekilmelidir. Türkiye için Londra Konferansı'nın ve neticesinin böyle büyük bir önemi vardır.”³⁵²

Konferansı takip etmek üzere Londra'ya gönderilen Ege Ekspres Gazetesi muhabiri Cezmi Zallak'a göre de: “Kıbrıs'ta vaziyeti büsbütün çıkmaza sokan ve adeta hadiselerin çıkmasında bir nevi gizli memnuniyet duyan iki tarafın liderleridir. Yine Kıbrıs'ta doğma büyüme Rumlar ve Türkler'e kalsa iş hiçbir zaman bugünkü had gerginliğe ulaşmaz. Gerginliği körükleyenler daha fazlası Makarios'ta olmak üzere liderlerdir. Asırlardan kalma bir kin ve müslümanların daima mağlup ettikleri karşı dinin mensuplarıdır bunlar ve Makarios bir din adamı olarak, bu kini kuvvetlendirmekte, insanları tahrik etmektedir. Tarafsız bir müşahidin kaleminden çıkan

³⁴⁸Denizli, 4 Ocak 1964.

³⁴⁹“Toplantı Yunanlıların Talebi Üzerine Yapılıyor”, *Işık*, 3 Ocak 1964.

³⁵⁰Kıbrıs ile ilgili olarak 1. Londra Konferansı 29 Ağustos-7 Eylül 1955 tarihleri arasında, 2. Londra Konferansı ise Kıbrıs Antlaşmaları'nın yapıldığı Şubat 1959 da toplanmıştır. Bkz. M. A. Gemuhluoğlu, *a.g.e.*, s. 41.

³⁵¹Hamza Eroğlu, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekatı*, Ankara 1975, s. 41; S. İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyetinin Doğuşu-Çöküşü*, s. 196.

³⁵²Hüseyin Taşçı, “Yunanistana düşen görev”, *Işık*, 12 Ocak 1964.

bu satırlar Londra Konferansı'na iştirak edenlere rehber olmalıdır. Zira yazılanlar hakikattir ve din maalesef bu mevzuda büyük rol oynayacaktır. Yunanlılar bu meseleyi, İslamlık ve Hristiyanlık tezi haline getirmek istemektedirler.”³⁵³

Akis Dergisi'nde de Kıbrıs konusundaki en büyük eleştiri odağı Makarios olmuştur. “Cüppeli Cumhurbaşkanı”, “Komitacı Din Adamı”, “Ortotoks Kilisesinin Katili”, “Katil Papaz” gibi yakıştırmalarla neredeyse bir Makarios terminolojisi oluşturulmuştur. Ayrıca Makarios'la ilgili algılamalara da yer verilmiştir. Örneğin, Makarios'un komünist olduğu iddialarına şiddetle karşı çıkmışlardır: “Kendisinden olmayana, yaşam hakkı tanımayan Hitler'in sorgusuz sualsiz öldürttüğü masumlar gibi, onun metodlarını pervasızca uygulamakta olan ve üstelik din adamı kisvesi taşıyan Makarios'un emriyle öldürülen Kıbrıslı Türkler de aynı cinayete kurban gitmişlerdir.” Ayrıca şu da belirtilmiştir: “Akdeniz, Doğu-Batı münasebetlerinin çerçevesi içinde, Birleşik Amerika'nın hayat sahası içindedir. Dolayısıyla Makarios'un bu statüyü bozabilecek bir davranışı Amerikan hükümetince kabul olunamaz. Aynı sebepten, Makarios'un Moskova ile flörtü karşılıklı bir göz kırpışmanın ötesine geçemez.”³⁵⁴

Hakkı Devrim'e göre ise, “Londra'da Türkiye, İngiltere ve Yunanistan heyetlerinin Kıbrıs mevzuunda yapacakları 3'lü hazırlık görüşmesine dair zihinleri kurcalayan sualler vardır: “Londra'dakiler anlaşır mı ne olacak? Anlaşmazlarsa ihtilaf hangi mecralara sürüklenecek? Heyetler hangi teklifleri ileri sürecek? . . . İhtilafın tarafları Türkiye, İngiltere ve Yunanistan olmasına rağmen meseleyle yakından ilgilenenler bundan ibaret değildir. NATO ve BM'den gayri Amerika ve Rusya da kendi zaviyelerinden hadiseyi dikkatle takip etmektedirler. Washington, Londra ve hatta Atina, başlayan müzakerelerde Türk heyetinin serinkanlı ve temkinli davranacağına güvenmektedir. Şu ilk denemede netice alınmasa bile, bu suretle işin BM'ye götürülmesi önlenmiş olacaktır. Kuvvetli bir ihtimalle Denктаş, Türkiye'nin de katıldığı bir hal suretine fazla itiraz etmeyecek, buna mukabil Makarios'un temsilcileri nuh deyip peygamber demeyecektir. Müzakereler sonunda üç devletin anlaşması, Kıbrıs Cemaat Temsilcileri'nin ise hiçbir anlaşmaya yanaşmaması akla gelen en kuvvetli ihtimaldir.”³⁵⁵

Çalışmalarını gizli olarak yürüten 3. Londra Konferansı'nda Türkiye ve Kıbrıs

³⁵³Cezmi Zallak, “Cezmi Zallak Londra'dan Bildiriyor”, **Ege Ekspres**, 14 Ocak 1964.

³⁵⁴M. Hasgüler, **a.g.e.**, s. 351.

³⁵⁵Hakkı Devrim, “Konferansın Akıbeti”, **Ege Ekspres**, 14 Ocak 1964.

Türk toplumu, Zürih ve Londra Antlaşmaları düzeninin Türk toplumunun haklarını fiilen koruyamadığını, bu nedenle Türkler'e fiili garantiler verilmesini ve bununda ancak Kıbrıs Türkleri'ni bir araya getirecek federal bir yönetim ile mümkün olabileceğini savunmuşlardır.³⁵⁶

Kıbrıs Rum toplumu, Kıbrıs'ta ortaya çıkan durumun Ada'nın yönetimine engel teşkil eden 1960 tarihli Kıbrıs Anayasası ve Türkiye'nin Kıbrıs'ın içişlerine karışmasını sağlayan Antlaşmalar'ın, özellikle de Garanti Antlaşması'nın feshedilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. İngiliz temsilcisi ise, gerek toplum ve hükümet temsilcileriyle yaptığı ayrı ayrı görüşmelerde, gerekse konferans sırasındaki çabalarıyla bu değişik düşünceleri uzlaştırmaya çalışmıştır. Konferans' ta uzlaşmaya kesin bir çözüm yolu bulana kadar, Kıbrıs'ta güven ve düzeni sağlayacak bir NATO kuvvetinin kurulması teklifi de görüşülmüştür. Ancak Rumlar, uyuşmazlığı BM'ye götürmek istediklerinden, bu yolda yapılacak girişimleri kabul etmemişler ve kurulacak barış kuvvetinin BM' nin otoritesi altında olmasında ısrar etmişlerdir.³⁵⁷

3. Londra Konferansı'nın çalışmaları devam ederken, İngiltere üç garantör devletin müdahale hakkının BM'ye devredilmesini talep etmiştir. Türkiye, bu teklife karşı çıkararak üçlü garanti sisteminin devam etmesinde ısrar etmiş ve en fazla NATO'nun müdahalesine razı olabileceğini belirtmiştir. Türkiye ayrıca Kıbrıs buhranına bir çözüm yolu aranması veya Ada'da barış ve güvenliğin sağlanması sorumluluğunun BM'ye veya Common Wealth'e devredilmesine de kesinlikle karşı çıkmıştır.³⁵⁸

Bu sırada Yunanistan'da hükümeti kurmakla görevlendirilen Papandreu'ya EDA Partisi (Birleşik Sol Cephe Partisi), solcuların oylarına bel bağlayarak iktidarda kalmak istemeyen Papandreu istifa etmek durumunda kalmıştır. 30 Aralık 1963'te ise Kral Paul meclisi feshederek yeni seçimlere gidilmesine karar vermiştir. Ege Telgraf Gazetesi'ne göre, geçici olarak Pavaskeuopolus'un başkanlığında kurulan teknisyenler kabinesinin Dışişleri Bakanı Palamas, aşırı bir ifade kullanmamakla birlikte Kıbrıslı Rumlar'dan yana ağırlığını koyarak, Türkler'in taksim tezini savunduklarını iddia etmiştir.³⁵⁹ Ertesi gün yine Ege Ekspres Gazetesi'nde çıkan haberde, Türk Dışişleri Bakanı Feridun Cemal

³⁵⁶R. Rauf Denктаş, **Kıbrıs Davamız**, Ankara 1991, s. 30.

³⁵⁷Gönlübol ve Diğerleri, **a.g.e.**, s. 393.

³⁵⁸Sarıca ve Diğerleri, **a.g.e.**, s. 56.

³⁵⁹"Palamas Taraf Tuttu", **Ege Telgraf**, 16 Ocak 1964.

Erkin, “Türk tarafının, taksim tezini savunduğuna dair herhangi bir belgenin bulunmadığını” iddia etmiştir.³⁶⁰

Türk hükümeti, Ada’daki Türkler’in haklarını garanti altına alınmasını sağlamak amacıyla, ABD Hükümeti’nin konuyla ilgilenmesini istemiştir.³⁶¹ Böylece 31 Ocak 1964’de NATO tarafından kurulması düşünülen Barış gücü ile ilgili olarak ABD-İngiliz ortak planının esasları açıklanmıştır.³⁶²

Bu plan uyarınca, 10.000 kişiden az olmamak üzere, isteyen NATO devletlerinin kuvvetlerinden meydana gelecek olan Barış Gücü kuvveti, Ada’daki Türk ve Yunan birlikleriyle beraber İngiliz Birliği’nin komutası altında görev yapacaktır. Siyasi bakımdan ise, Londra’da ilgili tarafların temsilcilerinden kurulacak bir heyet tarafından yönetilecektir.³⁶³

1 Şubat tarihinde Türkiye ve Yunanistan, 2 Şubat tarihinde de Kıbrıs Türk toplumu tarafından bazı çekincemelerle kabul edilen bu plan, 4 Şubat’ta, Kıbrıs Rum yönetimince reddedilmiştir. Daha sonra bu plan, gönderilecek kuvvetin sadece NATO tekelinde kurulmaması şeklinde yeniden hazırlanmıştır. Buna rağmen yeni planda, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bağımsızlığı ve ülke bütünlüğü şartlarını içeren bir Güvenlik Konseyi kararı çıkartmak isteyen başpiskopos Makarios tarafından ikinci kez reddedilmiştir.³⁶⁴

Bu arada SSCB Başkanı Kruşçev, Güvenlik Konseyi daimi üyeleriyle Yunanistan, Türkiye ve Makarios’a bir nota göndererek Kıbrıs’ın egemenliğine saygı gösterilmesini istemiş ve bazı devletlerin BM yasaları ile uluslararası hukuk kurallarını çiğneyerek, NATO planı adı altında Kıbrıs’a askeri müdahalede bulunmak istediklerine dikkat çekmiştir. Kruşçev ayrıca, Kıbrıslılar’ın kendi meselelerini kendilerinin çözümlenmesini veya sorunu BM’ye götürmelerini de talep etmiştir.³⁶⁵

³⁶⁰“Erkin ve Denктаş Rumları İtham etti”, **Ege Telgraf**, 17 Ocak 1964.

³⁶¹“Birleşmiş Milletlerden Müşahit Olması İstendi”, **Yeni Asır**, 6 Ocak 1964.

³⁶²S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyetinin Doğuşu-Çöküşü**, s. 197.

³⁶³P. Oberling, **a.g.e.**, s. 82-83.

³⁶⁴Andreas Papandreu, **Namlunun Ucundaki Demokrasi**, Çev. N. Emin Yıldırım-Semih Koray, İstanbul 1977, s. 167.

³⁶⁵Dimitri Kitsikis, “Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs”, **Cumhuriyet**, 15 Şubat 1982.

C- Kıbrıs Sorununun Birleşmiş Milletler'e Götürülmesi

3. Londra Konferansı'ndan sonraki günlerde de Ada'daki durum gerginliğini korumuştur. Türk toplumu kendi polis ve posta hizmetlerini kurmuş ayrıca karma köylerde yaşayan Türkler'i Türk köylerine naklederek "de facto" bir taksim planı uygulamıştır.³⁶⁶ Bandırma Ekspres Gazetesi, Kıbrıslı Türkler'in kendi posta teşkilatlarını kurmalarını manşetten vererek, Devlet PTT teşkilatının tamamen Rumlar'ın elinde bulunmasından dolayı, Kıbrıslı soydaşlarımızın dünyayla irtibatını temin için, Kıbrıs Türk PTT İdaresinin kurulduğunu ve bu durumun halkın morali üzerinde çok olumlu etkileri olduğu belirtilmiştir.³⁶⁷ Bu arada Baf'ın Hulu, Lefkoşe'nin Ayios, Sozomenes ve Polomia köyleri ile Magosa, Limasol ve Baf'ta yer yer silahlı çatışmalar, rehin alma olayları ve abluka eylemleri meydana gelmiştir.³⁶⁸ Baf ve çevre köylerde meydana gelen saldırıları, aşağıdaki dipnotlarda adı geçen gazeteler sadece başlık vermekle yetinmiş, ancak Akhisar Gazetesi, diğer yerel gazetelerden farklı olarak şu bilgileri de eklemiştir: "Rumlar'ın muhasarası altında kalan 6 Türk köyünde, 2 gün süren çarpışmalarda 15 ölü, 22 yaralı ve 34 kayıp mevcuttur. Çarpışmalar devam ederse, Makarios'u bir kez daha ikaz edeceğiz, icabında Kıbrıs'a çıkarma yapılması için TBMM İnönü'ye tam yetki verecek ve müdahalede bulunacağız."³⁶⁹

Türkiye ve Yunanistan ise, karşılıklı olarak askeri manevralar yapmakta ve stratejik noktalarda mevzilenmektedirler. Türkiye, Kıbrıs'taki silahlı çatışmanın durdurulmaması halinde, 15 Şubat'ta Kıbrıs'a müdahalede bulunmayı düşünmüş ve müdahale hakkını kullanacağını açıklamıştır.³⁷⁰ Yunanistan ise Türk müdahalesine karşı tedbir alacağını belirtmiş ayrıca, Yunanistan Başbakanı Papandreu Şubat ayı içerisinde Makarios'a gönderdiği mesajda Yunan ulusu ve hükümetinin Kıbrıs Rum kesimi ile tam bir dayanışma içinde olduğunu tekrarlamıştır.³⁷¹

Bu karşılıklı beyanlar üzerine İngiltere, ABD'ye danıştıktan sonra 15 Şubat 1964 tarihinde bu tehlikeli duruma çözüm getirilmesini sağlayacak tedbirleri almak ve

³⁶⁶"Kıbrıs'ta Türkler Ayrı İdare Kuruyor", **Yeni Asır**, 10 Ocak 1964; "Kıbrıs'ta Türk Emniyet Teşkilatı ve Posta İdaresi Faaliyete Geçti", **Hür Söke**, 10 Ocak 1964.

³⁶⁷"Kıbrıs'ta Türk PTT'si Çalışmağa Başladı", **Bandırma Ekspres**, 18 Ocak 1964.

³⁶⁸"Rumların Tecavüzü Önlenemiyor", **Yeni Asır**, 25 Ocak 1964; "Kıbrıs'ın Türk Köylerinde Gergin Hava Devam Ediyor", **Hür Söke**, 28 Ocak 1964.

³⁶⁹"Baf ve Köylerde Rum Saldırıları", **Akhisar**, 10 Şubat 1964.

³⁷⁰"Donanma İskenderun'da Hazır Ol Vaziyete Geçti", **Yeni Asır**, 15 Şubat 1964.

³⁷¹Süleyman Kocabaş, **Tarihte ve Günümüzde Türk ve Yunan Mücadelesi**, İstanbul 1978, s. 187.

Kıbrıs'ta güvenliğin bozulmasından dolayı ortaya çıkan sorunları incelemek üzere, BM Güvenlik Konseyi'nin toplanmasını istemiştir.³⁷² Böylelikle, İngiltere'nin gizli bir şekilde desteklediği Makarios, BM'ce Ada'ya bir barış gücü gönderilmesi kararının alınmasını sağlamıştır.³⁷³

Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak TBMM'de genel görüşme açılması isteği üzerine, Ege Telgraf gazetesi, Başbakan İsmet İnönü'nün 18 Şubat 1964 tarihinde yaptığı şu konuşmaya yer verir: "Kıbrıs uyuşmazlığı, BM'ye götürülmeden önce, garantör devletler arasında çözümlenmelidir. Ancak Makarios, bir takım iddialarda bulunarak görüşmeleri uzatmaktadır, Ada'da devam eden huzursuzluğu gidermek için ABD ve konuyla ilgili diğer devletlerle birlikte BM'ye başvurmayı biz de kabul ediyoruz."³⁷⁴ Işık gazetesi ise Kıbrıs Meselesi ile ilgili olarak, İnönü'nün başbakanlıkta 4 Parti lideri ile toplantı yaptığını belirterek, Erkin'in şu sözlerine yer verir: "Makarios, NATO'nun çıkartmasını kabul etmezse, NATO'nun hukuken müdahaleye hakkı olmayacağından biz çıkartma yapabiliriz."³⁷⁵

Böylelikle Kıbrıs uyuşmazlığı, tarafların da isteği üzerine BM Güvenlik Konseyi'nin önüne getirilmiştir.³⁷⁶ Güvenlik Konseyi, Türkiye Yunanistan ve Kıbrıs temsilcilerini de davet ederek 26 Şubat 1964 tarihinde uyuşmazlıkla ilgili olarak alınacak tedbirleri görüşmüştür.³⁷⁷

Güvenlik Konseyi'nin toplanmasına ilişkin Denizli Gazetesi, Newyork Times gazetesinden şu alıntılarını yapmıştır: "Rumlar Güvenlik Konseyi'nin karşısında bir uçurum kazdılar, üyeler bu uçurum kenarında karşılaşmışlar ve başka bir yol bulabilmek için beklemişlerdir." Denizli Gazetesi'nin bu sözlerle yorumu ise şöyledir: "İngiltere'nin Kıbrıs'a silah satmayı reddetmesi üzerine, Makarios başka ülkelerden silah bulma arayışı içine girmiştir ve düşünülen ülke de Rusya'dır. Çünkü Makarios, Ruslar'ın işine gelir şekilde hareket etmeye başlamıştır."³⁷⁸

Türkiye ve Kıbrıs temsilcileri, 3. Londra Konferansı'nda birbirlerine karşı ileri

³⁷²"Kıbrıs Meselesi Güvenlik Konseyinde", **Yeni Asır**, 18 Şubat 1964; "Kıbrıs Meselesi Güvenlik Konseyinde", **Ege Ekspres**, 18 Şubat 1964.

³⁷³K. Çukalas, **Yunanistan Dosyası**, İstanbul 1970, s. 188.

³⁷⁴"İnönü Mecliste Beyanat Verdi", **Ege Telgraf**, 20 Şubat 1964.

³⁷⁵**Işık**, 4 Şubat 1964.

³⁷⁶"Kıbrıs Meselesi Güvenlik Konseyinde", **Yeni Asır**, 18 Şubat 1964.

³⁷⁷"Güvenlik Konseyi ihtilafı Görüşmek Üzere Toplandı", **Yeni Asır**, 26 Şubat 1964; S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyetinin Doğuşu-Çöküşü**, s. 200.

³⁷⁸**Denizli**, 19 Şubat 1964.

sürdükleri tezleri, BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'a müdahale hakkı olmadığını ve Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın geçerliliklerini kaybettiğini Güvenlik Konseyi'ne de kabul ettirmeye çalışmışlardır. Türkiye ise, Antlaşmalar'ın geçerli olduğu görüşünü savunmuştur.³⁷⁹

Feridun Ergin'in Denizli Gazetesi'nde yayınlanan makalesine göre, "Türk tezi konseydeki müzakerelerin havasına hakim olmuştur. Büyükelçimiz Turgut Menemencioğlu, konsey üyeleri, delegeler, basın mensupları ve dinleyiciler tarafından büyük bir alaka ile takip olunan konuşmasında, Kıbrıs'ta ırkdaşlarımıza karşı Kıbrıslı Rumlar tarafından girişilen planlı katliam kampanyasını bütün çıplaklığıyla ortaya koymuştur. Böylelikle davamızda haklı olduğumuzu tüm dünya bir kez daha öğrenmiştir."³⁸⁰

BM Güvenlik Konseyi, uzun görüşmelerden ve BM Genel Sekreteri U-Thant'ın aracılık girişiminden sonra beş geçici üyenin (Bolivya, Brezilya, Fildişi Sahili, Fas, Norveç) 2 Mart'ta sunmuş oldukları uzlaştırıcı bir karar tasarısını³⁸¹ 4 Mart 1964 tarihinde oy birliğiyle kabul etmiştir.³⁸² Karar tasarısının tümü oybirliğiyle kabul edilmiş olmasına rağmen, Sovyetler Birliği'nin isteği üzerine 4. madde ayrıca oylanmıştır. BM Barış Gücü'nün kurulması doğrultusundaki BM uygulamasının BM Antlaşması'na aykırı olduğunu savunan SSCB, Fransa ve Çekoslovakya bu siyasetleri uyarınca 4. maddenin oylanmasında çekimser kalmışlardır.³⁸³

1)4 Mart 1964 Tarihli BM Güvenlik Konseyi Kararı

BM Güvenlik Konseyi, kararının başlangıç bölümünde yer alan tarafların antlaşmalarla ilgili görüşleri konusunda herhangi bir yorum getirmemektedir. Karar metninin ilk 3 maddesinde ilgili devlet ve toplumlardan, Kıbrıs uyuşmazlığını tırmandırıcı girişimlerden kaçınmaları istenmektedir. Karar metninin 4-5 ve 6. maddelerinde BM Barış Gücü'nün kurulmasından söz edilmekte; 7 ve 8. maddelerinde

³⁷⁹"Türk Tezi Aleyhinde Bir Karar Verilirse Kabul etmeyeceğiz", **Yeni Asır**, 28 Şubat 1964; Gönlübol ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 394-395; R. R. Denктаş, **Kıbrıs Davamız**, s. 18-20.

³⁸⁰Feridun Ergin, "Türk Tezi Hakim, Rum Tezi Çürüdü", **Denizli**, 20 Şubat 1964.

³⁸¹"Güvenlik Konseyinde Kıbrıs için Yeni Bir Plan Hazırlandı", **Ege Ekspres**, 3 Mart 1964.

³⁸²"5'li Plana Rumlar'da Yanaştı", **Yeni Asır**, 5 Mart 1964; "Kıbrıs'la İlgili 5'li Teklifi Hükümetimizde Benimsiyor", **Hür Aydın**, 5 Mart 1964.

³⁸³"SSCB, Fransa ve Çekoslovakya Çekimser", **Ege Ekspres**, 6 Mart 1964.

ise bir arabulucunun görevlendirilmesi istenmektedir.³⁸⁴

BM Barış Gücü, kararın 4. maddesi uyarınca Kıbrıs Hükümeti'nin rızası ile görev yapabilecektir. Barış Gücü'nün yapısı ve sayısı, BM Genel Sekreteri tarafından Kıbrıs, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Hükümetleri'ne danışıldıktan sonra kararlaştırılacaktır. BM Barış Gücü'nün komutanı, BM Genel Sekreterine bilgi verecektir. BM Genel Sekreteri ise Barış Gücü'ne katkıda bulunan devletlere belli aralıklarla bilgi verecek, ayrıca yine belli sürelerde BM Güvenlik Konseyi'ne bir faaliyet raporu sunacaktır. Barış Gücü'nün görev süresi üç ay olacaktır.

5. madde uyarınca, Barış Gücü'nün görevi, uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacıyla, silahlı çatışmaların yeniden başlamasını önlemek için çaba harcamak ve normal şartlara dönülmesine yardımcı olmaktır. BM Genel Sekreteri'nin isteği uyarınca, Kıbrıs'a gönderilecek olan BM Barış Gücü sadece kendisini savunma durumunda kaldığı zaman silahlı kuvvet kullanabilecektir. İki toplum arasındaki bir silahlı çatışma durumunda ise Barış Gücü her iki tarafında isteğiyle ateşkesin sağlanmasına çalışacaktır.³⁸⁵

BM arabulucusunun seçilmesi, yöntemi ve görevi 4 Mart 1964 tarihli Güvenlik Konseyi Kararı'nın 7. maddesinde yer almaktadır. Arabulucu, BM Genel Sekreteri tarafından İngiltere, Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs Hükümetleri'ne danışıldıktan sonra seçilecektir. Arabulucunun görevi, Kıbrıs'ın karşılaştığı problemlere BM Antlaşması'na uygun barışçı ve anlaşmaya varılmış bir çözüm bulunmasını kolaylaştırmaktır. Ayrıca Türk ve Rum toplumları temsilcileri ile Garantör Devletler arasındaki ilişkilerin düzelmesinde gerekli çabayı gösterecektir. Arabulucu, belirli sürelerde BM Genel Sekreteri'ne faaliyetleriyle ilgili rapor vermekle de yükümlüdür.³⁸⁶

BM Genel sekreteri tarafından arabulucu olarak önce Finlandiyalı diplomat Sakari Tuomioja atanmış³⁸⁷, ancak Tuomioja'nın Cenevre'de aniden hastalanarak ölmesi üzerine arabulucu olarak Ekvatorlu Diplomat Galo Plaza atanmıştır.³⁸⁸ Finlandiyalı Tuomioja'nın arabuluculuğu sırasında tarafsızlık ilkesi korunmuş ancak Galo Plaza, tarafsızlık ilkesinden uzaklaşmış ve Makarios ile Yunanistan'ın Enosis'i

³⁸⁴Bu kararın Türkçe metni için bkz. N. Erim, **Bildigim ve Gördüğüm**, s. 253-255.

³⁸⁵S. Özmen, **a.g.e.**, s. 241-242; P. Oberling, **a.g.e.**, s. 82.

³⁸⁶S. Toluner, **a.g.e.**, s. 115; H. F. Alasya, **Kıbrıs Tarihi**, s. 231.

³⁸⁷"Fin diplomatı Tuomioja Arabulucu Tayin edildi", **Yeni Asır**, 25 Mart 1964.

³⁸⁸"Yeni Arabulucu Galo Plaza", **Yeni Asır**, 17 Eylül 1964.

gerçekleştirme gayretlerine sessiz kalmıştır.³⁸⁹

Arabuluculuk görevine atanan Tuomioja ile ilgili, Akhisar Gazetesi ve Denizli Gazetesi tıpkı Yeni Asır Gazetesi gibi yeni arabulucuyu sadece satır arasında verirken³⁹⁰; Işık Gazetesi'nden Nurdoğan Özcan ise Tuomioja'yı makalesinde şöyle değerlendirir: "Kıbrıs meselesinde arabulucu tayin edilen Finli diplomatın bu alandaki çalışmalarıyla ilgili bir bilgimiz yok. Yalnız şu kısa anlar içinde görebildiklerimiz şunlardır: Her ne kadar bir din ayrımı konusu varsa da Sakari, millet olarak bütün Finliler gibi Türk soyundandır. Nitekim sayın diplomatın açık görüşlü oluşu tipik karakterinin özelliğidir. Sakari, bazı muhtemel temaslarından bahsederken, Ankara ismini ilk önce telaffuz ediyor. Eğer bizim ajanslarımızda böyle bir tercüme kastı mahsus yok ise, Sakari şu durum karşısında hiç olmazsa yüzümüzü biraz olsun güldürecek umut vaadediyor demektir. Netice itibarıyla Sakari'nin konuşmalarında da ılımlı taraflar var ve çalışmalarının, Türk Cemaati'nin aleyhinde olmayacağı kesin gibidir."³⁹¹

2) Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün Kurulması

4 Mart 1964 tarihli BM güvenlik Konseyi kararında yer alan BM Barış Gücü'nün kurulması ve Ada'ya ulaşması ancak 14 Mart 1964 tarihinden itibaren gerçekleşebilmiştir. BM Barış Gücü'nün Kıbrıs'a gelmesindeki gecikmeyi fırsat bilen Rumlar, eski avantajlı durumlarını sürdürebilmek için Türkler'e karşı yeniden silahlı saldırılara girişmişlerdir.³⁹² Işık gazetesi, Ege Ekspres, Yeni Asır ve Hür Aydın Gazeteleri'nden farklı olarak, saldırıların yeniden başlaması üzerine, Başbakan İnönü'nün Associated Press Ajansı muhabirine yaptığı şu açıklamasına yer vermiştir: "Türkiye, müdahale hakkını kullanacağına dair olan kararı bundan iki ay önce almıştı. Bütün sabır yolları denenmiş fakat Türkler aleyhine girişilen imha hareketleri durmamış, mütemediyen gelişerek artmıştır. Dünya, Kıbrıs olayları hakkında Türkiye'ye hak verecek bir ortam içindedir. Türkiye tamamen devletler ve uluslararası

³⁸⁹S. Toluner, **a.g.e.**, s. 116.

³⁹⁰"Fin Diplomat Tuomioja Dün Göreve Başladı", **Akhisar**, 4 Nisan 1964; "Arabulucu Sakari Bu Akşam Kıbrıs'ta Bulunacak", **Denizli**, 2 Nisan 1964.

³⁹¹Nurdoğan Özcan, "Sakari S. Tuomioja Soydaş", **Işık**, 2 Nisan 1964.

³⁹²"Kıbrıs Barut Fıçısı Haline Geldi", **Ege Ekspres**, 11 Mart 1964; "Son Saldırılarda 14 Türk Öldü", **Yeni Asır**, 11 Mart 1964; "Kıbrıs'ta Rumlar Taarruza Devam Ediyorlar", **Hür Aydın**, 11 Mart 1964.

hukuka dayalı olan bir antlaşma gereğince ve kanuni yollardan hakkını kullanacak ve müdahale edecektir.”³⁹³ 4 Mart ile 14 Mart arasında Girne ve Ktima bölgelerinde silahlı çatışmaların yeniden başlaması ve Ada’daki İngiliz birliklerinin bu çatışmanın durdurulmasında etkili bir rol oynayamamalarını eleştiren Hür Söke Gazetesi ise, Rumlar’ın saldırılarından kaçmak isteyen Türkler’in, nakil için İngilizler’e başvurduklarını ancak İngilizler’in Makarios’un imha hareketine seyirci kaldıklarını yazmıştır.³⁹⁴

Türk hükümeti ise, Makarios Hükümeti’ne verdiği 13 Mart 1964 tarihli Nota’da, BM Barış Gücü’nün Kıbrıs’a gelmesinden önce Rumlar tarafından başlatılan terörist hareketlerin bir an önce durdurulmasını istemiştir. Türk Milleti’nin varlığını topyekün ortadan kaldırmaya yönelik bu eylemlerin durdurulmaması halinde, Garanti Antlaşması’ndaki müdahale hakkını kullanacağını bildirmiştir.³⁹⁵

Denizli Gazetesi de, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından, Başpiskopos Makarios’a verilen ihtar notasının metnini yayınlamıştır: “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 4 Mart 1964 tarihinde almış olduğu kararda, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası yararına olarak, Kıbrıs’ta bir birleşmiş milletler barış kuvvetinin teşkilini tavsiye etmiştir. Bu kuvvetin görevinin, adadaki iki cemaat arasında çarpışmaların yeniden başlamasına mani olmak olduğu aşıkardır. Hukuk ve asaişin muhafaza ve idaresini ve normal şartlara dönülmesine yardım etmek taslağını tasvip eylemiştir... Bu itibarla, Güvenlik Konseyi’nin adada tesis etmeye çalıştığı asaişin sağlanmamış olmasından dolayı ve katliamlara devam edildiği takdirde müdahale hakkımızı kullanacağız.”³⁹⁶

Makarios’a verilen notanın akabinde Türkiye, ABD ve İngiltere’ye de aynı nitelikte birer nota göndererek, eğer Rumlar’ın saldırıları durdurulamayacaksa Kıbrıs’a her an müdahale edebileceğini bildirmiştir.³⁹⁷ Akhisar Gazetesi de konuya ilişkin, Dışişleri Bakanlığı’nın açıklamasına yer vermiştir: “Olayların devamı halinde doğacak

³⁹³ **Işık**, 12 Mart 1964.

³⁹⁴ “Kıbrıs’ta Çarpışmalar Durmadı”, **Ege Ekspres**, 15 Mart 1964; “İngiliz Askerleri Seyirci Kaldılar ve Bazı Türk Köyleri Rumlar Tarafından Yer Yer Baskınlara Maruz Kaldı”, **Hür Söke**, 15 Mart 1964.

³⁹⁵ S.Toluner, **a.g.e.**, s. 151.

³⁹⁶ “Papaz’a Sert Bir Nota Verdik”, **Denizli**, 14 Mart 1964.

³⁹⁷ “Kıbrıs’taki Katliamların Önlenmesi için İngiliz ve Amerika hükümetlerinin Müdahalesi İstedığımız Neticeyi Vermedi”, **Hür Söke**, 14 Mart 196; “Deniz Kuvvetlerimiz Müdahale İçin Emir Bekliyor”, **Hür Aydın**, 14 Mart 1964.

vahim sonuçlardan tamamen Makarios sorumludur.” Bakanlık ayrıca, İngiltere ve Amerika’dan ayrı olarak, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U-Thant’a da durumu bildirmiş, Rum saldırılarının önlenmesi için gerekli acil tedbirlerin alınmasını ve Makarios’un süratle uyarılmasını istemiştir.³⁹⁸ Başbakan İsmet İnönü de mecliste yaptığı konuşmada, Kıbrıs’ta 21 Aralık’tan bu yana cereyan eden olayları anlatarak, “Tamamen Ada Türkleri’ni imha etmek istiyorlar, buna imkan bulamayacaklar. Biz meselenin milletlerarası diplomatik yollardan hallini arzuladık ancak Makarios şartlarımızı kabul etmediği takdirde müdahale hakkımızı kullanacağız” demiştir.³⁹⁹ Denizli gazetesinin verdiği bilgiye göre ise, İngiliz radyo, gazete ve televizyonları, Kıbrıs hakkındaki tutumumuzu tasvip ederek, Makarios’a gönderilen sert notadan, Türkiye’nin Kıbrıs’a her an asker çıkarabileceğinden ve İsmet İnönü’nün dillere destan bir zafer kazandığından bahsetmektedirler.⁴⁰⁰ Yine aynı gazetenin ertesi günkü sayısında çıkan haberde, TBMM’nin hükümete gerektiğinde Kıbrıs’a müdahalede bulunma yetkisi verdiği ve bu kararın Türkler’de sevinç, Rumlar arasında ise telaş ve şaşkınlık yarattığından bahsedilmekteydi.⁴⁰¹

Bu gelişmeler karşısında BM Genel Sekreteri, BM Barış gücü’nün derhal kurulup göreve başlayacağını bildirmiştir. Taraplara BM Antlaşması’nda öngörülen hükümler uyarınca, Egemen Kıbrıs Cumhuriyeti’ndeki durumu kötüleştirecek veya uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye sokacak hareketlerden kaçınmaları doğrultusundaki çağrısını tekrarlamıştır. BM Genel Sekreteri ayrıca 4 Mart tarihli BM Güvenlik Konseyi Kararı’nın uygulanması için diğer devletleri de işbirliğine çağırmıştır.⁴⁰²

BM Güvenlik Konseyi’nin 4 Mart kararından sonra, Rumlar’ın saldırılarının daha da artması sonucu, BM Genel Sekreteri çalışmalarını daha da hızlandırarak Barış Gücü’nün bir an önce kurulması için öncelikle Kanada birliklerini Ada’ya göndermiştir.⁴⁰³ Denizli Gazetesi’ne göre ise, Kıbrıs’a gönderilecek öncü grupları Hollanda ve İsveç birliklerinden oluşmaktadır. Yine gazetenin yazdığına göre, bu öncü birliklerin Ada’ya varmasından sonra, Hintli General, BM Barış Kuvvetler

³⁹⁸ **Akhisar**, 20 Mart 1964.

³⁹⁹ **Akhisar**, 14 Mart 1964.

⁴⁰⁰ **Denizli**, 16 Mart 1964.

⁴⁰¹ **Denizli**, 17 Mart 1974.

⁴⁰² **Dışişleri Belleteni**, 1964, S. 1, s. 103–106.

⁴⁰³ P. Oberling, **a.g.e.**, s. 89.

Komutanlığı'na resmen başladığını ilan edecektir. Bu arada Ada'da bulunan 3. 500 kişilik İngiliz askerine BM'nin işareti olan mavi berelerin dağıtımına başlanılmıştır. BM kuvvetlerinin hemen harekete geçeceği de resmen açıklanmıştır.⁴⁰⁴ Bandırma Ekspres Gazetesi ise duruma farklı bir açıdan bakmış, BM Barış Gücü'nün göreve başlamasıyla Kıbrıs'ta aylardan beri devam eden tedhiş havası, bu havayı yaratan Makarios aleyhine dönmeye başlamıştır. Lefkoşe'den gelen haberlere göre, aylardır devam eden harb havası Kıbrıs Rumları'nda bıkkınlık yaratmış ve Makarios ile iki lider arkadaşı aleyhinde mitingler tertip edilmeye başlanmıştır.⁴⁰⁵ Nitekim, BM Barış Gücü, 27 Mart 1964'te Hintli General Gyani'nin komutasında göreve resmen başlar.⁴⁰⁶ Diğer yandan BM Güvenlik Konseyi Kararı'na uygun olarak, BM Genel Sekreteri tarafından arabulucu olarak tayin edilen diplomat Sakari Tuomioja, 1964 Nisan'ında Kıbrıs'a gitmiştir.⁴⁰⁷ Ancak Yeni Asır Gazetesi'nin verdiği bilgiye göre, ne BM Barış Gücü, ne de arabulucunun Kıbrıs'a gitmesi Kıbrıs uyuşmazlığına bir çözüm getirmiştir. Türk ve Rum toplumları arasındaki silahlı çatışma artarak devam etmiştir.⁴⁰⁸

Aynı dönemde, Makarios, yardımcı kolluk kuvvetinin yerini tutacak ve Yunanlı subayların komuta edeceği 5. 000 kişilik yeni bir Milli Muhafız Teşkilatı kurma planını açıklamıştır. Bu karar Kıbrıslı Türkler de dâhil olmak üzere kolluk kuvvetlerini 1. 200 kişiyle sınırlandıran Anayasa'nın açık ihlalidir. Yeni kurulan kuvvetin görünürdeki resmi amacı kanunsuz olarak silah taşıyan bütün yurttaşları silahsızlandırmaktır.⁴⁰⁹ Gerçek amaç ise iki noktada özetlenebilir: Birincisi, komuta edilemez hale gelen gizli kuvvetleri toplamak ve savaştan bütün Kıbrıslı Rumlar'ı Makarios'un emrinde tek bir resmi polis kuvveti şeklinde birleştirmektir. İkincisi ise, dağıntık Rum kuvvetlerine resmi bir statü kazandırmaktır. Böylece BM Barış Gücü'nün bu kuvvetleri Kıbrıs'taki tek meşru kuvvet olarak tanınması sağlanarak, Türk mücahitler baskı altında tutabileceklerdir.⁴¹⁰

Makarios, bu süre içerisinde Başbakan İnönü ile Papandreu'ya birer mesaj göndererek Türk ve Yunan alaylarının 2 Nisan 1964 tarihine kadar garnizonlarına

⁴⁰⁴Denizli, 27 Mart 1964.

⁴⁰⁵“Kıbrıs Rumları Ayaklandı”, **Bandırma Ekspres**, 27 Mart 1964.

⁴⁰⁶“Barış Gücü Göreve Başladı”, **Yeni Asır**, 28 Mart 1964.

⁴⁰⁷“Arabulucu Tuomioja Kıbrıs'a Gelerek Göreve Başladı”, **Hür Aydın**, 4 Nisan 1964; “Fin Diplomat Dün Göreve Başladı”, **Akhisar**, 4 Nisan 1964.

⁴⁰⁸“Barış Kuvvetine Rağmen...”, **Yeni Asır**, 30 Mart 1964.

⁴⁰⁹P. Oberling, **a.g.e.**, s. 87.

⁴¹⁰F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 788.

dönmelerini istemiştir.⁴¹¹ Işık Gazetesi'nden Erol Erdem, Makarios'un İnönü'ye gönderdiği mesajı değerlendirerek şöyle demiştir: "Gönderilen mesajlarda Kıbrıs'ta asayişin temin edildiği ve Türk birliğinin normal karargahına dönmesi istenmektedir. Ancak Türk alayının bugün bulunduğu mevkiden ayrılmayacağı hususunu Makarios'a resmen bildirmesi, Kıbrıs Rumları'nı telaşlandırmıştır. Makarios, Türk hükümetinin cevabını aldıktan sonra Yunan Hükümeti ile görüş birliğine varmış ve antlaşmaları feshedeceğinin sinyallerini vermiştir.⁴¹² Bu değerlendirmenin üzerinden bir gün geçmiştir ki, Makarios, 4 Nisan'da aldığı acele bir kararla İttifak ve Garanti Antlaşmaları'nın tek taraflı olarak Kıbrıs Hükümeti'nce feshedildiğini Türkiye'ye bildirmiştir.⁴¹³

Yeni Asır Gazetesi'nin haberine göre Türk Hükümeti, Makarios'un Türkiye'ye vermek istediği Nota'nın uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirterek kabul etmemiştir.⁴¹⁴ Aynı gazete üç gün sonra, Yunanistan Hükümeti'nin tutumunu değerlendirerek, Yunanlılar'ın Kıbrıs Rum yönetiminin İttifak ve Garanti Antlaşmaları'nı feshetmesini normal karşıladığını ve bununda Kıbrıs'a BM Barış Gücü'nün yani uluslararası kuvvet gönderilmesinin doğal bir sonucu olarak değerlendirildiğini yazmıştır.⁴¹⁵

Bu gelişmeler karşısında Başbakan İnönü, müdahale hakkının kullanılması da dâhil her türlü terörist eylem ve tecavüze karşı gereken tedbirlerin en kısa sürede alınacağını Kıbrıs Rum Yönetimi'ne bildirmiştir.⁴¹⁶

Bu arada, Yunanistan'da yapılan seçimleri, Yunan meclisindeki 300 sandalyeden 173'ünü ele geçiren Yorgo Papandreu'nun partisi kazanmıştır.⁴¹⁷ Yunanistan'ın Kıbrıs politikası, Papandreu'nun iktidara gelmesinden sonra daha da sertleşmiştir. Artık Yunanistan'ın Kıbrıslı Rumlar'ı Enosis'i gerçekleştirmeleri için el altından desteklediği dönemler geride kalmış, Yunanistan Kıbrıs'ı açıkça desteklemeye başlamıştır. Böylece Papandreu'nun iktidara gelmesiyle Türk-Yunan ilişkileri de

⁴¹¹"Makarios Hükümeti İnönü'ye Mesaj Gönderdi", **Yeni Asır**, 3 Nisan 1964; "Kıbrıs'taki Türk Alayının Geri Çekileceğine Dair Çıkan Haberler Yalandır ", **Tavşanlı Postası**, 4 Nisan 1964.

⁴¹²Erol Erdem, "Makaros'un İnönü'ye Gönderdiği Mesaj", **Işık**, 2 Nisan 1964.

⁴¹³S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü**, s. 206.

⁴¹⁴"Makarios'un Kıbrıs Antlaşmasını Feshetme Kararını Tanımıyoruz", **Yeni Asır**, 6 Nisan 1964.

⁴¹⁵"Yunan Başbakanı'nın Açıklamaları", **Yeni Asır**, 9 Nisan 1964.

⁴¹⁶"İkazımız Üzerine Yunan Hükümeti'de Başpiskoposu Uyardı", **Yeni Asır**, 11 Nisan 1964; "İnönü: Türk-Yunan Münasebetleri Karanlık Bir İstikamete Doğru yönelmiştir", **Hür Aydın**, 14 Nisan 1964.

⁴¹⁷Y. Örek, **a.g.e.**, s. 72.

bunalımlı bir döneme girmiştir. Yunanistan'ın Kıbrıs politikasını sertleştirilmesiyle, Türkiye'nin dış politikasında bir takım değişikliklere gitmesi aynı döneme rastlamaktadır.⁴¹⁸

Kütahya'nın Tavşanlı ilçesinde yayınlanan Tavşanlı Postası Gazetesi'nde de tıpkı bunu doğrular gibi çıkan haberde, Kıbrıs Anayasası ile bu konudaki antlaşmalara, ayrıca NATO ittifakına aykırı davranışlarda bulunan Makarios'a ABD'nin ve diğer müttefiklerin herhangi bir müdahalede bulunmamasını eleştiren İnönü, "İttifak içinde Amerika'nın önderliğini desteklerken şimdi bunun cezasını görüyoruz" diye demeçler vermeye başlamıştır.⁴¹⁹

Mayıs 1964 ortalarında, Yunanistan'ın karşı koymasına rağmen Türkiye'nin isteği üzerine Kıbrıs sorunu La Haye'de toplanan NATO Bakanlar Konseyi'ne götürülmüştür.⁴²⁰ NATO'nun Kıbrıs konusunda arabulucu olmasını Yunanistan'ın da kabul etmesi, Yunan Dışişleri Bakanı Kostopulos'un ABD, Kanada ve İngiltere'nin baskısına boyun eğmesi olarak yorumlanmıştır. Ancak NATO Bakanlar Konseyi'nin Genel Sekreter Dirk Stiker'e görev veren resmi bildirisinde, verilen görevin ne olduğunun açıkça belli olmaması, başarısızlıkla sonuçlanan birkaç girişimden ileri gidilmemesine neden olmuştur.⁴²¹

Dirk Stiker'in görevinin ne olduğuna dair açıklamaların yer aldığı Akhisar gazetesine göre, NATO Genel Sekreteri Stiker'a Kıbrıs meselesinden dolayı bozulan Türk-Yunan münasebetlerini düzeltmek üzere uzlaştırıcı görevi verilmiştir. Stiker, NATO içindeki birliğin bozulmaması için bir yandan Türkiye ve Yunanistan'la diğer yandan da NATO konseyi ile teması muhafaza edecektir. Stiker'in uzlaştırıcı rolü sadece Ankara ile Atina arasındaki münasebetleri inhisar edecek ve kendisi hiçbir şekilde Kıbrıs ile ilgili meseleler üzerinde durmayacaktır.⁴²²

⁴¹⁸N. Tongul, **a.g.e.**, s. 72.

⁴¹⁹"Amerika'nın Sesi Kıbrıs Tutumunu Savunuyor", **Tavşanlı Postası**, 28 Nisan 1964.

⁴²⁰"NATO Kıbrıs İşine Resmen El Koydu", **Ege Ekspres**, 15 Mayıs 1964; S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü**, s. 210.

⁴²¹Sarıca ve Diğerleri, **a.g.e.**, s. 72.

⁴²²**Akhisar**, 15 Mayıs 1964.

D. Johnson Mektubu ve Washington Görüşmeleri

BM'nin 4 Mart 1964 tarihinde aldığı kararlardan sonra 17 Mart 1964'te BM Barış Gücü kuruldu ve 27 Mart'ta göreve başladı. 4 Mart Kararları ve Barış Gücü'nün kurulması, Rumlar'ın saldırılarını durduramamıştı. Mayıs ayında "Milli Muhafız Alayı" nı kurma kararı⁴²³ bardağı taşıran son damla oldu ve Türkiye Kıbrıs'a müdahale etmeye karar verdi.

Başbakan İsmet İnönü'nün direktifiyle Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, 5 Haziran 1964'te Amerikan Büyükelçisi Raymond Hare'i bakanlığa çağırarak Türkiye'nin müdahale kararını bildirdi. Hare, 1 saat sonra geri geldiğinde elinde bir zarf, içinde de ünlü "Johnson Mektubu" vardı. Işık gazetesinin verdiği bilgiye göre, Başbakan İnönü önce Dışişleri Bakanı Erkin ile görüşmüş, daha sonra Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ile 70 dakikalık bir toplantı yapmıştır. Köşkten çıkan İnönü, "Kıbrıs'a çıkmaktan başka çaremiz yok" demiştir. Bu gelişmeler üzerine Dışişleri Bakanımız Erkin, Amerika Büyükelçisi Hare ile görüşmüştür.⁴²⁴

ABD Başkanı Johnson'un zamanın Türk Başbakanı İsmet İnönü'ye 5 Haziran'da gönderdiği mektup, Türk kamuoyunun dış politikayla daha da yakından ilgilenmesine ve Türk dış politikasında bazı değişiklikler yapılmasına neden olmuştur.⁴²⁵

Denizli Gazetesi'nden Kemal Küçüka, Türk Dış Politikası'ndaki bu gelişmeleri değerlendirmiş ve şöyle demiştir: "4 Mart 1964 tarihli BM Güvenlik Konseyi Kararı sonrasındaki gelişmeler ve Rumlar'ın saldırılarının durdurulamayışı, Türkiye'nin Kıbrıs uyuşmazlığının çözümü konusunda BM'ye olan güvenini sarsmıştır. Nitekim 5-6 Mayıs 1964 tarihlerinde TBMM'de Kıbrıs uyuşmazlığı ile ilgili yapılan görüşme sırasında Başbakan İsmet İnönü'nün yaptığı konuşma, Türkiye'nin BM ile ilgili hayal kırıklığının önemli bir göstergesidir. Kıbrıs'ta güven ve huzur ortamı kurulabilecek mi? Üç-dört aydan beri yapılan girişimler henüz bir netice vermemiştir. BM Genel Sekreteri'nin tayin ettiği arabulucunun çalışmalarında faydalı olup olmayacağı henüz belli değildir.

⁴²³Makarios, 18 Mayıs 1964 tarihinde Hükümeti'nin yeniden savaş uçakları, ağır silahlar, uçak savar topları ve torpido gemileri satın alabileceğini açıklamıştır. 27 Mayıs 1964'te yayınlanan bir kanun tasarısında ise 18-59 yaşları arasındaki bütün sağlıklı Kıbrıslı erkeklerin Milli Muhafız Gücü'ne kaydolarak eğitim görmek amacıyla 6 aylık bir askerlik hizmetine alınmaları öngörülmektedir. Bkz. N. Tongul, **a.g.e.**, s. 74-75.

⁴²⁴"İnönü-Gürsel Görüşmesi", **Işık**, 6 Haziran 1964.

⁴²⁵Kürşad ve Diğerleri, **a.g.e.**, s. 220-224.

Arabulucu ile temaslarımız sonucunda, henüz teklif haline gelecek bir görüş sahibi olmadığı kanaatindeyiz. Oysa Kıbrıs'taki teröristler eylemlerini tüm şiddetiyle devam ettirmektedirler.”⁴²⁶ Bu haberin hemen ertesi günü Ege Ekspres gazetesi, TBMM’de yapılan genel görüşme sırasında muhalefetin Hükümet’i Kıbrıs’taki olaylar karşısında daha aktif bir politika izlemeye davet ettiğini yazmıştır.⁴²⁷

Kıbrıs'taki çatışmalar ve Türkler'in rehin alınmaları devam ederken, Türk Hükümeti 29 Mayıs 1964'te İngiltere ve Yunanistan'a gönderdiği notalarla durumun ciddiyetine dikkat çekmiştir. Haziran ayının başında ise Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında Kıbrıs'taki olaylarla ilgili bir toplantı yapılmıştır.⁴²⁸ Hür Aydın Gazetesi, Bu toplantıdan sonra Dışişleri Bakanı Erkin'in 5 Haziran 1964'te verdiği demeci yayımlar: “Rumlar'ın terörist eylemlere ve adam kaçırmaya devam etmeleri Türkiye tarafından dikkatle izlenmektedir ve Türkiye bu olayların devam etmesi halinde müdahale hakkını kullanacaktır.”⁴²⁹

Makarios Hükümeti'nin gerek 1960 Antlaşmaları düzenine, gerekse 4 Mart 1964 tarihli BM Güvenlik Konseyi Kararı'na aykırı olan tutumları karşısında Türk Hükümeti, 6 Haziran 1964 tarihinde Garanti Antlaşması'nın 4. maddesi uyarınca Ada'ya askeri müdahalede bulunmayı kararlaştırmıştır.⁴³⁰ Ancak Türkiye, ABD Başkanı Johnson'un 5 Haziran 1964 tarihli mektubu ve NATO Başkomutanı General Lemnitzer'in Türkiye'ye dek gelerek baskı yapması ve zamanın Genelkurmay Başkanı'na “Herhangi bir savaş harekâtından kaçınılması” konusunda verdiği çok sert bir nota üzerine bu girişimden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Yunan Generali Garufalyas anılarında bu baskılarla ilgili olarak şöyle demektedir: “General Lemnitzer ve Başkan Johnson aracılığı ile Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinin durdurulması üzerine General Lemnitzer'e teşekkür telgrafi gönderdim.”⁴³¹

Anayasadaki müdahale hakkımıza rağmen, Türkiye'nin Kıbrıs'a neden askeri müdahalede bulunmadığını köşe yazısında eleştiren Kemal Küçüka'ya göre, hükümetin bu mesele karşısındaki tutumu tenkid edilmelidir. Çünkü hükümet Kıbrıs'taki ırkdaşlarımızı saldırılardan kurtarmak zorundadır. Yazara göre, “Kıbrıs'a asker çıkarma

⁴²⁶Kemal Küçüka, "Durum Kritik ", **Denizli**, 6 Mayıs1964.

⁴²⁷“Hükümet Vazifeye Davet Edildi ”, **Ege Ekspres**, 7 Mayıs 1964.

⁴²⁸“Ankara'da Mühim Görüşmeler”, **Hür Aydın**, 3 Haziran 1964.

⁴²⁹“Erkin Şimdilik İyimser”, **Hür Aydın**, 7 Haziran 1964.

⁴³⁰Nihat Erim , **Gizli Yönleriyle Kıbrıs Meselesi**, Ankara, Basım Tarihi Yok, s. 300.

⁴³¹“Garufalyas'ın Anıları”, **Milliyet**, 12 Aralık 1975.

yoluyla müdahale edemememiz Amerika ve İngiltere'nin muhalefetinden kaynaklanmaktadır. Türkiye ve Yunanistan NATO camiası içinde, Amerika ve İngiltere'yle birlikte Rusya'ya karşı kader birliği yapmıştır. NATO'nun güneydoğu kanadı Türkiye ve Yunanistan'la tamamlanmıştır. Dolayısıyla, Amerika ve İngiltere düne kadar dostane olan Türk-Yunan münasebetlerinin bozulmasını kendi çıkarları için istememekte ve müdahaleyi önlemektedir. Bu durumda Türk Milletinin duygularıyla açıkça oynanmış olmakta ve Türk Milleti rencide edilmektedir.”⁴³²

1)Johnson Mektubu

ABD Başkanı Johnson'un 5 Haziran 1964 tarihli mektubu⁴³³, Türk kamuoyunda ABD'ye ve onun Türkiye'ye yönelik politikalarına karşı eleştirel tavırların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Amerikan Başkanı Johnson, dönemin Başkanı İsmet İnönü'ye tarihte “Johnson Mektubu” olarak anılan sert bir mesaj göndererek, “Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesine “hayır” demiş, ayrıca Türkiye'nin böyle bir müdahalede Amerikan silahlarını kullanamayacağını, Sovyetler ile Türkiye arasında bu yüzden bir çatışma çıkarsa Türkiye'nin NATO şemsiyesinden yoksun kalacağını” belirtmişti.⁴³⁴ 5 Haziran 1964 tarihli Johnson Mektubu üzerine, 1974'e kadar Türkiye'nin askeri müdahalesi on yıl süreyle ertelenmiş oldu.⁴³⁵ Bu mektup, Türkiye'de hem hükümet, hem de basın çevrelerinde büyük tepkiler, öfke ve hayal kırıklığı yarattı; sert bir şekilde eleştirildi. Türk-ABD ilişkilerinde bir dönüm noktası oldu. Türkiye için yeni bir dış politika ve yeni bir savunma kavramının doğmasına yol açtı.⁴³⁶

Feridun Cemal Erkin, İnönü'nün isteği üzerine 1964 Haziranı başında ABD Büyükelçisi Raymond Hare'i makamına çağırarak, kendisine Türkiye'nin 1960 Antlaşmaları'ndan doğan “garanti hakkını kullanma kararında olduğunu, ABD'nin de

⁴³²Kemal Küçük, “Türkiye Kıbrıs'a Asker Çıkarabilir mi?”, **Denizli**, 8 Haziran 1964.

⁴³³Ayrıntılı Bilgi için bkz. Haluk Şahin, **Gece Gelen Mektup**, İstanbul 1987, s. 55-105; Fahir Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesinin Türk –Yunan Münasebetinde Yarattığı Krizler**, Ankara 1986, s. 327; Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Hayatın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Ankara 1976, s. 276.

⁴³⁴K. Savcı, **a.g.e.**, s. 87-89.

⁴³⁵S. Özmen, **a. g. e .**, s. 87-89.

⁴³⁶Nasuh Uslu, **Türk-Amerikan ilişkilerinde Kıbrıs**, Ankara 2000, s. 97-113.

bunu bilmesini istediklerini söylemiştir.⁴³⁷ Büyükelçilikten bu kritik mesajın ABD'ye ulaşması üzerine, Dışişleri Bakanı Dean Rusk, 4 Haziran günü İnönü'ye göndereceği mesajın müsveddesi üzerinde çalışmaya başlamıştır.⁴³⁸ George Ball, Cumhuriyet gazetesine verdiği demeçte, mektubun Johnson'un yardımcıları Harlan Cleveland ile Joseph Sisco'nun yardımı ile Dean Dusk tarafından hazırlanmış olduğunu belirtmektedir.⁴³⁹

Mektup, Ankara'da büyük bir üzüntü ve öfke yaratmış, 13 Ocak 1966 tarihine kadar mektuptan kamuoyu haberdar edilmemiş, mektubun varlığı kamuoyundan saklanmıştır. Başbakan İnönü bu mektuba 13 Haziran 1964'te serzenişte bulunan bir cevap yazarak, "bu mektubun Türkiye için hayal kırıklığı yarattığını, Türkiye'nin müdahaleleri sürekli Amerika'nın isteği üzerine gerçekleştiremediğini, tek taraflı müdahale kararıyla da Amerika'ya karşı çıkmak istemediklerini" yazmıştır.⁴⁴⁰

İnönü, bu mektuptan sonra, Türkiye'nin bu mevcut durum karşısındaki yeni tutumunu "gün gelir yeni bir dünya düzeni kurulur, Türkiye'de bu dünya içinde yeni yerini alır" şeklinde tüm kamuoyu ve dünyaya duyurarak Türkiye'nin dış politika değişiminin ilk adımı sayılabilecek bir demeç vermiştir.⁴⁴¹ Bu mektup, Türk-Amerikan ilişkilerini zedelemiş, Türkiye'yi Kıbrıs konusunda çok daha fazla NATO içindeki konumundan dolayı hayal kırıklığına uğratmıştır. Mektubun açıklanmasından sonra, Türkiye'nin dış politikasında tek yanlı Amerika'ya bağlılıktan ziyade çok yönlü bir dış politika izlemesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır.⁴⁴²

Mektubun varlığının Türk kamuoyunda uzun süre saklanmasının sebebi ise, Türkiye'de iç politika açısından iktidarı yıpratılabileceği düşüncesiydi. Aradan uzun bir süre geçtikten sonra "Johnson Mektubu" Hürriyet Gazetesi'nin Ankara Büro Şefi Gazeteci Cüneyt Arcayürek tarafından ele geçirilerek,⁴⁴³ 13 Ocak 1966 tarihinde ilk önce Hürriyet Gazetesi'nde, ertesi günde Cumhuriyet ve Milliyet Gazeteleri konuya, geniş yer vererek İnönü'nün yanıtını yayınlamışlardır. Mektup'tan 1965 yılında

⁴³⁷"Cüneyt Arcayürek Johnson Mektubunu Anlatıyor" , **Cumhuriyet**, 25 Mayıs 1982.

⁴³⁸"Başkan Johnson'un Özel Temsilcisi George Ball'ın Anıları", **Cumhuriyet**, 24 Mayıs 1982.

⁴³⁹"Cüneyt Arcayürek Johnson Mektubunu Anlatıyor 1", **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1982.

⁴⁴⁰"Cüneyt Arcayürek Johnson Mektubunu Anlatıyor 2", **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1982.

⁴⁴¹"Cüneyt Arcayürek Johnson Mektubunu Anlatıyor 3", **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 1982.

⁴⁴²Sarıca ve Diğerleri, **a.g.e.**, s. 73.

⁴⁴³ Cüneyt Arcayürek'in Mektubu nasıl ele geçirdiği için bkz. "Cüneyt Arcayürek Johnson Mektubunu Anlatıyor 1", **Cumhuriyet**, 25 Mayıs 1982.

hükümet değişikliği sonrasında Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ile muhalefet partisi CHP'nin mecliste Kıbrıs konusunda tartışmalarından dolayı⁴⁴⁴ gazeteciler haberdar olmuş ve gazeteciler arasında mektuba ulaşma yarışı başlamıştır. Arcayürek, 22 gün süren gazetecilik yarışından sonra mektuba ulaştığını belirtmektedir.⁴⁴⁵

Işık Gazetesi'ne göre, Johnson Mektubu'nun tam metnini yayınlayan Hürriyet gazetesi 13 Ocak 1966 tarihinde kapışılarak satış rekorları kırmıştır. Hatta gazetenin 15 Kuruş olan fiyatının 5-10 Liraya kadar yükseldiği de belirtilmiştir. Manisa ilini baz alan gazete, 3 gazete bayisine gelen 2.000 nüshanın, toplatılma kararına rağmen, sabahın erken saatlerinde tükendiği haberini vermiştir. Haberde ayrıca, Hürriyet Gazetesi sorumlularının 2-8 yıl hapsi göze alarak mektubu yayınladıkları yazılmıştır.⁴⁴⁶

Yine Işık Gazetesi'nde yer alan habere göre, ABD Başkanı Johnson'un zamanın başbakanı İnönü'ye yazdığı mektup ve İnönü'nün verdiği cevabın kamuoyuna açıklanması ile ilgili TBMM'de müzakere yapılmış ve oya sunulmuştur. 212 açıklanmasın oyuna mukabil, 165 açıklansın, 2 çekimser ve 1 boş oyla karar reddedilmiştir. Gazeteye göre, karar AP'nin oy çokluğuyla verilmiş olup, iktidar Kıbrıs meselesini aydınlatacak müzakerelerden kaçınmıştır.⁴⁴⁷

Johnson Mektubu'nun varlığını ortaya çıkaran CHP ile AP arasındaki "Mektup açıklansın-açıklanmasın" tartışmalarına Ege Ekspres Gazetesi yazarlarından Nihat Paykoç'un yorumu şöyledir: "Halk Partililer kendi suç ve kabahatlerini Adalet Partisi'ne yüklemeye çalışarak, iktidarı daha oturduğu yer ısınmadan yıpratmak istemektedirler. Ancak Hürriyet Gazetesi'nin neşrettiği mektup sayesinde milletimiz artık gözünü açmıştır."⁴⁴⁸

Yeni Asır Gazetesi yazarlarından Behzat Bilgin de Nihat Paykoç'la aynı fikirdedir: "CHP, Johnson ile İnönü arasındaki mesajları kendileri açıklamaya lüzum görmedikleri halde, bugünkü hükümetin açıklamasını isteyerek kendi kusurlarını AP'nin savunmasını istemişlerdir."⁴⁴⁹

⁴⁴⁴"Johnson ile İnönü Arasında Mesajlar Teati Edildi mi?", **Yeni Asır**, 31 Ocak 1965; "CHP ile AP Arasındaki Kriz", **Ege Ekspres**, 14 Ocak 1966; "Johnson ve İnönü'nün Mektupları Açıklanacak", **Hür Aydın**, 14 Ocak 1966.

⁴⁴⁵ "Cüneyt Arcayürek Johnson Mektubunu Anlatıyor", **Hür Aydın**, 25 Mayıs 1982.

⁴⁴⁶ "Hürriyet Toplatıldı", **Işık**, 28 Ocak 1966.

⁴⁴⁷ "Johnson Mektubu Türk Kamuoyuna Açıklanmayacak", **Işık**, 29 Ocak 1966.

⁴⁴⁸ Nihat Paykoç, "Artık Yeter", **Ege Ekspres**, 14 Ocak 1966.

⁴⁴⁹ Behzat Bilgin, "Siz Ne Dersiniz", **Yeni Asır**, 14 Ocak 1966.

Yukarıda adı geçen tüm yerel gazetelerde Johnson Mektubu'nun varlığından hiç şüphe edilmemişken, Manisa'nın Soma ilçesinde yayınlanan Soma'nın Sesi Gazetesi'nin yaklaşımı hayli ilginçtir. Gazeteye göre, Cumhuriyet Senatosunda açıklandığı söylenen mektup hakikat değildir. Hatta gazeteye göre, kıymetli siyasetçilerimiz birbirlerini suçlarken fazla ileri gitmişler, böyle bir mektup uydurarak iktidar-muhalefet çekişmesini abartmışlardır.⁴⁵⁰

Johnson Mektubu'nda, ABD başkanı Johnson, Kıbrıs'a silahlı kuvvet kullanarak müdahalede bulunmayı beş açıdan uygun bulmadığını açıklamaktadır. Johnson'a göre bu müdahale her şeyden önce Türkiye'nin hukuki taahhütleriyle bağdaşmamaktadır. İkinci olarak, bu tür bir müdahale, Kıbrıs'ın taksimi amacına yönelmiş bir müdahale olarak anlaşılacağı için, taksimi yasaklayan 1960 tarihli Garanti Antlaşması'nın hükümleri uyarınca, bu tür bir hareketten önce diğer garantör devletlere de danışılması gerekmektedir. Üçüncü olarak, bir Türk-Yunan savaşına yol açabilecek böyle bir eylem, NATO'ya üye devletlerin birbirleriyle savaş yapmayacakları varsayımı ile de bağdaşmamaktadır. Bunun yanı sıra ABD, NATO müttefiklerinin tam rızası olmadan Türkiye'nin Kıbrıs'a girişeceği bir hareket sonucunda ortaya çıkabilecek bir Sovyet müdahalesine karşı Türkiye'yi savunmak zorunda olmadıkları konusunda Türkiye'nin dikkatini çekmiştir. Dördüncü olarak, ABD bu tür tek taraflı bir hareketin Türkiye'nin BM üyesi olarak yüklenmiş olduğu taahhütlere uygunluğu konusunda da endişe duyduğunu belirtmiştir. ABD'ye göre BM Genel Sekreteri tarafından tayin edilen arabulucunun görevinin azaltılmasında kısmen de olsa belli bir başarı sağlanmışken girişilecek bu tür bir eylem "BM tarafından makul ve barışçıl bir hal tarzı bulunmasına yardımcı olmayacağından" çok sert bir tepki ile karşılaşacaktır. Beşinci olarak, Türkiye ile ABD arasındaki 12 Temmuz 1947 Tarihli Antlaşma'nın⁴⁵¹ 4. maddesi uyarınca, Amerika'nın yaptığı askeri yardımın verilmiş amaçlarının dışında kullanılması için ABD hükümetinin rızası gerekmektedir. Amerika da Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalede ABD tarafından sağlanan askeri malzemenin kullanılmasına izin vermeyeceğinden, bu araç ve malzemelerin kullanılması 1947 Antlaşması'na aykırı olacaktır.⁴⁵²

⁴⁵⁰"Vesika Hakikat Değildir", **Somanın Sesi**, 16 Temmuz 1966.

⁴⁵¹Bu antlaşmanın tam metni için bkz. **Ayın Tarihi**, No. 164, Temmuz 1948, s. 18-21.

⁴⁵²**Dışişleri Bakanlığı Belleteni**, S. 16, 31 Ocak 1966, s. 100-103; S. Toluner, **a.g.e.**, s. 117; Sarıca ve diğerleri, **a.g.e.**, 394-397; S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü**, s.166-171.

ABD Başkanı'na göre; Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesi, Kıbrıs Türk toplumunun korunması yerine, bu toplumun yok edilmesine yol açabileceği gibi Türkiye ile Yunanistan'ın arasında bir savaşın çıkmasına da neden olabilecek hatta Doğu Akdeniz'de daha geniş çapta bir gerilmeye de yol açabilecektir.⁴⁵³

1974 Temmuz'unda dönemin Başbakanı olarak Kıbrıs Barış Harekâtı'nın yapılması kararını alan Bülent Ecevit'in Amerika'nın Kıbrıs politikası ile ilgili olarak 1965 yılında yaptığı yorum ise şöyledir:

“Amerika Birleşik Devletleri'ne göre;

1. Kıbrıs bağımsız kalmamalıdır. Kıbrıs'ın bağımsızlığını sürdürmesi, Ada'nın Akdeniz'de bir komünist üssü haline gelmesine yol açabilir.

2. Kıbrıs bölünmemelidir... Kıbrıs'ın bölünmesi Kore'de, Vietnam'da ve Almanya'da olduğu gibi, dünya politikasında olduğu gibi, sürekli kanayan bir yara olmasına yol açabilir.

3. Antlaşmanın ve insanlık duygularının gerekli kıldığı durumlarda bile, Türkiye Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmamalıdır. Bu müdahale, Türkiye ile Yunanistan'ın arasında bir savaş çıkmasına neden olabilir ki, bu da NATO'nun güneydoğu kanadının çökmesi demektir.

4. Kıbrıs Yunanistan'a bağlanmalıdır. Böylelikle yukarıdaki tehlikeler önleneceği gibi, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması ile NATO toprağı olması da sağlanacaktır.”⁴⁵⁴

Johnson Mektubu, Türk dış politikasında yeni bir aşamanın başlangıcı olmuştur. İşgal edilmiş düşman ülkelere dikte ettirilen barış şartları davranışıyla kaleme alınan bu mektuba, sadece radikal sol çevreler değil bütün Türk milleti şiddetle tepki göstermiştir. Nasıl ki 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuşsa, 5 Haziran 1964 tarihli Johnson Mektubu da, Truman Doktrini'nin açmış olduğu dönemi tersine çeviren bir dönüm noktası olmuştur. Türk milletinin en hassas ve haklı davası olan Kıbrıs meselesinde ABD'nin takındığı bu olumsuz tutum, Türkiye'nin ABD'ye olan güvenini büyük ölçüde sarmıştır.⁴⁵⁵

⁴⁵³Metin Aydoğan, *Avrupa Birliğinin Neresindeyiz*, İstanbul 2002, s. 238.

⁴⁵⁴Bülent Ecevit, “Kıbrıs Meselesi”, *Milliyet*, 30 Mart 1965.

⁴⁵⁵F. Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 789–790; S. Özmen, *a.g.e.*, s. 248.

Johnson Mektubu'nun, ABD'ye olan güvenimizi sarsmasına ilişkin bir değerlendirme yapan, Denizli Gazetesi'nden, Atilla Sezener'e göre, "Kıbrıs meselesi ortaya çıkıncaya kadar bizde körü körüne peşinden gidilen bir Amerikan hayranlığı vardı. Ancak, Amerikalılar'ın o kadar da hayran olunacak kimseler olmadıklarını ve kendi menfaatleri doğrultusunda hareket ettiklerini bu mektup neticesinde anladık." Hatta yazara göre, "İran ve Pakistan hariç, başka hiçbir Müslüman devletin bize inanmadığını, Amerikan petrol şirketlerinin bize dünya piyasası fiyatlarının % 30 fazlasıyla petrol sattıklarını, turizmimizin baltalandığını, yatırım hızının düştüğünü, gizli masrafların arttığını, velhasıl pek çok şeyi yeni öğrenmiş olduk."⁴⁵⁶

Mektubun Türk kamuoyu ve Ege Bölgesi yerel basınında yarattığı tepkilere örnek olarak, Bedii Faik'in Ege Ekspres Gazetesi'nde yayınlanan yorumu şöyledir: "Mektubun tek açıklaması vardır: Dostluk. Türk-Amerikan dostluğundan rahatsız olanlar ve Türkiye'yi bir Amerikan peyki olarak damgalamaya çabalayanlar aslında sadece iki devlet adamının şu mektupları karşısında dahi ne kadar uydurma bir havanın peşinde olduklarını görebilirler."⁴⁵⁷

Yine Ege Ekspres Gazetesi'nden Nihat Paykoç'a göre; "Türk Milletinin tam da Rumlar'a ve Yunanlılar'a gerekli dersi vereceği esnada Birleşik Amerika araya girmiştir. Tarihin hiçbir devresinde Türk bu kadar sabırlı olmamış, dostta olsa hiçbir yabancıya Birleşik Amerika'ya bağlandığı kadar bağlanmamıştır. Gerçek iki kere ikinin dört ettiği kadar meydana olunca, kıymetli müttefiklerimizden rica ediyoruz: Kıbrıs'ta işlenen hunharca cinayetlerin önünü alarak Yunan tahrikçilerinin harap olmuş olan sınırlarımızı biraz daha bozmasına engel olsunlar. Bizi notalarla mektuplarla durdurmaya çalışmasınlar. Eğer bu vazifeyi yapamıyorlarsa hiç olmasa bize gölge etmesinler, esasen biz Türkler'de bu şartlar altında kendilerinden başka ihsan istemiyoruz."⁴⁵⁸

Yeni Asır Gazetesi'nden Behzat Bilgin'e göre ise "Johnson Mektubu'na bir cankurtaran simidi gibi sarılmak, selamet sahiline ulaşmak için kâfi gelmemiştir. Çünkü mektubun bu işi başaracak şartlardan mahrum bulunduğu açığa çıkmıştır."⁴⁵⁹

⁴⁵⁶ Atilla Sezener, "Kıbrıs İşinde Kayıplarımız", **Denizli**, 18 Ocak 1966.

⁴⁵⁷ Bedii Faik, "Dostluk", **Ege Ekspres**, 16 Ocak 1966.

⁴⁵⁸ Nihat Paykoç, "Gölge Etme Başka İhsan İstemem", **Ege Ekspres**, 16 Ocak 1966.

⁴⁵⁹ Behzat Bilgin, "Cankurtaran Simidi", **Yeni Asır**, 16 Ocak 1966.

Forum Dergisi'nin mektupla ilgili görüşleri ise şöyledir: “Kurtuluş Savaşı'ndan sonra tarih sahnesinden silinen Yunan emperyalizmi ve pan-helenizm bugün, NATO'nun içinde ve bir başka NATO ülkesine karşı canlandırılmak istenmektedir. Türkiye'nin hak arar sesi her defasında SSCB tehdidiyle boğulmak istenmiştir. Amerika bu tutkuyla, NATO ittifakının temellerini sarsmıştır. Türkiye Yunanistan'dan gönderilen silahlarla Kıbrıs Türk toplumunu yok etmeye çalışan Kıbrıslı Rumlar'ın katliamını önlemek için harekete geçince, her defasında Amerika tarafından durdurulmaktadır. Ama aynı silahlarla kadın, çocuk ve yaşlı yüzlerce insan öldürülürken Amerika'nın sesi çıkmamaktadır.”⁴⁶⁰

Türk dış politikasında bir dönüm noktası teşkil eden Johnson Mektubu ve yansımaları, Akis Dergisi'nde de oldukça yoğun bir şekilde ele alınmış; dönemin algılamaları derginin verdiği haberleri yorumlama tarzında yansıtılmıştır. Johnson Mektubu yansımalarından önce, 12 Haziran 1964 tarihli sayıda, önce Amerika'nın Kıbrıs politikasına değinilmektedir. “Temeldeki Hata” başlıklı yazıda, Amerika'nın politikaları eleştirilerek, hataları saptanmaktadır; “...Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki tutumunu anlamakta Amerikalı idareciler daha işin başından beri büyük bir başarısızlık göstermişlerdir. Amerikan dış politikasını yönetenlere göre, Kıbrıs meselesi, Türkiye'nin bir iç politika oyunu olarak kullanılmaktadır... Türkiye'de iktidar Kıbrıs konusunda sert bir tutum takındıkça, kamuoyunu kazanacağını sanıyor, muhalefet ise daha da aşırı davranışlar sergileyerek durumunu kuvvetlendirmeye çalışıyordu... Bazı politikacıların sorumsuz davranışları dışında, Kıbrıs meselesi Türkiye'de hiçbir zaman bir iç politika oyunu olmamıştır. Türk halkını, partilerini ve hükümetini Kıbrıs'la ilgilenmeye yönelten sebep, Ada'daki Türkler'in varlığı ve Ada'nın Türk savunmasındaki stratejik değeridir. Her Türk bilmektedir ki, Ada'daki Rum çeteciler, oradaki Türk topluluğunu Ada'dan kaçırmak yada ortadan kaldırmak niyetindedirler... Her Türk haklı olarak düşünmektedir ki, Kıbrıs'taki Türkler, uzun yüzyıllar boyunca oraya yerleşip yaşamış olanlardı ve onların da Ada üzerinde en az Rumlar kadar hakkı vardır. Türkiye, Ada'yla bunun için ilgilidir, yoksa iç politika düşünceleriyle değil...”⁴⁶¹

Mektubun Türkiye'de, ilk anlarda yarattığı tansiyon, derginin, mektubun yollanmasından sonraki sayısında hemen her yazıda yansıtılmaktadır. Bu yazılardan

⁴⁶⁰“ABD'nin Tutumu ve SSCB”, **Forum**, 1 Şubat 1965.

⁴⁶¹ M. Hasgüler, **a.g.e.**, s. 276.

birinde, Johnson'a yönelik eleştiriler söz konusudur: "Amerika bugün, Kıbrıs konusunda bir şey düşünmediğini ilan ediyor. Ancak bu konuda, adı üstünde, bir "anglo-amerikan teklifi" vardır. Bu teklifi satmak için Mr. George Ball, ta Amerika'dan kalkıp Atina'lara Ankara'lara, Lefkoşe'lere gelmiş, yumuşak başlı müşteri olarak bula bula bir bizi bulmuştur. Amerika, "anglo-amerikan" teklifini Makarios'a kabul ettirebilmiş midir? Amerika'nın gücü, sadece bizim gibi kuzu müttefiklere dur demeye yetiyor. Eğer tek mütabakat Türkiye'nin açık müdahale hakkından vazgeçmesi üzerinde olacaksa, mersi Mr. Johnson!"⁴⁶²

İşte tam bu noktada, Emekli Tümgeneral Cumhur Evcil'in Johnson Mektubu'na ilişkin anlattıkları olayı doğrular niteliktedir. Evcil, kendisiyle yapılan röportajda şöyle demektedir: "Türkiye, 1963'te yapılan katliamlar karşısında, önce Magosa Katliamı daha sonra Erenköy'deki olaylar sebebiyle bir çok defa Kıbrıs'a müdahale etmek için, 67'de olduğu gibi harekate hazırlandı. Harekate karar verdi lakin bunlar her defasında Amerika'nın baskısıyla durduruldu. İşte bunun en önemli kanıtı, 1964'de Amerikan Cumhurbaşkanı Johnson'un meşhur mektubudur. Başbakan İnönü'ye yazdığı çok kaba, çok onur kırıcı, Türkiye'yi NATO'da olmasına rağmen yalnız bırakan ve Türkiye'yi NATO'nun silahlarını kullanmaması için tehdit eden, bir müttefiğin diğer müttefiğe yapmayacağı kadar ağır bir iş, ağır bir muhtıraydı. O zaman da müdahale edemedik. Ben diyebilirim ki, 7 defa, Kıbrıs'a gitmek üzere "Yarın gidiyorsunuz, hazır olun" diye emir aldım lakin bunların çoğu havaalanındaki uçaklara bindikten sonra iptal edilmiştir... Taki, 19 Temmuz 1974'e kadar bu böyle sürdü."⁴⁶³

2)Başbakan İnönü'nün Johnson'a Cevabı

ABD Başkanı Johnson'un Türk Hükümeti'ne 5 Haziran 1964 tarihli mektubu göndermesinden sonra, ABD Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı George Ball, 11 Haziran 1964'te Türk-ABD ilişkileri konusunda görüşmelerde bulunmak üzere Ankara'ya gelmiştir.⁴⁶⁴ Işık gazetesi, Ankara'ya gelen Ball'ın Esenboğa havaalanında basın

⁴⁶² M. Hasgüler, **a.g.e.**, s. 278.

⁴⁶³ Cumhur Evcil, "Kıbrıs'a ilk Atlayan Paraşütçü", **Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983**, s. 461.

⁴⁶⁴ "Birleşik Amerika Nihayet Uyandı", **Ege Ekspres**, 12 Haziran 1964; "Ball-İnönü Görüşmesi", **Ege Telgraf**, 12 Haziran 1964; "Ball Ankara'da", **Hür Aydın**, 12 Haziran 1964; Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s. 277.

mensuplarına yaptığı açıklamalara yer verir: “Başkan Johnson’un isteği üzerine Ankara’ya gelmiş bulunuyorum. Türk hükümeti ile birlikte, devam edegelen vahim Kıbrıs konusunda temasta bulunacağım. Dün öğleden sonra Atina’da Yunanistan Başbakanı Papandreu’yla görüştüm. Burada Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin’le görüştüğümde sonra, derhal Washington’a hareket ederek yarın gece Başkan Johnson’a raporumu vereceğimi ümit ediyorum. Buradaki temaslarımda, Türk Hükümeti’nin son görüşleri konusunda bilgi edineceğim. Herhangi bir mesaj yada teklif getirmiş değilim.”⁴⁶⁵

Türkiye ile ABD arasında yoğun temaslar sürerken Başbakan İsmet İnönü de 13 Haziran 1964 tarihinde, ABD Başkanı Johnson’a yazdığı ve oldukça yumuşak bir ifade taşıyan mektupta,⁴⁶⁶ ABD Başkanı’nın iddialarını cevaplandırmış ve ayrıca Zürih-Londra Antlaşmaları’nın Kıbrıs Rum toplumu ve Yunanistan tarafından çiğnenmesinin ABD tarafından görülmezlikten geldiğini belirtmiştir.⁴⁶⁷

Mektup’ta, Türkiye’nin Garanti Antlaşması uyarınca harekete geçmesinin söz konusu olduğu her durumda, ABD ve diğer garantörlerle danışmada bulunduğu örnekler verilerek açıklanmıştır. Ayrıca hukuki geçerliliği ABD tarafından da kabul edilmiş olan Garanti Antlaşması’nın 4. maddesi uyarınca, antlaşmalarla kurulan düzeni yeniden tesis etmek amacıyla yapılabilecek bir harekettten dolayı, ABD’nin “Ahde vefa” prensibine daima saygılı olmuş olan Türkiye’ye, Kıbrıs’ın taksimini gerçekleştirmek niyetini yüklemesinden üzüntü duyulduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra Türk Hükümeti, Türkiye’ye Garanti Antlaşması’nın 4. maddesiyle tanınan hakkı saklı tuttuğunu da belirtmekten geri kalmamıştır.⁴⁶⁸

Başbakan İsmet İnönü, Türkiye’nin Kıbrıs’a karşı bir askeri harekâta sadece ittifak Antlaşması’nda öngörülen amaç ve şartlar altında başvuracağını belirtmiştir. Dolayısıyla bir Türk-Yunan savaşı Yunanistan’ın Türkiye’ye saldırması durumunda söz konusu olabilir. Bu takdirde de, savaşın sorumluluğu hiçbir zaman Türkiye’ye yüklenemez. Diğer yandan, Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesi nedeniyle bir Sovyet tehdidine uğraması durumunda Türkiye’nin NATO ittifakı tarafından savunulmaması,

⁴⁶⁵ Işık, 12 Haziran 1964.

⁴⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Dışişleri Belleteni**, S. 16, 31 Ocak 1966; K. Savcı, **a.g.e.**, s. 89-94; N. Erim, **Gizli Yönleriyle Kıbrıs**, s. 310-321; Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s. 277.

⁴⁶⁷ P. Oberling, **a.g.e.**, s. 92-93; F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 790.

⁴⁶⁸ K. Savcı, **a.g.e.**, s. 92.

iki devlet arasında büyük bir görüş ayrılığı bulunduğunu göstermektedir.⁴⁶⁹

Bu noktadaki Türk görüşü şu şekilde açıklanmıştır: NATO müttefiklerinin herhangi birine yapılacak tecavüz, tecavüzde bulunan tarafından daima haklı gösterilmeye çalışılacaktır. Bu durumda NATO ülkeleri saldıran devletin iddialarına inanacaklarsa o zaman NATO'nun yapısının tekrardan gözden geçirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin anlayışına göre Atlantik Antlaşması, saldırıya uğrayan üye ülkeye diğer üye ülkelerin derhal yardım etmesi koşulunu yüklemektedir. Üye devletlerin takdirine bırakılan konu ise, bu yardımın niteliğidir. Eğer üye devletler, Sovyet müdahalesine maruz kalan NATO üyesinin haklı olup olmadığı, müdahaleyi kendi hareketiyle tahrik edip etmediği gibi konuları tartışmaya kalkışmalar ve tartışma neticesine göre yardım yükümlülükleri olup olmadığını belirlerlerse, NATO ittifakının temeli sarsılmış olur.⁴⁷⁰

Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesinin BM Antlaşması'nın hükümlerine uygun olmadığı iddiası da, BM'nin Kıbrıs'taki olayları önlemekte etkili olamadığı belirtilerek reddedilmiştir. Bütün bunlardan şöyle bir sonuç çıkmaktadır: Kıbrıs sorununu antlaşmalara uyarak çözmeye çalışan Türkiye, antlaşmaların ortadan kaldırılması için çalışan Yunanistan karşısındaki haklı davasını, müttefiklerine, özellikle ABD'ye tam anlamıyla anlatamamıştır.⁴⁷¹

İnönü'nün cevabından da anlaşılacağı gibi, Johnson Mektubu iki saat içerisinde alelacele kaleme alınarak yazılan, Türk müdahalesini durdurmaya yönelik bir mektup değildi. Gerek altı çizilen konular ve gerekse ifade tarzı açısından, daha önceden hazırlanarak gönderilmek için uygun bir zaman kollandığı havası vardı. Bu durumda Amerika'nın Kıbrıs sorununa karşı ilgisiz olmayıp, belli etmese de, konuyla yakından ilgilendiğini göstermektedir. Bu ilginin Türkiye'nin Ada'ya müdahalesi söz konusu olduğunda açığa çıkması ise Amerika'nın bir Türkiye-Yunanistan savaşı çıkmasından endişelendiğini ifade etmektedir.⁴⁷²

Amerika, Türkiye'nin Antlaşmalar'dan doğan müdahale hakkını önlemek suretiyle büyük bir sorumluluk altına girmişti. Makarios, Amerika'nın Türk

⁴⁶⁹S. İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü*, s. 173.

⁴⁷⁰F. Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 790-791.

⁴⁷¹S. Toluner, *a.g.e.*, s. 118.

⁴⁷²S. Özmen, *a.g.e.*, s. 249.

müdahalesini önlemesinden aldığı cesaretle, bundan sonra da aynı önlemin yapılacağını düşünmüş ve bu düşünceyle Kıbrıs'ta yapmak istediği oldu-bitti ile teşebbüslerini rahatlıkla yürütebilmişti. Amerika aslında Türkiye aleyhine müdahalede bulunmuş ve Makarios'un Kıbrıs'ta silahlanmasını ve Türk Toplumunu üzerine istediğini empoze edecek hale gelmesini sağlamıştı.⁴⁷³

Başbakan İnönü'nün ABD Başkanı Johnson'a verdiği cevaba istinaden Behzat Bilgin, İnönü'yü "ABD'ye danışmadan kılımızı bile kılmıdatamıyoruz. Bu anlayış dinamik ve haysiyetli bir politikayla asla bağdaşmaz" sözleriyle eleştirirken;⁴⁷⁴ Bedii Faik ise meslektaşının aksine İnönü'nün tavrını destekler nitelikte şöyle demektedir: "Johnson Mektubu'nda nasıl dostça bir ikaz sayhası ve ancak dostlara karşı gösterilmesi tabii olan bir uyarma aceleciliği havası varsa, İnönü'nün cevabında da vekar var, olgunluk var, bilgi var ve aynı ölçüde bir dostun yanılma noktalarına ışık tutma üstünlüğü var."⁴⁷⁵

3)Washington Görüşmeleri

ABD Başkanı Johnson'un uzun tartışmalara yol açan 5 Haziran 1964 tarihli mektubunun ardından, Türk Başbakanı İsmet İnönü görüşmelerde bulunmak üzere Amerika'ya çağırılmıştır.⁴⁷⁶ Amerika'da 7 Haziran 1964 tarihinde yayınlanan gazetelerde, Türk Başbakanı İsmet İnönü'nün Başkan Johnson'un davetini kabul ettiği yolunda haberler çıkmıştır.⁴⁷⁷ Başbakan İnönü de Amerika'ya gitmeden önce, hükümetin Kıbrıs politikası konusunda TBMM'den güvenoyu istemiştir.⁴⁷⁸ İnönü Hükümeti, 19 Haziran 1964 günü yapılan güven oylaması sonucunda 194 olumsuz oya karşı 200 olumlu oy sağlayabilmiştir.⁴⁷⁹

Hükümetin Amerika ziyareti için meclisten güvenoyu istemesini şaşkınlıkla karşılayan Nezihe Araz, "güvenoyları, başkanlık seçimleri, Kıbrıs müzakereleri gibi

⁴⁷³E. Mütercimler, **a.g.e.**, s. 104.

⁴⁷⁴Behzat Bilgin, "Bu Nasıl Bir Anlayıştır", **Yeni Asır**, 17 Haziran 1966.

⁴⁷⁵Bedii Faik, "Vekar-Olgunluk-Bilgi", **Ege Ekspres**, 17 Haziran 1966.

⁴⁷⁶"Mektubun Neticesinde...", **Kütahya Postası**, 11 Haziran 1964.

⁴⁷⁷H. Fikret Alasya, "**Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi**", Ankara 1984, s. 39.

⁴⁷⁸"Hükümet Güvenoyu İstiyor", **Yeni Asır**, 16 Haziran 1964; "İnönü Güven Oyu İstedi", **Ege Ekspres**, 16 Haziran 1964; "Hükümet Güvenoyu İstiyor", **Demokrat İzmir**, 16 Haziran 1964.

⁴⁷⁹"İnönü Güvenoyunu Zor Aldı", **Ege Ekspres**, 20 Haziran 1964; "İnönü: Netice Müsbet, Amerika'ya Gidiyorum", **Demokrat İzmir**, 20 Haziran 1964; Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s. 270.

konularla hükümetin halkı oyaladığını bu tip konuları ortaya atarak, mühim kararları zorda-darda-müşkülde olan meseleleri kim vurduya getirmek ve milletin dikkatini başka taraflara çekmek için ortaya attığını” düşünmektedir. Araz’a göre, “Ekmek derdi en mühim meseledir. İnönü de Papandreu da iktidarları bakımından şu Kıbrıs Meselesi’nden dolayı büyük şikâyet sahibi değildir. Her iki milletin de dikkat nazarları bu meseleye öyle dikilmiştir ki başka her şey ikinci planda kalmaktadır.”⁴⁸⁰

İnönü’nün Washington’a gitmesinin ve İnönü-Johnson görüşmelerinin başlamasının⁴⁸¹ hemen ardından, Yunan Başbakanı Papandreu da Johnson’un çağrısı üzerine Washington’a gitmiştir. Ancak, Johnson iki başbakanla ayrı ayrı görüşmüştür, üçlü bir toplantı yapılmamıştır.⁴⁸² Türk-Amerikan görüşmelerinin 22-23 Haziran’da yapılmasından hemen sonra 24 Haziran 1964’te yayınlanan ortak bildirideki en önemli nokta, Antlaşmalar’ın yürürlükte olduğunun taraflarca kabul edilmesidir.⁴⁸³ Ege Ekspres gazetesi, Başbakan İnönü’nün Virginia’daki Langley havaalanına iner inmez yaptığı basın toplantısından şu alıntılarını yapar: “... Amerika’nın Kıbrıs konusunda daha aktif rol oynamasını istiyoruz. Kıbrıs’ta BM Barış Gücü’nün bulunmasına daima taraftarız ve Türkiye, Kıbrıs’ın 1960 Anayasası’na dayanan düzenini resmen kabul edecektir. Ayrıca Enosis’in ilk şeklinin uygulanması halinde yani Ada’nın bir kısmının Yunanistan’a diğer kısmının da Türkiye’ye verilmesi durumunda Türkiye bu anlamda bir Enosis’i bile kabul edecektir”.⁴⁸⁴

Işık Gazetesi’nde çıkan habere göre, Papandreu-Johnson görüşmesinden sonra yayınlanan bildiride; arabulucunun yetkisi üzerinde durulmakta ve yeni bir çözüm şeklinin bulunmasının zorunlu olduğu kabul edilmektedir.⁴⁸⁵ Kütahya Postası Gazetesi’ne göre ise, Yunanistan’ın Başbakan yardımcısı Stefanopulos’a göre Yunanistan-ABD Bildirisi, Türkiye-ABD Bildirisi’ndeki Antlaşmalar’ın tarafları bağlamaya devam ettiği izlenimini silmektedir.⁴⁸⁶ Böylece Kıbrıs sorununa yeni bir çözüm yolu bulunması zorunluluğu da ortaya çıkmaktadır.

⁴⁸⁰Nezihe Araz, “Ekmek Kavgası”, *Ege Ekspres*, 20 Haziran 1964.

⁴⁸¹“İnönü Amerika’da”, *Yeni Asır*, 22 Haziran 1964; “İnönü Amerika’da Federal Devlet Tezini Savunacak”, *Kütahya Postası*, 22 Haziran 1964.

⁴⁸²Metin Toker, *İsmet Paşa ile 10. Yıl*, C. 4, Ankara 1966, s. 119.

⁴⁸³“Antlaşmalar Yürürlükte”, *Kütahya Postası*, 26 Haziran 1964.

⁴⁸⁴“İnönü New York’ ta Konuştu”, *Ege Ekspres*, 26 Haziran 1964.

⁴⁸⁵“Ortak Bildiri”, *Işık*, 25 Haziran 1964.

⁴⁸⁶“Yunanistan- ABD Bildirisi”, *Kütahya Postası*, 27 Haziran 1964.

Işık Gazetesi'nden Erdener Yen, Beyaz Saray görüşmelerine Başkan Johnson'un gözünden bakmaya çalışmış ve şöyle demiştir: "Başkan Johnson'un Türk ve Yunan Başbakanlarıyla yapacağı görüşmelerde, Kıbrıs Buhranı'nın bir felakete yol açmasını önlemek maksadıyla en azından zaman kazandırmak bakımından faydalı olmasına çalışılacaktır. Başkan Johnson'u da bu konuda büyük güçlükler beklemektedir. Johnson, Türkiye'yi, meselenin silah kuvvetiyle halledebileceği düşüncesinden uzaklaştırmaya çalışacaktır. Ayrıca Johnson, Kıbrıs'ta gerginliği azaltacak bir formül üzerinde tarafları karşı karşıya gelmeye ikna etmeye çalışacaktır. Şayet Beyaz Saray görüşmelerinde bir gelişme kaydedilemezse her iki tarafta harekete geçecek ve savaş ihtimali doğacaktır."⁴⁸⁷

Washington görüşmelerinden hemen sonra Başbakan İnönü New York'ta BM Genel Sekreteri U-Thant'la, Londra'da Başbakan Sir Alec Home ile, Paris'te de Cumhurbaşkanı De Gaulle ile görüşmelerde bulunarak, Türkiye'nin Kıbrıs politikasındaki tutumunu anlatmıştır.⁴⁸⁸

Ege Ekspres Gazetesi, Başbakan İnönü'nün Londra ziyaretinde verdiği bir demeci yayınladı. Habere göre, Kıbrıs Türk toplumunun Zürih ve Londra Antlaşmaları'ndan doğan haklarını kullanmamasının hayal kırıklığı yarattığı, özellikle NATO ve BM'nin Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'a çıkmasını onaylamamasının ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesine yol açabileceğini söylemiştir. Ayrıca İnönü, bu durumda iki hal çaresinden söz edebileceğini belirtmiştir: Birincisi, mevcut anlaşmaların etkin bir şekilde uygulanması, ikincisi ise, taksim planının bir an evvel yürürlüğe konulmasıdır.⁴⁸⁹

İnönü, yurtdışından dönünce yaptığı açıklamada Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın yürürlükte olduğunu, bu antlaşmaların yürürlükte olduğunun İngiltere ve ABD tarafından da kabul edildiğini belirtmiştir.⁴⁹⁰ Ancak Türkiye'nin bu tutumu ABD-Yunanistan bildirisinin ters yönünde bir yorum yapmanın ötesinde, Kıbrıs uyuşmazlığının çözümü konusunda, politika geliştirmekten uzaktır.

Başbakan İnönü'nün Fransa'nın başkenti Paris'te yaptığı görüşmeleri de üç

⁴⁸⁷Erdener Yen, "Beyaz Saray Görüşmelerinde Ümit Var", **Işık**, 26 Haziran 1964.

⁴⁸⁸S. Özmen, **a.g.e.**, s. 242.

⁴⁸⁹İnönü: Londra'da Kandırılmak İstemiyoruz", **Ege Ekspres**, 30 Haziran 1964.

⁴⁹⁰"Başbakan İsmet İnönü dün Yurda Döndü", **Hür Aydın**, 30 Haziran 1964; "Türk-İngiliz Resmi Görüşmeleri Bitti ve Bir Tebliğ Yayınlandı", **Ege Ekspres**, 30 Haziran 1964.

noktada toplamak mümkündür:

1. Zürih ve Londra Antlaşmaları işlemez durumdadır. Çünkü ortada Kıbrıs Milleti yoktur. Kıbrıs'ta iki ayrı etnik gruba bağlı topluluklar vardır. Dolayısıyla bulunacak çözümde, çifte milliyet esasına dayandırılmalıdır.

2. Kıbrıs'ta barışı sağlamak BM'nin görevidir. Siyasi çözüm ancak barışın tekrar kurulmasından sonra bulunabilir.

3. Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle iki çözüm öngörmektedir;

a)Türk azınlık haklarının milletlerarası statüyle korunduğu bir Enosis

b)Çift taraflı Enosis ⁴⁹¹

Daha önce de belirtildiği gibi, Yunanistan'ın Kıbrıs politikasındaki ana hedefi aynı kalmakla beraber, hükümetlerin değişmesi sonucu, ana hedefle hükümet politikaları arasında zaman zaman ortaya çelişkiler çıkmaktadır. Türkiye'nin ise Kıbrıs konusundaki hedefi tam olarak belli olmadığından, İnönü Hükümeti zamanında da "Federasyon" ile "Taksim" politikaları arasında kesin bir seçim yapılmamıştır.

Daha önceki yıllarda eleştirilen Türk Dış Politikası 1960'lı yıllarda Kıbrıs sorununun Türk kamuoyunca yakından takip edilmeye başlanmasıyla, özellikle bu konuda Türk Hükümetleri'nin belli politikalarının olmayışı dolayısıyla eleştirilmeye başlanmıştır.⁴⁹² Konuyla ilgili Behzat Bilgin'in makalesi- belki de- öncü yazılardan birisidir. Bilgin'e göre: "Hükümet, Kıbrıs politikası için istediği güvenoyu müzakerelerinden sonra düşmeliydi... Kıbrıs için Taksim'den başka çare yoktur... Türk halkı, Kıbrıs için, milletin iradesi dışında pazarlığa ilişmek hatasına düşenleri asla affetmeyecektir."⁴⁹³

E-Acheson Planları

Washington Görüşmeleri'nden sonra BM Genel Sekreteri 4 Mart 1964 tarihli Güvenlik Konseyi Kararı'nın 7. maddesinde yapılan tavsiyeye uyarak, ilgili tarafların onayını da aldıktan sonra Sakari Tuomioja'yı BM arabulucusu tayin etmiştir.⁴⁹⁴

⁴⁹¹N. Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm**, s. 338-339.

⁴⁹²Sarıca ve Diğerleri, **a.g.e.**, s. 140.

⁴⁹³Behzat Bilgin, "Neredesin Amerika", **Yeni Asır**, 2 Eylül 1964.

⁴⁹⁴N. Güvenç, **a.g.e.**, s. 140.

Tuomioja, tarafların görüşlerini belirlemek amacıyla, Nisan ayı içinde Lefkoşe, Atina, Ankara ve Londra'ya gitmiştir. Bu görüşmelerde Türkiye, Kıbrıs sorununa federal esasa dayalı bir çözüm bulunmasını, bu gerçekleştirilemediği takdirde Ada'nın taksimini önermiştir. Yunanistan ve Kıbrıs Rum toplumu ise, federasyon tezini reddederek, Ada Türkleri'ne BM garantisi altında bazı haklar tanınması şartı ile Kıbrıs'a tam bağımsızlık verilmesini istediklerini bildirmiştir.⁴⁹⁵

Temmuz ayı başında Cenevre'de Washington Görüşmeleri'nin uygulanmasının ilk belirtisi olarak görünüşte BM arabulucusu Tuomioja'nın, gerçekte Amerika'nın Dışişleri Bakanı Acheson'un aracılığıyla Türkiye, Yunanistan ve İngiltere temsilcileri arasında Kıbrıs hakkında görüşmeler yapılması hazırlığına girilmiştir.⁴⁹⁶ Önce öyle bir görüşmeye yanaşmayan Yunanistan, sonra da Acheson aracılığı ile dolaylı olarak görüşmelere katılmıştır. Bu görüşmelerde Türkiye'yi temsil eden Nihat Erim, Tuomioja ve Acheson ile ilk görüşmesini Temmuz 1964'te Cenevre'de yapmıştır.⁴⁹⁷ Dean Acheson'un Kıbrıs sorununa kesin bir çözüm bulmak için arabuluculuk çabası 1 Eylül 1964 tarihine kadar devam etmiştir.⁴⁹⁸

Bu arada Kıbrıs'ta temsilciler meclisinin Rum üyeleri, Kıbrıs Anayasası'na ve 4 Mart 1964 Tarihli Güvenlik Konseyi Kararı'na aykırı olarak, Anayasa Mahkemesi ile Türk Mahkemeleri'nin kaldırılmasını öngören bir kanunu 9 Temmuz'da kabul etmişlerdir. Rum üyelerinin bu hareketi, Türkiye tarafından şiddetle protesto edilmiştir.⁴⁹⁹

1. Birinci Acheson Planı

Görüşmeler sırasında Acheson'un sunduğu ve "Acheson Planı" adıyla anılan önerinin esasları şöyledir: Kıbrıs Ada'sının kuzeydoğusunda yer alan Karpas Yarımadası'nda bir bölgenin Türkiye'ye bırakılması koşuluyla Ada'nın Yunanistan ile birleşmesi kabul edilecektir. Ayrıca, Türkiye'nin güvenlik endişesini gidermek amacıyla Meis Adası Yunanistan tarafından Türkiye'ye verilecektir. Karpas Bölgesi'nin sınırı,

⁴⁹⁵S. Toluner, **a.g.e.**, s. 120.

⁴⁹⁶"Arabulucu, Türkiye ve Yunanistan'ı Masaya Oturtacak", **Ülkü**, 11 Temmuz 1964; "Gözler Şimdi Cenevrede", **Yeni Asır**, 11 Temmuz 1964.

⁴⁹⁷"Erim, Cenevre'de", **Ülkü**, 8 Temmuz 1964; Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s. 277- 278.

⁴⁹⁸Gönlübol ve Diğerleri, **a.g.e.**, s. 379.

⁴⁹⁹"Kıbrıs'ta Türk Mahkemeleri Lav Ediliyor", **Ülkü**, 7 Temmuz 1964; R. Denктаş, **R. Denктаş'ın Hatıraları**, C. 1, s. 392.

Cenevre’de yapılacak görüşmelerle belirlenecek ve Türkiye kendisine bırakılan alanda istediği kadar askeri kuvvet bulundurarak hem kendi güvenliğini hem de Kıbrıs Türkleri’nin güvenliği sağlayacak tedbirleri alabilecektir. Bu alan aynı zamanda Kıbrıs’ın diğer yerlerinde yaşamaya devam etmek isteyen Türkler’in ileride yeni saldırılara uğramaları halinde sığınabilecekleri bir yer olabilecektir.⁵⁰⁰

Ayrıca bu planda, Kıbrıs’ın Rumlar veya Yunanistan idaresinde kalacak kısmında ikamete devam edecek Türkler için, “mahalli self-goverment” veya “mahalli self-administeration” bölgeleri öngörülmektedir. Bu bölgelerde mahalli vergileri kendileri toplayacak ve masrafları kendileri yapacaklar, mahalli polisi kumanda edecekler, Türkler ile ilgili bulunduğu ölçüde adalet kurumlarının genel sevk ve idaresinde egemen olacaklar; belediyenin ve mahalli idarenin diğer yetkilerine sahip olacaklar. Bu mahalli özel idareler devlet içinde devlet niteliğinde olmayacak, merkezdeki siyasal otoriteye karşı sorumlu sayılacak, bu şekildeki “self – goverment” lar Türkler’in çoğunluğunun oluşturduğu Kıbrıs’ın iki veya üç bölgesinde kurulacaklardır.⁵⁰¹

Ada’nın başka kesimlerinde yaşayacak Türkler’in haklarının korunması için merkezi bir Türk yönetimi de düşünülmüştür. Bu örgüt, kendi kendini özerk bir şekilde yönetecek, iki veya üç bölge dışında hepsi Türk veya büyük çoğunluğu Türk olan köylerin idari işlerini de yürütecektir. Bütün bu haklara sahip olan Türkler, gene de merkezi otoritenin vatandaşları sayılacaklar ve bu sıfatla örneğin Lozan Antlaşması’nda azınlıklara tanınan haklara sahip olacaklardır. Öte yandan, koruyucu tedbir olarak da, ya BM ya da Milletlerarası Adalet Divanı tarafından tayin edilecek olan bir milletlerarası komiser, Türk topluluğuna ve Türkler’e tanınan haklara saygı gösterilip gösterilmediği konusunda gözlemlerde bulunacaktır.⁵⁰²

Diğer yandan Acheson, Erim’in sorularına verdiği yazılı cevapta uluslararası komiser atanma yönteminin, Dantzig ve Saar Bölgeleri’nde iyi işlediği kanısında olduğunu bildirmiştir. Bu uluslararası komiser, şikâyet dinleyebilecek, tahkikat yapabilecek, ilgili otoritelere haksızlığın giderilmesi için tavsiyelerde bulunabilecek ve eğer fiilen ilgili otorite, komiserin tavsiye ve kararına uymazsa zarar gören taraf

⁵⁰⁰ Acheson Görüşmeleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. N. Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm**, s. 347-410; A. G. Alçitepe, **a.g.m.**, s. 118; S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyetinin Doğuşu-Çöküşü**, s. 323-324.

⁵⁰¹ Zahariadis ve Alp, **a.g.e.**, s. 34-35.

⁵⁰² N. Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm**, s. 349.

uluslararası mahkemeye veya taraflar kabul ederse NATO'ya başvurulabilecektir.⁵⁰³

Görüldüğü gibi, Acheson Planı'nda Türkler'e tanınan kâğıt üzerinde garantilere bağlanmış azınlık hakları ve adanın en çorak yeri olan Karpas Yarımadası'nda Türkiye'ye verilecek bir "askeri üs"ten ibarettir. Buna rağmen Türkiye, bazı değişikliklerin sağlanması koşuluyla bu planı müzakere esası olarak kabul ettiğini bildirmiştir. Yunanistan ve Kıbrıs Rum tarafı ise, El Greco Burnu'nda 32 km'lik bir bölgenin 25–30 yıl süreyle ve yalnızca hava ve deniz üssü olarak kullanılması şartıyla, Türkiye'ye kiralanması ve Ada Türkleri'ne uluslararası bir makama müracaat hakkı ile birlikte Batı Trakya Türkleri'ne tanınan azınlık haklarının tanınması önerisinde bulunmuşlardır. Bu öneri de, bu kez Türkiye tarafından reddedilmiş ve müzakere esası olarak taksim tezinin kabul edileceği açıklanmıştır.⁵⁰⁴

2. Erenköy Olayları ve İkinci Acheson Planı

Uşak'ta yayınlanan Ülkü Gazetesi'ne göre, 1964 Ağustosunda Kıbrıs'ta BM Barış Gücü askerlerinin gözleri önünde İngiliz İşçi Partisi Lideri Wilson'un "Kontrollü Soykırım" olarak nitelendirdiği cinayetler işlenmeye başlanmıştır.⁵⁰⁵ Tavşanlı Postası Gazetesi'nin verdiği bilgiye göre ise, 1964 sonbaharının başlarında Kıbrıslı Türkler'in durumu daha da kötüye gitmiştir. 109 kasabada, Türkler'e ait 527 ev tahrip edilmiş, 2000'e yakın ev de hasar görmüştür. Ziraat ve sanayide meydana gelen hasarın dışında, hükümet dairelerinde ve Kıbrıs'ın Rum bölgelerinde kamu ve özel sektörde çalışan 4.000'e yakın Türk'ün ücreti verilmemiştir. Başka bölgelere göç eden 25.000 Türk'ün 23.000 kadarı işsiz kalmıştır. Kıbrıslı Türkler'e reva görülen bu felakete ilaveten, Makarios, ekonomik ambargo politikasını daha da şiddetlendirmiştir.⁵⁰⁶

6–9 Ağustos 1964 tarihleri arasında Grivas komutasındaki Rumlar Erenköy'e karşı denizden ve karadan büyük bir saldırıya geçmişlerdir.⁵⁰⁷ Türk tarafı bu saldırının yapılacağını anlayınca BM Barış Gücü komutanı General Timaya'yı ikaz ederek önlem

⁵⁰³N.Erim, **a.g.e.**, s. 352–359.

⁵⁰⁴**Dışişleri Belleteni**, 1964, S. 2, s. 7-8; S. Toluner, **a.g.e.**, s. 121.

⁵⁰⁵"Rum Botları Ateş Açıyor", **Ülkü**, 6 Ağustos 1964; "Rumlar Türk Mahallelerini Ateşe Tutuyor", **Ülkü**, 7 Ağustos 1964.

⁵⁰⁶"Kıbrıs'ta Müslüman Türkler'e Tatbik Edilen İnsanlık Dışı Hareketler", **Tavşanlı Postası**, 15 Eylül 1964.

⁵⁰⁷"Rumlar, Dün Erenköy'e Ateş Açtı", **Ege Ekspres**, 12 Ağustos 1964; "Makarios Ateşkes Şartlarını Reddedti", **Kütahya Postası**, 12 Ağustos 1964.

alınmasını talep etmiştir. Ancak General Timaya, Rumlar'ın askeri tatbikat yaptıkları yalanına inanarak harekete geçmekte gecikmiştir.⁵⁰⁸

8–9 Ağustos 1964 tarihlerinde T. C. Hükümeti, Rumlar'ın saldırılarını durdurmak amacıyla Türk Jetlerinin Kıbrıs üzerinde uçuş yapmalarını istemiştir. Işık gazetesinin konuya ilişkin yorumu çok ilginçtir: Habere göre, 64 Jetimiz, Rumlar'ın akıllarını başlarına toplamaları için Kıbrıs semalarında havalanmışlardır.⁵⁰⁹ Erenköy ve Mansura bölgesindeki Rum saldırısı kesilmeyince jetler Rum birliklerini makineli tüfek ateşine tutmuşlar ve Rum mevzilerini bombalamışlardır.⁵¹⁰ Bunun üzerine, Hür Aydın gazetesinde Türk Hükümeti'nin bildirisi yayınlanır. Bildiride: “BM Kuvvetleri'nin Kıbrıslı Rumlar'ın imha hareketlerini durduramayacaklarını açıklamaları üzerine, hareket sahası olan Erenköy ve Mansura Bölgesi'nde Kıbrıslı Türkler'in hak ve güvenliğini korumak amacıyla ve Kıbrıs Garanti Antlaşması gereğince, bu bölgenin bombardıman edildiğini” açıklamıştır.⁵¹¹

Erenköy Saldırı'nın canlı tanıklarından Aziz Fedai, 8 Ağustos gününü şöyle anlatır: “Rumlar 2 bin askerle çevre kuşattıkları Erenköy'e havan, sahra topları ve makinalı tüfeklerle saldırıya geçmişlerdi. Rumlar'ın niyeti Erenköy savunmasını kırmak, Türkler'i denize dökmektir. Hayallerindeki bu olayı görüntülemek için basın mensupları ve bazı sivil kişileri de beraberlerinde getirmişlerdi. Karadan ve denizden, her taraftan Erenköy'e atış yağıyordu. Cephedeki mücahidlerimiz başlarını siperlerden kaldıramaz hale gelmişlerdi. Artık Allaha sığınmak zorunda almıştık. Durumun ciddiyeti ile yaklaşmakta olan büyük felaketin bilincinde olan komutan, Ankara'ya kısa fakat büyük anlam taşıyan son mesajını göndermek zorunda kalmıştı: “Gelirseniz kurtuluruz, gelmezseniz vatan sağolsun.” O anda zaman sanki durmuştu, uykusuzluktan ve yorgunluktan bitkin düşmüş olan soydaşlarımızın ümitlerinin sönmek üzere olduğu bir anda, Kuzey'den, ta derinlerden gürültüler gelmeye başladı. Evet, bu gelenler günlerce özlemle beklediğimiz kırmızı kanatlı çelik kartallarımız, Türk uçaklarımızdı. 8 Ağustos saat 16.30'da yapmış oldukları uyarı uçuşlarının Rumlar tarafından dikkate alınmaması üzerine, 17.30'da Türk uçakları düşman mevzilerini ve stratejik noktaları

⁵⁰⁸H. F. Alasya, **K. K. T. C. Tarihi**, s. 38.

⁵⁰⁹**Işık**, 10 Ağustos 1964.

⁵¹⁰“Kıbrıs'da Katliamın Durması Üzerine 64 Jetimiz Evvelki Gün Bomba Atışına Devam Etti”, **Ülkü**, 11 Ağustos 1964; “Kıbrıs'ta Rum Hedefleri Bombalandı”, **Yeni Asır**, 9 Ağustos 1964.

⁵¹¹“Hükümet Sözcüsü: Haklı Durumumuzdan Eminiz”, **Hür Aydın**, 11 Ağustos 1964.

bombalamışlar, ana yol üzerinde Erenköy'e doğru gelmekte olan destek birliklerini vurarak dağıtmışlardı. Neyse ilk görevi başarıyla tamamlamış olan 4'lü filonun komutanı Cengiz Topel, geri dönerken, Erenköy'e gitmekte olan bir Rum hücumbotu görmüştü. Biz bu olayı, Denizli'ye bakan bir tepe üzerinde konuşlanmış Cengiz Topel Endüstri Meslek Lisesi'nin avlusundan çok iyi şekilde izleyebiliyorduk. Cengiz Topel'in uçağı hemen deniz düzeyine kadar inerek, Rum hücumbotunun üzerine doğru dalış yapmış, bir bomba atarak onu berhava etmişti. Ancak bunun ardından, uçağın arka kısmından bir kara duman belirmeye başladı ve iki cismin dışarıya doğru fırladığı görüldü. Bunlardan biri koltuğu diğeri de Cengiz Topel'in kendisi idi. Herkesin içine derin bir hüzmün çökmüştü. Onu kurtarabilmenin olanaksızlığı içinde çırpınıyorduk. Çünkü Yüzbaşı Cengiz Topel büyük bir talihsizlik sonucunda Rum hatlarının gerilerine iniş yapmak zorunda kalmıştı. Belki yardımcı olabiliriz düşüncesiyle emniyet müdürümüz Hüseyin Kavas Efendi'yi Bölge Barış Gücü komutanına gönderdik. O da bize daha sonra, Cengiz Topel'in, etrafını saran Rum askerleri tarafından tutuklanarak şimdi Cengiz Topel ismiyle anılan, Kıbrıs Maden Şirketi'nin Pendaya Hastanesi'ne götürüldüğünü söyledi. Ancak sonra öğrendik ki Cengiz Topel, Rumlar tarafından kendisine insanlık dışı işkenceler yapılarak şehit edilmişti.”⁵¹²

Türkiye'nin bu müdahalesi üzerine Makarios, Suriye, Mısır ve Sovyetler Birliği'nden yardım talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine, Sovyetler Birliği Başkanı Kruşçev, 9 Ağustos 1964'de Başbakan İnönü'ye gönderdiği mesajda, oldukça yumuşak bir ifade ile “Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmakla üzerine sorumluluk aldığı” bildirerek, askeri harekâtın durdurulmasını istemiştir. Başbakan İnönü ise 13 Ağustos'ta verdiği cevapta, “Rumlar'ın insanlık dışı davranışlarını anlatarak, Sovyet Rusya'nın durumu anlayacağı ve etkisini bu doğrultuda kullanacağını ümit ettiğini” ifade etmiştir.⁵¹³

Bandırma Ekspres Gazetesi'nde isimsiz olarak yayınlanan bir makalede, Kıbrıs'ta Rumlar'ın Türkler'e yaptıkları saldırılar eleştirilmekte ve Türkiye'nin haklı müdahalesinden bahsedilmektedir. Makaleye göre, Makarios ve hempaları adeta tüm dünya ile alay edercesine, Kıbrıs'ta masum Türkler üzerine ateş yağdırırken Türk'ün

⁵¹² İ. Tayhani, **a.g.e.**, s. 59-61.

⁵¹³ Kruşçev'in mesajının tamamı ve İnönü'nün cevabı için bkz. N. Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm**, s. 385-389.

sabrının artık taşıdığı veya taşıacağını hesaba katmamıştır. Makarios sanmıştır ki Sovyetler'den aldığı garanti ve yine kendi ayarındaki Mısır ve Suriye'nin verdiği teminat karşısında Türk susacak ve yaptıklarına seyirci kalacak, ancak evdeki hesap çarşıya uymamıştır.⁵¹⁴

Türkiye, 1963 Aralığı'ndan beri yapmak istediği müdahale niyetini ilk kez 8-9 Ağustos bombardımanları ile uygulamaya geçirebilmiştir.⁵¹⁵ Bombardımanın ardından bir çıkartma harekâtının yapılacağından korkan Yunan Hükümeti, Yunanistan'ın hiçbir zaman Türkiye ile bir savaşı göze alamayacağını, Türk-Yunan dostluğuna önem verdiğini ve Kıbrıs sorununun barışçı yollarla çözümü arzuladığını Türkiye'ye bildirmiştir.⁵¹⁶

Bunu, Türk Başbakanı ile Yunan Başbakanı arasında bu konuda karşılıklı notaların verilmesi izlemiştir.⁵¹⁷ Işık Gazetesi, Başbakan İnönü'nün Yunan başbakanına verdiği notanın metnini yayınlar. Mesajda şunlar yazılıdır: “Halen Kıbrıs'ta Türk ve Yunan milletlerinin kaderiyle, tamamen mesuliyetsiz bir tarzda oynayan ve memleketimiz arasında uzun zahmetler sonucu kurulan barış ve işbirliğini sistemli bir şekilde tahrib eden bir idare vardır. Size samimiyetle söylüyorum, sizin bu idareyi açıkça desteklediğiniz kanaati onu cesaretlendirmiş ve memleketlerimiz münasebetleri için çok zararlı olmuştur. Ancak bugün Kıbrıs'ta çok vahim bir durum mevcuttur. Bu durumun süratle düzeltilmesi zaruridir. Kıbrıs'ta barış derhal ve tam olarak tesis edilmelidir; Kıbrıslı sorumlular emrivakilerle hiçbir netice elde edemeyeceklerine inandırılmalıdırlar ve son olarak tehlikeler aşıkardır ve meseleye süratle çözüm yolu bulmak zarureti vardır. Bunun için müzakerelerin süratlendirilmesi ve anlaşmaya varmak zarureti vardır. Şimdiye kadar Türk milletinin gayret ve anlaşma zihniyetine, Yunan hükümeti de iştirak edecek olursa bir ay içinde Kıbrıs işinin halledilmesi mümkündür. Sizin de bizim gayretlerimize muvazi olarak, milletiniz yararına bu istikamette acil gayretler göstereceğinizi ümit ve temenni ediyorum.”⁵¹⁸ Bu nota, Yunanistan'a geri adım attırmışsa da, bu olay aynı zamanda, Yunanistan'ın Kıbrıs'a asker sevketmeye başlamasına da yol açmıştır. İlk olarak 5.000 Yunan askeri Kıbrıs'a

⁵¹⁴“Jetler Uçarken”, **Bandırma Ekspres**, 11 Ağustos 1964.

⁵¹⁵“Jetlerimizin Dünkü Uçuşlarından Sonra Rum Sürüleri Dize Geldi”, **Ege Ekspres**, 11 Ağustos 1964.

⁵¹⁶F. Armaoğlu , “Kıbrıs Politikamız”, **Cumhuriyet**, 22 Ağustos 1964.

⁵¹⁷N. Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm**, s. 389–392.

⁵¹⁸“Dün Yunanistan'a Sert bir nota verdik”, **Işık**, 12 Ağustos 1964.

yollanmıştır. Bu rakam zamanla 12.000'e çıkacaktır.⁵¹⁹

Türkiye'nin 8-9 Ağustos müdahalesinden sonra Acheson Planı değiştirilerek yeniden ortaya atılmıştır. Yeni plan uyarınca, Karpas Yarımadası'nda Batı sınırı Komi-Kebir'in iki mil batısından kuzey-güney doğrultusunda çizilecek bir hattın doğusunda kalan bölgede Türkiye 50 yıl süre ile bir askeri üs bulundurma hakkına sahip olacak, ayrıca Magosa Limanı'ndan serbestçe yararlanacaktır. Türkiye, Ada'nın bu kesimindeki egemenlik hakkının kendisine devredilmesi üzerinde ısrar ettiği için bu girişimden de bir sonuç alınamamıştır.⁵²⁰

20 Ağustos 1964'de açıklanan ikinci Acheson Planı daha ayrıntılı olarak şu esasları kapsamaktadır:

1. Karpas Yarımadası'ndaki batı sınırı Komi-Kebir'in iki mil batısında kuzey-güney doğrultusunda çekilecek bir hattın doğrultusunda kalan bölgede, Türkiye 50 yıl süre ile bir askeri üs bulundurma hakkına sahip olacaktır. Ayrıca Türkiye, Magosa Limanı'ndan serbestçe yararlanabilecektir.

2. Yunan Hükümeti'nce, Kıbrıs Türk Toplumuna Lozan Antlaşması'nda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndekiler de dâhil olmak üzere, kabul edilmiş insan ve azınlık hakları için sağlam teminat verilecektir. Kıbrıs 8 Kaymakamlık bölgesine ayrılacak ve kaymakamlardan ikisi daima Türk olacaktır.

3. Bu bölgenin idari memurları arasında Türkler'e de önemli sayıda yer ayrılacaktır. Türk nüfusu fazla olan yerlerde, karma Yunan ve Türk polis memurları, karakolları ve kontrolleri olacaktır.

4. Lefkoşe'de Kıbrıs Genel Vali'sinin yanında, yüksek derecede Kıbrıslı bir Türk memur ve ona bağlı yeterli sayıda büro memuru bulunacaktır. Yüksek dereceli memur, bütün Ada'da Türkler'in haklarının gözetilip gözetilmediğini denetleyecek, Rum halkının haklarının gözetilip gözetilmediğini denetleyecek ve bu konuda Atina Hükümeti'ne, gerekirse uluslararası komiserlere başvurabilecektir.

5. Yunan ve Türk Hükümetleri'nin onaylaması ile BM veya başka uluslararası bir makam Kıbrıs'ta yüksek komiser bulundurabilecektir. Komiserin görevi, Kıbrıslı Türkler'in haklarına uyulmasını gözetmek olacaktır. Hakların çiğnenmesi halinde

⁵¹⁹F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 792.

⁵²⁰**Dışişleri Belleteni**, 1964, S. 2, s. 7-9; N. Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm**, s. 399-407.

durumu Yunan otoritelerine, onlar çare bulamazsa, BM'nin yargı organlarına yansıtacaktır.

6. Kıbrıslı Türkler'in "Ahval-i şahsiyeleri" için ayrı bir medeni kanunu olacaktır. Bu konudaki davalara ilk mahkeme olarak Türk yargıçlar bakacaktır.

Türkiye'nin parçası sayılacak bir araziye sahip olunması üzerinde ısrar eden Türk Hükümeti, bu nedenle, özellikle teklifin üs bulundurma hakkını, kira karşılığı öngören maddesini kabul etmeyeceğini açıklamıştır.⁵²¹

Taksim ve federasyon tezlerinin dışına çıkan, Rum ve Yunanlılar'ın tezine ödün veren Acheson Planı'na karşı Türk Hükümeti'nin görüşünü yansıtan İnönü, Millet Meclisi'ndeki 3 Eylül 1964 tarihli konuşmasında şu görüşlere yer vermiştir: "Amerika'nın Kıbrıs ihtilafının başından beri takındığı tutumunu, Türk Milleti'nin doğru olarak bilmesini lüzumlu görmekteyim. Amerika, Kıbrıs'ı meydana getiren antlaşmalarda taraf ve imza sahibi değildir. Kıbrıs meselesi müttefikler arasında bir mesele olduğundan, ABD, son Kıbrıs buhranından hem önce hem de sonra haberdar edilmiştir. Yunanlıları bilmiyorum, fakat biz Amerika'nın meseleye uzaktan bakmasını değil, meseleye bir çare bulmak için yakından faal rol oynamasını daima istemiştir."⁵²²

Başbakan İsmet İnönü, Amerika'nın Türkiye'ye karşı tutumunu, Enosis'ten yana olan eğilimini ve gittikçe tarafsızlar bloğuna kayan ve üçüncü dünya devletleri ile sosyalist bloğa yaklaşarak denge sağlamaya çalışan Makarios yönetimine son verilmesinden yana olan politikasını, "Makarios idaresi ve Yunan politikası uzun süre ABD'yi yanıltmıştır" diyerek açıklamaya çalışmıştır.⁵²³

Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs konusundaki tutumuna da değinen İnönü, "Sovyet Rusya, son zamanlarda yaptığı bütün girişimlerinde, Kıbrıs'ta Rum Toplumu ile beraber Türk Toplumu'nun da haklarının saklı tutulması lüzumundan bahsetmektedir. Sovyet Rusya'nın, bizim federasyon isteğimizi anlayışla karşılaması lazımdır. Sovyet Rusya'nın Kıbrıs sorununu bir NATO sorunu olarak ele alınmasının tabii bir sonucu olduğu düşünülürse, Türk Toplumu'nun aılıktan öldürölmesi gibi bir faciayı hoş

⁵²¹Sarıca Ve Diğerleri, a.g.e., s. 82-83.

⁵²²Türkiye Cumhuriyeti Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, C. 32, Birleşim 3, Eylül 1964, s. 277-278.

⁵²³Y. Örek, a.g.e., s. 94.

görmesi de tasavvur edilemez. Sovyet Rusya'nın beyanlarının kamuoyumuzda üzüntü yarattığı doğrudur. Ama onun beyanlarının da, Kıbrıs idaresinin baskılarını desteklediği manasını çıkarmanın da yanlış olacağı inancındayım" demiştir.⁵²⁴

F)1964 Yılında Kıbrıs'daki Gelişmeler

1)Türk Hava Kuvvetleri'nin Kıbrıs'a Müdahalesi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin Harekete Geçmesi

1964 yılı ortasından itibaren, Yunanistan'ın Kıbrıs'a General Grivas komutasında subay ve asker göndermesi, Oniki Ada'larda tahkimata başlaması, Washington Görüşmeleri'nden sonra ABD aracılığıyla yapılan müzakere tekliflerine yanaşmaması veya müzakereleri açıklamak suretiyle baltalaması, Kıbrıs sorununu mahalli bir uyuşmazlıktan çıkartarak, Türkiye ile Yunanistan arasında bölgesel bir uyuşmazlık haline getirmiştir. Türkiye de bu gelişmeler karşısında, Yunanistan ile yapılmış olan İkamet ve Ticaret Antlaşmaları'nı feshetmiş ve İstanbul'daki Yunan vatandaşlarını ülkeden çıkarmaya başlamıştır.⁵²⁵

Bu dönemin en önemli özellikleri, Türkiye'nin başta Amerika olmak üzere, dostlarından Kıbrıs uyuşmazlığı konusunda umduğu yardım ve desteği görememesi, Türk dış politikasının da artık kamuoyunda tartışma konusu haline gelmesi ve özellikle üniversite gençliği arasında ABD aleyhine gösterilerin artmasıdır.⁵²⁶

28 Ağustos 1964'te Ankara'da 20 bin genç ABD Büyükelçiliği binasına yürümüştür. Bu durumda Türkiye, Sovyetler Birliği ile ilişkilerini düzeltme zorunluluğu duyarak, Feridun Cemal Erkin'i bu amaçla Eylül 1964'te Moskova'ya yollamıştır.⁵²⁷

Cenevre Konferansı'nda arabuluculuk girişimleri çıkmaza girerken, Ada'daki silahlanma artmış ve Rum tarafı Türk Toplumuna karşı genel bir saldırı hazırlığına başlamıştır. Rum tarafının, Ada'nın kuzeybatı kıyısında Türkler'in elinde bulunan tek kıyı şeridi olan Erenköy (Kokkina)- Mansura Bölgesi'ni de ele geçirmek için Ağustos başından beri başlatmış oldukları saldırılar 6 Ağustos'ta şiddetlenmiş ve Türkler

⁵²⁴Dışişleri Belleteni, 1964, S. 2, s. 58.

⁵²⁵N. Güvenç, a.g.e., s. 144.

⁵²⁶Y. Örek, a.g.e., s. 89.

⁵²⁷"Erkin Moskova'da", **Hür Aydın**, 14 Eylül 1964; Gönübol ve Diğerleri, a.g.e., s. 417.

yalnızca Erenköy’de tutunabilmişlerdir.⁵²⁸

Bu gelişmeler üzerine Türk Hükümeti, bir yandan BM Güvenlik Konseyi’nin toplanmasını talep etmiş, diğer yandan da NATO Konseyi’ne müttefik ülke temsilcilerine ve Yunanistan’a Kıbrıs Türkleri’ni korumak amacıyla duruma müdahale edeceğini bildirmiştir. 7 Ağustos’ta Türk uçakları Kıbrıs hava sahasında bir ihtar uçuşu yapmıştır. Bu girişimlerine rağmen ağır silahların kullanıldığı Rum saldırıları durmamış, daha önce olduğu gibi sadece karadan değil, denizden de saldırıya geçilmiştir.⁵²⁹ BM Güvenlik Konseyi’nin toplanamaması, diğer iki garantör devlet nezdinde yapılan girişimlerin sonuçsuz kalması ve BM Barış Gücü yetkililerinin bu saldırıları durdurmak yolunda etkili tedbirler alamayacaklarını açıklamaları üzerine 8–9 Ağustos tarihlerinde Türk jetleri Milli Muhafız Birliği kuvvetlerini ve diğer askeri hedefleri bombalamıştır.⁵³⁰

Rumlar’ın bu dönemde Kıbrıs’ta giriştiği saldırıların genel olma özelliğini kaybederek, münferit çatışmalar halinde devam etmesi, BM Barış Gücü’nden çok Türk Hava Kuvvetleri’nin 8–9 Ağustos 1964 tarihlerindeki müdahalesinin sonucu olmuştur. Ayrıca Türkiye’nin, Kıbrıs Türkleri’ne kuvvet kullanmak suretiyle Eylül ayında yiyecek ve yardım malzemesi göndermeye teşebbüs etmesi⁵³¹ Makarios’un mukavemetini kırmış ve bu suretle Kıbrıs’ta nisbi bir sükunet sağlanmıştır. Türkiye’nin bu müdahalesinden sonra azalan çatışmaların yerini, Rumlar tarafından Türkler’e uygulanan iktisadi abluka tedbirleri almıştır.⁵³²

Denizli Gazetesi konuya ilişkin, Gözlemci Galo Plaza’nın Barış Gücü komutanı General Thimaya ile birlikte Makarios’la görüşme yaptığını ve tatbik edilmekte olan ekonomik ablukanın kaldırıldığı haberini verirken⁵³³; Akhisar Gazetesi, haberin başına “yetkili bir kaynağın bildirdiğine göre” notunu düşerek, iktisadi ablukanın tüm şiddetiyle devam ettiğini ve Türkleri aç-susuz bırakma ablukasının gittikçe insafsız hale

⁵²⁸Kürşad ve Diğerleri, **a.g.e.**, s. 212.

⁵²⁹Zahariadis ve Alp, **a.g.e.**, s. 35.

⁵³⁰“5. 05 Harekatı”, **Hür Aydın**, 8 Ağustos 1964; H. Eroğlu, **a.g.e.**, s. 43; S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Doğuşu-Çöküşü**, s. 211.

⁵³¹“Kıbrıs’a 40 Milyon lira Yardım Yapılıyor”, **Hür Söke**, 9 Ağustos 1964; “Kıbrıs’a Yardım Anamur’dan Yapılacak”, **Ülkü**, 15 Eylül 1964; “Kıbrıs’a ilk Yardım Motor’u Bu Gece Hareket Ediyor”, **Ülkü**, 16 Eylül 1964.

⁵³²P. Oberling, **a.g.e.**, s. 102–105.

⁵³³“Kıbrıs’ta İktisadi Abluka Gevşedi”, **Denizli**, 24 Ağustos 1964.

gelmeye başladığını yazmıştır.⁵³⁴ Denizli'nin Çal ilçesinde yayınlanan Çal Gazetesi'nde, bu tarihlerden üç yıl sonra, 1967 yılında çıkan bir haber, Türkler'e uygulanan bu ekonomik ablukanın seneler geçse de hala bir değişme göstermediğini kanıtlar gibidir. Gazeteye göre, Kıbrıs cemaati ekonomik bir çıkmazdadır. Türkiye'nin yardımlarıyla hayatını devam ettirebilmektedir ve Kıbrıs Türkleri ekonomik yönden güçlendirilmelidir. Yunan taktiği, Türkiye'nin Kıbrıs'a yardımdan vazgeçeceği günü beklemektedir.⁵³⁵ Yine Çal Gazetesi'nin verdiği bilgiye göre, Kıbrıs, 1963 ve 1964 yıllarında 300 milyon dolar yardım almışken, 1965, 1966 ve 1967 yıllarında bu rakam her yıl için 350 milyon dolara çıkmıştır. Ayrıca bu yardımların bazı uzun vadeli projelere yapılan taahhütler olduğu belirtilmiştir.⁵³⁶

Türk Hükümeti, Kıbrıs'a yapılacak bir saldırının Türkiye'ye yapılmış sayılacağını Yunanistan'a bildirmiştir. Türk Hükümeti bu girişimlerinden BM Güvenlik Konseyi'ni haberdar etmiş ve gerekli tedbirlerin alınması için acele toplanmasını talep etmiştir.⁵³⁷ Türkiye ve Kıbrıs'ın isteğiyle 8 Ağustos'ta toplanan Güvenlik Konseyi, 9 Ağustos'ta Konsey başkanının taraflara yaptığı ateşkes çağrısını, oya sunmaksızın uygun bulmuştur.⁵³⁸

9 Ağustos 1964 tarihli kararın oylanmasında, Sovyetler Birliği ve Çekoslovakya çekimser kalmıştır. Bu kararda, Konsey Başkanı tarafından, Kıbrıs'a karşı her türlü kuvvet kullanmanın derhal durdurulması ve bütün ilgili tarafların derhal ateş kesmeleri, barış ve güvenliğin yeniden kurulması için BM kumandanı ile işbirliği yapmaları ve bütün devletlerin durumun kötüleşmesine veya çatışmanın genişlemesine yol açabilecek her türlü hareketten kaçınmaları istenmiştir.⁵³⁹

11 Eylül 1964 tarihinde, Türkiye ve Yunanistan'ın isteği üzerine, BM Güvenlik Konseyi tekrar toplanmıştır. Türkiye bu toplantıda, Yunanistan tarafından Kıbrıs'a silah ve asker gönderilmesi ile Ada'daki Türk toplumuna karşı en temel ihtiyaç maddeleri de dâhil olmak üzere uygulanan iktisadi abluka üzerinde durmuştur.⁵⁴⁰ Uzun süren tartışmalardan sonra kabul edilen 25 Eylül tarihli 5/5987 sayılı BM Güvenlik Konseyi

⁵³⁴“Abluka şiddetleniyor”, **Akhisar**, 27 Ağustos 1964.

⁵³⁵“Kıbrıs Türkleri Ekonomik Yönden Güçlendirilmeli”, **Çal**, 12 Mayıs 1967.

⁵³⁶“İktisadi Yardıma Olan İhtiyacımız Artmaya Başladı”, **Çal**, 10 Haziran 1967.

⁵³⁷ **Dışişleri Bülteni**, 1964, s. 2, s. 10–11.

⁵³⁸“Güvenlik Konseyinin Kararı Kabul Edildi”, **Yeni Asır**, 13 Ağustos 1964.

⁵³⁹S. Toluner, **a.g.e.**, s. 103.

⁵⁴⁰P. Oberling, **a.g.e.**, s. 103.

Kararı'nda, BM Barış Gücü'nün süresinin uzatılması ve önceki kararların desteklenmesi ile yetinilmiş, acil çözüm bekleyen diğer konulara değinilmemiştir.⁵⁴¹

BM Güvenlik Konseyi, sadece Kıbrıs'ta silahlı saldırıların durdurulması yönünde bir barış sağlayabilmiştir. Oysa Kıbrıs sorununa kalıcı bir çözüm şekli getirmek şöyle dursun, Türk toplumunun günlük normal yaşantısını sürdürebileceği bir ortamın hazırlanması konusunda bile etkili olamamıştır.

2) Galo Plaza Raporu

4 Mart 1964 tarihli Güvenlik Konseyi Kararı'nın 7. maddesi uyarınca atanan arabulucu Sakari Tuomioja'nın 9 Eylül 1964 tarihinde ölümü üzerine bu görev, 16 Eylül 1964 tarihinde Ekvator'lu Devlet Başkanı Galo Plaza'ya verilmiştir.⁵⁴² BM Genel Sekreteri'ne sunulan 26 Mart 1965 tarihli raporla sonuçlanan arabuluculuk çalışmaları sırasında Galo Plaza, tarafların görüşlerini belirlemek ve bir uzlaşma sağlamak amacıyla 28 Eylül–28 Ekim 1964, 10 Kasım–28 Kasım 1964 ve 11 Şubat–2 Mart 1965 tarihleri arasında, Kıbrıs Türk ve Rum toplumları, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile danışmalarda bulunmuştur.⁵⁴³

Galo Plaza'nın temasları sırasında, Kıbrıs Rum tarafı, Kıbrıs'ın üniter bir devlet olmasını, İttifak ve Garanti Antlaşmaları'nın kaldırılmasını, Türkler'e azınlık hakları tanınmasını, ayrıca bazı konularda muhtariyet verilmesini ileri sürmüştür. Kıbrıs Rum kesiminin amacı ise self-determinasyon ilkesinin yürürlükte kalması, böylece Enosis'e giden yolun açık tutulmasıdır.⁵⁴⁴

Kıbrıs Türk tarafı ise, 1960 Antlaşmaları ile kurulan düzene coğrafi bir temel sağlanmasını ve iki toplumu birbirinden ayıracak federal yapıda bir devletin kurulmasını önermiştir. Bu teze göre, her iki toplum, kendi bölgelerinde federal devletin yetkisine girmeyen bütün konularda özerk olmalı ve Türkiye veya Yunanistan ile doğrudan doğruya iktisadi, kültürel ve iyi komşuluk ilişkileri kurabilmelidir. Dışişleri, savunma, federal, bütçe, gümrük, ticaret, bankacılık, para basımı, ölçü ve standartların

⁵⁴¹ **Dışişleri Belleteni**, 1964, S. 2, s. 18.

⁵⁴² "Türkiye, İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs Evet Derse, Arabulucu Galo Plaza Olacak", **Ülkü**, 19 Ağustos 1964.

⁵⁴³ P. Oberling, **a.g.e.**, s. 90.

⁵⁴⁴ S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü**, s. 331.

belirlenmesi, vatandaşlık, pasaport işleri, posta ve telekomünikasyon hizmetleri, ceza işlerinde yasama ve yargı yetkisi, federal devletin yetki alanına girmelidir. Federal yasama organı, üyelerinin % 30'u Türk ve % 70'i Rum olan bir Temsilciler Meclisi ve toplumların eşit sayıdaki üyelerle temsil edilecekleri Senato'dan meydana gelmelidir. Bakanlar Kurulu'nda % 70 ve % 30 oranı, federal ordu ve polis kuvvetlerinde ise % 60 ve % 40 oranı saklı tutulmalıdır. Federal devletin bir başka devletle birleşmesi, Ada'nın ikiye bölünmesi, milli ve uluslararası yükümlülükler yüklenilmek suretiyle yasaklanmalıdır. İttifak Antlaşması ve Garanti Antlaşması ayrılmaz bir parçası olmalıdır.⁵⁴⁵

Galo Plaza'nın arabuluculuk çabaları, Türk ve Rum tezlerini uzlaştırmakta başarılı olamamıştır. Tarafların tezlerinde yapmış oldukları değişiklikler, bu tezlerin esasını değiştirmemiştir. Bilakis Rum tarafının tam bağımsızlık ve egemen bir Kıbrıs Devleti teziyle Yunanistan'la birleşmek istediği ortaya çıkmıştır. Bunu sağlamak için de, bağımsız devlet statüsünde kaldığı süre içinde Kıbrıs Devleti'nin askersizleştirilmesine ve bağlantısız bir devlet olmasına rıza gösterileceği belirtilmiştir.⁵⁴⁶

Kıbrıs Rum tarafının, Türk toplumunun haklarının korunması için vermeye razı olduğu taviz ise, azınlık statüsünün uluslararası garanti altına alınmasından ibarettir. Bu görüşe göre, Anayasa'ya insan hak ve temel özgürlüklerine dair Avrupa Konvansiyonu'nda ve Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nde öngörülen daha az olmamak şartıyla hükümler konacaktır. Aralık 1963 olaylarıyla ilgili suçlar için genel af çıkartılacak ve geçici bir süre için, bu hükümlerin bir BM Komiserinin gözetimi altında uygulanması kabul edilecektir. Bu garantileri yeterli bulmayan Kıbrıslı Türkler'in belirli bir süre içinde Ada'yı terk edip Türkiye'ye yerleşmeleri için gerekli yardımda bulunacaktır.⁵⁴⁷

Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumunu ise, Enosis yasağı ve coğrafi ayrılık esasından vazgeçmemiştir. Türkiye Ada'nın askersizleştirilmesi ve bağlantısız bir devlet olması görüşüne itiraz etmemekle beraber, Enosis yasaklanmadıkça bunun bir anlam taşımayacağını belirtmiştir. Bu görüşe göre, coğrafi ayrılık esasına geçiş nedeniyle

⁵⁴⁵S. İsmail, **150 Soruda Kıbrıs**, s. 106–107.

⁵⁴⁶S. Toluner, **a.g.e.**, s. 212.

⁵⁴⁷Y. Örek, **a.g.e.**, s. 99.

karşılaşılabilecek güçlükler ahali mübadelesi aşamalı bir biçimde gerçekleştirilerek önlenebilir.⁵⁴⁸

Galo Plaza Raporu'nda bütün Kıbrıs halkının güvenliğinin garanti altına alındığı bağımsız bir Kıbrıs Devleti'nin kurulması istenmiştir. Kıbrıs Devleti, bağımsız bir devlet olarak “self-determination” hakkını, halkının refahı ve uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için Kıbrıs Devleti, serbest iradesiyle bağımsız bir devlet olarak kalmalı ve bir başka devletle birleşmemelidir. Coğrafi temele dayalı federal devlet biçimi, mecburi ahali mübadelesini gerektireceğinden iktisadi, sosyal ve ahlaki bakımlardan itirazlara yol açacak bir çözüm olması nedeniyle uygun değildir. Amaç, Kıbrıs Devleti'nin ortadan kaldırılması değil, varlığını devam ettirmesidir.

Coğrafi temele dayalı federasyon önerisi ise, Türk toplumunun haklarının garanti altına alınması için önerilen bir çözümdür. Bunun için insan haklarını ve özellikle toplumlararası ayırım yapılmamasını sağlayacak güçlü garantiler, yani uluslararası garantiler kabul edilmelidir. Ancak bu garantilerin, Zürih-Londra Antlaşmaları'nda öngörülen çerçevede olmasını beklemek gerçekçi bir tutum olmaz. Diğer yandan bu garantileri yeterli bulmayan Türkler'in, Türkiye'ye yerleşme hakkının tanınması ve bu yolda kendilerine gerekli olan yardımın yapılmasında adil bir çözüm yoludur. Kıbrıs'taki mevcut durum göz önünde bulundurularak, azınlıkta olan Türk toplumuna, din, eğitim ve kişi haklarına ilişkin bazı konularda, halen sahip olduğu hakların tanınması ve geçici bir süre için “devletin birliğini bozmayacak bir biçimde” toplum hayatına katılmasını sağlayacak özel tedbirlerin alınması gereklidir. Ayrıca, Kıbrıs Rum tarafının önerilerinde bütün bu gereklerden söz edilmiş olmasından memnuniyet duyulduğu da ifade edilmiştir.⁵⁴⁹

Galo Plaza'nın 1964 Ekim'inden 1965 Şubat'ına kadar Kıbrıs meselesi ile ilgili taraflarla yapmış olduğu temas ve görüşmeler sonucunda hazırladığı 66 sayfalık rapor, BM Güvenlik Konseyi tarafından 26 Mart'ta yayınlanmıştır.⁵⁵⁰

⁵⁴⁸S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü**, s. 331-332.

⁵⁴⁹S. Toluner, **a.g.e.**, s. 212-213.

⁵⁵⁰Ayrıntılı bilgi için bkz. Y. Örek, **a.g.e.**, s. 99-135; S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü**, s. 331.

3)Galo Plaza Raporu'na Türkiye'nin Tepkisi

Yeni Asır Gazetesi'nde çıkan habere göre, Türkiye, BM Genel Sekreteri'ne yollanan 31 Mart 1965 tarihli mektupta, arabulucunun 4 Mart 1964 tarihli Güvenlik Konseyi Kararı'nda belirtilen yetkisini aşarak, raporda görüş, düşünce veya tedbirler adı altında meselenin esası hakkında görüş belirtmesini kınamıştır.⁵⁵¹ Bu haberden bir gün sonra ise, Türkiye tarafından, 4 Mart 1954 tarihli Güvenlik Konseyi Kararı ile belirlenen yetkilerin dışına çıkan kısımların bulunması nedeniyle, Galo Plaza'nın arabuluculuk sıfatının son bulduğu belirtilmiştir.⁵⁵²

Yine Yeni Asır Gazetesi'nin haberine göre, BM Genel Sekreteri, 1 Nisan 1965 tarihli mektupta, Galo Plaza'nın yetkisini aştığı yolunda Türkiye tarafından arabulucunun görevini sona ermiş saymak gibi aşırı bir tutumda ısrar etmemesini istemiştir. Türkiye 6 Nisan tarihli cevabında, Rum tarafı ile kendisini açıkça karşı karşıya getiren bir kimsenin, arabuluculuk görevine devam etmesinde Türk Hükümeti'nin bir fayda görmediğini açıklamıştır.⁵⁵³

Kıbrıs Rum toplumu temsilcisi Dr. Fazıl Küçük tarafından Genel Sekreter'e yollanan 3 Nisan tarihli mektupta da, arabulucunun yetkilerini aştığı, Türkiye'nin ve Türk toplumunun hukuki haklarını göz önünde tutmadığı belirtilmiştir. Ayrıca mektupta, rapordaki tavsiyelerin Enosis'in geciktirilmesi durumunda aşılacağı ve Türk toplumu için öngörülen garantilerin uygulamada bir değer kazanmayacağı belirtilerek federasyondan başka bir çözümün de kabul edilmeyeceği belirtilmiştir.⁵⁵⁴

Galo Plaza'nın raporunun özü, Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak bütünlüğünün sağlanmasıdır. Türkiye'nin Antlaşmalar'dan doğan hakları reddedildiği gibi, Ada'daki mevcut bölünmeye de son verilmesi istenmektedir. Yürürlükte bulunan Anayasa ve Antlaşmalar'ın kabul ettiği iki ayrı topluluk esaslı bir yana itilerek, çoğunluk esasına dayanan ve azınlık haklarını garanti altına alacak bir çözüm teklif edilmektedir. Taksim, federasyon ve eski durumun sürdürülmesi çözüm olarak reddedilerek,

⁵⁵¹“Türk Hükümetine Sözü Tutmayan Plaza'nın Tarafgirliği Tepki Yarattı”, **Yeni Asır**, 1 Nisan 1965; S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü**, s. 212.

⁵⁵²“Kıbrıs Arabulucusunu Reddetti”, **Yeni Asır**, 2 Nisan 1965; Zahariadis ve Alp, **a.g.e.**, s. 42; Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s. 288.

⁵⁵³“U-Thant İle Türkiye'nin Arası Açıldı”, **Yeni Asır**, 17 Nisan 1965.

⁵⁵⁴S. Toluner, **a.g.e.**, s. 217; Y. Örek, **a.g.e.**, s. 129-130.

Makarios'un istekleri yerine getirilmektedir.⁵⁵⁵

Forum Dergisi, "Galo Plaza Raporu'nun Amerika'nın ve İngiltere'nin bilgisi dâhilinde kaleme alındığını, bu ülkelerin Yunanistan'ın adım adım genişleme politikasını desteklediklerini" belirtmiştir. Ayrıca raporun, soruna bir çözüm getirilmesini kolaylaştıracağı yerde, ilgili tarafların savundukları tezlerde de katılımlara yol açacağı ileri sürülmüştür.⁵⁵⁶

Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumuna göre, 1960 Antlaşmaları hukuken geçerlidir ve ancak tarafların anlaşmasıyla değiştirilebilir. Kabul edilecek yeni hukuki statünün Türkiye'nin ve Kıbrıs Türk toplumunun çıkarlarını koruyan bir düzen olması gerekmektedir. Kıbrıs meselesi her şeyden önce, Türkiye ile Yunanistan arasında Lozan Antlaşması ile kurulmuş olan siyasi denge ile doğrudan doğruya ilgilidir. Kıbrıs ülkesi ve halkının Yunanistan'a tabi olması anlamına gelecek olan "Enosis Tezi" Lozan Antlaşması'nın ilke ve halk ile ilgili hükümlerin değiştirilmesi anlamını taşır. Türk tezine göre, Türk ve Rum toplumlarını coğrafi bakımdan birbirinden ayıran ve Enosis'e kapalı olan bir çözümden başkası düşünülemez. Bu yolda gerçekleştirmek istenecek oldubittiler, Garanti Antlaşması'na dayanılarak engellenecektir.⁵⁵⁷

Kıbrıs Rum kesimi ve Yunanistan ise, Galo Plaza'nın raporunu üç noktadan olumlu bulurken, bir noktada olumsuz bulmuşlardır. Raporun, Kıbrıs uyuşmazlığının çözüm biçimine ilişkin bölümünü, Zürih ve Londra Antlaşmaları ile federasyon ve taksim tezlerini reddettiği için olumlu bulmuşlardır. Raporun olumsuz bölümü ise, Kıbrıs Devleti'nin kendi iradesiyle "self-determinasyon" hakkının kullanılma biçimini sınırlandırmasıdır.⁵⁵⁸

4)Türkiye – Sovyetler Birliği İlişkilerinde Yakınlaşma

Kıbrıs uyuşmazlığının, 1964 yılında bir çözüm şekline bağlanamadan devam etmesi Türkiye'nin müttefiklerinden ve özellikle NATO Devletleri ve ABD'den umduğu yardım ve desteği görmemesi, izlenen dış politika üzerinde eleştirilere ve ABD

⁵⁵⁵"Rumlar'ın Planları Tek Gaye Güdüyor: Enosis", **Yeni Asır**, 23Ağustos, 1965, "Enosis'i Asla Kabul Etmeyeceğiz", **Ülkü**, 29 ağustos, 1965; "Enosis Bekleyenler Hayal İçindedir", **Ege Ekspres**, 29 Ağustos 1965.

⁵⁵⁶**Forum**, 15 Nisan 1965.

⁵⁵⁷"Kıbrıs Meselesi Lozan İle Birlikte Ele Alınmalı", **Yeni Asır**, 22 Nisan 1965.

⁵⁵⁸**Dışişleri Belleteni**, 1965, S. 8, s. 92.

aleyhine gösterilere yol açmıştır.

Bu durumda Türkiye, Sovyetler Birliği ile ilişkilerini düzeltme zorunluluğunu duymuş ve Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in 30 Ekim 1964'te Moskova'yı ziyaretiyle bu gerçekleştirilmiştir. 1963–1964 Kıbrıs bunalımının Türkiye bakımından en önemli sonucu, Johnson Mektubu dolayısıyla Amerika'ya olan güvenin sarsılması sonucunda, Türkiye'nin SSCB ile ilişkilerini düzeltmek yönünde harekete geçmesidir. Böylece Kıbrıs uyuşmazlığı, 1964 yılı sonunda Türkiye'nin genel dış politikasını etkileyecek bir duruma gelmiştir. Cenevre Görüşmeleri'nin bir sonuç vermeden kapanmasından sonra, SSCB'nin tavrında da değişiklik olmuş ve SSCB de giderek Türkiye'ye yakınlaşmıştır.⁵⁵⁹

Daha sonra 4 Ocak 1965'de SSCB Başkanı Podgorni'nin Ankara ziyareti ise Sovyet Politikası ile Türk Politikasını aynı çizgi üzerine getirmiştir. Gromiko'nun 22 Ocak 1965 tarihinde "İzvestiya Gazetesi" ne verdiği demeç de bunu doğrulamaktadır. Gromiko, çözüm olarak "federasyon"dan bahsetmektedir. Sovyetler Birliği'nin "federal şekli" benimsemesine rağmen Kıbrıs'ın Komünist Partisi AKEL, "Enosis" idealine bağlı kalmıştır.⁵⁶⁰

1965 yılının Mayıs ve Haziran aylarında arabulucu meselesi bir çözüme bağlanmış ve bir durgunluk dönemine girilmiştir. Temmuz sonlarında ise, Türkiye'nin şiddetli itirazlarına rağmen, Kıbrıs Yasama Meclisi'nde iki kanun kabul edilmiştir. Bu kanunlardan biri, Cumhurbaşkanı Makarios ile meclisin görev süresini uzatmaktadır. Diğeri de, Kıbrıslı Türkler'in hükümete katılmalarını teminat altına alan 1960 tarihli Anayasa'nın bazı maddelerini değiştirmektedir. Kanunlar Meclis'te Türk üyelerinin hazır bulunmadıkları bir sırada, Rum meclis üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.⁵⁶¹

Yeni kanunlardan birincisine göre, Makarios ve Temsilciler Meclisi Üyeleri, 16 Ağustos 1965'te sona ermesi gereken beş yıllık görev süresinden sonra da işbaşında kalabileceklerdir. Kıbrıslı Rum milletvekillerinin anayasaya aykırı olarak ve Türkler'in katılmadıkları bir toplantıda görev sürelerini uzatmaları üzerine, ayrı toplanan on beş Türk milletvekili de cumhurbaşkanı ve meclis başkan yardımcısının görev sürelerini bir

⁵⁵⁹N. Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm**, s. 435-443.

⁵⁶⁰Fethi Tevetoğlu, **Kıbrıs ve Komünizm**, Ankara 1966, s. 23.

⁵⁶¹R. Köken, **a.g.e.**, s. 118.

yıl daha uzatmıştır.⁵⁶²

G. 1965 Yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Kıbrıs Sorununun Görüşülmesi

BM Genel Kurulu'nun 20. dönem toplantısına, Türkiye'nin 21 Temmuz ve 15 Eylül 1965 tarihlerindeki, Kıbrıs'ın ise 13 Temmuz ve 22 Temmuz tarihleri arasındaki müracaatları ile getirilen Kıbrıs sorunu, 25 Eylül 1965 tarihli toplantıda gündeme alınarak Siyasi Komite'ye sevk edilmiştir.⁵⁶³

Böylelikle Kıbrıs sorunu üçüncü kez, BM Genel Kurulu'na getirilmektedir. 1957 yılında, Kıbrıs sorunu iki kez Genel Kurul'a getirilmiştir. Her ikisinde de Yunanistan, Kıbrıs halkına “self- determination” hakkı verilmesini istemiştir. Ancak BM Genel Kurulu, birincisinde uyuşmazlığın ilgili taraflar arasında görüşmeler yolu ile çözümlenmesini istemiş, ikincisinde ise Yunanistan'ın isteği, Siyasi Komite'de oy çokluğu sağlandığı halde Genel Kurul'da üçte iki çoğunluğa erişilemediğinden kabul edilmemiştir.⁵⁶⁴

Bu arada Makarios, BM Genel Sekreteri'ne yolladığı ve bir özel kurul belgesi olarak dağıtılmasını istediği 11 Ekim 1965 tarihli mektubunda, Galo Plaza Raporu'nun problemleri yeteri derecede yansıttığını ve azınlık statü sorununun bir BM komiseri gözetimi altında uygulanmasının gerektiğini belirtmiştir. Böylece, hem uyuşmazlığın barışçı usullerle çözümlenmesinde iyi niyetli olduğunu göstermek, hem de Kıbrıs Türk halkına sınırsız bir “self-determination” hakkının tanınması konusunda kamuoyunda duyulabilecek kuşukları dayanaksız bırakmak istemiştir.⁵⁶⁵

Makarios'un bu girişimi, gerek Türkiye tarafından gerekse Kıbrıs Türk toplumu tarafından, BM Genel Sekreteri nezdinde protesto edilmiştir. Türkiye, 19 Ekim tarihli mektubunda, Makarios idaresinin bu bildirisinin hiçbir hukuki değer taşımadığını, Ada'daki iki ayrı toplumun varlığının 1960 Antlaşmaları ile pek çok BM üyesi devlet tarafından tanınmış olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye tarafından reddedilen Galo

⁵⁶²Sarıca Ve Diğerleri, **a.g.e.**, s. 93.

⁵⁶³Faruk Sönmezoğlu, “Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler 1954–1975”, **İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**, İstanbul 1987, s. 238–242.

⁵⁶⁴Y.Örek, **a.g.e.**, s. 147.

⁵⁶⁵Y. Örek, **a.g.e.**, s. 168.

Plaza Raporu'nun övgüye değer görülmesinin uygun karşılanmadığı belirtilmiştir. Söz konusu bildirin, Kıbrıs ile ilgili antlaşmaların tek taraflı olarak ortadan kaldırılması girişiminin bir parçası olduğu da ifade edilmiştir.⁵⁶⁶

Kıbrıs Sorunu, BM Genel Kurulu Siyasi Komitesi'nce 11–17 Aralık 1965 tarihleri arasında ele alınmıştır.⁵⁶⁷ Siyasi Komite'ye Kıbrıs ile ilgili olarak üç öneri sunulmuştur. İlk öneri ortak idareyi öngören Türkiye tarafından sunulan öneridir. İkinci öneri, Afganistan ve Irak tarafından sunulan, ancak daha sonra Libya ve Suudi Arabistan'ın da katıldığı 4 devlet Önerisi'dir. Üçüncü öneri ise, çoğunluğu Asya ve Afrika ülkeleri olan 23 devlet tarafından sunulup, sonradan 8 ülkenin daha katılmasıyla, “31 Devlet Önerisi” ismini alan öneridir.⁵⁶⁸

Işık Gazetesi, Türkiye tarafından sunulan öneriyi manşetten vermiştir. Haberde, BM Genel Kurulu Siyasi Komitesi'ne Türkiye tarafından sunulan önerinin, BM Güvenlik Konseyi Kararları ve “Hukuki Statusquo”nun zor kullanmak suretiyle değiştirilmesi girişimine dikkat çekilerek, ilgili tarafların Kıbrıs Sorunu'nun BM Antlaşması'na uygun olarak barışçı yollarla çözmesi istendiğinden bahsedilmektedir. Ayrıca, BM Genel Kurulu'nca Enosis yasağının ve iki toplumun ayrı varlığı ve eşitliğin benimsenmesi istenmektedir. Türk tasarısı ayrıca, 21 Aralık 1963'ten sonra Kıbrıs'a gönderilen Yunan askeri birliklerinin de çekilmesini öngörmektedir.⁵⁶⁹

Yine Işık Gazetesi, BM Siyasi Komitesi'ne Afganistan, Irak, Libya ve Suudi Arabistan tarafından sunulan öneriye geniş yer ayırarak, bu 4 devlet tarafından sunulan önerinin daha önceki ortak tasarıları değiştirdiğini yazmıştır. Gazeteye göre, Siyasi Komite'ye sunulan 4 Devlet Önerisi'nde, 1960 Antlaşmaları'nın hukuki geçerliliği göz önünde tutularak Türk ve Yunan tezleri uzlaştırılmak istenilmiştir. Karar tasarısında, Güvenlik konseyinin arabuluculuk çalışmalarına yeniden başlaması tavsiye edilmiş olup, Kıbrıs'ın BM teşkilatının eşit haklara sahip bir üyesi olduğu ve bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğünü güvence altına alacak ve Ada halkının barış içinde yaşamalarını sağlayarak barışçı bir çözümün BM

⁵⁶⁶S. Toluner, **a.g.e.**, s. 219-220.

⁵⁶⁷“Birleşmiş Milletler Kıbrıs İşi Tartışıldı”, **Yeni Asır**, 18 Aralık 1965; “Kıbrıs Meselesi Birleşmiş Milletler Siyasi Komisyonun da”, **Ege Ekspres**, 18 Aralık 1965.

⁵⁶⁸“31 Devlet Önerisi”, **Cumhuriyet**, 12 Aralık 1965.

⁵⁶⁹“Türkiye'nin Önerisi”, **Işık**, 13 Aralık 1965.

Antlaşması ve 4 Mart 1964 tarihli Güvenlik Konseyi Kararı doğrultusunda bir an önce bulunması tavsiye edilmektedir. Bu tasarı Ankara tarafından benimsenmiş, Yunanistan ve Kıbrıs toplumlarınca reddedilmiştir.⁵⁷⁰

Yeni Asır Gazetesi de konuya ilişkin, Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in şu sözlerine yer vermiştir: "Kıbrıs Rum Yöneticileri ve Yunan Hükümeti, Enosis'ten vazgeçerlerse, Türkiye de taksimden vazgeçer. Unutulmamalıdır ki, Türkiye'nin müdahale hakkı daima baki kalacaktır."⁵⁷¹

Kıbrıs Devleti'nin bağımsızlığına, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi Türk tezine aykırı değildir. Türkiye, 4 Devlet Önerisi'ndeki biçimiyle bu esası, Enosis'i önleyen bir karar olarak değerlendirmiş ve uygun karşıladığını belirtmiştir. Ancak Kıbrıs uyuşmazlığının çözümünü arabuluculuk çabalarına bağlayan bu öneri, Siyasi Komite'de oya sunulmaksızın geri alınmıştır. 31 Devlet Önerisi'ni hazırlayanların, kendi önerilerinin daha önce sunulan bir öneri olduğunu belirtmeleri üzerine, uzun usul tartışmalarından sonra 4 Devlet Önerisi oya sunulmaksızın geri alınmıştır.⁵⁷²

Böylece, BM Genel Kurulu'nun 20. Dönem toplantısında oylanan tek öneri 31 Devlet Önerisi olmuştur. 31 Devlet Önerisi, Siyasi Komite'de yapılan oylama sonucunda 6 olumsuz ve 51 çekimser oya karşı 46 olumlu oyla BM Genel Kurulu'nda ise, 5 Olumsuz ve 54 Çekimser oya karşı 47 olumlu oyla kabul edilmiştir.⁵⁷³

31 Devlet önerisi, BM Genel Kurulu'nun 1 Ekim 1964 tarihli Kahire Konferansı, Galo Plaza'nın 26 Mart 1965 Tarihli Raporu ve Kıbrıs Hükümeti'nin insan haklarına ilişkin kararları göz önünde tutularak aşağıdaki şekilde hazırlanmıştır:

1. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin BM'nin eşit bir üyesi olarak, BM Antlaşması uyarınca herhangi bir yabancı müdahale olmaksızın tam egemenlik ve bağımsızlığa hakkı olduğu gerçeğini göz önünde tutar

2. Bütün Devletleri, BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 1 ve 4. fıkralarında öngörülen yükümler uyarınca, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine, bütünlüğüne,

⁵⁷⁰"4 Devlet Önerisi", **Işık**, 19 Aralık 1965; Sarıca Ve Diğerleri, **a.g.e.**, s. 103.

⁵⁷¹"Dışişleri bakanı konuştu", **Yeni Asır**, 19 Aralık 1965.

⁵⁷²S. Toluner, **a.g.e.**, s. 222.

⁵⁷³"Siyasi Komisyonda 51 Üye Çekimser Oy Kullandı", **Yeni Asır**, 19 Aralık 1965; "BM'de Kıbrıs İçin İlk Karar Aleyhimizde", **Ege Ekspres**, 19 Aralık 1965; Feroz Ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s. 304; S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü**, s. 215; N. Güvenç, **a.g.e.**, s. 143

bağımsızlığına ve ülke bütünlüğüne saygı göstermeğe ve herhangi bir müdahalede bulunmadan kaçınmağa çağırır

3. 4 Mart 1964 (s/5575) sayılı karar uyarınca, Güvenlik Konseyi'nin BM'nin arabuluculuk çalışmalarını devam ettirmesini tavsiye eder.⁵⁷⁴

31 Devlet önerisi, Kıbrıs Sorunu'yla ilgili olarak BM Teşkilatı çerçevesinde alınmış olan kararlar içinde en olumsuz olanı ve tümüyle Rum tarafının görüşünü yansıtanıdır. Bilindiği gibi, BM Genel Kurul Kararları taraflar için bağlayıcı değildirler. Ayrıca bu kararın kabulündeki oy dökümü göz önünde tutulduğunda, bu kararın siyasi bakımdan da çok fazla bir önem taşımadığı ortaya çıkmaktadır. Karar karşısında çekimser oy kullanan devletlerin sayısı ve niteliği incelendiğinde, “antlaşmaya dayalı müdahale hakkının “BM Antlaşması'na aykırı olduğunu savunan görüşün, pek çok devlet tarafından kabul edilmediği ortaya çıkmaktadır.⁵⁷⁵

Karara olumlu oy veren ülkeler Yunanistan, Kıbrıs, Yugoslavya ile bazı Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleridir.⁵⁷⁶ Olumsuz oy verenler ise, başta Türkiye olmak üzere, Arnavutluk, İran, Pakistan ve ABD'dir. Çekimser oy kullanan devletler arasında, BM Güvenlik Konseyi'nin ABD dışındaki daimi üyeleri, Doğu ve Batı Blokları'na bağlı bazı ülkeler ile bazı Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri yer almaktadır.⁵⁷⁷

Oylamanın bu şekilde olması “antlaşmaya dayalı müdahale” hakkının BM Antlaşması'na aykırı olduğunu savunan görüşün temsil edici bir çoğunluk tarafından benimsenen bir görüş olmadığını doğrulamıştır. Nitekim Türkiye'nin dışında İran, Pakistan ve Malezya da Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın geçerli olduğunu ve tek taraflı olarak değiştirilemeyeceğini açıkça beyan etmişlerdir. Yine bu görüşte oldukları

⁵⁷⁴Sarıca Ve Diğerleri, **a.g.e.**, s. 103-104; S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü**, s. 215.

⁵⁷⁵“Demirel:Kararın Tatbik Kabiliyeti Yoktur”, **Yeni Asır**, 20 Aralık 1965; S. Toluner, **a.g.e.**, s. 223-224.

⁵⁷⁶Bu Ülkeler; Birmanya, Burundi, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Seylan, Çat, Şili, Kongo, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kosta- Rika, Küba, Kıbrıs, Dahomey, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Salvador, Habeşistan, Gabon, Gana, Yunanistan, Gine, Haiti, Hindistan, Fildişi Sahili, Jamaika, Kenya, Lübnan, Maldis, Mali, Nepal, Nijerya, Panama, Paraguay, Ruanda, Sierra, Leone, Somali, Suriye, Togo, Trinidad, Tobago, Uganda, Birleşik Arap Cumhuriyeti, Tanzanya, Yukarı Volta, Uruguay, Yugoslavya ve Zambia'dır. Ayrıntılı bilgi için bkz. S. Toluner, **a.g.e.**, s. 224.

⁵⁷⁷Bu Ülkeler; Arjantin, Afganistan, Avustralya, Avusturya, Bolivya, Brezilya, Beyaz Rusya, Cezayir, Çin, Kanada, Kolombiya, Çekoslovakya, Fransa, Danimarka, Finlandiya, Guatemala, Macaristan, İzlanda, Irak, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Ürdün, Kuveyt, Laos, Libya, Lüksemburg, Malezya, Moritanya, Meksika, Moğolistan, Fas, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Peru, Filipinler, Polonya, Portekiz, Romanya, Senegal, Güney Afrika, İspanya, Sudan, İsveç, Tayland, Ukrayna SSC, Sovyetler Birliği, İngiltere Ve Venezüella'dır. Ayrıntılı bilgi için bkz. S. Toluner, **a.g.e.**, s. 224.

bilinen NATO ülkeleri de, BM Genel Kurulu'nun taraf tutacak ve tarafların anlaşmasını güçleştirecek bir tutum içine girmemesi gereği üzerinde durmuşlardır. Çekimser oy kullanan Sovyetler Birliği ise Kıbrıs'ta her iki toplumun da haklarını koruyan egemen bir Kıbrıs Devleti'nin kurulmasını desteklediğini açıklamıştır. Ayrıca, Kıbrıs uyuşmazlığının Kıbrıslılar tarafından çözümlenmesi gerektiğini belirterek, Kıbrıs'ta iki ayrı toplumun varlığını öngören ve Enosis'e karşı olan tutumunu devam ettirmiştir.⁵⁷⁸

BM Konseyi'nin Kıbrıs sorunu karşısındaki tutumuna ters düşen bu tek yanlı karar, hukuki nedenlerden çok siyasi nedenlerle açıklanabilir. 31 Devlet Önerisi'ne verilen 47 olumlu oy, yeni bağımsızlığına kavuşmuş olan devletlerin, egemenliği sınırlandıran antlaşmalar karşısındaki genel tutumlarının bir sonucudur.⁵⁷⁹

BM Konseyi'nin Kıbrıs ile ilgili olarak aldığı karara ilk eleştiri CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'den gelmiştir. İnönü'nün özellikle de iktidara yönelik olarak yaptığı açıklamalara yer veren Işık Gazetesi, İnönü'nün şu demecini yayınladı: “Kıbrıs meselesinde, BM’de alınan netice Türk milleti için beklenmedik bir darbe olmuştur. Kıbrıs meselesi bizim tarafımızdan başladığı zamana nisbetle çok daha elverişli bir konuma getirilerek devredilmiştir. Biz Kıbrıs meselesini müdahale hakkıyla ve silahla halletmek için içeride ve dışarıda tüm imkanları harekete geçirdik. Biz meseleleri politika yoluyla halletmek için tüm araştırmaları yaptık. Fakat bizim iktidarı devretmemizden sonra, tüm kazanılan politika imkanları küçümsenmiş, kırılmış ve bugünkü netice alınmıştır. Buna rağmen biz Kıbrıs’taki kahraman soydaşlarımızı feda etmeyeceğiz ve Kıbrıs konusunda milli menfaatlerimiz açısından elimizden geleni yapacağız.”⁵⁸⁰

Aydın’ın Söke ilçesinde yayınlanan Altı Eylül Gazetesi’nden Kadir Yaşar da, BM Siyasi Komisyonu’nda Kıbrıs meselesiyle ilgili karar tasarisinin kabul edilmesini kendi köşe yazısında eleştirmiş ve şöyle demiştir: “BM Genel Kurulu’ndaki oylamadan sonra yapılan konuşmalarda kararın Kıbrıs’ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne karşı yapılacak müdahaleleri engelleyecek şekilde kaleme alınmamış olması üzüntü vericidir. Genel Kurul, Kıbrıs Devleti’nin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü

⁵⁷⁸Toluner, **a.g.e.**, s. 224–225.

⁵⁷⁹BM oy grupları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan S. Koni, **Genel Sistem Kuramı Ve Uluslararası Siyasal Ölçütlerde Karar Verme**, Ankara 1982, s. 110-114; Ayrıca BM genel kurulu Kararları konusunda da bkz. H. S. Koni, **a.g.e.**, s. 116- 130.

⁵⁸⁰“İnönü, Kıbrıs Meselesinin Tahlilini Yaptı”, **Işık**, 20 Aralık 1965.

korumak için imzalanmış olan 1960 Antlaşmaları'nı ortadan kaldırmak yetkisine sahip değildir... Demokrasi ile bağdaşmayan, kendi tabirleriyle sömürücü zihniyetle mücadeleye mecburuz. Açık bir deyişle komünizmle mücadele etmeye mecburuz. Buradan bütün cihana sesleniyorum: Kıbrıs davası sulh yolu ile halledilemezse, söz, cihanın çok iyi tanıdığı Mehmetçiğe düşecektir. Göz göre göre Kıbrıs'ın Yunanistan'a peşkeş çekilmesine göz yumacak değiliz.”⁵⁸¹

BM'ye üye ülkelerin çoğunluğu tarafından desteklenmemiş olan bu karar, hukuki açıdan da bir önem taşımamaktadır. Ayrıca bu karar, siyasi açıdan da Yunanistan ve Kıbrıs Rum tarafına fazla bir şey kazandırmamıştır. Bu karara dayanılarak daha büyük bir inançla savunulan Enosis tezi, ne Türkiye'nin bu konudaki tutumunda bir değişikliğe yol açmış, ne de dünya kamuoyunda bir yankı bulabilmiştir. Kararın alınmasında olumlu oy kullanan 9 devlet⁵⁸² daha sonra, Kıbrıs'ın bağımsızlığı prensibinin Enosis anlamına gelmeyeceğini açıklamak zorunda kalmıştır.⁵⁸³

Zamanın Devlet Bakanı ve Hükümet sözcüsü Cihat Bilgehan'ın Altı Eylül Gazetesi'ne yansıyan şu sözleri de durumun ciddiyetine dikkat çekmektedir: “BM Genel Kurulu'nca alınan karar bizim için geçerli değildir. Bu karar alınırken, üçte iki çoğunluğa dahi ulaşamamıştır. Dolayısıyla bu kararın Türk Hükümeti'nce kabul edilmesi düşünülemez. Ayrıca BM'nin uluslararası antlaşmaları değiştirmeye veya iptal etmeye yetkisi de yoktur. Bu açıdan Türkiye'ye Zürih ve Londra Antlaşmaları çerçevesince tanınan müdahale hakkı saklıdır. Antlaşmalar'ın ihlal edilmesine yol açacak olaylar karşısında müdahale hakkımızı kullanacağımız bilinmelidir”.⁵⁸⁴

Yeni Asır Gazetesi yazarlarından İbrahim Çingay da Kanlı Noel'in 2. yıldönümünde BM Genel Kurulu'nda tavsiye sınırını asla aşamayacak olan bir kararın alınmış olmasının sürpriz olmadığını belirtmiş; BM'nin 119 kişilik bünyesinde çibanbaşı gibi sivrilerek hayati önem verdiğimiz bir davaya musallat olan şu 47'lerin Afrika'da yeniden yeniye bağımsızlığa kavuşmuş ama hak üstünlüğü konusunda milletlerarası antlaşmaların ağırlığını ne öğrenmeye ne de tartmaya muktedir olmamış ülkelere atıfta bulunmuştur. Çingay'a göre “BM Genel Kurulunun kararı milletlerarası

⁵⁸¹Kadir Yaşar, “Antlaşmalar Hukukidir Deniliyor Fakat Tatbik Edilmiyor”, **Altı Eylül**, 26 Aralık 1965.

⁵⁸²Bu ülkeler; Lübnan, Irak, Nepal, Uruguay, Gabon, Ürdün, Habeşistan, Hindistan, Birleşik Arap Cumhuriyeti'dir. Bkz. S. Toluner, **a.g.e.**, s. 225.

⁵⁸³**Dışişleri Belleteni**, 1966, S. 19, s. 6.

⁵⁸⁴“Hükümet Sözcüsü Bilgehan Ankara'da Konuştu”, **Altı Eylül**, 20 Aralık 1965; Sarıca Ve Diğerleri, **a.g.e.**, s. 113.

antlaşmalara aykırıdır. Asla tatbik kabiliyeti yoktur. Ne Kıbrıs'ta yaşayan soydaşlarımızın ne de Türkiye Devleti'nin antlaşmalarla teşekkül etmiş haklarının ortadan kalkması bahis konusu olamaz. Türkiye böyle bir kararın doğuracağı neticelerden mesul tutulamaz, tutulamayacaktır.”⁵⁸⁵

Yine Yeni Asır Gazetesi yazarlarından Behzat Bilgin'e göre ise; “Karar, diye ortaya konan görüş, büyük bir siyasi hatadır. BM'nin antlaşmaları tecil etmekten başka yetkisi yoktur. Alınan karar, başta ahlak kuralları olmak üzere BM Anayasası'nın ruhuna tecavüz teşkil etmektedir... BM'ye soruyoruz: Genel Kurul'da gaddarlar mı yoksa onlara boyun eğmeyen mazlumlar mı haklı görülecek! İnsan Hakları Beyanamesi sadece bir kâğıt parçası mıdır? Bir ırkın katledilmesi niçin menedilmemiştir? Antlaşmalara saygı göstermekle göstermemeye böyle mi bağlı kalınacak?”⁵⁸⁶

⁵⁸⁵İbrahim Çingay, “Kanlı Noel'in 2. Yıldönümü”, **Yeni Asır**, 21Aralık 1965.

⁵⁸⁶Behzat Bilgin, “BM'ye Soruyoruz...”, **Yeni Asır**, 21 Aralık 1965.

III. BÖLÜM

1967 OLAYLARI, SONRASINDAKİ GELİŞMELER VE EGE BÖLGESİ YEREL BASININDAKİ YANSIMALARI

A) Türkiye-Yunanistan Görüşmeleri

21 Aralık 1963 tarihinde, Akritas Planı'nın uygulamaya konması ile başlayan ve 8–9 Ağustos 1964'te Erenköy Savaşı ile sona eren Rum saldırıları şimdilik durmuştu. 9 Eylül 1964'te BM arabulucusu Tuomioja'nın yerine Galo Plaza atanmış, Plaza yaklaşık 5 aylık bir çalışmadan sonra Kıbrıs sorununun çözümüyle ilgili bir rapor hazırlayarak BM Güvenlik Konseyi'ne sunmuştu. Rapor, Kıbrıs Türkleri'nin Rum hâkimiyetini kabul etmesi, Kıbrıs'ın resmi dilinin Rumca olması ve Türkler'in Ada'dan göç ettirilmesi gibi teklifleri ihtiva ediyordu.⁵⁸⁷

Galo Plaza Raporu tarafların bu konudaki tutumlarının daha da sertleşmesine yol açmış ve yapıcı bazı girişimler için gerekli olan ortamı ortadan kaldırmıştır.⁵⁸⁸ Raporun Türkiye tarafından reddedilmesinden sonra, Kıbrıs sorunu, 1965 Mayıs'ından itibaren Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan ikili görüşmelerin konusu olmuştur. Ancak ikili görüşmeler, 1966 yılı sonuna kadar bir takım kesintilerle yapılabilmıştır.⁵⁸⁹ Çünkü 1966 yılı, BM'de, Kıbrıs hakkında alınan kararlardan sonra, İmroz Adası'nda Rumlar'ın sevinç gösterileri yapmaları ile dikkatleri üzerine çeken üstü kapalı gerçeklerin şaşkınlığı ile başlamıştı. İmroz'da Rumlar'ın gürültülü sevinçleri sonrasında, jandarma ile aralarında tartışma ve mücadele olmuş ve böylece bir tahkikat daha başlamıştı. Akis Dergisi, “Egeden Gelen Ses” başlığıyla 8 Ocak 1966 tarihli sayısında, bu konuya yer veriyor, “Cesaret Nereden Geliyor” başlığıyla nedenlerini arıyor, Lozan'da alınan kararların DP iktidarı zamanında uğradığı değişiklikleri eleştiriyor ve “Vargel Bozuluyor” başlığı altında bu durumu da ortaya çıkarmanın, “27 Mayıs Devrimi” olduğunu söylüyordu. Diğer taraftan, bazı milletvekillerinin tavrı da “Milli Mektup”

⁵⁸⁷ A. Çay, **a.g.e.**, s. 82.

⁵⁸⁸ N. Güvenç, **a.g.e.**, s. 142-143.

⁵⁸⁹ F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 93; Zahariadis ve Alp, **a.g.e.**, s. 43; Ercüment Yavuzalp, **Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik**, İstanbul 1993, s. 33.

başlığı altında, Akis Dergisi'nin değişmeyen muhalif tavrının hedefi oluyordu.⁵⁹⁰

Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan ikili görüşmelerin neden hep kesintiye uğradığına gelindiğinde ise bunda iki nedenin etkili olduğu ileri sürülebilir. Birincisi, Makarios ve Kıbrıslı Rumlar'ın Türk-Yunan görüşmelerine karşı çıkıp sorunu BM çerçevesinde yürütmek istemeleridir. Kıbrıs'ın üyesi bulunduğu bağlantısızların BM Genel Kurulu'nda çoğunlukta olması nedeniyle BM Genel Kurulu'ndan Türkiye lehine bir karar çıkarmak mümkün değildi. Türk Yunan ikili görüşmelerini aksatan ikinci neden ise, Yunanistan'daki Hükümet bunalımları olmuştur.⁵⁹¹

Yunan Başbakanı Yorgo Papandreu, Komünistler'le işbirliği yaptığı ve orduda geniş çaplı tasfiye faaliyetlerine giriştiği gerekçesiyle 1965 yılının Temmuz ayında, kral tarafından azledilmiştir.⁵⁹² Fakat siyasi istikrarsızlık sürmüş ve 1967 Nisan'ındaki askeri darbeye kadar Yunanistan'ı çalkantı içinde bırakmıştır. Yunanistan bu şartlar altında Kıbrıs için pek bir şey yapamamıştır. Türkiye ise bu dönemde özellikle Makarios ve Rumlar'a karşı gayet kararlı ve sert bir tutum takınmış ve Rumlar'ın Kıbrıs'ta herhangi bir oldubittiye başvurmalarını önlemiştir.

Kıbrıs konusunda Türk-Yunan ikili görüşmelerinin 1965 Mayıs'ından itibaren başlamasıyla Kıbrıs'ta her şeyin yolunda gittiğini sanmak yanlıştır. İrili ufaklı hadiseler ve çatışmalar daima süregelmiştir.⁵⁹³ Ne var ki, Türkiye'nin kararlı tutumu ve özellikle koalisyona dayanan İsmet İnönü Hükümetlerinden sonra 1965 Ekim'inde yapılan seçimlerde Adalet Partisi'nin TBMM'de büyük bir çoğunluk kazanarak tek başına iktidara gelmesi⁵⁹⁴ Kıbrıs Rumları'nı Makarios'u ve Yunanistan'ı dikkatli hareket etmeye sevk etmiştir. Zira Makarios ve Yunanistan, Kıbrıs sorunundaki atakları daima Türkiye'deki iç siyasi istikrarsızlığa göre ayarlamışlardır.⁵⁹⁵

Yunanistan ve Kıbrıs Rum tarafı, Kıbrıs konusunda 1965 yılını lehlerine kapatmış, 1966 yılında bu durumlarını korumak konusunda kararlı olmuşlardır. BM Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli Kararı'nda ve 18 Aralık 1965 tarihli Genel

⁵⁹⁰ M. Hasgüler, **a.g.e.**, s. 316.

⁵⁹¹ F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 93; Zahariadis ve Alp, **a.g.e.**, s. 43; E. Yavuzalp, **a.g.e.**, s. 33.

⁵⁹² "Papandreu Azledildi", **Yeni Asır**, 2 Temmuz 1965.

⁵⁹³ P. Oberling, **a.g.e.**, s. 106-107.

⁵⁹⁴ "Demirel Ezici Çoğunlukla", **Yeni Asır**, 10 Ekim 1965; "AP'nin Zaferi", **Ege Ekspres**, 10 Ekim 1965; Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s. 298-299; S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü**, s. 214.

⁵⁹⁵ F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 793-794.

Kurul Kararı'nda öngörülen arabuluculuk yöntemi Yunanistan ve Kıbrıs Rum tarafına göre, yeni bir arabulucunun atanmasından çok arabulucu Galo Plaza'nın raporunun uygulanmasını sağlayacak tedbirlerin alınması şeklinde anlaşılmıştır.⁵⁹⁶

Prensip olarak arabuluculuk yöntemine itiraz etmeyen fakat tarafların üzerinde anlaşabilecekleri başka bir şahıs tarafından yapılmasını isteyen Türk görüşünü de göz önünde tutan BM Genel Sekreteri, 4 Mart 1966'da Kıbrıs'taki özel temsilci Carlos Bernandes'in görevlerini genişleterek, 4 Mart tarihli Güvenlik Konseyi Kararı'nda öngörülen arabuluculuk usulüne göre, Kıbrıs sorunu ile ilgili olan tarafları uzlaştırmak üzere görevlendirilmiştir.⁵⁹⁷

Özel Temsilci Bernandes'in Kıbrıs sorunu ile ilgili görevlendirilmesi hususunda Altı Eylül Gazetesi, "United Press International Ajans'tan alınan haberlere göre" başlığıyla, Bernandes'in iki cemaatin barış içinde ve bir arada yaşamalarını sağlamak için görevlendirildiğini yazmıştır. Ayrıca haberde, Bernandes'in ilgili taraflara yönelteceği sorular da yer almıştır. Sorular şunlardır: "Kıbrıs'ta durum normale en iyi şekilde nasıl dönebilir? Mevcut şartlar altında Türk azınlık hakları nasıl garanti altına alınabilir? Bağımsız bir Kıbrıs Devleti'nin kurulmasını sağlamış olan Zürih-Londra Antlaşmaları mevcut şartlara göre en iyi şekilde nasıl değiştirilebilir? Eğer bu soruların cevapları da meselenin çözümüne katkı sağlayacak nitelikteyse, Kıbrıs Barış Gücü birliklerinin görev süresinin uzatılıp uzatılmayacağı belirlenecektir."⁵⁹⁸

1)Türkiye ile Yunanistan Arasında Doğrudan Görüşmelerin Başlaması

Kıbrıs sorunu ile ilgili doğrudan görüşmelerin başlaması için 1966 yılından itibaren bazı girişimlerde bulunulmasına rağmen, bu görüşmelerde "ilgili taraflar" ve "görüşme esasları" konusunda bir görüş birliğine varılamamıştır. Makarios ise, Ocak 1966'da Türkiye ve Yunanistan arasında ikili görüşmelere başlanmasını, "Enosis'e kapalı olmamak" ve "Enosis" karşılığında bir toprak ödünü söz konusu edilmemek şartıyla uygun karşıladığını açıklamıştır. Ayrıca, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs arasında yapılacak bir üçlü görüşmeye katılmayacağını belirtmiştir. Dr. Küçük'ün 10 Ocak 1966 tarihinde yaptığı "1960 Antlaşmaları'nı esas alarak ilgili bütün tarafların katılacağı bir

⁵⁹⁶S. Toluner, **a.g.e.**, s. 227.

⁵⁹⁷"Yeni Arabulucu Bernandes", **Yeni Asır**, 5 Mart 1966.

⁵⁹⁸**Altı Eylül**, 16 Mayıs 1966.

konferansın toplanması” çağrısını da cevapsız bırakmıştır.⁵⁹⁹

2 Şubat 1966 tarihli ortak bildiri ile Yunanistan ve Kıbrıs Rum tarafının bu konudaki tutumu açıklanmıştır. Enosis’i önleyen ve doğrudan veya dolaylı olarak Ada’nın taksimini öngören bir çözümün reddedildiği ve Kıbrıslı Türkler’in haklarının korunması yolunda BM garantisinin kabul edildiği bu belgede, Kıbrıs sorununun bir Türk -Yunan uyuşmazlığı olmadığı da açıklanmıştır.⁶⁰⁰

Türkiye, 4 Şubat tarihli nota ile⁶⁰¹ Yunanistan nezdinde ve 10 Şubat tarihli mektupla Güvenlik Konseyi Başkanı nezdinde bu bildiriye protesto etmiştir.⁶⁰² Atina Bildirisi’nden sonra, Yunanistan ve Kıbrıs Rum tarafı, Türkiye’nin taraf olma sıfatını reddeden ve sorunu sadece iki toplumu ilgilendiren bir problem sayan bir tutum takınmakta birleşmişlerdir. Yunanistan’a göre, amaç Enosis olmakla beraber, bunun anlaşma yoluyla gerçekleştirilmesi için görüşmelere başlanması gerekli görülmüştür. Nitekim Makarios’un Enosis’i gerçekleştirme fikrinden vazgeçmediği Atina’da 30 Ocak 1966’da Yunan Hükümeti ile Kıbrıs konusunda yapılan müzakerelerde Yunanistan Başbakanı Stefanopoulos’a hitaben yaptığı konuşmadan da anlaşılmaktadır: “Şu anda Akdeniz’in doğu bölgesinde Helenizmin kopmaz bir parçası, kaderini tayin etmeye çalışmaktadır. Milletın diğer parçalarının uğruna mücadele ettikleri aynı idealler uğruna mücadele etmektedir. Kıbrıs halkının ve onun iradesinin tercümanı olarak sizi bir kere daha temin ederim ki, mücadelemizin değişmez hedefi Enosis’tir. Bu gaye uğruna sonuna kadar mücadeleye ve fedakârlığa devam edeceğiz.”⁶⁰³

Dünya kamuoyunda da tepkilere yol açan bu açıklama üzerine Türkiye, Kıbrıs ile ilgili tezinin dört ögesinden vazgeçmek veya ödün vermek niyetinde olmadığını tekrarlamak zorunda kalmıştır. Türk görüşüne göre, Kıbrıs’ta bir toplumun diğerine tahakküm etmemesi, tek taraflı bir ilhakin söz konusu edilmemesi, Lozan Antlaşması ile kurulmuş olan dengenin bozulmaması ve antlaşmaların tek taraflı olarak değiştirilmemesi ilkeleri çerçevesinde ikili görüşmelere başlanabileceği uygun görülmüştür.⁶⁰⁴

⁵⁹⁹Y. Örek, **a.g.e.**, s. 203.

⁶⁰⁰S. Toluner, **a.g.e.**, s. 228.

⁶⁰¹“Yunanistan’a Çok Sert Bir Nota Verdik”, **Ege Ekspres**, 6 Şubat 1966.

⁶⁰²“Konsey Kararı Protesto edildi”, **Ege Ekspres**, 12 Şubat 1966.

⁶⁰³Kürşad ve Diğerleri, **a.g.e.**, s. 231.

⁶⁰⁴S. Toluner, **a.g.e.**, s. 228-229.

Nisan 1966'da, Türkiye ile Yunanistan arasında başlayan ikili görüşmelerin gizli yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Esasları açıklanmayan bu görüşmelerin yapıldığı süre içerisinde, her iki devletin de tezlerinden vazgeçemedikleri görülmektedir.⁶⁰⁵ Konuya ilişkin Akhisar gazetesinin verdiği haber de bunu destekler niteliktedir. Haberde, Türk Yunan ikili görüşmelerinin bilinmeyen bir Avrupa kentinde gizlilik içinde yürütüldüğü ve elçiler seviyesindeki görüşmeden şimdiye kadar sızan tek bilginin Grivas'ın Enosis fikrini yine ortaya attığı yazılmıştır.⁶⁰⁶ Yine Akhisar gazetesinin haberine göre, Kıbrıslı Türkler'in liderleri, Kıbrıs'ın kaderiyle ilgili bir takım müzakerelerin cereyan etmesine rağmen kendilerine bir malumat verilmemesini üzüntüyle karşılamış ve Türkiye'ye sitemde bulunmuşlardır. Haberde ayrıca, Kıbrıs olaylarının başlamasından bu yana Ada'dan 100 kadar ailenin göçtüğü ve böyle bir göçün Ada'daki nüfus dengesini bozacağını gören Türk Hükümeti'nin "Kıbrıslı Türkler Türkiye'ye yerleşemez ve iş yapamaz" kararı aldığını açıklanmıştır.⁶⁰⁷

1967 başlarında, Kıbrıslı Rumlar silahlanmaya başlamışlardır. Rumlar önce İtalya'dan silah satın alma girişiminde bulunmuşlar ancak bir sonuç elde demeyince, Çekoslovakya'dan silah alma yolunu seçmişlerdir.⁶⁰⁸ Bu girişimler üzerine BM nezdindeki delegemiz, BM Genel Sekreteri'ne Makarios'un Çekoslovakya'dan aldığı silahları Rum Milli Muhafız Teşkilatı'na ve Antlaşmalar'a aykırı olarak kurduğu polis teşkilatına⁶⁰⁹ dağıttığını bildirmiştir.⁶¹⁰ Soma'nın Sesi gazetesi de bu bilgiyi doğrulayarak, Makarios'un Ankara'yı tatmin etmek için Çek silahlarını Barış Gücüne devretmeye karar verdiğini yazmıştır. Gazeteye göre, Makarios'un Çek silahları konusunda böyle davranmasının sebebi, Mayıs'taki seçimlerden sonra işbaşına gelecek olan hükümetin bu konuyla ilgilenmesini istemesidir. Bu maksatla barış düzeninin muhafazası ve hatta Türkiye ile ilgili ikili görüşmelere devam edilmesi yönünde eğilimler mevcuttur.⁶¹¹

Yunanistan'da ise, Pavaskeuopoulos tarafından kurulan geçici Yunan Hükümeti, 300 sandalyeli Yunan Parlamentosu'ndan 215 güvenoyu alarak çalışmaya başlamıştır.

⁶⁰⁵S. Toluner, **a.g.e.**, s. 229.

⁶⁰⁶"Enosis ikili Görüşmelerde Ortaya Atıldı", **Akhisar**, 27 Ağustos 1966.

⁶⁰⁷"Kıbrıslı Türkler Görüşmelerle ilgili bilgi İstiyor", **Akhisar**, 26 Eylül 1966.

⁶⁰⁸Zahariadis ve Alp, **a.g.e.**, s. 46.

⁶⁰⁹1967 Yılına Kadar, Makarios'un muvazaf polis kuvveti sayısı 2200'e, milis polis kuvvet sayısı İse bir tabura yükselmiştir. Bkz. **Zahariadis ve Alp**, s. 46.

⁶¹⁰P. Oberling, **a.g.e.**, s. 106; Kürşad Ve Diğerleri, **a.g.e.**, s. 236.

⁶¹¹"Lefkoşa'dan Gelen Bir Habere Göre", **Somanın Sesi**, 21 Ocak 1967.

Papandreu ise, Kıbrıs konusunda verdiği uzun demeçte, Türkiye ile Yunanistan arasında ikili antlaşma yapılmasını Yunanistan için bir tuzak olarak değerlendirmiştir.⁶¹²

Dışişleri Bakanlığı Mart 1967 ortalarında Yunanistan'la sürdürdüğü ikili görüşmeler hakkında bir açıklama yaparak ikili görüşmelerin devam edebilmesi için şu şartları ileri sürmüştür.⁶¹³

1. Görüşmeler, bundan önce yarıda bırakılan noktadan başlayacaktır.
2. Görüşmeler, Mayıs ayında yapılacak seçimde iş başına gelecek olan Yunan Hükümeti'ni bağlayacaktır.
3. Yunanistan, görüşmelere hiçbir ön şart ileri sürmeden katılacaktır.
4. Makarios, Enosis yolunda demeçler vermekten kaçınacaktır.

Makarios ise ikili görüşmeler konusunda verdiği demeçte, Kıbrıs yöneticilerinin onayı olmadan Türkiye ile bir anlaşmaya varılamayacağını söylemiştir. Makarios aynı demeçte, Kıbrıs'ın Enosis'ten sonra da silahsız bölge olarak kalmasını istediğini, bununla beraber günün birinde Ada'da bir NATO üssü kurulması halinde buna Türk askerlerinin sokulmayacağını belirtmiştir.⁶¹⁴

Makarios, Nisan 1967 ortalarında, Kahire'de yayınlanan El-Cumhuriye Gazetesi'ne verdiği bir demeçte ise; "Enosis'in gerçekleşmesinden sonra, Yunanistan'ın Ada'da NATO üssü kurulmasına izin verilebileceğini ve bu üssün mevcut İngiliz üslerinden birinde olabileceğini" belirterek, Kıbrıs'taki bir NATO üssünün özellikle Araplar için, İngilizlerin kontrolsüz olacağını ve NATO üssünün NATO üyelerinden herhangi biri tarafından keyfi bir şekilde kullanılmasına izin verilmeyeceğini söylemiştir.⁶¹⁵

2)Yunanistan'da Askeri Darbe

1966 yılı, Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs sorununa kapalı kapılar arkasında çözüm aradığı bir yıl oldu. Ne var ki bu ikili görüşmelerde de bir sonuca varılamadı. 1967 yılı başlarında tekrar silahlanmaya başlayan Rumlar, önce İtalya'dan silah alma

⁶¹²Sarıca Ve Diğerleri, a.g.e., s. 131-132.

⁶¹³Y. Örek, a.g.e., s. 209.

⁶¹⁴"Yine Makarios, Yine Enosis", **Alaşehir Toptepe**, 4 Nisan 1967.

⁶¹⁵M. A. Gemuhluoğlu, a.g.e.,s. 82.

girişiminde bulundular. Bir sonuç elde edemeyince Çekoslovakya'dan silah alma yolunu seçtiler. Bu gelişme üzerine Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Amerika Büyükelçisi Parker T. Hard'dan Makarios'un Çekoslovakya'dan aldığı silahların Barış Gücü'ne teslimi konusunda Amerika'nın daha enerjik davranmasını istedi.⁶¹⁶

Ocak 1967 ortalarında, Lefkoşe yakınlarındaki köylerde, Türkler ile Rumlar arasında çatışmalar oldu. Olayın daha fazla büyümesi Barış Gücü'nün müdahalesiyle önlendi. Rum yöneticilerinin Çekoslovakya'dan ithal ettikleri silahları 31 Ocak 1967 günü askerlere dağıtacakları ve bunları barış gücüne teslim etmeye razı olmadıkları konusundaki haberler üzerine, Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, Türk cemaatinin güvenliği için gerekli bütün tedbirlerin alınacağını, Türkler'e havadan silah ikmalinin mümkün olduğunu belirtti.⁶¹⁷

Sorunun çözümü ile ilgili olumlu bir gelişme olmaması toplumlararası gerginliği tırmandırıyordu. Grivas'ın Lefkoşe'de tekrar konuşarak, "Enosis'e razı olunmazsa, Enosis'i kılıç yardımıyla sağlayacağız" şeklinde konuşması, gerginliği daha da tırmandırmıştı.⁶¹⁸

Yunanistan'da ise 28 Mayıs 1967'de genel seçimler yapılacaktı. Yorgo Papandreu ve oğlu Andreas Papandreu liderliğindeki Merkez Birliği Partisi'nin seçimleri kazanma ihtimali fazla idi. Oysa Papandreular, 1965'de Kral tarafından, Yunan iç politikasında gerginliğe neden olduklarından ötürü başbakanlıktan azledilmişlerdi.⁶¹⁹ Papandreular'ın seçimi kazanacak olmaları 21 Nisan 1967'de, Albay Papadopoulos liderliğindeki askerlerin bir darbe yapmalarına neden oldu.⁶²⁰

Akhisar Gazetesi, Yunanistan'daki Askeri Darbe haberini manşetten vererek, Atina'da silah seslerinin duyulduğunu ve sokağa çıkanlara hemen ateş edileceği haberini vermiştir. Haberde ayrıca, Atina radyolarından mütemadiyen, halka ciddi bir ihtar mahiyetinde kraliyet kararnamesi'nin okunduğu yazmaktadır. Yeni bir emre kadar borsanın kapatıldığı, bankalardan para çekilmesinin yasaklandığı, altın ve döviz alım satımının yasaklandığı ve tüm ilk ve orta dereceli okullarla yüksekokulların kapatıldığı

⁶¹⁶Zahariadis ve Alp, **a.g.e.**, s. 46.

⁶¹⁷"Kıbrıs'ta Çıkabilecek Bir Hadise Karşısında Türkiye Çıkarma Yapabilir", **Alt Eylül**, 16 Ocak 1967.

⁶¹⁸S. E.Ergeneli, **a.g.e.**, s. 22-23.

⁶¹⁹S. Özmen, **a.g.e.**, s. 252.

⁶²⁰"Yunanistan'da Kral Darbe Yaptı", **Ege Ekspres**, 22 Nisan 1967; "Baba- Oğul Papandreular ve Başvekil Dahil Bütün Liderler Tevkif Edildi; **Yeni Asır**, 22 Nisan 1967; F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 794; P. Oberling, **a.g.e.**, s. 109.

da verilen bilgiler arasındadır.⁶²¹

Altı Eylül Gazetesi'nin verdiği bilgiye göre ise, Kral Konstantin, askeri darbe yapılmasında etkili olmuştur ancak darbeyi iyi karşılamadığı da bilinmektedir. Kralın yeni rejim içindeki rolü de hala karanlıktadır. Buhran hakkında hala ayrıntılı bir demeç vermemesi de bunu göstermektedir.⁶²²

21 Nisan 1967'de Yunanistan'da gerçekleştirilen askeri darbenin sonucunda, askeri yönetimin işbaşına gelmesiyle Atina-Lefkoşe ilişkileri daha da bozulmaya başlamıştır. ABD'ye yakınlığı ile bilinen ve sorunu NATO çerçevesinde çözme eğilimi gösteren Askeri Yönetim'in buna ısrarla karşı çıkan Makarios Yönetimi'ne karşı müdahale planları hazırlamaya başlaması, Rum yöneticilerin daha bağımsız bir politika izlemelerine ve gerektiğinde bu tür bir müdahaleye karşı hazırlık yapmalarına neden olmuştur.⁶²³

Grivas ise, Ada'da Makarios'a karşı muhalefeti örgütlemeye başlamış ve kendisinin sadece Yunan Hükümeti'nin emirlerine uyacağını açıklamıştır.⁶²⁴ Durumdan oldukça endişeli olan Makarios, uluslararası planda destek sağlamak amacıyla, bir yandan Kıbrıs'taki İngiliz üslerinin Arap-İsrail savaşında Araplar'a karşı kullanılmasında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin izin vermeyeceğini açıklarken, diğer taraftan da içeride Yunanistan'a bağlı Milli Muhafız Teşkilatı'nın gücünü azaltmak amacıyla kendisine bağlı polis güçlerini takviye etmeye başlamıştır.⁶²⁵

1967 yılında Yunanistan'da Askeri Yönetim'in işbaşına gelmesiyle birlikte gerek Kıbrıs Sorunu'nun gerekse Sovyetler Birliği nezdinde Makarios'un önemi artmıştır. Böylece Makarios, Atina ile arası bozuldukça iç politikada AKEL'e yakınlaşmış, dış politikada ise Sovyetler Birliği ile daha yakın ilişkiler içine girmiştir.⁶²⁶

Darbeden sonra Makarios, başbakanlığa getirilen eski Yargıtay Başsavcısı ile ilgili olarak Kıbrıs siyasetinde herhangi bir değişiklik olmayacağını belirterek ikili görüşmelerin devamında fayda bulunduğunu açıklamıştır.⁶²⁷ Ancak 22 Nisan günü, radyodan okunan hükümet programında "barışçı çözüm"ün Kıbrıs'taki azınlık

⁶²¹“Yunanistan'da Askeri darbe”, **Akhisar**, 22 Nisan 1967.

⁶²²“Yunanistan da Askeri Hükümet”, **Altı Eylül**, 28 Nisan 1967.

⁶²³K. Çukalas, **a.g.e.**, s. 234.

⁶²⁴Zahariadis ve Alp, **a.g.e.**, s. 45.

⁶²⁵A. G. Alçitepe, **a.g.m.**, s. 119.

⁶²⁶B. Doster, **a.g.m.**, s. 75.

⁶²⁷**Dışişleri Belleteni**, 1967, S. 31, s. 35.

haklarının dikkate alınması şartıyla, Enosis'i barışçı müzakereler sonucunda gerçekleştirmek" olduğu ortaya çıkmıştır. Enosis görüşmeler yoluyla, yani Türkiye ile pazarlıkla gerçekleştirecek ve gerçekleştirilmesi halinde de Kıbrıs'taki Türk toplumuna "azınlık hakları" tanınacaktır.⁶²⁸

Haziran ayından itibaren işbaşına gelen yeni Yunan Hükümeti, Batı Trakya'daki Türkler üzerinde de baskılarını arttırmıştır. Türk Dışişleri Bakanlığı, 28 Haziran'da yayınladığı demeçte, Lozan Antlaşması'yla Batı Trakya Türkleri'ne verilen hakların ihlal edildiğini belirtmiştir. Yunan Dışişleri Bakanı General Patokos ise, 30 Haziran'da verdiği demeçte, önlerindeki en önemli sorunların iktisadi durum, dış ilişkiler ve Kıbrıs ile Batı Trakya arasında doğrudan bir bağlantı kurulabileceğini düşünmemiştir.⁶²⁹

Yunan Cuntası'nın Kıbrıs konusundaki tasarılarını kolaylaştıran ve Batı Trakya'yı karşı bir koz olarak kullanmaya sevkeden olay, 5 Haziran 1967'de patlak veren Arap-İsrail politikasına yeni bir biçim vermeye çalışırken, Yunan Cuntası da bu savaşın meydana getirdiği atmosferden yararlanmaya çalışmıştır.⁶³⁰ Türkiye'nin Arap ülkeleri ile yakınlaşmak istemesi, "Kıbrıs Buhranı" ile ortaya çıkan ve Batı'ya karşı duyulan tepkinin bir sonucudur.⁶³¹

Bu arada, Kıbrıs Rumları'nın Sovyetler Birliği'nden silah satın aldığına dair haberler de yayılmaya başlamıştır. Ankara'daki Sovyet Büyükelçisi 28 Haziran'da bu söylentileri yalanladığı gibi, TASS Ajansı da 4 Temmuz'da yayınladığı yorumda: "Sovyetler Birliği, Kıbrıs'taki son gelişmelerden, bölgede durumu yeniden gerginleştirerek girişimlerden ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığının tehlikeye girmesinden endişelenmektedir" denilmektedir. Türkiye'nin 1964 sonlarından itibaren Sovyetler'e yaklaşma politikasının yanı sıra ABD tarafından desteklenen Yunanistan'daki askeri darbe de Sovyetler'i Türkiye'ye yakınlaştırmıştır.⁶³²

Hür Aydın Gazetesi, Lefkoşe'de yayınlanan Patris gazetesinin Mayıs 1967

⁶²⁸F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 795; Bu sıralarda iktidara gelen askerlerin Türkiye'ye bazı tavizler vererek Enosis'i gerçekleştirmek niyetinde olduklarına dair söylentiler dolmaktadır. Askeri yönetimin küçük bir Yunan Adasını ve Trakya'da belirli bir toprak parçasını Türkiye'ye bırakarak ve de kendi yönetimine girecek Kıbrıslı Türklere özel garantiler tanıyarak Enosis'i Gerçekleştirmeyi amaçladığı, bu yönde bir planı ABD'ye de sunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Engin Aşkın, "Atina'daki Darbe", **Forum**, S. 328, Aralık 1967, s. 14.

⁶²⁹M. A. Gemuhluoğlu, **a.g.e.**, s. 84.

⁶³⁰**Dışişleri Belleteni**, 1967, S. 33, s. 33, aktaran F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 795.

⁶³¹Ömer Kürkçüoğlu, **Türkiye'nin Arap Ortadoğusu'na Karşı politikası 1945- 1970**, Ankara 1972, s. 184.

⁶³²F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 796.

sonlarında Atina muhabirine dayanarak verdiği bir habere göre, Yunan Askeri Yönetimi'nin Kıbrıs konusundaki görüşlerini özetlemiştir:

1. Yunan Hükümeti, sadece Enosis'i çözüm olarak görmektedir.
2. Enosis'e barışçı yollarla ulaşılabilecektir. İkili görüşmeler, Kraliyet Konseyi'nin katılımına göre devam edilecektir.
3. Ne Kıbrıs'tan ne de Yunanistan'dan Türkiye'ye toprak tavizi verilmeyecektir. Federasyon veya taksimi öngörecektir doğrudan veya dolaylı bir idare şekli kabul edilmeyecektir.
4. Kıbrıs Türkleri'nin azınlık hakları garanti altına alınacaktır.
5. İngiltere ve ABD gibi müttefiklere bir askeri üs verilmesi düşünülmemektedir.
6. Herhangi bir çözümün Yunanistan tarafından kabul edilmesi için Kıbrıslı Rumlarca da onaylanması gerekmektedir.⁶³³

Yunan Hükümeti tarafından Kıbrıs'ta bir Enosis darbesi yapılacağına veya Kıbrıs sorununun Enosis ile çözümlenmek istendiğine dair söylentiler Temmuz ayından itibaren yaygınlaşmış ve gerek Türk Hükümeti yetkilileri gerekse Dışişleri Bakanlığı yaptıkları açıklamalarda Türkiye'nin Enosis'i hiçbir zaman kabul etmeyeceğini kesin bir dille belirtmişlerdir.⁶³⁴

Bu arada Kıbrıs Rum Hükümeti, Temmuz 1967 başlarında "Derhal Enosis" isteyen Rumlar aleyhine sıkı bir kovuşturma başlatarak, Grivas'ın önderlik ettiği bu akımın taraftarlarını tutuklamaya başlamıştır. Böylece Atina'daki Askeri Yönetim ile Kıbrıs'taki "Derhal Enosis" aleyhtarları taraflar arasındaki gerginlik artmıştır.⁶³⁵

Makarios'un "Derhal Enosis" taraftarlarına karşı kovuşturma yaptığı ve Yunan Askeri Yönetimi'nden giderek uzaklaştığı bu dönemde, Türk Hükümeti Makarios'a karşı olan tavrını değiştirmemiştir. Makarios'un asıl amacının "Enosis" olduğu bilinmekle beraber, Cunta ile Makarios arasındaki anlaşmazlıktan yararlanılamamıştır. Kıbrıs sorunu, Grivas'ı destekleyen Yunan Cuntası ile halledilmeye çalışılmıştır.⁶³⁶

⁶³³“Yunan Askeri Yönetimi'nin Kıbrıs Konusundaki Görüşleri”, **Hür Aydın**, 30 Mayıs 1967.

⁶³⁴S. Özmen, **a.g.e.**, s. 253; F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 796; P. Oberling, **a.g.e.**, s. 114.

⁶³⁵N. M. Ertegin, **a.g.e.**, s. 19.

⁶³⁶M. A. Gemuhluoğlu, **a.g.e.**, s. 85.

1967 Nisan’ında bir darbe ile iktidara gelen Askeri Yönetim’in izlediği politika, Kıbrıs konusunda bu dönemdeki tutuma damgasını vurmuştur. Askeri Yönetimin, Kıbrıs konusunda Türkiye ile karşılıklı görüşmeleri arzuladığını açıklaması üzerine başından beri bu görüşü savunan Türkiye teklifi kabul etmiştir.⁶³⁷

Işık Gazetesi’nden, Şaban Baskın da Yunanistan’daki askeri darbeyi değerlendirerek, Yunanistan’da meydana gelen karışıklığı Türkiye’nin değerlendiremediğini savunmuştur. Baskın’ın konuya ilişkin görüşleri şöyledir: “...Yunanistan’da kral tahtına karşı olan eski başbakan Papandreu, son aylar içerisinde krala karşı apaçık bir cephe almış ve bu durum halkçı gelişmelerin daima karşısında bulunan Amerika tarafından tabi ki hoş karşılanmamıştır. Ancak Amerika halk idaresinden yana görünüp, halkın canına ot tıkayanlardandır... Şimdi karşımıza tarihi bir fırsat geçti ancak bu fırsatı lehimize olarak değerlendiremedik. O dönemki CHP’nin Kıbrıs politikasını zayıf görenlere de buradan sesleniyorum: CHP iktidarda iken karşısında Amerika ve Yunanistan vardı. Şu anda ise engelin biri olan Yunanistan zayıf durumdadır. Muhalefette attığımız günlerdeki Yunanistan ile şimdiki Yunanistan arasındaki farkı görüp Kıbrıs lehinde bir harekete neden geçmiyorsunuz? Yoksa 6. Filo size yine mi engel oluyor? Neden Kıbrıs’a müdahaleye geçmiyorsunuz bu tarihi fırsat karşısında?”⁶³⁸

3)Rauf Denктаş’ın Gözaltına Alınması

Rauf Denктаş, 1964 yılının Ocak ayında yapılan Londra Konferansı’na⁶³⁹, oradan da Mart ayındaki BM Güvenlik Konseyi Görüşmeleri’ne katılmak üzere New York’a gitmişti.⁶⁴⁰ Denктаş, New York’ta Rumlar’ın Kıbrıs’ta yaptıkları katliamları anlatarak dünya kamuoyunun ilgisini Kıbrıs sorununa odaklandırmak istiyordu.⁶⁴¹ Görüşmelerin Rumlar’ın lehine neticelenmesi,⁶⁴² Rumlar’ı ve Makarios’u cesaretlendirmiş ve Makarios Denктаş’ın Kıbrıs’a dönmesini yasaklamıştı.⁶⁴³ Bunun üzerine Ankara’ya geçen Denктаş, dört seneye yakın bir süre Ankara’da yaşadı.

⁶³⁷S. E. Ergeneli, **a.g.e.**, s. 22-23.

⁶³⁸Şaban Baskın, “Kıbrıs İçin Kaçırılan Büyük Fırsat”, **Işık**, 24 Nisan 1967.

⁶³⁹R. R. Denктаş, **Rauf Denктаş’ın Hatıraları**, C. 1, S. 45.

⁶⁴⁰R. R. Denктаş, **a.g.e.**, C. 4, s. 154.

⁶⁴¹R. R. Denктаş, **a.g.e.**, C. 4, s. 155.

⁶⁴²R. R. Denктаş, **a.g.e.**, C. 4, s. 162.

⁶⁴³R. R. Denктаş, **a.g.e.**, C. 4, s. 225–226.

Denktaş, Kıbrıs'ta Türk toplumunun verdiği ölüm kalım savaşını sadece uzaktan izlemekten ve Türkler'in verdiği büyük mücadelelerden onların yanında olamamaktan büyük bir sıkıntı duyuyordu. Bir an önce Kıbrıs'a dönmek ve Türk halkının yanında olmak için sabırsızlanan Denktaş, Ada'ya gizlice girmeye karar verdi.⁶⁴⁴

1967 senesi Şubat ayında, Paris'te NATO Daimi Temsilciliği görevinden, Kıbrıs Büyükelçiliği Maslahatgüzarlığı görevine atanan Ercüment Yavuzalp, Denktaş'ın Kıbrıs'a gizlice girme teşebbüsünü ve yakalanarak gözaltına alınışını⁶⁴⁵ şöyle anlatıyor: "31 Ekim akşamı Rum televizyonunu seyretmeye başladım. Birden program kesilip bir haber ve arkasından da Rauf Denktaş'ın resmini tam ekran olarak verdiler. Büyükelçiliğin basın bürosunu aramak üzere telefona giderken, telefon çaldı. Büroda çalışan memurumuz haberi telefonda tercüme etti: Anlaşıldığına göre, Rauf Denktaş Ada'ya gizlice giriş yapmaya teşebbüs ederken yakalanıp gözaltına alınmış."⁶⁴⁶

Denktaş'ın teşebbüsünden Türkiye Hükümeti'nin haberi yoktu. Yavuzalp, BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Temsilcisi Ossorio Tafall'la görüşerek Denktaş'ın Türkiye'ye iadesini istedi.⁶⁴⁷ Tafall ise Denktaş'ın bu girişiminin herkesi zor durumda bıraktığını söyleyerek, önceliğin Denktaş'ın can güvenliğinin sağlanması olduğunu vurguladı. Denktaş, Rum Milli Muhafızları'nın elindeydi. Bir an evvel Rum Polisi'ne teslim edilmesinin sağlanması gerekiyordu. Dr. Fazıl Küçük de Barış Gücü Komutanı General Mortola ile görüşerek Denktaş'ın can güvenliğinin, Türk toplumu için çok önemli olduğunu vurguladı ve hemen serbest bırakılmasını talep etti.⁶⁴⁸ Bu durum hukuki olduğu kadar siyasi nitelikteydi ve Rumlar'ın hesap hatası yapmamaları gerekiyordu. Dr. Küçük, Türkiye'nin Rum yönetimini tanımaması nedeni ile, Denktaş'la ilgili konuları Barış Gücü aracılığıyla görüşüyordu. Tafall, Rum Dışişleri Bakan Vekili Araouzos ile görüştüktan sonra Denktaş'ın kanunların sanıklara tanıdığı her hakkı kullanacağını açıkladı.⁶⁴⁹

Denktaş'ın avukatı Ali Dâna, 2 Kasım'da Denktaş'la görüştü. Denktaş kendisine Rumlar'ın iyi davrandığını ve toplumun işleri zorlaştıracak eylemlerden kaçınmasını

⁶⁴⁴R. R. Denktaş, **a.g.e.**, C. 4, s. 405.

⁶⁴⁵"Rauf Denktaş Kıbrıs'ta Tevkif Edildi", **Yeni Asır**, 1 Kasım 1967.

⁶⁴⁶R. R. Denktaş, **Rauf Denktaş'ın Hatıraları**, C. 4, S. 405; E. Yavuzalp, **a.g.e.**, s. 46-60.

⁶⁴⁷"Demirel Denktaş'ı Geri İstedi", **Yeni Asır**, 2 Kasım 1967.

⁶⁴⁸"Denktaş için Amerika'dan Yardım İstedik", **Yeni Asır**, 4 Kasım 1967; "Amerika ve İngiltere Denktaş'ın İadesi İçin Makarios'a baskı yapıyor", **Ege Ekspres**, 4 Kasım 1967.

⁶⁴⁹S. Özmen. **a.g.e.**, s. 253.

söylerken herhangi bir baskı altında değildi. Ayrıca Milli Muhafızlar'dan alınıp karakola nakledilmişti.⁶⁵⁰

Alaşehir Toptepe Gazetesi, Denktaş gözaltındayken halka bir duyuru yaptı. Duyuru, Denktaş Kıbrıs'ta serbest bırakılmadığı ve kötü muameleye maruz kaldığı takdirde Türk mücahitlerin geniş bir mücadele kampanyası açacaklarıyla ilgiliydi.⁶⁵¹ Ancak tüm bunlara gerek kalmadı ve Denktaş'ın gözaltı hali 12 Kasım 1967'ye kadar devam etti. BM'nin de araya girmesiyle ve Türkiye'ye geri dönmesi koşuluyla salıverildi.⁶⁵²

Denktaş'ın yakalanıp gözaltına alınmış olması Kıbrıs Türk halkında heyecan oluşturmuştu. Türk kesiminde miting düzenlenmesi için harekete geçildi. Bunu isteyenlerin büyük bir çoğunluğu Denktaş'ın Rumlar'ın elinde esir olmasından büyük endişe ve üzüntü duyanlardı. Ancak bunun yanında Ada'ya askeri müdahale yapmayan Türkiye'ye kızgınlık duyanlar da vardı.⁶⁵³

4) Keşan ve Dedeğaç Görüşmeleri

9-10 Eylül 1967 tarihlerinde, Türk ve Yunan Hükümetleri arasında süregelen görüşmelerin ışığı altında, Kıbrıs sorunu da dahil olmak üzere, iki ülke ilişkilerinin tamamını gözden geçirmek amacıyla Keşan ve Dedeğaç'ta Başbakanlar seviyesinde bir toplantı yapılmıştır.⁶⁵⁴

Görüşmeler fazla uzun sürmeden Keşan'da sona ermiştir. Dedeğaç Görüşmeleri ise, sadece protokol gereği yapılmıştır. Çünkü Keşan toplantısı başlar başlamaz Yunan tarafı yazılı bir teklifte bulunmuştur. Bu teklife göre, Türkiye, Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesine yani Enosis'e razı olacak, buna karşılık Türkiye'ye Batı Trakya sınırlarında bazı tavizler verilecektir.⁶⁵⁵ Aslında böyle bir teklif, 1966 yılında

⁶⁵⁰R. Denktaş, **Rauf Denktaş'ın Hatıraları**, C. 7, s. 394-395.

⁶⁵¹"Denktaş Türkiye'ye iade edilecek", **Alaşehir Toptepe**, 3 Kasım 1967.

⁶⁵²"Rauf Denktaş Dün Serbest Bırakıldı", **Yeni Asır**, 13 Kasım 1967; "Kıbrıs Türk Cemaati Başkanı Serbest Bırakıldı", **Ege Ekspres**, 13 Kasım 1967; R. R. Denktaş, **Rauf Denktaş'ın Hatıraları**, C. 7, s. 411-412; E. Yavuzalp, **a.g.e.**, s. 61; S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü**, s. 309; B. Doster, **a.g.m.**, s. 75.

⁶⁵³"Kıbrıs İçin Ankara, Erzurum, İstanbul'da Yürüyüş ve Mitingler Yapıldı: Gençler, Ordu Kıbrıs'a Diye Bağırıldılar", **Uşşak Postası**, 18 Kasım 1967.

⁶⁵⁴S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü**, s. 333; P. Oberling, **a.g.e.**, s. 110; F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 796.

⁶⁵⁵Cüneyt Arcayürek, **Cüneyt Arcayürek Açıklıyor**, C. 5, Ankara 1984, s. 115.

Stefanopulos Hükümeti tarafından da Türkiye'ye yapılmış fakat Türkiye tarafından derhal reddedilmişti.⁶⁵⁶ Bu defa da Türk Başbakanı aynı şekilde reddedince, görüşecek pek bir şey kalmamıştır. Fakat Yunan tarafının ricası üzerine, görüşmelere göstermelik de olsa Dedeoğaç'ta devam edilmiştir.

Söz konusu görüşmeler sonunda bir Türk-Yunan Ortak Bildirisi yayınlanmıştır.⁶⁵⁷ Bildiride, iki devlet arasında iyi ilişkilerin yeniden kurulması için Kıbrıs sorununun adil bir çözüme bağlanması gerektiği belirtilmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasında bu konudaki görüşleri yaklaştırmak konusunda aynı şekilde düşünüldüğü açıklanmış ve taraflardan Kıbrıs'ta gerginliğin artmasını önleyecek ve barışçı bir çözümü kolaylaştıracak gerekli önlemleri en kısa zamanda almaları istenmiştir.

10 Eylül tarihli Türk-Yunan Ortak Bildirisi şöyledir:

1. Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel ile Yunanistan Başbakanı Konstantin Kollias, 9 Eylül 1967 tarihinde Keşan'da buluşmuşlar ve görüşmelere ertesi günü Yunanistan'da Dedeoğaç'ta devam etmişlerdir.

2. Her iki Başbakan, Türkiye ile Yunanistan arasındaki başlıca sorunları dikkate alarak, ikili ilişkilerin bugünkü durumunu gözden geçirmişlerdir.

3. Aynı anlayış içinde, iki Başbakan da Kıbrıs sorununa ilişkin görüşlerini ayrıntılı olarak açıklamışlar ve bu konuya her iki ülke kamuoyunun yüklediği önemi belirtmişlerdir. İki ülke arasında samimi ilişkilerin yeniden kurulmasının, öncelikle bu sorunun haklı bir çözüme kavuşturulmasına bağlı olduğunu kabul etmişlerdir. Başbakanlar bu konuya ilişkin görüşlerini uygun yollardan araştırmaya devam etmek konusunda mutabık kalmışlardır. Başbakanlar ayrıca, Kıbrıs'ta gerginliğin artmasını önleyecek ve barışçı bir çözüme ulaşmak yolunda sarfedilen çabaları muhafaza edecek ve kolaylaştıracak gerekli tedbirleri almak lüzumunu da kabul etmişlerdir.

4. Diğer taraftan iki Başbakan, her iki ülkenin karşılıklı menfaatlerinin bulunduğu alanlarda ve özellikle ekonomik alanda sıkı bir işbirliğinin gerektiğini kabul etmişlerdir. İki ülkedeki ekonomik gelişmelerin barış ve güvenlik ortamına ihtiyaç gösterdiği hususundaki inançlarını ifade etmişlerdir.

⁶⁵⁶F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 796.

⁶⁵⁷Bildirisi için bkz. Sarıca ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 136-137.

5. Başbakanlar, iki ülke arasındaki antlaşmalara uyulması konusunda görüşleri arasında uygunluk bulunduğunu memnuniyetle tespit etmişlerdir.

6. Görüşmeler, uluslararası durumun iki ülkenin bulunduğu bölgeye etkisi yönünü de, inceleme imkanı vermiştir.

Türk-Yunan Ortak Bildirisi'nde Kıbrıs sorununun iki ülke ilişkilerinin temel unsuru olduğu vurgulanmış, tarafların Kıbrıs sorununa ait görüşlerini yakınlaştırma imkanları arayacakları ve Ada'da gerginliğin artmasına neden olacak hareketlerden kaçınacakları bildirilmiştir. Antlaşmalar'a uyulması konusunda tarafların görüşleri arasında "uygunluk" bulunduğu konusunda anlaşma sağlandığı halde, Cunta, 1967 Kasım'ında Enosis'i gerçekleştirmek doğrultusunda hareket edince, Kıbrıs sorunu yeniden gündeme gelmiştir.⁶⁵⁸

12 Eylül 1967'de bir basın toplantısı düzenleyen Başbakan Süleyman Demirel, "Kıbrıs uyuşmazlığının bugüne kadar barışçı yollardan çözüme ulaşamamasında, Yunanistan'ın Ada'yı kendisine ilhaktan başka bir çözüm şeklini mümkün görmemesi neden olmuştur. Türkiye, Ada'nın ilhakına hiçbir zaman rıza göstermeyecektir" demek suretiyle, Keşan ve Dedeoğaç Görüşmeleri'nde Yunan askeri yönetiminin de Enosis peşinde koştuğunu ve bundan dolayı da görüşmelerin sonuçsuz kaldığını söylemek istemiştir. Yunan Cuntası'nın daha önceki Yunan Hükümetleri'nden belki de tek farkı, Enosis'i Türkiye ile müzakere ve pazarlık etmek suretiyle gerçekleştirmek istemesidir.⁶⁵⁹

Diğer yandan, 13 Eylül 1967 tarihinde Yunanistan Başbakanı Kollias yaptığı açıklamada, Yunan tekliflerinin siyasetin gereklerini ve siyasi gerçekleri bütünleştirdiğini, bulunacak çözüm yolunun, uluslararası ahlak kurallarına ve Kıbrıs halkının çoğunluğunun isteğine uygun olması gerektiğini belirtmekte, Enosis dışında bir çözümün kabul edilme şansının bulunmadığını söylemek istemiştir. Bu görüşmelerde, Ada'nın bir bölümünün Türkiye'ye verilmesi ve Kıbrıs Türk toplumu için uluslararası garantilere bağlanmış özel bir statünün kabulü şartıyla, Ada'nın Yunanistan'la birleşmesini öngören bir çözüm üzerinde durulduğu yolundaki iddialar resmen

⁶⁵⁸F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 797 .

⁶⁵⁹"Demirel:Türkiye Kıbrıs'taki Haklarından Ve Kıbrıslı Soydaşlarımızın Haklarından Vazgeçmeyecektir", **Yeni Asır**, 6 Aralık 1967; Sarıca ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 139; N. Güvenç, **a.g.e.**, s. 143-144.

doğrulanmamıştır.⁶⁶⁰

Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel, Yunan Askeri Yönetimi ile Keşan-Dedeğaç Görüşmeleri'ni yaptıktan sonra, 13-17 Eylül tarihlerinde Romanya'yı ve 19-29 Eylül tarihlerinde de Sovyetler Birliği'ni ziyaret etmiştir. Sovyet Hükümeti, Başbakan Demirel'in ziyaretine büyük önem vermiştir. 29 Eylül'de yayınlanan Ortak Bildiri'de, Türk-Sovyet ilişkilerinin gelişmesinden duyulan memnuniyet ifade edilmiş ve Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında iki ülke çıkarlarının çatıştığı herhangi bir sorunun mevcut olmadığı açıklanmıştır. Kıbrıs konusunda da, uyuşmazlığın "Kıbrıs Devleti'nin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün korunması esaslarına dayalı olarak, Türk ve Rum toplumlarının kanuni hak ve menfaatlerinin karşılıklı güven içinde yaşamalarını sağlayacak şekilde barışçı yollarla korunması gerektiği" belirtilmiştir. Sovyetler Birliği, Türk toplumunu bir ulusal toplum olarak kabul ettiğini, böylece de Ada'da iki ayrı ulusal toplumun varlığının söz konusu olduğunu bir kez daha vurgulamıştır.⁶⁶¹

Yunan Cuntası, Keşan ve Dedeğaç görüşmelerinde ve bu görüşmeleri takip eden günlerde, Türkiye'nin Enosis karşısındaki kararlı tutumunu görmüş ve bir pazarlığa yanaşmayacağını anlamıştır. Bunun üzerine Yunan Cuntası, Dedeğaç Bildirisi'nde gerginlikten kaçınmayı vaad ettiği halde Enosis'i gerçekleştirmek için hazırlıklarını arttırmıştır. Yunanistan Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı General Spandidakis Kıbrıs'ı ziyareti sırasında 21 Ekim'de verdiği demeçte; "Kıbrıs sorununa, Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesinden başka bir çözüm bulunamayacağını" söylemiştir. Yine, EOKA mensubu bir teröristin heykelinin açılışında 28 Ekim'de "Enosis idealinden dönmemiz mümkün değildir" şeklinde konuşmalar tekrarlanmıştır.⁶⁶² Yunan hükümeti, Ekim ayı sonunda Batı Trakya'daki Türkler'e karşı uyguladığı baskıları daha da arttırmıştır.⁶⁶³

Bu süre içinde, Kıbrıs uyuşmazlığına barışçı bir çözüm bulma çabaları, çeşitli yollar denenmiş olmasına rağmen önemli bir sonuca ulaşamamıştır.

⁶⁶⁰"Yunan Başbakanı Açıkladı", *Hür Aydın*, 30 Eylül 1967.

⁶⁶¹F. Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 789.

⁶⁶²S. E. Ergeneli, *a.g.e.*, s. 89.

⁶⁶³*Dışişleri Belleteni*, 1967, S. 37, s. 23.

B) 1967 Boğaziçi-Geçitkale Olayları

1963 olaylarından sonra, Kıbrıs'ta iki toplum arasındaki mücadeleyi silahlı bir çatışmaya dönüştürmek yolundaki Rum tahrikleri, Türkler'in soğukkanlılıklarını korumaları üzerine etkisiz kalmıştır. Bununla beraber, iki toplum arasındaki çekişme bu dönem içinde de iki defa silahlı çatışma biçimine dönüşmüştür. Dünya barışını ve güvenliğini olumsuz yönde etkileyen bu iki olayın da, Kıbrıs sorununun barışçı yollarla bir çözüme kavuşturulması çabalarının yoğunlaştığı tarihlerde meydana gelmiş olması bir rastlantı değildir.⁶⁶⁴ Kıbrıs Rum tarafının, kendi görüşünü kuvvet kullanmak yoluyla kabul ettirme ve şiddet eylemlerini teşvik etme taktiği, Kıbrıs sorununa uluslararası bir nitelik kazandırdığı 1954 yılından beri, uygulamakta olduğu siyasetin değişmez ve ayrılmaz bir parçasıdır.

1) Boğaziçi-Geçitkale Olayları Hakkında Genel Bilgi

İlk olay, 2 Kasım 1967 tarihinde Magosa'da meydana gelmiştir. Rum Muhafızlar, Sakarya Bölgesi'ndeki Türk mevzilerine ateş açmışlar ve zırhlı araçlarla Türk kesimini kuşatmışlardır. 4 Kasım günü BM Barış Gücü'nün aracılığıyla bölgede nisbi bir sükunet sağlanmışsa da, aynı gün, tekrar saldırıya geçmişlerdir. 8 Kasım günü ise, Namık Kemal Lisesi'ne saldırarak, bir Türk'ü şehit etmişler, şehrin Türk mahallelerinin etrafını kuşatarak, su, elektrik ve haberleşme hatlarını kesmek suretiyle ablukaya almışlardır.⁶⁶⁵

Ada'daki Barış Gücü komutanlığını devamlı olarak ikaz eden Türkiye hükümeti, bu olaylar karşısında ayrıca ABD, İngiltere ve Yunanistan hükümetleri nezdinde de girişimlerde bulunmuş, NATO Bakanlar Konseyi'ne bilgi vermiş ve 4 Kasım'da BM Güvenlik Konseyi'nin toplanmasını istemiştir. BM Güvenlik Konseyi, konuyu incelemek üzere 5 Kasım'da toplanmıştır.⁶⁶⁶

Bu olaylardan kısa bir süre sonra, 15 Kasım 1967 tarihinde, Boğaziçi ve Geçitkale olayları başlamıştır.⁶⁶⁷ Rumlar, Geçitkale ve Boğaziçi Köyleri'ne saldırmak

⁶⁶⁴Kürşad ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 220-224.

⁶⁶⁵P. Oberling, **a.g.e.**, s. 107.

⁶⁶⁶S. Toluner, **a.g.e.**, s. 231.

⁶⁶⁷"Kıbrıs'ta Rumlar İki Türk Köyünü İşgal Etti", **Yeni Asır**, 17 Kasım 1967; "Geçitkale Ve Boğaziçi Köyleri'nde Rum Saldırıları", **Kütahya Postası**, 18 Kasım 1967; S. İsmail, **150 Soruda Kıbrıs**, s. 114; S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü**, s. 309.

için fırsat kolluyor, bölgedeki Türkleri sürekli tahrik ediyor, uluslararası arenada kendilerini haklı göstermek için ilk hareketin Türkler'den gelmesini bekliyorlardı. Nihayet, Boğaziçi köyü yolunda polis devriyesi çıkarmak isteyen Rumlar, Türkiye ile Yunanistan'ı savaşın eşiğine getiren Boğaziçi-Geçitkale krizinin başlamasına neden oldular. 15 Kasım 1967 günü, Türkler tarafından barikatla kapatılan Boğaziçi yolunun barikatını ağır silahlarla aşp köye girdiler. Türk Mücahitler ve Milli Muhafızlar arasında yapılan muharebeler neticesinde köy büyük bir hasar gördü ve 10 Türk şehit olurken 9'u da yaralandı.⁶⁶⁸

Grivas, Boğaziçi Köyü'nü ele geçirdikten sonra asıl hedefi olan Geçitkale Köyü'ne yöneldi. Ağır silahların takviyesiyle Geçitkale Köyü'ne saldıran Grivas, akşam saatlerinde köyü ele geçirdi. Köydeki evler talan edilerek yakıldı ve çatışmada 24 Türk şehit edildi.⁶⁶⁹

Olaylar sırasında, BM Barış Gücü'nün gözetleme noktaları çevresinde Rumlar tarafından ateş mevzileri kurulmuş, BM Barış Gücü askerleri zor kullanılarak silahsızlandırılmıştır. Ayrıca silah ve malzemelere zorla el konulmuş ve radyo malzemeleri kasten kullanılamaz hale getirilmiştir. 16 Kasım sabahı ateşkes sağlanarak, işgal edilen Türk köyleri boşaltılmıştır.⁶⁷⁰

15 Kasım gecesi olaylarını görüşmek üzere toplanan Bakanlar Kurulu, TBMM'yi ertesi gün acele olarak toplantıya çağırarak “yürürlükte olan antlaşmalardan doğan silahlı müdahale kararını” anayasanın 66. maddesi uyarınca, bir kez daha meclise sunmuştur. 18 saat 20 dakika süren gizli toplantıdan sonra TBMM, hükümete Türk Silahlı Kuvvetlerini ülke dışında kullanma yetkisi vermiştir.⁶⁷¹

Atina'daki yetkili çevreler, Kıbrıs'taki son saldırının Givas tarafından Atina ve Makarios'a danışılmaksızın yapıldığını bildirmişlerdir. Milli Muhafız Teşkilatı'nın bu davranışı, Grivas'ın Kıbrıs Hükümeti'ni hiçe saydığını göstermektedir. Albaylar Cuntası, 19 Kasım'da Grivas'ın görevine son vererek Atina'ya geri çağırır. 20 Kasım'da ise, Türkiye ile ilişkileri tekrar kurmak ve uzlaşma sağlamak amacıyla Yunanistan

⁶⁶⁸S. Özmen, **a.g.e.**, s. 253.

⁶⁶⁹“Kıbrıs'ta Rumların Geçen Hafta 2 Türk Köyüne Yaptıkları Saldırı Türkiye ve Dünyada Vahşet Olarak Bilindi”, **Tavşanlı Postası**, 24 Kasım 1967.

⁶⁷⁰S. E. Ergeneli, **a.g.e.**, s. 96.

⁶⁷¹**Resmi Gazete**, 20 Kasım 1967, s. 12755.

Dışişleri Bakanlığı görevine Pipinellis getirilmiştir.⁶⁷²

Bu olaylar üzerine diplomatik girişimlerde bulunan Türk Hükümeti, Türk toplumuna yöneltilen tehdidin kaldırılması, Türkler'in güvenlik içinde yaşamasını sağlayacak şartların süratle yerine getirilmesini isteyerek, fiili status-quo'yu devam ettirecek bir ateşkes antlaşmasıyla yetinmeyeceğini açıklamıştır.⁶⁷³

2) 1967 Olayları Karşısında Türk Hükümeti'nin Tutumu

17 Kasım'da toplanan TBMM, köylerin boşaltılmaması ve Yunan askerlerinin geri çekilmemesi halinde Ada'ya müdahale ve gerekirse Yunanistan'la savaş kararı aldı.⁶⁷⁴

Işık Gazetesi, diğer yerel gazetelerden farklı olarak meclisin aldığı karardan çok, hükümetin konuyla ilgili tutumu üzerinde durmuştur. Gazetede, yazarının belli olmadığı bir köşe yazısında şöyle denilmektedir: “Kıbrıs meselesinde, Türkiye'nin yine önemli olaylar arifesinde olduğu muhakkaktır. Ayrıca hükümetin Kıbrıs konusundaki yetersizliği için bir gensoru verilmesi tevcih ve tevdi edilmelidir. Sokaklarda cereyan eden hadiselerin (ordu Kıbrıs'a diye bağırımların) halk oyunu önemli merkezlerden etkilediği muhakkaktır. Ancak gazetelerin yorumları ne kadar çoksa, hükümet de bir o kadar ketum davranmaktadır. Millet de birçok yönlerden hükümetin tutumu karşısında karanlıkta kaldığı muhakkaktır. Bu yüzden, Kıbrıs'ta yeniden şehit edilen mücahitlerimiz için hükümetten hamle bekliyoruz.”⁶⁷⁵

Türkiye, 17 Kasım 1967 tarihinde Yunanistan'a verdiği notasında⁶⁷⁶ şu isteklerde bulunmuştur:

1. İttifak Antlaşması'na aykırı olarak Ada'ya sokulan Yunan askerlerinin geri çekilmesi,
2. General Grivas'ın Ada'dan ayrılması,
3. Milli Muhafız Teşkilatı'nın dağıtılması,

⁶⁷²Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Zahariadis ve Alp, **a.g.e.**, s. 52-53.

⁶⁷³S. Toluner, **a.g.e.**, s. 233-234.

⁶⁷⁴“Meclis Savaş Kararı Aldı”, **Kütahya Postası**, 18 Kasım 1967; “Gerekirse Savaşırız”, **Hür Aydın**, 18 Kasım 1967; S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü**, s. 114; S. İsmail, **150 Soruda Kıbrıs**, s. 310.

⁶⁷⁵“Kıbrıs Çalkantısı”, **Işık**, 19 Kasım 1967.

⁶⁷⁶“Yunanistan'a Nota Verdik”, **Tavşanlı Postası**, 19 Kasım 1967.

4. Çatışmanın meydana geldiği bölgeyle ilginin kesilmesi,
5. Türk toplumuna kendi bölgelerinde mahalli idareler ve zabıta kuvveti hakkının tanınması,
6. Son olaylardan dolayı Türkler'in uğramış oldukları zararın tazmini,
7. Bu tür saldırıların tekrarlanmaması için, BM Barış Gücü kuvvetinin arttırılması.⁶⁷⁷

Türk notasının öngördüğü şartların Yunanistan tarafından reddedilmesi üzerine ortaya daha ciddi bir durum çıkmaktadır. Bu durumun, iki devlet arasında silahlı bir çatışmaya dönüşmesini önlemek amacıyla ilk arabuluculuk girişimi ABD, İngiltere ve Kanada gibi üç NATO ülkesinden gelmiştir. Kanada Başbakanı Pearson tarafından açıklanan öneriye göre, İttifak Antlaşması'nda öngörülen miktarın üstündeki Türk ve Yunan kuvvetleri Ada'dan çekilecek BM Barış Gücü genişletilecek, Türkler'in son olaylar nedeniyle uğradıkları zararlar tazmin edilecektir. Türkiye ise, gelecekte Ada'ya tek taraflı olarak silahlı müdahalede bulunmama garantisini verecektir.⁶⁷⁸

Türk notasının Yunanistan tarafından reddedilmesine istinaden, Milli Muhafızlar 1. Bölük Komutanı Pandelakis Pandalis'in anlattıkları, aslında Makarios'un şartları kabul etmediği fakat Atina Cuntası'sının hiç tereddütsüz ultiyatomu kabul ettiği doğrultusundadır. Pandalis'e göre, Makarios özellikle 2. maddeyi kabul etmedi ve böylece Milli Muhafızlar dağıtılmamış oldu. Ancak Yunan subayları, Milli Muhafızlara ait tüm dosyaları, haritaları ve planları toplamışlardı. Pandalis, hislerini şöyle ifade eder: "Yaşadığımız acıyı ve hayal kırıklığını siz düşünün. Yunan subaylar arkalarında bizim için bir tane bile plan bırakmadan ülkeyi terk etmişlerdi. Bu olay bana İkinci Dünya Savaşı'nda müttefiklerin Almanlar'ı köşeye kısırmaya başladığında düşmanların eline geçmesin diye Almanlar'ın tüm belge ve dökümanları yakmalarını yada yanlarına alıp kaçmalarını anımsattı. Yani biz Milli Muhafızlar, Yunan Kardeşlerimiz için birer düşmandık."⁶⁷⁹

Bu arada 18 Kasım 1967'de Türk jetleri Kıbrıs üzerinde alçaktan uçuş yapmışlardır. Bu durum, Kıbrıs Rum Hükümeti tarafından BM nezdinde protesto

⁶⁷⁷S. Özmen, **a.g.e.**, s. 254-255; Kürşad ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 236-237.

⁶⁷⁸S. Toluner, **a.g.e.**, s. 235.

⁶⁷⁹P. Neoleus, **a.g.e.**, s. 178.

edilmiştir.⁶⁸⁰

Sovyet Komünist Partisi yayın organı Pravda'nın 19 Kasım'da yayınlanan baş makalesinde, Yunan Cuntası eleştirilerek şöyle denilmektedir: "Cunta'nın Yunanistan'a getirdiği rejim sadece Yunan Milleti için bir trajedi değildir. Bu rejim, Doğu Akdeniz'deki durumu da kötüleştirmektedir. Kıbrıs'taki son olaylar sırasında, Kıbrıs Rum basını Atina'daki yöneticilerin entrikalarını açığa vurmuştur. Yunan Cuntası, General Grivas'a, Kıbrıs Rum Hükümeti'nin olurusu dahi almadan harekete geçme talimatı vermiştir. Yunanlı diktatörlerin ABD'den direktif aldığı ortadadır. Amerika da Ada'da gerginliğin devamını arzuladığı için 6. Filo'yu Akdeniz sularında bir gerginlik unsuru olarak dolaştırmaktadır."⁶⁸¹

22 Kasım'da, Yunanistan'ın Türk Notası'nı reddettiği anlaşılınca, BM Genel Sekreteri U-Thant, Türkiye ve Yunanistan Başbakanlarına ve Makarios'a aynı nitelikte mesajlar yollamıştır. Silahlı çatışmanın yeniden başlamasına yol açabilecek davranışlardan kaçınmalarını ve soğukkanlılıkla hareket etmelerini istemiş, bu isteklerini iletmek ve mevcut gerginliğin azaltılmasında yardımcı olmak amacıyla özel temsilcisi Jose Rolz Bennet'in Kıbrıs'a gönderildiğini açıklamıştır.⁶⁸²

3) 1967 Olayları Sonrasında ABD'nin Devreye Girmesi

ABD, mevcut gerginliğin barışçı yollardan giderilmesi amacıyla Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs hükümetlerine yardımcı olmak ve Doğu Akdeniz'deki savaş tehlikesini ortadan kaldırmak üzere, Başkan Johnson'un özel temsilcisi Cyrus R. Vance'i Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs hükümetleriyle görüşmelerde bulunmakla görevlendirmiştir. 23 Kasım'da Ankara'ya gelen Vance ve Rolz-Bennet'e ilişkileri "ciddi bir şekilde tehdit eden şu andaki buhrana" uygun bir çözüm bulunması için NATO Genel Sekreteri Manlio Brosio'nun da katılması, Türkiye ve Yunanistan tarafından kabul edilmiştir. Bu teklif 24 Kasım'da NATO Bakanlar Konseyi tarafından da oybirliğiyle uygun bulunmuştur.⁶⁸³

Kıbrıs sorununun çözüme kavuşturulmasıyla ilgili en etkili girişimler, Ankara ve

⁶⁸⁰ M. A. Gemuhluoğlu, *a.g.e.*, s. 94.

⁶⁸¹ Sarıca ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 145.

⁶⁸² S. Egeli, *a.g.e.*, s. 116.

⁶⁸³ P. Oberling, *a.g.e.*, s. 116.

Atina arasında birkaç kez gidip gelen ve 30 Kasım'da da Makarios ile görüşmelerde bulunan Vance tarafından yapılmıştır. Türkiye ve Yunanistan'ın askeri bakımdan Amerikan yardımına bağlı olmaları da Vance'nin arabuluculuk çalışmalarını kolaylaştırmıştır.⁶⁸⁴

Vance, çıkarma hareketinin ertelenmesi konusunda Türk Hükümeti'ni ikna ettikten sonra, başlıca Türk isteklerini Atina'ya kabul ettirmek için çaba harcamıştır. 24 Kasım'da, İttifak Antlaşması'nda öngörülen miktardan fazla olan Yunan askerinin geri çekilmesi konusunda Türkiye-Yunanistan arasında Prensip Antlaşması'na varılmıştır.⁶⁸⁵ Ancak Makarios, İttifak Antlaşması'nın hukuken geçersiz olduğu yolundaki görüşüyle tutarlı olabilmek için, Ada'daki bütün Türk ve Yunan kuvvetlerinin geri çekilmesi için ısrar etmiştir. Bu teklif de, bütün taraflarca kabul edilebilecek bir çözümün bulunmasını güçleştirmiştir.⁶⁸⁶

Altı Eylül Gazetesi'nden Kadir Yaşar, Türk-Yunan münasebetlerini yazısında irdeleyerek, ikili arasında yaşanan gelişmeleri “harp ve sulh” başlıklı makalesinde değerlendirmiştir. Yaşar'a göre, “her iki ülke de harbin eşiğine ciddi anlamda gidip gelmiş, tüm hazırlığına rağmen harbin çıkmaması da, Türkiye'nin akliselim yolundan ayrılmayıp, dünya sulhunu zedelemek istemeyişinden kaynaklanmıştır. Şayet böyle olmasaydı ne BM Kurulunun taraflara itidal tavsiye eden kararı, ne BM Genel Sekreterinin özel temsilcisi Geoerge Bennet ile Johnson'un özel temsilcisi Cyrus Vence, ne de NATO Genel Sekreteri Monolio Brosio'nun gayretleri Türk silahlı müdahalesini asla önleyemezdi. Biz Türkler'de aman diyene el kalkmaz, biz sulh seven insanlarız. Eğer böyle olmasaydı, Türk milletinin yerinde başka bir millet olsaydı, Ada Rumları'nın Türkler'i katlettiği gibi biz de İstanbul'da yaşayan ve sayıları on binleri bulan Rumlar'ı katleddik. Zira muhtemeldir ki, toplum psikolojisi icabatı bir misilleme husule gelebilir ve bunu da hiçbir kuvvet önleyemez.”⁶⁸⁷

24 Kasım'da her üç hükümete de ikinci bir çağrıda bulunan BM Genel Sekreteri, Kıbrıs'taki bütün yabancı kuvvetlerin tamamen geri çekilmesini öngören bir plan hazırlamalarını ve askeri bir müdahaleden kaçınmalarını istemiştir. Ada'daki bütün yabancı kuvvetlerin çekilmesinden söz edilmekte, Kıbrıs Rum Yönetimi'ne bir taviz

⁶⁸⁴S. Özmen, *a.g.e.*, s. 254.

⁶⁸⁵Zahariadis ve Alp, *a.g.e.*, s. 237-238.

⁶⁸⁶“Yunan Notasını Dün Reddettik”, *Hür Aydın*, 24 Kasım 1967.

⁶⁸⁷Kadir Yaşar, “Harp ve Sulh, *Altı Eylül*, 30 Kasım 1967.

verilmektedir. Buna karşılık, geri çekilme işleminin kademeli olarak gerçekleştirilmesi, İttifak Antlaşması'nda öngörülen miktardan daha fazla olan kuvvetlerin derhal çekilmesi konusundaki Türk-Yunan Antlaşması çerçevesinde ele alınmıştır.

25 Kasım 1967 tarihinde BM Güvenlik Konseyi, Rum tarafının isteği üzerine toplanmıştır. Bu toplantıda Kıbrıs Rum idaresi Türkiye'yi Kıbrıs'ı istila etme hazırlığına girişmek ve Ada üzerinde her gün alçaktan uçuş yaparak halkı korku içinde bırakmakla suçlamıştır. Türkiye bu toplantıda, antlaşmalara aykırı olarak Ada'da bulunan Yunanlı askerlerin geri çekilmesini istemiş ve Rumlar'ın Enosis'i gerçekleştirme yolundaki gayretlerini kınamıştır. Tartışmalı geçen toplantı sonunda oybirliğiyle kabul edilen kararda, taraflardan, Kıbrıs'taki durumu kötüleştirecek veya barışı tehdit edebilecek davranışlardan kaçınmaları ve soğukkanlılıkla hareket etmeleri istenmiştir.⁶⁸⁸

Işık Gazetesi, durumun BM konseyi tarafından diplomatik yollarla çözümlenmeye çalışılmasına tepki göstererek, (İngiliz radyosunun yaptığı yayınlara ve bizzat başkan Johnson'un özel temsilcisinden alınan bilgiye göre başlığını kullanarak) şunları yazmıştır: "Henüz taraflar arasında kesin bir mutabakat yoktur. Taraflar görüşlerinde ısrar etmektedirler. Hatta Yunanistan, Türkiye'nin kendi topraklarındaki hareketlerine da küstahça karışmaktadır. Yunanlılar tarafından meselenin BM kuruluna getirilmesi de artık Türkiye'yi engellemek ve Türkiye'nin geri adım atmasını güya, barışçı yollardan halletmek içindir."⁶⁸⁹

BM Güvenlik Konseyi Kararı'ndan iki gün sonra 27 Kasım'da basında çıkan haberlere göre⁶⁹⁰, Türk hükümeti, ABD Başkanı Johnson'un özel temsilcisi aracılığıyla Yunan hükümetine şu 4 şartı bildirmiştir:

1. Türkiye ve Yunanistan, 16 Ağustos 1960 tarihli Lefkoşe Antlaşması gereğince Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü kabul edecektir.
2. Taraflar, antlaşmalarla öngörülenler dışında, Kıbrıslı olmayan askeri kuvvetlerin Kıbrıs'tan süratle çekilmelerini kabul edeceklerdir.
3. Yunanistan, bu koşullara uyduğunu Türkiye'den önce açıklayacaktır.
4. Türkiye, Kıbrıslı olmayan kuvvetlerin Ada'dan çekilmesinden sonra gerekli

⁶⁸⁸S. Toluner, **a.g.e.**, s. 237-238.

⁶⁸⁹**Işık**, 2 Kasım 1967.

⁶⁹⁰"Türk Hükümeti'nin Mesajı", **Hür Aydın**, 28 Kasım 1967.

tedbirleri alacaktır.⁶⁹¹

Türk Hükümeti, Kıbrıs sorununun çözümü konusunda barış yolunu tercih etmiş ve Johnson'un özel temsilcisi Vance'nin Planı'nı kabul etmiştir. Böylece de, daha önce ileri sürdüğü şartlara göre gerilemiş ve taviz vermiştir.

Cyrus Vance'in yeni planının esasları incelendiğinde, Türkiye'nin geri adım attığı açıkça görülmektedir. Bu esaslar, özetle şöyledir:

1. Türkiye ve Yunanistan, 16 Ağustos 1960 Lefkoşa Antlaşması gereğince, Kıbrıs'ın muhtariyet, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığını kabul edecektir.

2. Ada'daki iki cemaatle birlikte, Türkiye ve Yunanistan'ın rızası olmadan Ada'nın statüsünde ve 1960 Lefkoşa Antlaşmasında hiçbir değişiklik yapılmayacaktır.

3. Kıbrıs'ta antlaşmalar dışı bulunan yabancı kuvvetler üç ay içinde geri çekilecektir. Halbuki geri çekilme süresinin 7 ay olması şeklindeki Yunan teklifine karşılık Türkiye, bu sürenin 1 ay olmasını istemiştir.

4. İlk tabur, Kıbrıs'tan 1 hafta içinde ayrılacak ve bu çekilme dünya televizyonlarında gösterilecektir.

5. Bu konuda ilk resmi açıklamayı Yunanistan yapacaktır. Bundan 4 saat sonra da Türkiye resmi bir açıklamada bulunacaktır.

6. Grivas, bir daha Ada'ya dönmek üzere geri çekilmiş olacaktır.

7. Türkiye, savaş hazırlıklarına ve tehdidine derhal son verecektir. Türkiye, Yunanistan askerlerini çekmedikçe bu şartı yerine getirmeyeceğini bildirmiştir.

8. Boğaziçi ve Geçitkale köylerine yapılan saldırıların hesabı sorulacak, ölenlerin yakınlarına tazminat verilecektir.

9. Taraflar, Zürih ve Londra Antlaşmaları'nı tanıdıklarını açıklayacaklardır.

10. EOKA teşkilatı tamamen dağıtılacaktır.

11. BM Barış Gücündeki asker sayısı arttırılacaktır.⁶⁹²

Türkiye ile Yunanistan 30 Kasım'da antlaşmaya varmışlardır. Ancak Kıbrıs'ın toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığını garanti altına alan önemli değişiklikler

⁶⁹¹Kürşad ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 237; S. Özmen, **a.g.e.**, s. 255.

⁶⁹²A. G. Alçitepe, **a.g.m.**, s. 120.

yapılmamıştır. Böylece, fiili status-quo'nun değişmesini istemeyen Makarios idaresi, bu işten kârlı çıkmıştır.⁶⁹³

Ancak Balıkesir'in Savaştepe ilçesinde yayınlanan Savaştepe Gazetesi, "Tahliye Başlıyor" başlığıyla verdiği haberde, yukarıdaki bilginin tam aksini söylüyor, Makarios'un direnmesinin tesirsiz kalacağını ve antlaşmanın tam da Türk milleti aleyhine olduğunu yazıyordu. Gazeteye göre, "Kıbrıs Rum yönetiminin, antlaşmanın bazı maddelerine yaptığı itiraz, uygulamaları engellemeyecekti. Yunan kuvvetlerinin adadan ayrılmasına ise sadece saatler kalmıştı."⁶⁹⁴

BM Genel Sekreteri U-Thant, 3 Aralık'da Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs Hükümetleri'ne yeni bir çağrıda bulunmuştur. BM Güvenlik Konseyi'nin 25 Kasım tarihli kararına atıf yapılan bu çağrıda, taraflardan birbirlerinin güvenliğini tehdit eden davranışlara son vermeleri ve bu amaçla Ada'da bulunan fazla kuvvetlerini geri çekmeleri istenmiştir. Türkiye ve Yunanistan, 3 Aralık 1967'de bunu kabul ettiklerini bildirmişlerdir. Kıbrıs Rum idaresi ise, 4 Aralıkta verdiği cevapta, bunun "ilk adım" olarak değerlendirildiğini, ayrıca BM Barış Gücü'nün yetkilerinin genişletilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Bu Antlaşma'nın başlıca esasları şunlardır:

1. Türkiye ve Yunanistan, İttifak Antlaşması'nda öngörülen miktardan fazla olan kuvvetlerini derhal geri çekecektir.
2. Akdeniz'de toplanan Türk donanması dağıtılacak ve diğer askeri kuvvetlerin hareket durumuna son verilecektir.
3. İki ülke, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı göstermek zorunda olduklarını açıklayacaklardır.
4. Ada'daki bütün mahalli kuvvetler terhis edilerek silahsızlandırılacak ve bir polis kuvvetinin BM Barış Gücü kontrolünde yeniden teşkilatlandırılmasına çalışılacaktır.
5. BM Barış Gücü'nün yetkileri genişletilecektir.

Antlaşma'nın, Ada'daki bütün mahalli kuvvetlerin terhis edilip

⁶⁹³Sarıca ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 149.

⁶⁹⁴Savaştepe, 7 Aralık 1967.

silahsızlandırılmasını öngören hükmü Makarios tarafından uygulanmamıştır.⁶⁹⁵

Altı Eylül Gazetesi'nden Kadir Yaşar, Türk-Yunan Antlaşması'nı şöyle değerlendirmiştir: “Evvveli gün ilan olunan Türk-Yunan antlaşması ile bu iki devlet arasında ortadan kalktığı sanılan harp tehlikesi, Makarios'un bu antlaşma hükümlerine karşı direnmesiyle yeniden doğacağa benzemektedir. Kıbrıs meselesinin bugünkü seviyesine gelmesinde baş sorumlu olan Makarios, şimdi de birtakım oyunlar peşinde olup, antlaşmayı baltalamak niyetindedir. Ancak Türk Milleti Makarios'un bu sabır taşıran hareketleri karşısında asla antlaşma hükümlerinden fedakarlık yapacak değildir. Makarios çok iyi bilmelidir ki, ne Türk milleti ne Türk askeri ve ne de Kıbrıslı soydaşlarımız Makarios'a fırsat vermeyecektir. Esasen millet olarak beklemeye tahammülümüz kalmamıştır. O belki bunun farkında değil ama, daldığı gaflet uykusundan uyanmadığı takdirde, ya Mehmetçiğin çizmeleri altında ezilecek ya da Kıbrıs'ı terk edip kaçmak mecburiyetinde kalacaktır.”⁶⁹⁶

Rauf Denктаş ise, Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan makalesinde, 1967 bunalımını şöyle değerlendirmiştir: “Rum ve Yunan idarecileri, “askeri Enosis”in tamamlandığını birçok defalar ilan etmişlerdi. Grivas, Enosis gerçekleşmiştir, Yunan ordusu Kıbrıs'tadır diyebiliyordu. Makarios da, Rum toplumuna Yunan kuvvetlerinin Kıbrıs'a geliş amacını açıklarken “Enosis'i gerçekleştirmek için bize yardımcı olmaya geldiler” diyordu. Kıbrıs, Yunanistan'ın bir oldu-bittisine gelmiştir. Makarios, “Ben Ada'ya gitmezsem, Ada komünistlerin eline geçer” gerekçesiyle ABD'yi de bu oyuna getirmiştir. Yunanistan, Kıbrıs'ı savaşılmaz ilhak etme siyaseti uygulamaktadır. Ada'ya gönderdiği işgal ordusunun amacı; oradaki Enosis aleyhtarı Rumlar'a gözdağı vermek, Türkiye'nin müdahale hakkı mevcutken biz Ada'yı ilhak edemeyiz diyen Enosisçi çevrelere cesaret vermek ve askeri müdahalede kararsız olduğundan emin olduğu Türkiye'nin bu kararsızlığını daha derinleştirmektedir. Yoksa, Yunanistan, Türkiye ile savaşı göze almış ve bu amaçla Ada'ya kuvvet çıkarmış değildir. Bunun içindir ki, Yunanistan Türkiye'nin savaşı göze aldığını anlar anlamaz, işgal ordusunu Ada'dan çekmekte hiçbir sakınca görmemiş ve Kıbrıs sorununun çözümlenmesini zamana bırakmıştır.

Yunan kuvvetlerinin Ada'dan çekilmesiyle, Kıbrıs sorunu ne halledilmiştir, ne

⁶⁹⁵S. Toluner, **a.g.e.**, s. 238-240.

⁶⁹⁶Kadir Yaşar, “Makarios Sabrımızı Taşıyor”, **Altı Eylül**, 7 Aralık 1967.

de bu sorunun halledilmesi yolunda önemli bir adım atılmıştır. Bu kuvvetlerin geri çekilmesiyle, 1963 Kanlı Noel Olayları'ndan sonra Londra Konferansı'na gidildiği günlerdeki duruma geri dönmüştür... Ve bundan böyle, kestirme yoldan gidelim diyerek Türk köylerine hücumu hedef alan Grivas'ın planı bir tarafa bırakılmıştır. Artık Makarios'un Türkler'i zamanla ekonomik alanda eritmek, baskı altında bunaltmak, usandırmak ve pes dedirtmek planının uygulanacağına muhakkak gözüyle bakılabilir.”⁶⁹⁷

15 Kasım 1967 olaylarıyla, Kıbrıs'taki Türk toplumunun can güvenliğinin, Ada'ya sokulan Yunanlı askerler tarafından tehdit edildiği açıkça ortaya çıkmıştır. Türk hükümetinin bu fiili durumunun ortadan kaldırılması amacıyla Ada'ya çıkarma yapma hazırlığına girişmiş olması bir Türk Yunan savaşının her an ortaya çıkabileceği olasılığına yol açmıştır. Bu tür bir savaşın önlenmesi de, BM, NATO ve ABD'nin arabuluculuk girişimleri sonucunda Türkiye'nin isteklerine uygun bir biçimde ve barışçı yollardan sağlanmıştır.⁶⁹⁸ Ancak, Yunanistan, daha sonraki yıllarda ağır silahlarla donatılmış 20.000 kadar Yunan askerini, sivil elbiseler giymiş “gönüllüler” gibi tekrar Kıbrıs'a göndermiştir.⁶⁹⁹

Savaştepe Gazetesi, 1967 olaylarına istinaden, Dakka'da yayınlanan “Pakistan Observer” isimli gazetenin “infilak bölgesi” başlığı altında yer alan şu satırlarına yer verir: “1964 yılındaki buhrandan sonra üç yıl ileride, buhranın yeniden tekrarlanması, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde barışı sağlamak amacıyla yapılan çabaların olumlu sonuç vermediğini ispat etmektedir. 19. yüzyılda İngilizler'in Türk sultanından adayı almalarını takiben başlayan, Türkler'i adadan atma işlemi bugün de hala devam etmektedir. Ada'da azınlık haline gelen Kıbrıs Türkleri'nin hakları ve hayatları Enosis peşinde koşan Yunanlılar tarafından tehdit edilmektedir. Bu Yunanlılar, uluslararası antlaşmalara riayet etmemekte ve Türkler'in kanuni haklarını vermemek konusunda ısrar etmektedirler. Büyük devletler, Yunanlılar üzerine ağırlıklarını koyarak onlara durumu idrak ettirmek istemektedirler. Yunanlılar yine anlamaz ise Türkler çok taraflı antlaşmanın hükümlerine dayanarak askeri müdahale yapmalıdır, geç kalınmıştır.”⁷⁰⁰

Gerek 1964, gerekse 1967 krizleri, Türkiye'yi askeri alanda yeni arayışlar içine

⁶⁹⁷R. Rauf Denktaş, “Mesele Halledilmedi”, *Cumhuriyet*, 7 Aralık 1967.

⁶⁹⁸Zahariadis ve Alp, *a.g.e.*, s. 54.

⁶⁹⁹A. Papandreu, *a.g.e.*, s. 170.

⁷⁰⁰*Savaştepe*, 14 Aralık 1967.

itmiştir. Özellikle ulusal savunmanın gerçekleştirilmesi için savaş sanayinin kurulması, çıkartma gemilerinin kendi tersanelerimizde yapılmaya başlanması, Amfibi Alayı'nın kurulması bu yönde atılmış önemli adımlardır.⁷⁰¹

C) Geçici Türk Yönetiminin Kurulması

Kıbrıs'ta yaşayan Türk toplumu, Aralık 1963'deki Rum saldırılarından sonra tüm kamu hizmetlerinden mahrum bırakılmış, Türk memurlar dairelerinden silah zoru ile çıkarılmış, Türk-Yunan ortaklığı esasına dayanan bir hükümetle anayasaca öngörülen görev ve fonksiyonlarını yerine getirmekten men edilmişlerdi.

Rumlar'ın 15 Kasım 1967 tarihinde Boğaziçi ve Geçitkale köylerine saldırıp Türkleri katletmeleri ve Ada'da mevcut statüyü değiştirmeye kalkışmaları Türkiye ile Yunanistan'ı savaşın eşiğine getirmişti. Durumu fark eden ABD, böyle bir gelişmeyi önlemek için büyük bir diplomatik atağa kalktı.

ABD Başkanı Johnson, özel temsilcisi Cyrus Vance'i bölgeye gönderdi. Öyle anlaşılıyor ki Vance'e verdiği talimat "Ne yap yap, bu iki müttefiğin savaşmasını önle" idi. Bu talimat ve geniş yetkilerle donatılan Vance, klasik diplomasi sınırları dışına çıkıp, Atina-Ankara-Lefkoşe üçgeninde mekik diplomasisi yürütülerek, bu savaşı önlemeye çalıştı. Hükümetlerle yaptığı görüşmelerde "tarafardan hiçbirisi için onur kırıcı olmayacak nitelikte bir çözüm şekli bulmak suretiyle, çok tehlikeli olduğu açık bulunan mevcut krize son vermek"⁷⁰² için uğraştı. Bu arada BM de gerginliği incelemek amacıyla harekete geçmişti. Türkiye, Yunanistan'a Cyrus Vance'nin Ankara, Atina ve Lefkoşe'deki temasları sırasında, 17 Kasım'da verdiği muhtıraya ek olarak ikinci bir muhtıra verdi ve notaya uyulmadığı takdirde Kıbrıs'a müdahale edeceğini bildirdi.⁷⁰³

Yunanistan, Türkiye'nin ileri sürdüğü şartları kabul etmek zorunda kaldı. Yunan Dışişleri Bakanı Pipinellis 2 Aralık'ta yaptığı açıklamada, Yunanistan'ın antlaşmalar dışında Kıbrıs'a gönderdiği bütün kuvvetleri geri çekeceğini belirtti. Daha sonra 8 Aralık 1967'de Yunan askerlerinin Ada'dan tahliyesine başlandı ve 16 Ocak 1968'de tamamlandı.⁷⁰⁴ Grivas da Ada'yı terk etti. Yunanistan'ın 1963 olaylarından sonra

⁷⁰¹M. A. Gemuhluoğlu, **a.g.e.**, s. 99.

⁷⁰²E. Yavuzalp, **a.g.e.**, s. 102.

⁷⁰³A. Çay, **a.g.e.**, s. 85.

⁷⁰⁴A. Çay, **a.g.e.**, s. 87.

Ada'da oluşturduğu askeri yapı çökertildi. Ada'daki askeri güçlerini Türkiye'nin verdiği bir ultimatom sonucunda süratle çekmek zorunda kaldılar. Bu kuvvetlerin Ada'daki varlığının son bulması, Yunanistan'ın Makarios üzerindeki kontrol imkanlarını daha sınırlı bir hale soktu. Nitekim Makarios, Yunan kuvvetleri Ada'dan çekildikten sonra daha bağımsız bir görüntü vermeye başladı.⁷⁰⁵

Türkiye, kriz sırasında takındığı tavır ile Kıbrıs'ta yapılacak oldu-bittileri kabul etmeyeceğini bir kez daha göstermiş oldu. Türkiye'nin antlaşmalardan doğan hakları çerçevesinde Ada'ya yapacağı her türlü askeri hareket için ciddi bir tehdit oluşturan Yunan askeri birliklerinin Ada'dan tasfiye edilmesi, yapılacak askeri müdahalenin daha uygun koşullarda gerçekleştirilmesini sağlayacaktı. Ayrıca, Türkiye'nin bu kriz sırasında takındığı kararlı ve sağduyulu tavır, uluslararası ilişkilerde siyasi yönden kuvvetlenmesini de sağladı.⁷⁰⁶

Kıbrıs'ta 1967 olaylarıyla başlayan siyasi bunalım, Türkiye'nin isteklerini karşılayan bir antlaşmanın yapılması, böylece Türk toplumunun güvenliğinin sağlanması ve Enosis'i hazırlayan önemli unsurlardan biri olan Yunan askerlerinin Ada'dan çekilmesiyle belli bir yumuşama dönemine girilmiştir. Ancak bu antlaşma, Kıbrıs problemine uzun vadede bir çözüm getirmemiştir. Aslında yeni bir düzen üzerinde anlaşmaya varılması, uygulanması gereken 1960 anayasasının temel maddelerinin Makarios yönetimince birer birer fiilen ortadan kaldırılmasıyla çok daha güçlenmiştir.⁷⁰⁷

Kıbrıs Türk toplumu ileri gelenleri, T. C. Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Zeki Kunalalp ve Suat Bilge bir araya gelerek, 28 Aralık 1967 tarihinde, 21 Aralık 1963 olaylarından sonra ortaya çıkan boşluğu doldurmak ve 1960 Anayasası'nın hükümlerini tam olarak uygulayınca kadar yürürlükte kalmak üzere "Kıbrıs Geçici Türk Yönetimini" ilan etmiş⁷⁰⁸ ve bu yönetimin tabi olacağı prensipleri 19 maddeden meydana gelen bir kanunla belirlemiştir.⁷⁰⁹

⁷⁰⁵E. Yavuzalp, **a.g.e.**, s. 110.

⁷⁰⁶E. Yavuzalp, **a.g.e.**, s. 111.

⁷⁰⁷S. Toluner, **a.g.e.**, s. 240-241.

⁷⁰⁸"Kıbrıs'ta Türk Hükümeti Kuruldu", **Yeni Asır**, 29 Aralık 1967; "Kıbrıs'ta Geçici Türk Yönetimi İlan Edildi", **Ege Ekspres**, 29 Aralık 1967; "Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi İlan Edildi", **Hür Aydın**, 29 Aralık 1967; "Kıbrıs'ta Türk Yönetimi Kuruldu", **Kütahya Postası**, 29 Aralık 1967, **Dışişleri Belleteni**, 1968, S. 40, s. 37; A. G. Alçitepe, **a.g.m.**, s. 120; S. Özmen, **a.g.e.**, s. 258.

⁷⁰⁹H. F. Alasya, **Tarihte Kıbrıs**, s. 239; Kürşad ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 258.

Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'nin başkanlığına, Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük, başkan yardımcılığına ise, Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denктаş getirilmiştir.⁷¹⁰

Türk Dışişleri Bakanlığı ise, 29 Aralık 1967'de, Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ni tanıdığını belirterek, bir açıklama yapmıştır: “Kıbrıs'ta Aralık 1963'den beri Rumlar tarafından anayasaya aykırı olarak yaratılan fiili durumdan ötürü, Türk ve Rum toplumlarının ayrı ayrı yaşaması zorunluluğu bir gerçektir. Bu durum, bir takım aksaklıklara da neden olmaktadır. Bu aksaklıkların üstesinden gelmek amacıyla, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmalar ve bu antlaşmalarca da tanınan iki ayrı toplumun statülerini ve haklarını belirleyen Türk toplumu, Kıbrıs Türkleri'nin tabi olacağı prensipleri belirleyerek Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'nin kurulmasına karar vermiştir.”⁷¹¹

Bu açıklama, Türkiye'nin çözümü federal devlet tezinde gördüğünü ifade etmektedir. Böyle bir idarenin işleyişini kolaylaştıracak durum ise, 1967 kriziyle Rumlar'ın saldırılarından kaçan Türkler'in, köylerini ve topraklarını bırakarak belirli bölgelerde toplu olarak yaşamaya başlamaları gerçeğidir. Böylece Türkler, Rum saldırılarına karşı daha güçlü hale gelmektedirler. Ancak Türkler'in, geçimlerini tarımdan sağladıkları göz önünde tutulursa, Türkler'in topraklarını bırakarak kaçmak zorunda kalmalarının, Türk toplumu için ekonomik bakımdan ne kadar büyük bir kayıp olduğu da kolaylıkla anlaşılmaktadır.⁷¹²

İşte tam bu noktada olaylara bir de Kıbrıslı bir Rum olan, aynı zamanda Milli Muhafızlar 1. Bölük Komutanı, Panikos Neokleus'un gözünden bakmakta fayda vardır. Çünkü o zarar gören tarafın sadece Türkler olmadığını iddia etmektedir. Neokleus'a göre, Kıbrıs'da karşılıklı suçlar işlenmiş, hem Yunanistan'da hem Kıbrıs'ta seçilen tüm hükümetler, Kıbrıs'ta yaşanan gerçekleri halktan gizlemek için ellerinden geleni yapmışlardır. Türk askerleri savaş esnasında olduğu kadar savaş sonrasında da kadınları ve çocukları öldürmüşler ve tecavüz etmişlerdir. Yine Türk askerleri, savaş esirlerine insanlık dışı işkenceler uygulamış ve sonra da öldürmüşlerdir. Sonuç olarak ihanetçiler

⁷¹⁰S. İsmail, **150 Soruda Kıbrıs**, s. 115; Hamza Eroğlu, **Kıbrıs Türk Federe Devleti: Kuruluşu, Anayasası ve Bağımsızlığı**, Ankara 1976, s. 7-8; B. Doster, **a.g.m.**, s. 75; E. Önalp, **a.g.e.**, s. 115.

⁷¹¹M. A. Gemuhluoğlu, **a.g.e.**, s. 106.

⁷¹²F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 799-800.

ödüllendirilirken, kahramanlar cezalandırılmıştır.⁷¹³

Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'nin yasama fonksiyonu, 1960 tarihinde Temsilciler Meclisi'ne seçilmiş olan Türk üyeler ile Türk Toplum Meclisi üyelerinden meydana gelecek bir yasama organı tarafından; yürütme fonksiyonu, Türk bakanlıklarına atanmış olan üç kişi de dahil olmak üzere 11 üyeden meydana gelen bir yürütme organı tarafından; yargı fonksiyonu ise, Türk Mahkemeleri'nce yerine getirilecektir.⁷¹⁴

Kıbrıs Türkleri'nin uyacakları statü, 19 maddeden meydana gelmektedir.⁷¹⁵ Geçici Türk yönetiminin çalışma esaslarını ortaya koyan temel 19 maddenin, en önemlileri şunlardır:

Madde 1. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 16 Ağustos 1960 anayasası hükümleri tatbik edilinceye kadar, Türk kesiminde yaşayan bütün Türkler geçici Türk yönetimine bağlanacaklardır.

Madde 2. Türk bölgelerinin yönetimi için gerekli kanunlar, temsilciler meclisi Türk üyeleri ve cemaat meclisi üyelerinden kurulu geçici Türk yönetimi meclisi tarafından yapılır. Temsilciler meclisi başkan vekili bu meclisin başkanıdır.

Madde 5. 16 Ağustos 1960 anayasasına göre taahhüt edilen tüm kanunlar geçerli ve yürürlükte sayılırlar.

Madde 7. Türk bölgelerinde yürütme görevi, geçici Türk yönetimi yürütme kurulu tarafından ifa edilir. Cumhurbaşkanı yardımcısı bu kurulun başkanı, Türk cemaat meclisinin başkanı ise bu kurulun asbaşkanıdır.

Madde 16. Geçici Türk yönetiminde yargı görevi, bağımsız Türk mahkemeleri tarafından yürütülür.⁷¹⁶

Yasama işleri, Yürütme işleri ve Yargı işleri olarak üç bölümden meydana gelen bu belgenin 19. Maddesi ise, Türk Bölgeleri'nde uygulanmak üzere kabul edilen kuralların, 16 Ağustos 1960 tarihli Kıbrıs Anayasası'nın bütün kuralları uygulanıncaya kadar yürürlükte kalacağını öngörmektedir. Bu maddeden de anlaşılacağı üzere, hukuken yürürlükte olan ancak fiilen uygulanmayan Kıbrıs Anayasası'nın ortaya

⁷¹³ P. Neokleus, **a.g.e.**, s. 277.

⁷¹⁴ E. Önalp, **a.g.e.s.**, 115.

⁷¹⁵ Kürşad ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 240.

⁷¹⁶ Kürşad ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 240; S. Özmen, **a.g.e.**, s. 258.

çıkarttığı boşluk karşısında, 19 maddelik belge, zorunlu olarak geçici bir statü fonksiyonu taşıyacaktır.⁷¹⁷

Kararda ayrıca şu ifade kullanılmıştır: “Kıbrıs geçici Türk yönetimi, kendi emeğimiz, alın terimiz, mücadele ve direnme fedakarlığımızın eseridir. Normal bir devleti teşkil eden yasama, yürütme ve yargı organları, polis ve mücahit ordusu ile yönetimimiz tam yetkili bir otorite haline gelmiştir.”⁷¹⁸

Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'nin kurulmasıyla birlikte, iki toplumun da birbirlerinden ayrılmaları tamamlanmıştır. Dolayısıyla Kıbrıs'ın etnik olarak iki devlete ayrılması, Türkiye'nin 1974'de gerçekleştirdiği Barış Harekatı'ndan önce, 1960'lı yıllarda Makarios ve Grivas'ın zorlamalarıyla olmuştur.⁷¹⁹

1) Yasama İşleri

Ada'daki Türk bölgelerinde uyulması zorunlu kurallar, Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi Meclisi tarafından kararlaştırılacaktır. Bu Meclis, Kıbrıs Anayasası'na göre Temsilciler Meclisinden seçilmiş 15 Türk üye ile Türk Cemaat Meclisi üyelerinden meydana gelmektedir. Bu meclisin başkanlığını, Kıbrıs Yasama Meclisi Başkan Yardımcısı yapmaktadır. Diğer yandan, 1960 Anayasası'nın Kıbrıs Yasama Meclisi üyelerine tanıdığı haklardan, Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi Meclisi üyeleri de yararlanacaklardır.

Geçici Türk Yönetimi Meclisi, Türk bölgelerinde uygulanacak her çeşit kural koyma yetkisine sahip olacaktır. Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi statüsünün 6. maddesinde, 21 Aralık 1963 tarihine kadar Kıbrıs Anayasası'na uygun olarak kabul edilmiş olan kanunların geçerli olduğu belirtilmektedir. 21 Aralık 1963 tarihine kadar kabul edilmiş kanunlardan hangilerinin Kıbrıs Anayasası'na uygun olduğunun denetimi ise, yasama işlerinden sorumlu olan Geçici Türk Yönetimi Meclisi'ne bırakılmaktadır.⁷²⁰

⁷¹⁷Sarıca ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 158.

⁷¹⁸S. Özmen, **a.g.e.**, s. 259.

⁷¹⁹P. Oberling, **a.g.e.**, s. 117.

⁷²⁰S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü**, s. 312-313

2) Yürütme İşleri

Ada'daki Türk Bölgeleri'ndeki yürütme görevi, Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi Yürütme Kurulu tarafından yerine getirilecektir. Bu kurul, başkan ve başkan yardımcısı dahil 11 üyeden meydana gelmektedir. 1960 anayasasının 46. maddesinde, Türkler için öngörülen 3 Türk bakan, bu 11 üyelik kurulun doğal üyeleridirler. Cumhurbaşkanı yardımcısı yürütme kurulunun başkanı, Türk Cemaati Başkanı ise başkan yardımcısıdır. Yürütme kurulunda herhangi bir nedenle boşalma olması durumunda, boşalan üyeliklere, başkan yardımcısının teklifi üzerine, başkan tarafından atama yapılacaktır.

Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi statüsünün 5. maddesinde, Kıbrıs Geçici Türk Yönetiminin, Kıbrıs Anayasası'nda sözü edilen Temsilciler Meclisi'nin yani Yasama Meclisi'nin yetkili olduğu konularda geçici kurallar koymak, değiştirmek veya kaldırmak yetkisine sahip olduğu belirtiliyorsa da, 7. madde, bu yetkinin tümünün Yürütme Kurulu'na devredilebileceğini öngörmektedir. Başka bir deyişle, burada yasama yetkilerinin yürütmeye devri söz konusudur. Çünkü 7. madde, "her türlü kurallar koyma yetkisi verebilir" demektedir. Bu bakımdan, Türk toplumu ile ilgili olarak gerek kural koyma, gerekse bunların uygulanmasını sağlama yetkilerinin yürütme organında toplandığı görülmektedir.

Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ni düzenleyen 19 maddelik belgenin kurduğu mekanizma çerçevesinde, bütün yetkiler Yürütme Kurulu'nda toplanmaktadır. Bunun yanı sıra, yürütme görevini yerine getiren üyelerin Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi Meclisi'ne karşı herhangi bir siyasal sorumluluğu da yoktur. Üyeler, doğrudan doğruya kendilerini atayan başkana karşı sorumludur.⁷²¹

3) Yargı İşleri

Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'nin yargı işleri, bağımsız Türk Mahkemeleri tarafından yürütülmektedir. Yargıçlar, başkan yardımcısının teklifi üzerine Geçici Türk Yönetimi Yürütme Kurulu Başkanı tarafından atanırlar.

28 Aralık 1967'de yayınlanan 19 maddelik statü, Türk Bölgeleri'nde uygulanan bir çeşit "Geçici Küçük Anayasa" niteliğindedir. 1. ve 19. maddelerde de açıkça

⁷²¹Sarıca ve diğerleri, a.g.e., s. 158-159; S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü**, s. 313-314.

belirtildiği gibi, 16 Ağustos 1960 tarihli Kıbrıs Anayasası'nın bütün kuralları uygulanıncaya kadar yürürlükte kalacak bir belgedir. Bu bakımdan, 1960 Anayasası'nı yürürlükten kaldırmamaktadır. Ayrıca, yasama işlerini yürüten üyelerin statüsü bakımından Kıbrıs Anayasası'na atıfta bulunması da bunun delilidir.⁷²²

4)Geçici Yönetime Tepkiler

Kıbrıs Türk toplumunun bu girişimi, Makarios idaresince ve Yunanistan tarafından şiddetle protesto edilmiştir. 31 Aralık'ta Kıbrıs Dışişleri Bakanı, bütün yabancı misyonları, Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi ile ilişkiye girmemeleri konusunda uyarmıştır.⁷²³ BM Genel Sekreteri U- Thant da 4 Ocak 1968 tarihli raporunda, Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'nin kurulmasını, Kıbrıs'taki durumun normalleşmesi için yeni tedbirlerin uygulanmaya başladığı bir zamanda, bu etkileri zedeleyici bir girişim olarak değerlendirmiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı ise 5 Ocak tarihli açıklamasında, bu statünün, Kıbrıs Türk toplumunun iç işlerini ilgilendiren ve Ada'daki fiili durumu hiçbir şekilde değiştirmeyen yeni bir çalışma düzeni olduğunu ve BM Genel Sekreteri'nin çalışmalarını aksatmayacağını bildirmiştir.⁷²⁴

Rumlar, Geçici Türk Yönetimi'nin ilanına tepki gösterdiler. Türk tarafında devam eden ve kendi yararlarına olan kargaşa yerine, belirli esaslara dayanan derli toplu bir idari düzenin kurulmasından son derece rahatsız oldular. Geçici Türk Yönetimi'ni ayrılık ve taksim yönünden atılmış bir adım olarak nitelendirdiler. 29 Aralık'ta bir bildiri yayınlayarak hareketin tamamen kanunsuz, icraatın hükümsüz ve gayri meşru olduğunu, uygulama olanağının olmadığını ve BM Güvenlik Konseyi Kararları'na ters düştüğünü söylediler. Yeni yönetimin kurulması aşamasında Türk Dışişleri Bakanı'nın Ada'da bulunduğunu açıklayarak, Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin içişlerine karıştığını iddia ettiler.⁷²⁵

Geçici Türk Yönetimi'nin kurulması, Kıbrıs mücadelesinde ve bu mücadele sürecinin Kıbrıs Türkleri için en zor döneminde, ileriye dönük önemli bir aşama oldu. Bu yönetimin kurulması, Zürih ve Londra Antlaşmaları çerçevesinde oluşturulan

⁷²²S. İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü**, s. 314-315.

⁷²³S. Toluner, **a.g.e.**, s. 242.

⁷²⁴**Dışişleri Belleteni**, 1968, S. 40, s. 12.

⁷²⁵E. Yavuzalp, **a.g.e.**, s. 126.

anayasanın ötesine gidecek bir oluşumun başlangıcıydı. Toplum yönetimi adım adım gelişen bir yapılanmaya doğru ihtiyatlı ve kararlı adımlarla ilerledi. Önce isminin başındaki “geçici sözcüğünü atan⁷²⁶ Kıbrıs Türk Yönetimi’ni, Kıbrıs Türk Federe Devleti izledi ve nihayet Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne dönüştü. Bu bakımdan Geçici Türk Yönetimi’nin ilanı, Kıbrıs Türkü’nün Rum boyunduruğunu kabul etmeme karar ve azminin anlamlı ve önemli bir ifadesidir.

⁷²⁶Geçici Türk Yönetimi 5 Temmuz 1970 tarihinde yapılan seçimlerden sonra “Kıbrıs Türk Yönetimi ismini” almıştır. Bkz. Aydın Olgun, **Kıbrıs Gerçeği 1931-1990**, Ankara 1991, s. 30.

SONUÇ

1963-1967 yılları arasındaki dönemde Ege Bölgesi Yerel basını incelenerek, Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumlarının neden birbirleri ile anlaşmazlığa düşerek, çatışmaya başladıkları ve meydana gelen olayların bugünkü boyutlarına nasıl ulaştığı anlatılmaya çalışılmıştır. 1963-1967 yıllarının baz alınmasının sebebi ise, iki toplum arasındaki mücadelenin yaygın bir silahlı çatışmaya dönüşmesinin 23 Aralık yani Noel gecesinde başlayarak, 1967 Geçici Türk Yönetimi'nin kurulmasına kadar geçen sürede yoğun bir şekilde yaşanmasındandır.

1963-1967 dönemine ilişkin, yerel kamuoyunun önemi ise, uluslararası ve ulusal kamuoyunu oluşturan öğeler içerisinde yer alması; kapsamı ve niteliği itibariyle daha lokal boyutlarda oluşmasındandır. Bu çerçevede içerisinde ortaya çıkan yerel kamuoyunun oluşumunda yine bulunulan yöre içerisinde faaliyet gösteren yerel basın organı olan yerel gazeteler işlevsel olarak belirlemektedir. Konumuz itibariyle de yerel basın organı yerel gazeteler, kamuoyunu oluşturma görevini, nitelikleri ölçüsünde ve doğrultusunda bulunduğu yöre içerisindeki yerel kamuoyuna yönelik olarak gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Zira, yerel basın; konumu, mahiyeti ve kapsamı itibariyle bir yöre içerisinde lokal düzeyde vazifede bulunurken, doğal olarak yerel kamuoyuna yönelik hareket alanı içerisinde faaliyet göstermekte ve dolayısıyla kendine hedef olarak da yerel kamuoyunu almaktadır. Bu noktada yerel basının, yerel kamuoyuna yönelik hareket alanı içerisinde ilk etapta ve ağırlıklı olarak yerel gündemi ele alması ve ortaya koyması gerekmektedir. Çünkü yerel gazetenin, bulunduğu yörenin bir kitle iletişim aracı olmasının yanı sıra o yörede yaşayan, o yörenin bir parçası olan ve yöredeki gelişmelerden çeşitli açılardan etkilenebilen yerel halkın da, öncelikle kendi sorunlarına, yöredeki sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, sanatsal, sportif vb. konulara ve gelişmelere duyarsız kalması düşünülemez. Dolayısıyla yerel gazetelerin, yerel kamuoyunun oluşumunda rol oynama noktasında yerel kamuoyu için yerel gündemi hazırlaması gerekmektedir.

Ancak incelenen dönemin olanakları, teknik olarak günümüze göre çok daha sınırlı olduğu halde, Kıbrıs konusunda haber ve analiz düzeyi bakımından ileride olduğunu söylemek pek yanlış olmayacaktır. Bu bir açıdan, Kıbrıs özelinde Türkiye'deki diplomasi haberciliğinin niteliklerine de ışık tutacak açılımlara sahiptir.

Bu çalışma, farklı bir tabirle Kıbrıs'ın Türkiye'de resmi açıdan mesele haline gelmesinin kısa bir öyküsüdür. Özellikle Kıbrıs sorununun Türkiye gündemine resmen oturmasına neden olan Londra Konferansı ve 6-7 Eylül 1955 olaylarını da kapsamı önemli bir kırılma noktasıdır.

Ayrıca bu araştırmada, Kıbrıs uyuşmazlığına taraf olan devlet ve toplumların bu dönem içindeki tutum ve siyasetleri de ağırlıklı olarak ele alınmıştır. Özellikle bu dönem içerisinde, sorunun başlıca tarafları haline gelen Türkiye ve Yunanistan'ın izledikleri siyasetler arasındaki zıtlık, sorunun gelişiminde en önemli belirleyici faktör olmuştur. Bu dönem içinde, ilgili tarafların siyasetlerinin incelenmesi sonucu, bu siyasetlerin farklı dönemler içinde önemli değişiklikler göstermekle birlikte, tarafların Kıbrıs'a ilişkin uzun dönemdeki amaçlarının temelde aynı kaldığı ortaya çıkmaktadır.

Gerçekten de, konuya ilişkin Yunan tezleri, doğrudan ve açıkça belirtilmemelerine rağmen, genellikle Enosis'ten vazgeçmeyen, bu amaca ulaşılması açısından uygun bir zemin hazırlanmasına yardımcı olabilecek özellikler taşımaktadırlar. Kıbrıs Rum toplumunun, Ada'da çoğunlukta olması, hem bu türden tezlerin savunulmasını, hem de söz konusu amacın kamufle edilebilmesini kolaylaştırmaktadır.

Bu dönem içerisindeki Türk tezlerinin de taksim veya en azından Ada'daki iki toplumun birbirinden ayrılması amacını içeren ve bu amaca ulaşılabilmesine yardımcı olabilecek özellikler taşıdıkları söylenebilir. Aslında bu, Rumlar'ın Ada'daki çoğunluğa dayanarak "Aşamalı Enosis'i" gerçekleştirme çabalarını engellemeye yönelik bir karşı tedbirdir. Yoksa, Ada'nın taksimi yolu ile belirli bir toprak parçasının Türk Devleti'nin sınırlarına katılması gibi bir amaç, Türkiye'nin dış politikasında, Enosis'in Yunanistan dış politikasında sahip olduğu gibi bir öneme sahip değildir.

Bu arada, tarafların amaçlarını gerçekleştirmek için ileri sürdükleri tezlerinde, dönem içerisinde önemli değişiklikler ortaya çıkmasına rağmen, bir özellik çok fazla değişmemiştir. Bu da, Türk tarafının genelde sorunu ilgili taraflar arasında ele almaya çalışmasına karşın, Yunan tarafının, sorunu uluslararası alana çekmeye çalışmasıdır.

Kıbrıs, tarihi boyunca çok toplumlu bir karakter göstermiştir. Günümüzde de toplumsal yapısı iki toplumlu olup dil, din ve kültürel farklılıkların yanı sıra, siyasi hedeflerinin ayrılığı da bu iki toplum arasındaki uçurumu derinleştirmektedir.

Kıbrıs olaylarını İngiltere ve Kıbrıs açısından değerlendirirsek; İngilizler'in,

Ada'nın yönetimini devraldıktan sonra kurdukları anayasal düzenin, iki toplum arasındaki ayrılığı daha da körüklediğini görürüz. Ada halkının siyasal katılımına bir ölçüde olsa imkân verdiği için olumlu bir gelişme olarak görülen bu düzen, her iki toplumu birden hoşnut edememiştir. İngiliz yönetimi ile Rumlar arasındaki sürtüşmenin, 1931 yılında bir ayaklanmaya dönüşmesi, Kıbrıs'ta anayasal düzenin de çökmesine yol açmıştır. Bundan sonra Ada'da, II. Dünya Savaşı'na kadar ağır bir baskı politikası uygulanmıştır.

Bir sömürge imparatorluğu olan İngiltere'nin, Kıbrıs Sorunu'na ilişkin tutumunu belirleyen en önemli faktör, Ada'nın stratejik önemi olmuştur. Diğer yandan, Ada'nın stratejik önemi her dönemde aynı olmamıştır. Bu önemin derecesi, uluslararası alanda meydana gelen değişmelere ve bu değişmelerin İngiltere'nin politika ve stratejisindeki yansımalarına göre farklılıklar göstermiştir. Nitekim, İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar, Ada'nın İngiltere'nin gözündeki stratejik önemi negatif olmuştur.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan yeni uluslararası düzen, İngiltere'nin bölgedeki varlığına karşı bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Bu koşullarda bölgedeki varlığını hızla tasfiye etme durumunda kalan İngiltere için, Kıbrıs'ın bölgedeki çıkarlarını koruyabileceği son yer olması, Ada'nın İngiltere açısından stratejik değerini arttırmıştır.

Ancak bu kez de, II. Dünya Savaşı'ndan büyük bir güç kazanarak çıkan ABD'nin ağırlığı karşısında, bu bölgede ABD'den bağımsız bir politika izlenemeyeceğini ve bu amaçla Kıbrıs'ı kullanamayacağını anlayan İngiltere, Ada'yı ortak NATO kullanımına açarken, kendisi yalnızca sınırlı üs imkânları ile yetinmek durumunda kalmıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönem, sorunun Yunanistan tarafından resmen benimsenip ilk kez uluslararası platforma çıkartıldığı bir dönem olmuştur. Bu gelişme üzerine İngiltere, Kıbrıs ile ilgili politikasını, soruna Türkiye'yi de taraf olarak dahil ederek, Yunanistan'ın taleplerini dengeleme stratejisi üzerine kurmuştur. Üçlü Londra Konferansı'nı toplayarak, Türk Hükümeti'ni de soruna doğrudan taraf yapmıştır. Üstelik Kıbrıs sorununa taraf olanların sayısının artması, uyuşmazlığın, sadece BM Genel Kurulu tarafından verilecek bir kararla çözümlenemeyecek kadar karmaşık olduğunu savunan İngiltere'nin bu tezini güçlendirecektir.

Yine II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönem, İngiltere'nin Ada'da gittikçe

güçlenen “Enosis Hareketi”ni bastırabilmek ve Ada’daki egemenliğini sağlamlaştırabilmek için sınırlı bir “self-government” a yönelik planlar hazırladığı bir dönem olmuştur. Bu çerçevede, bir hukukçu olan Lord Radcliffe tarafından hazırlanan anayasa taslağı, olaya herhangi bir çözüm getirmekten uzak kalmış, ancak Zürih Antlaşması’na temel teşkil edebilmiştir.

İngiltere açısından, Mac Millan Planı’nda önerilen “Ortaklık” statüsü, bu konuda bir başka çözüm şeklidir. Diğer bir alternatif de “Enosis” ve “taksim” e karşı BM tarafından garanti edilen “Bağımız Kıbrıs” çözümüdür. Fakat bu tür bir çözüm de, Kıbrıs’taki siyasal dengeler nedeniyle, Doğu Akdeniz’deki NATO stratejisi açısından pek kabul edilebilir bir çözüm olmayacaktır.

Bu planların başarısızlığa uğramasıyla, EOKA’nın başlattığı terör hareketleri de, hızla İngiliz yönetimin kontrolünden çıkmaya başlamıştır. Üstelik, İngiliz Hükümeti’nin son çözüm yolu olarak sunduğu “Ortaklık Planı”nın Yunanistan ve Rum toplumu tarafından reddedilmesi ve belki de en önemlisi, ABD’nin NATO içi dayanışmayı güç duruma sokan bu sorunun çözümü için gösterdiği çabalar, İngiliz Hükümeti’ni 1960 çözümüne razı olmaya itmiştir.

1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra imzalanan antlaşmalarla, İngiltere’nin Kıbrıs’ın bağımsızlığını, bütünlüğünü ve anayasal düzenini garanti eden devletlerden biri olması sağlanmıştır. 1960 sonrası dönemden itibaren, İngiltere’nin Ada ile olan ilişkisinde de görece bir azalma olmuştur.

1960 yılından sonra, İngiltere’nin Kıbrıs’a ilgisi, genellikle kriz dönemlerine rastlamaktadır. Nitekim 1964 yılı başlarında, Makarios’un Garanti ve İttifak Antlaşmaları’nı feshettiğini açıklamasından sonra, Ada’da durumun giderek kötüleşmesi üzerine İngiltere, Londra’da beşli bir konferans toplamıştır. Bu dönemde, İngiltere’nin Ada’ya olan ilgisi, genelde bölgede NATO’nun birliğini korumak, özelde ise Ada’daki askeri üslerin devamını sağlamak şeklinde olmuştur. Artık, İngiltere, Ada’da güvenliğin sağlanmasına doğrudan katılmak istememiş, bu görevi NATO, Common Wealth veya BM gibi uluslararası örgütlerin sorumluluğuna bırakmayı yeğlemiştir. Türkiye ve Yunanistan’ın bu tür bir çözüm önerisini kabul etmelerine rağmen Makarios’un bu önerileri reddetmesi İngiltere’nin bu girişimini sonuçsuz bırakmıştır. Bu dönemden itibaren de, tartışmaların ağırlığı BM’ye kaymış ve olayların

gelişimi İngiltere'nin kontrolünden çıkmıştır.

Konuyu, Yunanistan ve Kıbrıs açısından değerlendirdiğimizde; Yunanistan'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra, dış politikasını Türk topraklarını da içine alan "Büyük Yunanistan'ı gerçekleştirme" ideali üzerine kurduğunu ve Kıbrıs Ada'sını da genişleme politikasının sınırlarına dahil ettiğini görürüz.

Kıbrıslı Rumlar'ın, Yunanistan'ın da desteği ve özellikle kilisenin etkisiyle, Ada'yı Yunanistan'a bağlama girişimleri, İngilizler'in "böl ve yönet" politikası doğrultusunda da teşvik görerek gün geçtikçe güçlenmiştir. Ancak, Enosis hareketi, Kurtuluş Savaşı sonrasında Yunanistan'ın Anadolu'daki yenilgisinin hemen ertesinde görece bir durgunluk dönemine girmiştir.

Makarios'un Kıbrıs'ta Başpiskopos seçildiği 1950'li yıllarda, kilise, tekrardan Enosis'in öncülüğüne soyunmuştur. Kilise tarafından düzenlenen bir plebisitle, Kıbrıs Rum kesiminin büyük bir çoğunluğunun Enosis'e taraftar olduğu anlaşılmıştır.

Yunan kamuoyu, Kıbrıs sorununun gündeme gelmesi açısından, Yunan Hükümeti üzerindeki baskılarını arttırırken, Yunanistan'ın İngiltere'ye olan bağımlılığı azalmış, ABD'nin desteği ise artmıştır. Nitekim 1951 yılında Yunan Hükümeti'ni Enosis'e resmen sahip çıkmaya yönelten de bu destektir.

Yunan Hükümeti'nin 1953 yılında, Kıbrıs sorununu İngiltere ile arasında çözüme ulaştırmak için gayret göstermesine rağmen, İngiltere'nin buna yanaşmaması, Yunanistan'ın sorunu BM'ye götürmesine neden olmuştur.

Yunanistan'ın, Kıbrıs sorununu BM'ye götürmesindeki diğer bir amaç ise, kolonizmin tasfiye edildiği bir dönemde, Kıbrıs sorununun da bir koloni sorunu olduğunu kabul ettirerek sonuca ulaşmaktır. Ancak BM, Kıbrıs sorununun bir koloni problemi olmadığını, bu sorunun bir uluslararası politika sorunu olduğunu belirtmiştir. Üstelik, özellikle Türk kamuoyunun baskısıyla Türkiye'nin de Kıbrıs sorununa sahip çıkmaya başlaması, Enosis için yeni bir engelin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yunanistan'ın 1954 yılında BM'deki başarısızlığı, İngiltere'yi tekrar ikili görüşmelere zorlamak için, Kıbrıs'ta Enosisçi terörü yeni bir yol olarak denemesine neden olmuştur.

Gerek 1955 yılında yapılan üçlü Londra Konferansı, gerekse yine aynı yılın Ekim ayında Kıbrıs valisi John Harding ile Makarios arasındaki görüşmelerde olumlu bir sonuca ulaşılamamıştır. Bunlara ilaveten, 1955 yılında BM Genel Kurulu'ndaki

görüşmeler sırasında NATO üyesi ülkelerin çoğunluğunun Yunan tezlerine karşı çıkmış olması da, Yunanistan'da, Batı'ya ve NATO'ya karşı bir kamuoyunun oluşmasına neden olmuştur.

Makarios ve Yunan Hükümeti'nin İkinci Mac Millan Planı'nı reddetmesinden sonra Türkiye'nin önce reddetmesine rağmen sonradan planın uygulanmasına yardımcı olacağını açıklaması, özellikle Makarios'u tedirgin etmiştir. Başpiskopos, nihai olarak Ada'nın taksimine yol açacağını düşündüğü bu planın, bir Türk-İngiliz anlaşması çerçevesinde uygulamaya konulmasından çekinmiştir.

Diğer yandan, Ada'da sürmekte olan toplumlararası çatışmaya paralel olarak, Türk ve Rum kesimlerinin giderek maddi ve manevi anlamda birbirinden uzaklaşmakta olması da bu ihtimale zemin hazırlamıştır. Bu şartlar altında Makarios, bağımsızlık çözümünü gündeme getirmekten başka bir çözüm yolu bulamamıştır. Böylece bağımsızlık önerisi, Mac Millan Planı'nın uygulanmasını önlemek amacıyla yapılan iyi bir manevra olmuştur.

ABD ve NATO faktörü, Türkiye gibi, Yunanistan'ı da 1960 çözümü doğrultusunda karar vermeye zorlamıştır. Ayrıca, BM'de uğradığı başarısızlıkların yanı sıra, bir Türk-İngiliz uzlaşması ihtimali ve Türkiye'nin meselelerin taraflarından biri durumuna gelmesi de Yunanistan'ı 1960 çözümüne iten en önemli etkenler olmuştur.

1960 yılında, Lefkoşe Antlaşmaları ile varılan "Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti" çözümü gerek Türkiye'nin, gerekse Yunanistan'ın kendi tezlerinden bazı fedakarlıklar yapmaları sonucunda sağlanabilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1963 yılında Karamanlis'in iktidardan uzaklaştırılmasına kadar geçen süre içinde, Kıbrıs ile ilgili olarak Yunan politikası "Zürih ve Londra Antlaşmaları Ruhuna" uygun bir görünüm arz etmiştir. Diğer bir deyişle, bu dönemde Makarios, 1964 yılında Papandreu Hükümeti iktidara gelinceye kadar, status-quo'yu değiştirme konusunda Atina'dan açık bir destek görmemiştir.

1960 öncesinde sorunu, içinde bulunduğu ittifakın üyelerinin tavırlarına ters düşecek yönlere götürmekten kaçınan veya bu konuda fazla ısrarlı olamayan ve bu nedenle de, Türkiye'nin soruna taraf olmasını, tüm çabalarına rağmen önleyemeyerek 1959 Antlaşmaları'nı imzalayan Yunanistan, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortaya çıkmasıyla bu açıdan büyük bir avantaj sağlamıştır.

Böylece kendi milli tezlerini, içinde bulunduğu ittifak ve bunun bazı üyelerinin politikaları ile çatışan noktalarını, Kıbrıs Yönetimi tarafından dile getirtebilme esnekliğini elde ederek, tutumunu uluslararası platformda rahatlıkla savunabilmiştir. Bununla beraber, Yunanistan bu esneklikten yararlanırken, zaman zaman Kıbrıs Yönetimi ile anlaşmazlığa düşmüş ve Rum yönetimi tarafından bazı konularda kendisine karşı tavır takınılmasına katlanmak durumunda kalmıştır.

1964 yılında Yunanistan'daki iktidarın Kıbrıs sorununa, NATO'ya daha az bağımlı hatta bir anlamda karşı çıkarak hareket etmesi söz konusudur. Yunan Hükümeti, Türkiye ile ittifakın sürdürülebilmesi için, 1959 Antlaşmaları'nın değiştirilmesini istemeye başlamıştır.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin giderek gerginleşmesinden endişelenen ABD yönetiminin, uzlaştırma girişimini başarısızlığa uğratan da, sorunun, Yunan Hükümeti'nin Türkiye ile ikili görüşmeler yerine BM'de çözülebileceğini ileri sürmesi olmuştur. Nitekim konu BM'ye getirilerek, Kıbrıs Rum ve Yunan tezlerine son derece yakın bir kararın Genel Kurul'dan çıkartılması sağlanmıştır.

1967 yılında Yunanistan'ın bu politikasındaki değişikliğe damgasını vuran etken, bir darbe ile iktidara gelen askerlerin izlediği politika olmuştur. Cunta, Makarios'un izlediği gerek iç, gerekse dış politikadan oldukça endişelidir. Bu açıdan, Makarios'a karşı Grivas'ı açıkça desteklemeye başlamıştır. Ancak Ada'daki toplumlararası çatışmanın yeniden alevlenmesi üzerine, Türkiye'nin muhtemel bir müdahalesini önlemek isteyen ABD, Atina üzerindeki nüfuzunu kullanarak, Ada'daki Yunanlı askerlerin ve Grivas'ın geri çağrılmasını sağlamıştır. Bu olaydan sonra, askeri yönetim 1974 yılına kadar toplumlararası görüşmeler dışında Ada ile ilgili doğrudan girişimden kaçınmıştır.

Son olarak da 1963-67 Olayları'nın gelişim sürecini Türkiye ve Kıbrıs açısından değerlendirdiğimizde ise; Türkiye'nin ve Kıbrıs Türk toplumunun, Kıbrıs sorunuyla ilgili tutumunun, genellikle Rum tarafının Enosis isteklerini engellemek şeklinde ortaya çıktığını görürüz.

Türkiye'nin Kıbrıs sorunuyla ilgilenmeye başladığı 1950'li yıllardan itibaren, Türk yetkililerin Kıbrıs uyuşmazlığı ile ilgili olarak yaptıkları açıklamalar, böyle bir uyuşmazlığın varlığını inkar eder niteliktedir.

Yunanistan, Kıbrıs sorununu uluslararası platforma çıkartınca, Türkiye de Kıbrıs sorunu ile ilgili tavır almak zorunda kalmıştır. 1950-1955 döneminde İngiltere ile aynı politikayı izleyen Türk Hükümeti, mevcut status-quo'nun devamını, eğer status-quo'da değişiklik yapılacaksa bunda Türkiye'nin de söz sahibi olması gerektiğini savunmuştur. Türkiye, Üçlü Londra Konferansı'nda, bu politikasına yeni bir unsur daha ekleyerek, Ada'daki durumun değişmesi halinde Ada'nın kendisine geri verilmesini istemiştir.

1956 yılında Kıbrıs politikası açısından önemli bir değişiklik yapan Türkiye, bu yıldan itibaren o döneme kadar savunduğu tezlerin devamından veya Ada'nın Türkiye'ye iade edilmesi politikalarından vazgeçerek, "ulusların kendi kaderlerini tayin etme ilkesi" ile ilgilenmeye başlamıştır. Bu tavır değişikliğinin en önemli nedeni, İngiltere'nin Ada'nın statüsünde yapılacak değişiklikleri kabul edeceği eğiliminin ortaya çıkmasıdır.

Türkiye, ulusların kendi kaderlerini tayin etme ilkesinin, Kıbrıs'taki her iki toplumda da ayrı ayrı gerçekleştirilmesini istemiştir. Dolayısıyla, taksim tezi de bu doğrultuda ortaya atılmıştır.

1958 yılında ortaya atılan Mac Millan Planı ise, taksim tezine yakın bir çözüm önermediği gerekçesiyle kabul edilmemiştir. Ancak kısa bir süre sonra, Mac Millan Planı bazı değişiklikler yapılarak taraflara tekrardan sunulmuştur. Teklif, Yunanistan tarafından ikinci kez reddedilirken, Türkiye bu teklifi kabul edebileceğini belirtmiştir.

Bu arada, Doğu ve Batı Blokları arasındaki gerginliğin giderek artması ve Yunanistan ile Türkiye gibi NATO'nun güney kanadını oluşturan iki ülke arasındaki sorunların, NATO'yu zayıflatacağı düşüncesi, Kıbrıs sorununun çözümünü zorunlu bir hale getirmiştir. Böylece, 1958 Zürih ve Londra Antlaşmaları yapılarak Kıbrıs bağımsızlığına kavuşturulmuştur. Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumu açısından bu antlaşmalarla, Enosis'e karşı sağlam bir güvence elde edilmiştir.

Daha sonra, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin BM'ye üye olması, Kıbrıs uyuşmazlığının, BM ve BM Güvenlik Konseyi'nin ortak sorunu haline gelmesine neden olmuştur.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, Türkiye'nin Ada'ya olan ilgisi, 1963 yılı sonlarından itibaren gelişen olaylar nedeniyle yeniden artmıştır. Makarios'un 1960 düzeni ile ilgili olarak öne sürdüğü 13 maddelik değişiklik önerisi, olayların gelişimini daha da hızlandırmıştır.

1963 yılının sonlarında, Rumlar'ın Türkler'e karşı giriştikleri sindirme ve yok etme hareketi ile başlayan toplumlararası çatışmanın yaygınlaşması üzerine toplanan 3. Londra Konferansı başarılı olamamıştır. Bu dönemde Türkiye, ABD'nin de dahil olduğu NATO güçlerinin Ada'da barışı sağlamasını kabul etmiştir. Fakat teklif, Makarios tarafından reddedilmiştir. Makarios'un bu tavrı, Kıbrıs sorunuyla ilgili girişimlerin ağırlık noktasının, BM Güvenlik Konseyi'ne ve BM'nin Kıbrıs ile ilgili olarak tayin ettiği arabulucunun çalışmalarına kayması sonucunu doğurmuştur.

1964 yılında Kıbrıs sorunu, Türk kamuoyunda güncelliğini korurken, aynı zamanda BM Genel Kurulu'nda da ele alınmış ve Türk tezine oldukça ters sayılabilecek bir karar tasarısı kabul edilmiştir.

Bu kararın yankıları devam ederken, 1967 yılının kasım ayı ortalarında Ada'daki toplumlararası çatışmanın yeniden başlaması ve Rumlar'ın Türk köylerini işgal etmeleri üzerine Türk Hükümeti, Ada'ya müdahalede bulunma kararı almıştır. Ancak Rumlar'ın işgal etmiş oldukları bölgeleri boşaltmaya başlamaları üzerine bu kararı uygulamaktan vazgeçmiştir. Bu arada muhtemel bir Türk-Yunan savaşını önlemek amacıyla, Cyrus Vance başkanlığında bir diplomatik misyoneri arabulucu olarak devreye sokan ABD, Atina üzerindeki nüfuzunu kullanarak, Türkiye'nin istekleri doğrultusunda, Yunan askerlerinin ve Grivas'ın Kıbrıs'ı terk etmesini sağlamıştır.

Bu gelişmeler sonucunda, 1960 Anayasasının tam olarak işleyebileceği bir düzen kuruluncaya kadar görev başında kalacak "Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi" kurulmuştur. Bu dönem Türk tezlerinde bazı değişikliklerin ortaya çıkması açısından önemlidir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren mevcut yönetimin korunmasından yana bir tavır izleyen Türk tarafı, giderek bu politikasından ayrılmış ve 1960 düzeninde, Rum tarafının isteklerinden de farklı olarak bazı değişiklikler yapılmasını önermeye başlamıştır. Genel olarak "federasyon" türü bir yönetimi savunan Türk tarafı, bu konuda coğrafi ayrıma dayanan bir "otonomi" üzerinde de durmuştur.

Türk tezindeki bu değişikliklerin bir amacı da, Kıbrıs sorununun, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin bir unsuru haline getirilmesini sağlayarak ve Makarios'un sadece Ada'daki Rum toplumunun bir temsilcisi olduğunu kabul ettirerek, Makarios faktörünü nötralize etme politikasıdır.

Kıbrıs'ın Türkiye için önemi sadece Ada'da Türkler'in yaşaması ve onlarla

sosyal, kültürel, tarihi bağların olması değildir. Türkiye bulunduğu coğrafi konum itibarıyla çok önemli stratejik bir bölgededir. Türkiye'nin komşularıyla, özellikle Rusya ile girişeceği bir muharebe esnasında denizden desteklenebileceği tek yer Kıbrıs Ada'sıdır. Ege kıyılarının hemen önünde sıralanan adaların Yunanistan'ın kontrolünde olması, Doğu Akdeniz'deki Kıbrıs Ada'sının stratejik önemini bir kat daha arttırmaktadır. Türkiye, Kıbrıs'ı kontrol altında tutarak, İskenderun Körfezi'nden Antalya Bölgesi'ne kadar uzanan kıyılarının emniyetini sağlayabilmektedir.

Bugün Kıbrıs'ta dili, dini, tarihi, kültürü ayrı iki toplum yaşamaktadır. Bu gerçeği göz ardı ederek Ada'da bağımsız bir devlet kurmak suretiyle Kıbrıs sorununa çözüm bulma fikri inandırıcı gözükmemektedir. Kaldı ki bir devletin oluşabilmesi için o devleti kurmak isteyen, amaç ve ülkü birliği yapmış bir milletin olması gerekir ki, Kıbrıs'ta Ada halkını oluşturan iki millet arasında ne amaç ne de ülkü birliği mevcut değildir. Yaşanan olaylar da göstermiştir ki birbiriyle hiçbir bağı bulunmayan ve birbirine güvenmeyen iki toplumdan bağımsız bir Kıbrıs Devleti oluşturmak mümkün değildir. Ancak yıllardır devam eden ve BM çerçevesinde karşılıklı taahhütlemelerle geçen bir süreç mevcuttur. Uluslararası camia en iyi çözümün iki toplumun bir devlet çatısı altında yaşamaları olduğunu düşünmektedir. Bu çözüm kabul edilse bile kurulacak devlet yapısı geçmişte yaşanan olaylardan ders alınarak oluşturulmalı ve Türkiye'nin garantörlüğü her şartta devam ettirilmelidir. Türk toplumunun güvenlik ihtiyaçları açıkça ortaya konarak gerekli tedbirler alınmalı ve devletin eşit haklara ve özgürlüklere sahip iki toplumdan oluştuğunun kesinlikle belirtilmesi gerekmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

I-Sürelı Yayınlar

A) Gazeteler

1)Ulusal Gazeteler

Cumhuriyet 1964, 1967, 1982

Günaydın 1975

Milliyet 1965, 1974

Resmi Gazete 1967

2)Yerel Gazeteler

Akhisar 1963, 1964, 1966, 1967

Alaşehir Topıepe 1967

Altı Eylül (Söke) 1965-1967

Bandırma Ekspres 1963, 1964

Çal 1967

Demokrat İzmir 1963, 1964

Denizli 1963, 1964, 1966

Ege Ekspres 1963-1967

Ege Telgraf 1963, 1964

Hür Aydın 1963-1967

Hür Söke 1964

Işık (Manisa) 1963-1967

Kütahya Postası 1963, 1964, 1967

Muğla Postası 1963

Savaştepe 1967

Somanın Sesi 1966, 1967

Tavşanlı Postası 1964, 1967

Uşşak Postası 1967

Ülkü (Uşak) 1964, 1965

Yeni Asır 1963-1967

B) Dergiler

Ayın Tarihi

Dışışleri Belleteni

Forum

İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası

Jeopolitik

Kara Harp Okulu Bilim

Silahlı Kuvvetler

Türkiye Cumhuriyeti Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi

Türk Dünyası Araştırmaları
Türk Kültürü
2023

II-Kitaplar, Tezler

Ahmad, Feroz ve Bedia Turgay, **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Bilgi Yayınları, Ankara 1976

Akritas Planı-Türk’ü İmha Planı, Lefkoşe 1972

Akar, Reşit, **Atatürkçü Kıbrıs Türkleri**, Veb Ofset, İstanbul 1981

Alasya, H. Fikret, **Kıbrıs Tarihi Ve Kıbrıs’ta Türk Eserleri**, T. K. A. E. Yayınları, Ankara 1977

_____, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi**, T. K. A. E. Yayınları, Ankara 1984

Altan, M. Haşim, **Kıbrıs’ta Türk Malları**, C. 1, 2. Baskı, Yeni Avrasya Yayınları, İstanbul 2003

Arcayürek, Cüneyt, **Cüneyt Arcayürek Açıklıyor**, C. 5, Bilgi Yayınları, Ankara 1984

Armaoğlu, Fahir, **Siyasi Tarih 1789-1960**, 2. Baskı, A. Ü. S. B. F. Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1973

_____, **Kıbrıs Meselesi (1954-1959) Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları** (Karşılaştırmalı İnceleme), A. Ü. S. B. F. Yayınları, Ankara 1963

_____, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınları, İstanbul 1960

Aydoğan, Metin, **Avrupa Birliğinin Neresindeyiz**, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2002

Bir Daha Asla, Hazırlayan. Çiler Eminer, K. K. T. C. Dışişleri Ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Yayınları, Lefkoşa, Tarihsiz

Copeaux, Etienne;Claire Mauss, **Taksim! Bölünmüş Kıbrıs 1964-2005**, Çeviren Ali Berkay, İletişim Yayınları, İstanbul 2009

Çay, Abdülhaluk, **Kıbrıs’ta Kanlı Noel -1963**, T. K. A. E. , Yayınları, Ankara 1987

Çukalas, K. **Yunanistan Dosyası**, Ant Yayınları, İstanbul 1970

Deliceirmak, Orbay, **Yerinde Yeller Esen Anayasa**, Ankara 1997

- Denktaş, R. Rauf, **12'ye 5 Kala Kıbrıs**, Butik Matbaa, Ankara 1966
- _____, **Kıbrıs Girit Olmasın**, 3. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2004
- _____, **Rauf Denktaş'ın Hatıraları**, C. 1, 4, 7, İstanbul 1997
- _____, **Kıbrıs Davamız**, Köksav Yayınları, Ankara 1991
- _____, **Kıbrıs Meselesinde Son Durum**, Raif Denktaş Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul 1996
- Egeli, Sabahattin, **1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1991
- Ergeneli, Semra Egi, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanı Ve Kamuoyundaki Yankıları**, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1985
- Erim, Nihat, **Gizli Yönleriyle Kıbrıs Meselesi**, Ajans Türk Matbaası, Ankara, Basım Tarihi Yok
- _____, **Bildiğim Ve Gördüğüm Ölçüler İçerisinde Kıbrıs**, Ajans Türk Matbaası, Ankara 1976
- Eroğlu, Hamza, **Kıbrıs Uyuşmazlığı Ve Kıbrıs Barış Harekatı**, Türk Devrim Kurumu Yayınları, Ankara 1975
- _____, **Kıbrıs Türk Federe Devleti: Kuruluşu, Anayasası Ve Bağımsızlığı**, Türk Devrim Kurumu Yayınları, Ankara 1976
- Erteğün, Necati Münir, **Tarihi Perspektif İçerisinde Kıbrıs Sorunu**, İstanbul 2002
- Fehim, Teoman, **Yavru Vatan Kıbrıs'ı Tanıyalım**, Hakikat Yayınları, Ankara 1964
- Gazioğlu, Ahmet. C, **Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878) 308 Yıllık Türk Dönemine Yeni Bakış**, 2. Baskı, Kıbrıs Araştırma Ve Yayın Merkezi, Lefkoşa 2000
- _____, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1878-1960) Statü ve Anayasa Meseleleri**, C. 1, Ekin Matbaası, İstanbul 1960
- _____, **Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları Ve Ortaklığın Sonu (1960-1964) Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı 4**, Cyrep Yayınları, Özyurt Matbaası, Ankara 2003
- _____, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-192) Enosis Çemberinde Türkler**,

- Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı I**, 2. Baskı, Kıbrıs Araştırma Ve Yayın Merkezi, Lefkoşa 2000
- Gemuhluoğlu, M. Ali, **Kıbrıs Sorunu 1960-1967**, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1990
- Gibbons, Harry Scott, **Kıbrıs'ta Soykırım**, Ankara 2003
- Gönlübol Mehmet Ve Diğerleri, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1978)**, A. Ü. S. B. F. Yayınları, Ankara 1974
- Gülşen, Önder, **1963 Kıbrıs Olayları ve Türk Kamuoyu**, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1997
- Gürel, Şükrü S. , **Kıbrıs Tarihi (1878-1960)**, C. 1, Kaynak Yayınları, İstanbul 1984
- Gürkan, Haşmet M. , **Kıbrıs Tarihinden Sayfalar**, Lefkoşa 1982
- Gürsoy, Cevat R. , **Kıbrıs Ve Türkler**, T. K. A. E. Yayınları, Ankara 1964
- Güven, Dilek, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, Çeviri Bahar Şahin, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005
- Güvenç, Nazım, **Kıbrıs Sorunu, Yunanistan Ve Türkiye**, Çağdaş Politika Yayınları, İstanbul 1984
- Hasgüler, Mehmet, **Kim Ve Akis Dergilerinde Kıbrıs: 1954-1968**, Nobel Yayıncılık, Ankara 2006
- İlhan, Suat, **Avrupa Birliğine Neden Hayır**, İstanbul 2003
- İnan, Yüksel, **Türk Boğazlarının Siyasal Ve Hukuksal Rejimi**, Gazi Üniversitesi Yayını, No:84, Ankara 1986
- İsmail, Sabahattin, **Kıbrıs'ta Yunan Sorunu (1821-2000)**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları-5, İstanbul 1988
- _____, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınevi, İstanbul 1998
- _____, **1571'den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Kıbrıs Sorunu-İç Etkenler**, Gümüş Basımevi, K. K. T. C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2003

- _____, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu, Çöküşü Ve K. K. T. C'nin Kuruluşu (1960-1983)**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, Basım Tarihi Yok
- Karagil, Nevzat, **Kıbrıs Meselesi Üzerine Son Konuşmalar Ve Yazılar**, İstanbul 1964
- Keser, Ulvi, **Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı**, IQ Kültür Ve Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007
- Kızılyürek, Niyazi, **Kıbrıs Sorununda İç Ve Dış Etkenler**, Işık Kitabevi Yayınları, Lefkoşa 2001
- Kitsikis, Dimitri, **Yunan Propogandası**, Çeviren Hakkı Devrim, Kaynak Kitaplar, İstanbul 1974
- Kocabaş, Süleyman, **Tarihte Ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi**, İstanbul 1971
- Köken, Rüstem, **64 Kuşağı Bir Kıbrıslı'nın Anıları**, Başak Matbaacılık, Ankara 2005
- Köni, Hasan S, **Genel Sistem Kuramı Ve Uluslararası Siyasal Ölçütlerde Karar Verme**, A. İ. T. İ. A. Yayınları, Ankara 1982
- Kurat, Y. Tekin, **Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği (1878-1880)**, A. Ü. D. T. C. F. Yayınları, Ankara 1968
- Küçük, Fazıl, **Mücadelemizin Görkemli Günleri**, Yayına Hazırlayan Çiler İncirli, Derleyen Altay Sayıl, K. K. T. C. Dışişleri Ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Basım Yeri ve Tarihi Yok
- Küçük, Fazıl ve Çalışma Arkadaşları, **Kıbrıs'ta Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti**, Yayına Hazırlayan Altay Sayıl, Devlet Basımevi, Lefkoşa 1999
- Kürkçüoğlu, Ömer, **Türkiye'nin Arap Ortadoğusuna Karşı Politikası 1945-1970**, Ankara 1970
- Kürşad, Fikret; Altan, M. Haşim; Egeli, Sabahattin, **Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi**, Kutsun Yayınevi, İstanbul 1978
- Manisalı, Erol, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul 2002
- Manizade, Derviş, **Kıbrıs: Dün, Bugün, Yarın**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, İstanbul 1975
- Meray, Seha L, **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler**, Taksim 2, C. 2,

- Ankara 1973
- Mütercimler, Erol, **Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri**, Yaprak Yayınları, İstanbul 1990
- Neokleus, Panikos, **Tarihe Işık Tutan Anılar 1955-1974 Kıbrıs**, Çeviren Melis Kızıldağ, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2011
- Oberling, Pierre, **Bellapais'e Giden Yol "Kıbrıs Türkleri'nin Kuzey Kıbrıs'a Göçü"**, Çeviren Mehmet Erdoğan, Genelkurmay A. T. S. E. Başkanlığı Yayınları, Ankara 1987
- Olgun, Aydın, **Kıbrıs Gerçeği 1931-1990**, Demircioğlu Matbaası, Ankara 1991
- _____, **Kıbrıs'ın Anatomisi Dört Devir Dört Lider**, Ankara 1975
- Önalp, Ertuğrul, **Geçmişten Günümüze Kıbrıs**, Ankara 1997
- Örek, Yeşim, **Belgelerle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Tarihi Gerçekleri**, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2010
- Özden, Kemal, **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu**, Darmstat 1997
- Özmen, Süleyman, **Avrasyanın Kırılma Noktası Kıbrıs**, İstanbul 2006
- Papandreu, Andreas, **Namlunun Ucundaki Demokrasi**, Çeviren M. Emin Yıldırım-Semih Koray, Üçüncü Dünya Yayınları, İstanbul 1977
- Sarıca, Murat; Teziç, Erdoğan; Eskiuyurt, Özer, **Kıbrıs Sorunu**, İ. Ü. H. F. Yayınları, İstanbul 1975
- Savcı, Kemal, **Özgürlüğün Zaferi Kıbrıs**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1976
- Say, Ahmet R. , **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşu Ve Türk Kamuoyu**, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2005
- Serter, Vehbi Zeki, **Kıbrıs Türkleri'nin Mücadele Tarihi**, C. 1, Lefkoşa 1973
- _____, **Kıbrıs Tarihi**, XII. Baskı, Halkın Sesi Ltd. , Lefkoşa 1979
- Somuncuoğlu, Sadi, **Sorularla Belgelerle Kıbrıs Çözüm mü?Çözülme mi?** , Zembil Basım Yayın Ltd. Şti. , Ankara, 2003
- Şahin, Haluk, **Gece Gelen Mektup**, Cep Kitapları, İstanbul 1987

- Tamçelik, Soyalp, **Kıbrıs Meselesinin Çözüm Planları**, (BM'nin 789 Sayılı Kararına Göre), (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2008
- Tayhani, İhsan, **Tanıklarıyla Kıbrıs Türk Mücadelesi**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2009
- Toker, Metin, **İsmet Paşa ile 10. Yıl**, C. 4, Ankara 1966
- Tolgay, Ahmet, **Kanlı Noel: Kıbrıs Türkü'nün Ateşle İmtihanı**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1993
- Toluner, Sevin, **Kıbrıs Uyuşmazlığı Ve Milletlerarası Hukuk**, İ. Ü. H. F. Yayınları, İstanbul 1977
- Tongul, Neriman, **Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasal-Sosyal Ve Ekonomik Gelişimi 1974-1983**, (Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1996
- Tevetoğlu, Fethi, **Kıbrıs Ve Komünizm**, Ankara 1966
- Uçarol, Rifat, **1878 Kıbrıs Sorunu Ve Osmanlı-İngiliz Antlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)**, Edebiyat Fakültesi Yayınevi, İstanbul 1978
- Ulman, Haluk, **Birinci Dünya Savaşına Giden Yol**, A. Ü. S. B. F. Yayınları, Ankara 1972
- Uslu, Nasuh, **Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs**, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 2000
- Yavuzalp, Ercüment, **Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1993
- Yolak, Seyit, **1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri**, K. K. T. C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa 1989
- Zahariadis, Karalos; Alp, Yusuf, **Kıbrıs**, İstanbul 1979
- Zia, Nasim, **Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçışı Ve Ada'da Kurulan İngiliz İdaresi**, T. K. A. E. Yayınları, Ankara 1975

III-Makaleler

“ABD'nin Tutumu Ve SSCB. ”, **Forum**, 1 Şubat 1965

Açıkses, Erdal; Cankut, Ayhan, “Kıbrıs Meselesini Doğuran Sebepler”, **Türk Dünyası**

Araştırmaları Dergisi, S. 181, İstanbul 2009

Akçora, Ergünöz, “Kıbrıs Türkünün Bağımsızlık Mücadelesi ve Rumların Türklere Uyguladığı Katliam”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S. 179, İstanbul 2009

Alasya, H. Fikret, "Kıbrıs'ta Türk İdaresi Altında Nüfus", **Kıbrıs Ve Türkler**, T. K. A. E. Yayınları, Ankara, 1964

_____, "Türk Dünyasındaki Gelişmeler Işığında Tarihi Perspektiften Kıbrıs", **Kıbrıs'ın Dünü - Bugünü Uluslararası Sempozyumu** (28 Ekim-2 Kasım 1991), T. K. A. E. Yayınları, Gazimagusa, 1993

_____, "İngilizler İdaresinde Kıbrıs'ta Tatbik Edilen Politika", **Kıbrıs Ve Türkler**, T. K. A. E. Yayınları, Ankara, 1964

_____, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulmasından Sonra Makarios'un Hareket Hattı", **Kıbrıs Ve Türkler**, T. K. A. E. Yayınları, Ankara, 1964

_____, "EOKA-B'nin Düşündürdükleri", **Türk Kültürü**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, S. 121, Ankara 1972

Alçıtepe, A. Galip, “Kıbrıs Bunalımı ve Barış Harekatı”, **Türkler**, C. 17, Editörler Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002

Araz, Nezihe, “İmbatın Getirdikleri”, **Ege Ekspres**, 28 Aralık 1963

_____, “Taksim Ve Ötesi”, **Ege Ekspres**, 29 Aralık 1963

_____, “Ekmek Kavgası”, **Ege Ekspres**, 20 Haziran 1964

Armaoğlu, Fahir, “Kıbrıs Meselesinin Türk-Yunan Münasebetlerinde Yarattığı Krizler”, **Üçüncü Askeri Tarih Semineri Türk-Yunan İlişkileri**, Genelkurmay A. T. S. E. Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1986

_____, “Kıbrıs Politikamız”, **Cumhuriyet**, 22 Ağustos 1964

Aşkın, Engin, “Atina'daki Darbe”, **Forum**, Aralık 1967

Baskın, Şaban, “Kıbrıs İçin Kaçırılan Büyük Fırsat”, **Işık**, 24 Nisan 1967

“Başkan Johnson'un Özel Temsilcisi George Ball'ın Anıları”, **Cumhuriyet**, 24 Mayıs 1982

- Bilge, A. Suat, “Kıbrıs Uyuşmazlığı Ve Türkiye- S. S. C. B. Münasebetleri”, **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996
- _____, “Dünden Bugüne Kıbrıs”, **2023**, S. 15, Atılım Yayıncılık , İstanbul 2002
- Bilgin, Behzat, “Siz Ne Dersiniz”, **Yeni Asır**, 14 Ocak 1966
- _____, “Can Kurtaran Simidi”, **Yeni Asır**, 16 Ocak 1966
- _____, “Bu Nasıl Anlayıştır”, **Yeni Asır**, 17 Haziran 1966
- _____, “Neredesin Amerika”, **Yeni Asır**, 2 Eylül 1964
- _____, “BM’ye Soruyoruz”, **Yeni Asır**, 21 Aralık 1965
- Bozkurt, İsmail, “KKTC ’de Siyasal Partiler”, **Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi Bugünü Ve Yarını**, Editörler İ. Kaya Ülger, Ertan Efegil, HD Yayıncılık Ve Matbaacılık, Ankara, 2001
- _____, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti”, **Türkler**, C. 19, Editörler Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002
- “Cüneyt Arcayürek Johnson Mektubunu Anlatıyor”, **Cumhuriyet**, 24-25-26-27 Mayıs 1982
- Çeçen, Anıl, “Kıbrıs: Dünyanın Ortasında Bir Uçak Gemisi”, **Aydınlanma 1923**, <http://www.aydinlanma1923.org>(10.02.2005)
- _____, “Avrupa Macerası Bitmiştir”, **2023**, S. 45, Atılım Yayıncılık, İstanbul 2005
- Çingay, İbrahim, “Kanlı Noel’in 2. Yıldönümü”, **Yeni Asır**, 21 Aralık 1965
- Denktaş, Rauf, “Mesele Halledilmedi”, **Cumhuriyet**, 7 Aralık 1967
- Devrim, Hakkı, “İşin Esası”, **Ege Ekspres**, 29 Aralık 1963
- _____, “Konferansın Akıbeti”, **Ege Ekspres**, 14 Ocak 1964
- Doster, Barış, “Dünden Bugüne Kıbrıs’ın Öyküsü”, **Jeopolitik**, S. 14, Ankara 2004
- Ecevit, Bülent, “Kıbrıs Meselesi”, **Milliyet**, 30 Mart 1965
- Erdem, Erol, “Makarios’un İnönü’ye Gönderdiği Mesaj”, **Işık**, 2 Nisan 1964
- Erdoğan, Nevin, “Deli Türkler Hepiniz Öleceksiniz”, **Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983**, Hazırlayanlar Ali Satan-Erdoğan Şentürk, Tarihiçi Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012

- Ergin, Feridun, "Türk Tezi Hakim, Rum Tezi Çürüdü", **Denizli**, 20 Şubat 1964
- Ersan, Ertan, "Kıbrıs Türk'ü Çok Çekmiştir", **Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983**, Hazırlayanlar Ali Satan-Erdoğan Şentürk, Tarihçi Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012
- Erzen, Arif, "Kıbrıs Tarihine Bir Bakış", **Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi**, T. K. A. E. Yayınları, Ankara 1971
- Evcil, Cumhuri, "Kıbrıs'a İlk Atlayan Paraşütçü", **Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983**, Hazırlayanlar Ali Satan-Erdoğan Şentürk, Tarihçi Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012
- Faik, Bedii, "Dostluk", **Ege Ekspres**, 16 Ocak 1966
- _____, "Vekar-Olgunluk-Bilgi", **Ege Ekspres**, 17 Haziran 1966
- Fenik, Mümtaz Faiz, "Kendi Düşen Ağlamaz", **Kıbrıs Meselesi Üzerine Son Konuşmalar ve Yazılar**, İstanbul 1984
- "Garufalyas'ın Anıları", **Milliyet**, 12 Aralık 1975
- Gazioğlu, Ahmet C. , "Osmanlıdan Cumhuriyete Kıbrıs", **Türkler**, C. 19, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002
- _____, "Rum Mezalimi ve KKTC'ye Doğru", **Türkler**, C. 19, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002
- _____, "Türkler Kurucusu Oldukları Devletten Dışlanmışlardır", **Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983**, Hazırlayanlar Ali Satan-Erdoğan Şentürk, Tarihçi Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012
- Gökçe,Turan, "1572 Yılında İç-İl Sancağından Sürülüp Kıbrıs'ta İskan Edilen Aileler", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, S.II, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İzmir 1999
- _____, "1572-73 Yıllarında Kıbrıs'ta İskan Edilmek Üzere Karaman ve Rum Vilayetlerinden Sürülen Aileler", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, S.III, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İzmir 1999
- Göktepe, Cihat , "Londra ve Zürih Antlaşmalarının Hazırlık Süreci ve Türk-İngiliz İlişkileri", **Türkler**, C. 16, Editörler Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Yeni

Türkiye Yayınları, Ankara 2002

Göyünç, Nejat, “Türk Hizmetine Giren Bazı Kıbrıs Müdafileri”, **Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi 14-19 Nisan 1969**, Türk Heyeti Tebliğleri, T. K. A. E. Yayınları, Ankara, 1971

Gürsoy, Cevat, “Coğrafi Bakımdan Kıbrıs Ve Türkiye”, **Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi**, T. K. A. E. Yayınları, Ankara, 197

Güzel, Ülker, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti”, **Türkler**, S. 19, Editörler Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002

Keser , Ulvi, “Kıbrıs Ekseninde Türkiye-Yunanistan İlişkileri”, **Kara Harp Okulu Bilim Dergisi**, C. 17, S. 1, Kara Harp Okulu Basımevi, Ankara 2007

Kınal, Füzuran, “İlk Çağlarda Kıbrıs”, **Bellekten**, C. XXVII, S. 111, İstanbul 1964

Kitsikis, Dimitri, “Türk-Yunan İlişkileri Ve Kıbrıs”, **Cumhuriyet**, 15 Şubat 1982

Küçüka, Kemal, “Durum Kritik”, **Denizli**, 6 Haziran 1964

_____, “Türkiye Kıbrıs’a Asker Çıkarabilir mi?”, **Denizli**, 8 Haziran 1964

Orhonlu, Cengiz, “Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi 1570-1580”, **Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi 14-19 Nisan 1969**, Türk Heyeti Tebliğleri, T. K. A. E. Yayınları, Ankara, 1971

Paykoç, Nihat, “Artık Yeter”, **Ege Ekspres**, 14 Ocak 1966

_____, “Gölge Etme Başka İhsan İstemem”, **Ege Ekspres**, 16 Ocak 1966

Sandıklı, Atilla, “Tarihsel Perspektif İçinde Kıbrıs Sorunu”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S. 371, Genelkurmay A. T. A. S. E. Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2002

Sezener, Atilla, “Kıbrıs İşinde Kayıplarımız”, **Denizli**, 18 Ocak 1966

Sönmezoğlu, Faruk, “Kıbrıs Sorununda Tarafların Tutum Ve Tezleri”, **Türk Dış Politikasında Sorunlar**, Der Yayınları, İstanbul 1989

_____, “Kıbrıs Sorunu Ve Birleşmiş Milletler 1945-1975”, **İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası Özel Sayı II**, İstanbul 1987

Tamçelik, Soyalp, “Kıbrıs Adasının Jeopolitik ve Jeostratejik Konumu”, **Türk Kültürü**, S. 386, Yıl:XXXIII, Ankara 1995

- Tansu, İsmail, “TMT Nasıl Kuruldu”, **Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983**, Hazırlayanlar Ali Satan-Erdoğan Şentürk, Tarihçi Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012
- Taşçı, Hüseyin, “Yunanistan’a Düşen Görev”, **Işık**, 12 Ocak 1964
- Tonguç, Saim, “Dünya Efkarında Kıbrıs ve Biz”, **Işık**, 3 Ocak 1964
- Turan, Osman, “Ortaçağlarda Türkiye - Kıbrıs Münasebetleri”, **Bellekten**, C. XXVII, S. 110, İstanbul 1964
- Veziroğlu, Fuat, “TMT Andı”, **Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983**, Hazırlayanlar Ali Satan-Erdoğan Şentürk, Tarihçi Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012
- Yaşar, Kadir, “Harp ve Sulh”, **Altı Eylül**, 30 Kasım 1967
- _____, “Antlaşmalar Yürürlüktedir Deniyor Fakat Tatbik Edilmiyor”, **Altı Eylül**, 26 Aralık 1965
- _____, “Makarios, Sabrımızı Taşırıyor”, **Altı Eylül**, 7 Aralık 1967
- Yen, Erdener, “Kıbrıs Görüşmeleri’nde Ümit var”, **Işık**, 26 Haziran 1964
- Zallak, Cezmi, “Cezmi Zallak Londra’dan Bildiriyor”, **Ege Ekspres**, 14 Ocak 1964

IV- İNTERNET ADRESLERİ

<http://www.aydinlanma1923.org/sayı>

<http://www.hristiyan.gen.tr>

<http://www.hvkk.tsk.mil.tr>